

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Beroepsaanduidingen in Nederlandse kranten: genderneutraal of gendermarkerend?

Kraan, Marciëlle van der

Citation

Kraan, M. van der. (2022). *Beroepsaanduidingen in Nederlandse kranten: genderneutraal of gendermarkerend?*.

Version: Not Applicable (or Unknown)

License: [License to inclusion and publication of a Bachelor or Master thesis in the Leiden University Student Repository](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/3512537>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

Beroepsaanduidingen in Nederlandse kranten: genderneutraal of gendermarkerend?

Masterscriptie

Eerste lezer: Prof.dr. J. C. de Jong

Tweede lezer: S. H. Rotmeijer MA

Master Journalistiek en Nieuwe Media

Marciëlle van der Kraan – s2200333

12-08-2022

Voorwoord

Voor u ligt een masterscriptie over gender in verband met beroepsaanduidingen in Nederlandse kranten. Mijn aandacht werd daarop gevestigd tijdens het lezen van het artikel van De Jong et al. (2020). Hierin stelden veel ombudspersonen te kiezen voor de mannelijke – volgens hen ook neutrale – vorm. Het debat dat in dit artikel werd aangehaald trekt mij enorm, omdat voor beide kanten wat te zeggen valt. Aan de ene kant zegt men geen onderscheid te willen maken tussen mannen en vrouwen en om die reden voor de mannelijke vorm te kiezen. Aan de andere kant zegt men dat vrouwen daarmee zichtbaarheid in de taal verliezen. Beide kanten ervoer – en ervaar ik nog steeds – als geheel begrijpelijk. Maar wie heeft dan het juiste antwoord?

In deze scriptie heb ik mijn voorliefde voor taal – die ik al sinds mijn bachelor Nederlandse taal en cultuur aan de universiteit van Leiden heb kunnen ontwikkelen – kunnen combineren met mijn streven om zelf journalist(e) te worden. Tijdens dit onderzoek heb ik al kennis kunnen maken met de kranten waar ik eventueel in de toekomst mag werken.

Deze scriptie had niet tot stand kunnen komen zonder de begeleiding van Astrid Vandendaele en in het bijzonder Jaap de Jong. Ik wil hen bedanken voor alle tips en sturing die ik tijdens het proces heb mogen ontvangen. Zeker dankzij het enthousiasme en de aanmoediging van Jaap de Jong, die zichzelf ook wel ‘Rupsje Nooitgenoeg’ noemt, is deze scriptie omvangrijk geworden. Ook wil ik mijn medestudenten Maret Albers, Sofie Bongers, Elisabeth Brugman, Jessie Eickhoff, Romee van der Heijden en Johanna Mvumbi bedanken. We hebben veel samengewerkt en elkaars scriptievoorstellen van feedback voorzien. Elisabeth Brugman wil ik speciaal bedanken voor de fijne samenwerking tijdens het afnemen van de interviews. Tot slot wil ik alle hoofdredacteurs, eindredacteurs en ombudspersonen van de kranten bedanken voor de interviews van dit onderzoek. Dankzij hun medewerking heb ik in mijn onderzoek meer inzichten kunnen verkrijgen.

Marciëlle van der Kraan

Rotterdam, 1 juli 2022

Samenvatting

Er zijn veel soorten beroepen die mensen kunnen uitoefenen. *Boer, kokkin, chef, journaliste of minister?* Het is slechts een greep uit de grote getale waarin beroepsaanduidingen voorkomen. Op redacties wordt grondig gediscussieerd of hierbij gendermarkerende of genderneutrale beroepsaanduidingen gebruikt moeten worden. Dit onderzoek richt zich op het huidige debat rondom deze kwestie en op welke manier dit debat zich afspeelt binnen de redacties van Nederlandse kranten.

Aan de ene kant van de discussie bevindt zich de groep die vindt dat er geen onderscheid tussen genders gemaakt moet worden en er een vaste beroepsaanduiding voor alle genders gehanteerd moet worden. Dit komt vaak al snel neer op de beroepsaanduiding die oorspronkelijk mannelijk is. De andere partij in deze discussie vindt dat vrouwen daarmee zichtbaarheid verliezen in de taal en dat heeft nadelige gevolgen voor vrouwen.

Redacties moeten keuzes maken hoe ze hiermee om willen gaan. De meeste redacties leggen dit vast in een, al dan niet openbaar, stijlboek. Dan is het nog de vraag of deze voorschriften nageleefd worden in de praktijk en wat de medewerkers binnen de redactie van deze voorschriften vinden. Dat vraagstuk resulteert in de volgende hoofdvraag: *Hoe gaan Nederlandse kranten om met gender in beroepsaanduidingen?* Deze vraag wordt in deze scriptie beantwoord aan de hand van twee deelvragen:

1. Welke keuzes maken Nederlandse kranten in de praktijk wat betreft gender in beroepsaanduidingen?
2. Wat zijn de opvattingen van de stijlboeken, hoofdredacteurs, eindredacteurs en ombudspersonen van de kranten over gender en beroepsaanduidingen?

Om de eerste deelvraag te beantwoorden is een kwantitatieve analyse van artikelen van Nederlandse kranten uitgevoerd. Hierin werden beroepsaanduidingen gezocht en gecodeerd aan de hand van vijf hoofdcategorieën met bijbehorende subcategorieën die uit de literatuur zijn ontstaan.

Om de tweede deelvraag te beantwoorden zijn hoofdredacteurs, eindredacteurs en ombudspersonen van NRC Handelsblad, de Volkskrant, Trouw, Algemeen Dagblad en De Telegraaf geïnterviewd aan de hand van topiclijsten die zijn ontstaan aan de hand van de wetenschappelijke literatuur.

Uit de resultaten blijkt dat Nederlandse kranten moeite hebben met gender in beroepsaanduidingen. Er is geen duidelijke norm die handvatten biedt aan de redactie. Hierdoor is een grote mate aan inconsistentie in het gebruik van gender in beroepsaanduidingen. Zowel in de artikelen, als in de opvattingen van de medewerkers van de Nederlandse kranten.

Inhoudsopgave

<i>Voorwoord</i>	2
<i>Samenvatting</i>	3
1. Inleiding	7
2. Theoretisch kader	11
2.1 Gender en taal	11
2.1.1 Gender in de taal	11
2.1.2 Gender en beroepsaanduidingen	12
2.2 Effecten van taal	15
2.2.1 Macht van taal.....	15
2.2.2 Psychologische effecten van taal	16
2.3 Rol van de media	18
2.4 Taalbeleid	19
2.4.1 Stijlboeken	19
2.4.2 Potsierlijkheidsbeginsel	20
3. Methode	22
3.1 Kwantitatieve inhoudsanalyse van artikelen	22
3.1.1 Beschrijving kwantitatieve inhoudsanalyse.....	22
3.1.2 Betrouwbaarheid.....	26
3.1.3 Datacollectie.....	26
3.2 Thematische analyse stijlboeken	28
3.2.1 Beschrijving thematische analyse.....	28
3.2.2 Betrouwbaarheid.....	29
3.2.3 Datacollectie.....	30
3.3 Semigestructureerde diepte-interviews	30
3.3.1 Beschrijving van semigestructureerde diepte-interviews.....	30
3.3.2 Betrouwbaarheid.....	32
3.3.3 Datacollectie.....	33
4. Resultaten: artikelen	35
4.1 Categorisering van beroepsaanduidingen	35
4.1.1 Voorbeelden.....	38
4.1.2 Twijfelgevallen	45
4.2 Beroepsaanduidingen schematisch weergegeven	46
4.3 Deelconclusie	50
5. Resultaten: stijlboeken	52
5.1 NRC Handelsblad	52
5.2 de Volkskrant	52
5.3 Trouw	53
5.4 Algemeen Dagblad	54
5.5 Overeenkomsten en verschillen	54
5.6 Deelconclusie	55

6. Resultaten: semigestructureerde diepte-interviews	57
6.1 NRC Handelsblad.....	58
6.2 de Volkskrant	61
6.3 Trouw.....	63
6.4 Algemeen Dagblad.....	65
6.5 De Telegraaf	67
6.6 Deelconclusie	68
7. Conclusies.....	69
8. Discussie.....	72
8.1 Belangrijkste bevindingen	72
8.2 Beperkingen	76
8.3 Vervolgonderzoek.....	78
Literatuur	79
Bijlagen.....	112
Bijlage I. Lexicon	112
Bijlage II. De gevonden beroepsaanduidingen in artikelen.....	113
Bijlage III. Indeling van beroepsaanduidingen in de categorieën	145
Bijlage IV. De stijlboeken.....	167
Bijlage V. Topiclijst.....	170
Bijlage VI. Verbatims interviews hoofdredacteuren.....	179
Bijlage VII. Verbatims interviews eindredacteuren.....	204
Bijlage VIII. Verbatims interviews ombudspersonen	242

1. Inleiding

Ombudsmannen, -vrouwen en -personen krijgen vaak te maken met klachten van lezers over het taalgebruik van de krant of omroep waarbij ze werken. In hun columns bespreken zij dan de ontvangen kritiek en hoe je met deze taalkwesties om moet gaan (De Jong et al., 2020). Zo ook over gender in beroepsaanduidingen; of je bijvoorbeeld *neerlandicus* of *neerlandica* zegt. Wat is de genderneutrale vorm? Hier is veel discussie over. Sommigen zeggen dat een uniforme term *neerlandicus* beter is, omdat er geen onderscheid gemaakt wordt in gender. Anderen zeggen dat vrouwen daarmee buiten het zicht blijven in de media. Iets wat een negatief effect zal hebben op vrouwen en hun zichtbaarheid in de maatschappij (De Jong et al., 2020, p. 5). Dit is iets waar verschillende taalinstanties momenteel ook moeite mee hebben. Kiezen we in het Nederlands voor taalneutralisering of -differentiatie (Giglio, 2021)?

‘Geen directrice, geen voorzitter, geen kunstenaar’, schrijft Bart Koetsenruijter, editor bij de Volkskrant (2016). ‘De bedoeling ervan is simpel: door slechts één vorm te gebruiken willen we bewerkstelligen dat de lezer niet automatisch aan een man of een vrouw denkt. Dat zal even duren, maar werkt uiteindelijk wel, is onze overtuiging.’ Toch krijgt de Volkskrant regelmatig klachten van lezers dat zij niet consistent zijn in het gebruik van neutrale en gendermarkerende beroepsaanduidingen. Zo schreef de Volkskrant in 2016 over Josje Houweling dat zij zowel ‘promovendus’ als ‘zwemster’ is. ‘Daar ging het inderdaad deels mis. De zwemster had natuurlijk een zwemmer moeten zijn. En zo gaat het nog heel vaak mis in de krant. Zoals gezegd: het zal even duren’ (Koetsenruijter, 2016).

Oud-ombudsman Sjoerd de Jong (2018) van NRC Handelsblad zegt hierover het volgende: ‘Basisregel, zegt de eindredactie, is dat we de mannelijke, ook wel ‘neutrale’ vorm, gebruiken – tenzij die potsierlijk is, zoals „boer” voor een, nou ja, boerin.’ Het potsierlijkbeginsel wordt meermaals in kranten benoemd als een bepalende factor voor het gebruik van een bepaalde vorm. Als iets te radicaal oogt, wachten kranten nog met het laten wegvallen van een bepaalde vorm. Zo blijft de Volkskrant een actrice voorlopig nog een actrice noemen, omdat acteur voor de lezer nog te potsierlijk is. Betekent dit dat de Volkskrant in het gebruik van taal afwacht wat de behoeften van de lezer zijn? Of proberen ze toch af en toe nog voor de troepen uit te lopen?

Binnen redacties wordt ook nog veel discussie gevoerd over de mate waarin de krant voor de troepen uit moet lopen, of juist met de lezer mee moet gaan (De Jong et al., 2020). Voormalige ombudsman Jean-Piere Geelen zegt dat de krant een weerspiegeling moet zijn van de samenleving, maar dat ontwikkelingen in de maatschappij scherp gevolgd dienen te worden (de Volkskrant, 2018). Sjoerd de Jong sluit zich hierbij aan: ‘Ik vind niet dat een krant in dat soort taalveranderingen het voortouw moet nemen’ (De Jong et al., 2020).

In een eerder onderzoek van Giglio (2021) werd geconstateerd dat Nederlanders genderneutrale en gendergemarkeerde beroepsnamen door elkaar gebruiken. De reden hiervoor is mogelijk dat er in het Nederlands geen duidelijke norm is voor het gebruik van genderneutrale of -gemarkeerde beroepsaanduidingen. Zo werden ook mannelijke beroepsnamen voor vrouwen gebruikt, zelfs als er een vrouwelijke variant beschikbaar was. Respondenten van het onderzoek zeiden bijvoorbeeld vaker ‘psycholoog’ in plaats van ‘psychologe’, of ‘filosoof’ in plaats van ‘filosofe’. Hieruit trekt Giglio de conclusie dat het Nederlands eerder naar een genderneutrale taal – met de mannelijke vorm als neutrale vorm – neigt dan naar een gendergemarkeerde taal. Giglio kaart aan dat er meer onderzoek gedaan moet worden naar dit fenomeen. Giglio laat in dit onderzoek een belangrijke groep achterwege: non-binaire personen. Mensen die non-binair zijn, voelen zich noch volledig man, noch volledig vrouw (Van Dale Groot woordenboek van de Nederlandse taal, 2022). Op welke manier wordt naar hen verwezen met beroepsaanduidingen? Het is een relatief nieuw onderwerp. De term ‘non-binair’ werd pas in 2018 aan het woordenboek van Van Dale toegevoegd. Dit toont onder andere aan dat er nog veel ruimte voor onderzoek naar dit onderwerp is.

Zoals Giglio (2021) al stelde is er geen duidelijke norm voor gender en beroepsaanduidingen. Dit is wel van belang voor redacties, omdat uniformiteit van schrijven binnen de krant professioneler oogt, maar ook omdat het efficiënter werkt voor journalisten. Dit wordt bevestigd door de Nederlandse Taalunie (2021). Dat er nog geen norm is voor het gebruik van beroepsaanduidingen, maakt het interessant om onderzoek te doen naar Nederlandse kranten. Zij hebben invloed op de taal en hanteren zelf intern vaak wel een norm.

In deze masterscriptie wordt onderzocht hoe Nederlandse kranten omgaan met gender en beroepsaanduidingen. De hoofdvraag van dit onderzoek luidt:

Hoe gaan Nederlandse kranten om met gender in beroepsaanduidingen?

De hoofdvraag zal in twee delen behandeld worden. In het eerste deel wordt gekeken naar de artikelen van deze Nederlandse kranten. Hierbij zal de volgende deelvraag beantwoord worden:

1. *Welke keuzes maken Nederlandse kranten in de praktijk wat betreft gender in beroepsaanduidingen?*

Deze vraag is beantwoord aan de hand van een corpusanalyse van verscheidene artikelen per onderzochte krant. Om een zo reëel mogelijk beeld van de huidige stand van zaken te krijgen, is gekeken naar de periode januari 2022 tot en met juni 2022. Om te ondervinden hoe journalisten in de praktijk omgaan met gender in beroepsaanduidingen, is het belangrijk om een kwantitatieve inhoudsanalyse te maken van artikelen van de krant. Een kwantitatieve inhoudsanalyse is namelijk geschikt om te bepalen hoe vaak een bepaalde vorm in bepaalde contexten voorkomt. Het vertelt iets over hoe vaak een fenomeen voorkomt (Koetsenruijter & Van Hout, 2018). Per artikel is het van belang om te begrijpen naar wie verwezen wordt – een man, vrouw of non-binair persoon – en welke beroepsaanduiding voor deze persoon wordt gebruikt. Dan moet bepaald worden of daarvoor een genderneutrale of een gendermarkerende vorm gebruikt wordt. Daarnaast zijn alle beroepsaanduidingen in aparte categorieën ingedeeld.

Het tweede deel van dit onderzoek wordt uitgevoerd op basis van een thematische analyse van de stijlboeken van de kranten en semigestructureerde diepte-interviews. Hierbij komt de volgende deelvraag tot stand:

2. *Wat zijn de opvattingen van de stijlboeken, hoofdredacteuren, eindredacteuren en ombudspersonen van de kranten over gender en beroepsaanduidingen?*

Hierbij is onderzocht wat de stijlboeken van de Nederlandse kranten zeggen over gender in beroepsaanduidingen. In combinatie met de semigestructureerde diepte-interviews is

gepoogd te ondervinden of dit volgens de hoofdredacteuren, eindredacteuren en ombudspersonen in de praktijk nageleefd wordt. Ook is bevraagd of zij – maar ook andere werknemers op de redactie – het altijd eens zijn met het stijlboek. Er wordt onder andere een aantal dilemma's voorgelegd en de respondenten gevraagd voor welke beroepsaanduiding zij in een bepaalde situatie zouden kiezen en met welke reden.

De semigestructureerde diepte-interviews zijn in samenwerking afgenomen met medestudent Elisabeth Brugman. De vragenlijsten zijn onafhankelijk van elkaar opgesteld.

Om deze vragen te beantwoorden worden de volgende Nederlandse kranten onder de loop genomen: *NRC Handelsblad*, *de Volkskrant*, *Trouw*, *Algemeen Dagblad* en *De Telegraaf*. Om een breed overzicht van de keuzes van Nederlandse kranten in gender in beroepsaanduidingen te maken, worden zowel populaire als kwaliteitskranten onderzocht.

Allereerst wordt in het volgende hoofdstuk eerder onderzoek naar taal met betrekking tot gender, beroepsaanduidingen, macht en taalbeleid gepresenteerd. Vervolgens wordt in hoofdstuk drie toegelicht op welke manier het onderzoek uitgevoerd is. Hierbij wordt per onderzoeksmethode de justificatie van de keuze van die methode gegeven, hoe betrouwbaar de methode is en op welke manier de datacollectie tot stand gekomen is. In hoofdstuk vier worden de belangrijkste bevindingen uit de kwantitatieve inhoudsanalyse gepresenteerd. In hoofdstuk vijf worden de overeenkomsten en verschillen tussen de stijlboeken van de Nederlandse kranten gepresenteerd. In hoofdstuk zes worden de grote lijnen uit de semigestructureerde diepte-interviews getoond. In hoofdstuk zeven volgt een discussie als gevolg van alle resultaten en zijn de resultaten verbonden met de uiteengezette literatuur. In hoofdstuk acht zijn conclusies verbonden aan de resultaten aan de hand van deelconclusies in de resultatenhoofdstukken. Dit onderzoek wordt afgesloten met de meest belangrijke conclusies.

2. Theoretisch kader

Het doel van dit onderzoek is om inzicht te krijgen in de keuzes die kranten maken als het gaat om gender en beroepsaanduidingen. Allereerst is het belangrijk om te begrijpen wat de verhouding tussen gender en de Nederlandse taal is. Verder zijn al eerder verschillende onderzoeken naar gender en beroepsaanduidingen verricht. Hiervan wordt een overzicht gegeven, zodat op de beschikbare wetenschappelijke onderzoeken voortgebouwd kan worden. Daarnaast is het ook belangrijk om inzicht te krijgen in de macht van taal, omdat onder andere op deze manier de relevantie van dit onderzoek wordt getoond. Daarbij is het – wederom voor de relevantie van dit onderzoek – ook belangrijk om licht te schijnen op de psychologische effecten van genderkeuzes in beroepsaanduidingen. Dit is iets waar het in het huidige debat over dit onderwerp onder andere over gaat. Vervolgens wordt ook de rol van de media hierin bondig besproken aan de hand van wetenschappelijke literatuur. Media spelen een belangrijke rol als het gaat om beeldvorming. Tot slot wordt in aanvulling op de rol van de media het taalbeleid binnen de media besproken, omdat dit invulling geeft aan de rol die de media spelen.

2.1 Gender en taal

In dit hoofdstuk wordt een overzicht gegeven van literatuur met betrekking tot gender en taal. Allereerst wordt getoond hoe gender en de Nederlandse taal onlosmakelijk met elkaar verbonden zijn. Tot slot wordt een overzicht gegeven van hoe gender in beroepsaanduidingen terug te vinden is, of soms juist niet.

2.1.1 Gender in de taal

Gender is iets dat sociaal bepaald wordt. Het is iets dat we doen of uitvoeren door middel van sociale interactie. Het is niet biologisch bepaald, zoals iemands sekse dat wel is (Eckert & McConnell-Ginet, 2003, p. 10). Eckert en McConnell-Ginet stellen dat gender iets is dat we als mensen moeten zien als een cultureel – en niet een natuurlijk – fenomeen. Gender ontstaat volgens hen vanuit de wisselwerking tussen culturele constructies, wat wordt verstaan onder gender, en verscheidene sociale interacties. Wat wordt geaccepteerd als gender, hangt af van de cultuur waarnaar gekeken wordt (p. 15). Hier sluiten Kulick en Schieffelin zich bij aan (2006, p. 352). Volgens hen vormt gender zich gedurende iemands leven en wordt gender gevormd door sociale interactieve processen. In dat proces kunnen mensen de gendernormen van hun cultuur accepteren, afwijzen of aanpassen (p. 352).

In zogenoemde gendertalen zijn grammatica en gender verbonden met elkaar. Het Nederlands is een gendertaal, wat inhoudt dat er in het Nederlands een driegenussysteem heeft: mannelijke, vrouwelijke en onzijdige woorden (Hellinger en Bußmann, 2015). Gendertalen zijn volgens Hellinger talen waar binnen de grammatica ook onderscheid gemaakt wordt tussen mannelijke, vrouwelijke en onzijdige woorden. Het Nederlands is een taal die enigszins doordrongen is van genderonderscheidende termen, maar in mindere mate dan sommige verwante talen. Het heeft bijvoorbeeld meer gendermarkerende termen dan Engels, maar minder dan het Duits (Kooij, 1987, p. 145). Het genderonderscheid in het Nederlands is te merken aan twee woordtypes waarin de taal ingedeeld is. Masculine en feminine woorden aan de ene kant, en neutrale woorden aan de andere kant. De eerste groep wordt gemarkeerd met het lidwoord ‘de’ en de tweede groep met het lidwoord ‘het’ (Gerritsen, 2002). Gerritsen presenteert dit aan de hand van een aantal voorbeelden:

- (1) De tafel (v) met haar poten. Zij is mooi. Ik zie haar.
- (2) De stoel (m) met zijn poten. Hij is mooi. Ik zie hem.
- (3) Het bed (o) met zijn poten. Hij/het is mooi. Ik zie hem/het.
- (4) De tafels met hun poten. Zij zijn mooi. Ik zie ze/hen (p. 83).

Hierbij vermeldt Gerritsen (2002) dat meervoud complex is, maar niet relevant voor gender. Desondanks worden onder andere de meervoudige voornaamwoorden hen/hun door non-binaire personen gebruikt, waardoor meervoud – jaren na dit onderzoek – wel degelijk relevant lijkt te zijn voor gender.

Het verschil is ook merkbaar in aanwijzende voornaamwoorden. Masculine en feminine woorden worden aangewezen met ‘die’ en ‘deze’, en neutrale woorden worden aangewezen met ‘dit’ en ‘dat’.

2.1.2 Gender en beroepsaanduidingen

Adriaens (1982) beschrijft de evolutie van vrouwelijke beroepsaanduidingen. Hij legt concreet uit aan de hand van een voorbeeld wat ‘gemarkeerdheid’ inhoudt als het gaat om gender. Het voorbeeld dat hij gebruikt is het paar *politieagente(v)/politieagent(m)*. Politieagente is hier de gemarkeerde term vanwege de expliciete aanwezigheid van een zogenaamd ‘gender feature’ (p. 1). In de oppositie met politieagente is het woord politieagent geen gemarkeerde term. Het woord is dus op zichzelf niet gereserveerd voor een bepaalde sekse. Slechts op basis van de bestaande vrouwelijke vorm, wordt de pendant als mannelijk ervaren. Aangezien het

desondanks om een ongemarkeerde vorm – namelijk ‘politieagent’ – gaat, is volgens Adriaens deze vorm sekseneutraal te gebruiken. Zowel de gemarkeerde als de ongemarkeerde vorm kan verwijzen naar een vrouw. De ongemarkeerde vorm kan daarnaast ook nog verwijzen naar een man en naar een non-binair persoon. Dit geldt niet voor de gemarkeerde vorm.

Daarnaast benoemt Adriaens (1982) dat vrouwelijke beroepsaanduidingen later zijn ontstaan, omdat vrouwen pas later het recht kregen om te werken. Naarmate deze termen meer ingeburgerd raakten, raakte de vrouwelijke meervoudsvorm van deze beroepsaanduidingen (zoals zangeressen en actrices) ook steeds verder ingeburgerd. Hij geeft daarbij aan dat de pendant van deze meervoudsvorm voor zowel mannen, vrouwen als non-binaire personen gebruikt kan worden, omdat het niet gendermarkerend is.

Adriaens (1982) noemt in zijn artikel twee verschillende tendensen: er is een neiging om genderspecifieke beroepsaanduidingen te gebruiken, en een neiging om genderneutrale beroepsaanduidingen te gebruiken. Het is volgens hem niet duidelijk welke kant het Nederlands meer neigt, omdat beide ideeën reëel zijn.

De tweede tendens die Adriaens (1982) in zijn artikel noemt, namelijk de neiging om genderneutrale beroepsaanduidingen te gebruiken, wordt door Pauwels (2003) getypeerd als een vorm van genderinclusief taalgebruik. Onzichtbare of gemarginaliseerde groepen worden op deze manier namelijk binnen een taalstructuur geïncorporeerd. Pauwels omschrijft genderinclusief taalgebruik als het afschaffen, neutraliseren en minimaliseren van het uitdrukken van gender via linguïstische uitingen. Het expliciet specificeren van gender door bijvoorbeeld ‘zwemster’ te zeggen in plaats van ‘zwemmer’, of ‘ombudsvrouw’ in plaats van ‘ombudsman’, zorgt ervoor dat taal niet genderinclusief is.

Gerritsen (2002, p. 85) stelt dat het Nederlands twee types professionele titels heeft. Titels die gendermarkerend zijn en titels die genderneutraal zijn. Zij verdeelt deze types in vier categorieën. De eerste categorie omvat beroepsaanduidingen waarbij slechts semantische verschillen bestaan op het niveau van het gender waarnaar verwezen wordt. Er zijn mannelijke en vrouwelijke tegenhangers bij deze beroepsaanduidingen. Voorbeelden hiervan zijn *lerares(v)/leraar(m)*, *schrijfster(v)/schrijver(m)* en *actrice(v)/acteur(m)*. De tweede categorie betreft beroepsaanduidingen waarbij niet alleen verschil bestaat in het gender waarnaar ze verwijzen, maar waarbij ook semantische asymmetrie is ontstaan tussen de

beroepsaanduidingen. Voorbeelden hiervan zijn *secrètaresse(v)/secretaris(m)*, *masseuse(v)/masseur(m)* en *directrice(v)/directeur(m)*. Er zou een lagere sociale status verbonden zijn met de vrouwelijke vorm van het woord. De Nederlandse Taalunie zegt hierover dat er bij dit soort woorden sprake is van een verschil in gevoelswaarde. Een *directrice* wordt vaker in verband gebracht met ‘een *directrice* van een school’ en een *directeur* wordt vaker in verband gebracht met ‘de baas van een bedrijf’ (De Caluwé, 1994, p. 51). Tot de derde categorie behoren beroepsaanduidingen waarvan geen mannelijk equivalent bestaat, slechts een vrouwelijke vorm. Bijvoorbeeld: *vroedvrouw*, *naaister* en *werkster*. Maar ook beroepsaanduidingen waarvan geen vrouwelijk equivalent bestaat. Bijvoorbeeld: *timmerman* of *melkboer*. Voorheen hoorde *ombudsman* daar ook nog bij. Tot de vierde en laatste categorie horen beroepsaanduidingen die genderneutraal zouden zijn, maar grammaticaal gezien wel masculine zijn: *dokter*, *professor*, *notaris* en *minister*. Adriaens (1982) markeert deze beroepsaanduidingen ook als genderneutraal. In dit onderzoek worden deze beroepsaanduidingen ook als zodanig gezien.

De Nederlandse Taalunie heeft zelf ook een categoriale indeling voor beroepsaanduidingen. Hierin wordt de vierde categorie van Gerritsen (2002) opgedeeld in twee categorieën. Als een categorie waarin beroepsaanduidingen voor mannen en vrouwen gebruikt worden, omdat de vrouwelijke pendant niet bestaat of verouderd is. Dat geldt voor *dokter*, *hoogleraar*, *minister* en *burgemeester*. Daarnaast ook als een categorie die seksneutraal is: *hoofd*, *leerkracht*, *verpleegkundige* en *leidinggevende*. Deze splitsing van de vierde categorie wordt in dit onderzoek gehanteerd.

Wat opvallend is, is dat er in deze onderzoeken nog niets wordt vermeld over welke beroepsaanduidingen geschikt zijn voor non-binaire personen. Toch blijft het van belang om hier aandacht aan te besteden: ‘Om echt genderinclusief taalgebruik te krijgen, moeten ook non-binaire mensen zich herkennen in de taal’ (Onze Taal, 2020). Taalkundige Ingrid van Alphen – werkzaam bij de werkgroep Genderinclusief Taalgebruik van de Nederlandse Taalunie – stelt in ditzelfde artikel dat het geen zin heeft om van ‘iedereen man te maken’ door voor een zogenaamde genderneutrale term te kiezen. ‘Het Nederlands biedt ook non-binaire mogelijkheden, door jezelf bijvoorbeeld ‘schrijvende’ of ‘ondernemende’ te noemen’ (p. 6).

Zoals eerder besproken in de inleiding van deze scriptie is het maatschappelijk debat over gender in beroepsaanduidingen momenteel verdeeld in twee kampen: er moet wel onderscheid

gemaakt worden in gender door middel van gendermarkerende beroepsaanduidingen, en er moet geen onderscheid gemaakt worden. Degenen die voor onderscheid zijn, vinden veelal dat gemarginaliseerde groepen als vrouwen en non-binaire personen op deze manier meer zichtbaarheid krijgen binnen de maatschappij. Degenen die tegen dit onderscheid zijn, willen dat mannen, vrouwen en non-binaire personen gelijk zijn aan elkaar (De Jong et al., 2020, p. 5).

Gerritsen (2002) zegt hierover dat het specificeren van gender ten goede komt van de vrouw, omdat vrouwen op deze manier meer zichtbaarheid vergaren. Daar tegenover zet Stahlberg et al. (2007) dat vrouwen daarmee als afwijking van de man en – en daarmee de norm – gezien kunnen worden. De keerzijde is met name te herkennen in gevallen waarin de afwijkende, vrouwelijke vorm een negatieve connotatie krijgt ten opzichte van de pendant daarvan en er daardoor semantische asymmetrie ontstaat. Voorbeelden hiervan zijn vastgelegd in de tweede genoemde categorie: *secretaresse(v)/secretaris(m)*, *masseuse(v)/masseur(m)* en *directrice(v)/directeur(m)*. Dit specificeren van vrouwelijke beroepsaanduidingen zorgt volgens Stahlberg et al. (2007) ook voor ongelijkheid tussen het vrouwelijke en het mannelijke en het non-binaire gender, omdat de mannelijke en non-binaire genders niet geïncorporeerd worden in deze vorm en onder de pendant van de vrouwelijke vorm wordt geschoven, namelijk de mannelijke vorm.

2.2 Effecten van taal

In dit hoofdstuk wordt weergegeven hoe, volgens verscheidene onderzoekers, machtig taal is en welke gevolgen bepaalde talige keuzes kunnen hebben op het mens- en wereldbeeld. Dit wordt uiteengezet om de relevantie van onderzoek naar taal aan te tonen.

2.2.1 Macht van taal

Volgens Foucault (1966) staat taal gelijk aan het hebben van macht. Taal heeft de macht om mensen te beïnvloeden. Om hun gedrag en denkwijzen te veranderen. Volgens hem hebben de media, wetenschap en politici de grootste taalkracht. Fairclough (2014) stelt dat taal belangrijk is en de kracht – en daarmee de macht – van taal niet onderschat mag worden. De werkelijkheid krijgt onder andere vorm door middel van taal. Je omschrijft de werkelijkheid, maar je kan de werkelijkheid ook maken met taal. Bewustzijn van de kracht van taal is de eerste stap naar emancipatie (p. 1). ‘Woorden krijgen pas betekenis in het gebruik ervan. Taal is iets wat we

doen. In hun taalgebruik brengen mensen hun onderlinge verhoudingen tot uitdrukking, en relaties en taal veranderen in wisselwerking met elkaar' (Voogel, 2020).

Hall et al. (2013, p. 2) stellen dat taal werkt als een representatieve systeem waarin ideeën, gedachten en gevoelens worden gerepresenteerd binnen een bepaalde cultuur. Volgens hen staat taal daarom centraal in het proces waarin betekenis tot stand komt. Taal heeft de macht om ervoor te zorgen dat individuen een gemeenschappelijke kijk op hetzelfde fenomeen vormen.

Volgens Menegatti en Rubini (2017) is taal een van de krachtigste middelen waarmee seksisme en genderdiscriminatie tot stand komen. De manier waarop over mannen en vrouwen wordt gerapporteerd, weerspiegelt de vooroordelen en genderstereotypen die over mannen en vrouwen bestaan. Algemeen mannelijk taalgebruik kan volgens hen bijvoorbeeld leiden tot de ontkenning van het kunnen en het bestaan van vrouwen. Taal creëert op subtiele wijze sociale, maatschappelijke en machtsverschillen tussen mannen, vrouwen en non-binaire personen. De manier waarop taal in elkaar zit – op grammaticaal en syntactisch niveau – kan ervoor zorgen dat vrouwen verdwijnen in mentale representaties. Dit houdt in dat mensen bij een bepaald woord eerder aan een man denken, dan aan een vrouw. Volgens Menegatti en Rubini komt dit mede doordat de woorden die worden gebruikt om naar zowel mannen, vrouwen als non-binaire personen te verwijzen op generieke manier, vaak mannelijk van taalkundige vorm zijn. Vrouwelijke vormen van een woord worden vaak afgeleid van een mannelijk woord dat al bestaat. Om dit probleem op te lossen pleiten de onderzoekers voor meer genderneutrale taal, omdat onderzoek heeft uitgewezen dat dit direct leidt tot meer gendergelijkheid.

2.2.2 Psychologische effecten van taal

Wanneer mensen vragen krijgen als *Wie is je favoriete acteur?* of *Kunt u drie Nederlandse muzikanten opnoemen?* Geven mensen overwegend mannelijke voorbeelden als antwoord. Wanneer neutrale vormen, of zowel mannelijke als vrouwelijke vormen in de vraag worden genoemd, geven mensen veel meer vrouwelijke voorbeelden als antwoord. Het gebruik van de mannelijke vorm kan er in enige mate zelfs toe leiden dat in bepaalde professies meer mannen werkzaam zijn dan vrouwen (Braun et al., 2005).

Bem en Bem (1973) hebben baanomschrijvingen in vacatures geanalyseerd en hierbij gelet op gendergemarkeerde taal. Zij kwamen tot de conclusie dat vrouwen vaker solliciteerden voor een baan wanneer de baan met genderneutrale termen werd omschreven. Bem en Bem stellen

voorop dat in vacatures vaak gebruik wordt gemaakt van mannelijke vormen bij het omschrijven van de inhoud van de baan.

Gebruik van vrouwelijke beroepsaanduidingen zorgen voor vrouwen als groep voor meer zichtbaarheid. Dit maakt voor hen bepaalde beroepsaanduidingen vertrouwd. Dit levert volgens Braun et al. (2005) winst op voor vrouwen als groep. Een negatief effect van vrouwelijke beroepsaanduidingen wordt aan de andere kant geconstateerd door Sczesny et al. (2016). Vrouwen die vrouwelijke beroepsaanduidingen gebruiken worden namelijk nadeliger beoordeeld, omdat genderstereotypen en genderongelijkheid voor een negatieve connotatie zorgen bij deze vrouwelijke taalkundige verwijzingen. Vrouwelijke beroepen worden namelijk vaak als sociaal lager ervaren. Zo worden vrouwen die zich als *directrice* profileren gezien als iemand in lagere rang dan vrouwen die zich als *directeur* profileren. Om deze reden wordt in het onderzoek gesteld dat het voor vrouwen van belang is om langetermijneffecten in acht te nemen.

Volgens Hamilton (1988), Ng (2007) en Stahlberg (2007) zitten gendervooroordelen en seksisme ingebakken in de meeste talen. Om deze reden worden die vooroordelen en het seksisme dat het met zich meebrengt als normatief gezien. Deze taalkundige ongelijkheid zit volgens Silveira (1980) onder andere in het feit dat uitdrukkingen die naar vrouwen verwijzen vaak ingewikkelder zijn dan uitdrukkingen die naar mannen verwijzen. Zo zijn zelfstandige naamwoorden die naar vrouwelijke personen verwijzen vaak tot stand gekomen door een suffix toe te voegen aan overeenkomstige mannelijke termen. Dit geldt bijvoorbeeld voor het suffix -es: *lerares(v)/leraar(m)*, *zangeres(v)/zanger(m)* en *prinses(v)/prins(m)*. Dit geldt ook voor leenwoorden uit het Engels zoals *hostess(v)/host(m)* en *stewardess(v)/steward(m)*. In deze gevallen wordt het suffix als -ess geschreven. Het suffix -ster is ook een voorbeeld van een vrouwelijk suffix: *schrijfster(v)/schrijver(m)*, *zwemster(v)/zwemmer (m)* en *winkelster(v)/winkelier(m)*.

Silveira (1980) constateert dat het niet nodig is om te expliciteren dat er naar een man verwezen wordt door middel van een mannelijke markering, omdat er al uit wordt gegaan van het mannelijke. Wanneer sprekers naar een persoon verwijzen met een generieke term, wordt algemeen aangenomen dat de persoon over wie het gaat man is. Tenzij er een expliciete indicatie van het tegendeel is, zoals een vrouwelijke markering als een vrouwelijk suffix. Om deze reden komt Silveira tot de conclusie dat het vrouwelijke en het non-binaire gender

ondervertegenwoordigd zijn in de taal en daarmee weinig tot geen representatie kennen. Wanneer de media bestaande verschillen versterken door algemeen mannelijk (andocentrisch) taalgebruik te gebruiken, zal dit bijdragen aan genderongelijkheid (Segijn et al., 2014, p. 309).

2.3 Rol van de media

In dit onderzoek wordt gekeken naar de manier waarop Nederlandse kranten omgaan met gender in beroepsaanduidingen. Om aan te tonen waarom het van belang is om deze kranten nader te onderzoeken, zal in de volgende paragrafen aan de hand van wetenschappelijke theorie toelicht worden.

De nieuwsmedia zijn van belang voor het verspreiden van de standaardtaal en zijn een goede weerspiegeling van de taalontwikkelingsfase waarin de samenleving zich bevindt. De media kunnen de taalgebruiker in contact brengen met taalvariëteit en de veranderingen die plaatsvinden op taalkundig gebied. Hierom spelen nieuwsmedia een belangrijke rol in het vormen en continu veranderen van de taalnormen (Van Poecke & Van den Bulck, 1991, p. 83).

Volgens Stahlberg et al. (2007) kan genderneutraal taalgebruik zorgen voor sociale verandering, meer gendergelijkheid en minder genderstereotypering. Hierbij sluit het onderzoek van Hansen et al. (2016) aan waarin zij concluderen dat genderinclusief taalgebruik in nieuwsberichten ervoor zorgt dat de lezers van die nieuwsberichten zelf ook vaker gebruikmaken van genderinclusieve taal. Dit resulteert in meer gelijkheid tussen genders in de mentale representaties van de respondenten. Een voorbeeld dat zij hierbij aanhalen is dat lezers bij het lezen van ‘helden en heldinnen’ meer vrouwen associeerden met heroïsche daden dan slechts bij het lezen van het woord ‘helden’. Hall et al. (2013) suggereren ook dat genderinclusieve taal zorgt voor het includeren van non-binaire personen. Door bijvoorbeeld voor verpleegkundige te kiezen, waar zowel geen man als vrouw mee geassocieerd hoeft te worden, wordt zowel het mannelijke als vrouwelijke uit de taal gehaald. Dit woord zou ieder gender kunnen omschrijven. Zoals eerder geconstateerd, heeft taal de macht om de werkelijkheid te omschrijven, maar ook om deze vorm te geven. Om die reden moeten de media volgens Van Poecke en Van den Bulck (1991) goed nadenken over het taalgebruik dat zij hanteren.

Het taalgebruik van nieuwsmedia kan dus invloed hebben op de publieke opinie (Van Dijk, 1995). Dit constateren Siebers et al. (2015) ook wanneer zij onderzoeken welke invloed het

taalgebruik van de media over migranten en migratie heeft op de sociale omgang met migranten. Zij zien dat negatieve berichtgeving van de Nederlandse nieuwsmedia ertoe leidt dat migranten in het onderwijs en op de arbeidsmarkt uitgesloten en gediscrimineerd worden. De manier waarop over iets of iemand bericht wordt doet ertoe, omdat het positieve of negatieve connotaties kan oproepen bij de lezer.

2.4 Taalbeleid

De media zijn zich over het algemeen bewust van het belang van het taalgebruik dat zij in hun berichtgeving hanteren. Om deze reden kiezen veel – vaak grote – nieuwsmedia ervoor een stijlboek op te stellen. Er wordt van journalisten verwacht dat ze de normen uit dit stijlboek volgen, zodat er uniform taalgebruik ontstaat binnen het medium (Van Poecke & Van den Bulck, 1991).

2.4.1 Stijlboeken

Het eerste stijlboek dat uitgegeven werd in Nederland was van *de Volkskrant* in 1992. Hierna volgden *Trouw* (1999) en *NRC Handelsblad* (2000). De stijlboeken van *de Volkskrant* en *NRC* zijn momenteel digitaal beschikbaar voor iedereen. Dit past in de groeiende vraag naar transparantie van nieuwsmedia (De Jong, 2016).

Een stijlboek kan ervoor zorgen dat nieuwsmedia zich met de lezers kunnen verbinden. Het feit dat lezers kunnen zien welke keuzes nieuwsmedia maken en welke redenen daarachter zitten, geven de lezer ruimte voor interactie met het nieuwsmedium. Op deze manier krijgen lezers ook meer begrip voor een nieuwsmedium, omdat ze de beweegredenen achter talige keuzes kunnen begrijpen. Steeds vaker houdt het publiek journalisten verantwoordelijk voor de taal die zij gebruiken (Bardoel & Wijfjes, 2015). De uitdaging van transparante journalistiek zit volgens Bardoel en Wijfjes in het tonen van kwaliteit en de waarde van het geleverde werk, zonder te doen alsof de journalist de indruk wekt alles te weten, anders is er geen ruimte meer voor interactie.

Het onderzoek van Fasold (1987, p. 202) toont aan dat wanneer in het stijlboek van een nieuwsmedium wordt geadviseerd om genderneutrale termen te gebruiken, de hoeveelheid seksistische uitingen in dat medium aanzienlijk vermindert. Fasold (1987) laat in zijn onderzoek zien dat het bewerken van kranten aan de hand van stijlboeken ook invloed heeft op het algehele gebruik van taal in dat medium. Zodra in het stijlboek van de krant werd besloten dat seksistisch

taalgebruik vermeden moet worden, veranderen de asymmetrische manier van berichtgeving over mannen en vrouwen aanzienlijk (Fasold et al., 1990). Zelfs als daar geen specifieke regels voor waren. Zo kregen mannen vaak een tusseninitialiaal bij hun naam, bijvoorbeeld *Jaap C. de Jong*, maar vrouwen kregen dit tusseninitialiaal niet. Zodra er in het stijlboek afspraken werden gemaakt over de taalkundige behandeling van mannen en vrouwen, werd het gebruik van de tusseninitialiaal tussen mannen en vrouwen gelijkgetrokken. Ondanks dat daar geen specifieke norm werd voorgeschreven. Stijlboeken kunnen dus invloed hebben op de manier waarop journalisten omgaan met gender en taal.

2.4.2 Potsierlijkheidsbeginsel

De Jong et al. (2018) schrijven dat genderneutrale taal bij beroepsaanduidingen als potsierlijk wordt gezien en ‘ruimschoots over de pijngrens van veel lezers’ (p. 6). Volgens ombudsman Geelen treedt het potsierlijkheidsbeginsel in werking wanneer het uitgesloten is dat het om een man gaat en er toch een vrouwelijke beroepsaanduiding gebruikt wordt. Wanneer het gebruik van een bepaalde beroepsaanduiding gekunsteld aanvoelt, wordt het als potsierlijk gezien vertelt Sjoerd de Jong, oud-ombudsman bij NRC Handelsblad, in het diepte-interview. Hij geeft hierbij wel aan dat het een subjectief criterium is, want niet iedereen vindt dezelfde beroepsaanduiding potsierlijk. Voor De Jong is het gebruik van woorden met een mannelijke Latijnse uitgang voor vrouwen potsierlijk. ‘Dat wringt voor veel mensen. Er zijn te veel mensen die weten dat -us een Latijnse uitgang is voor mannen. De uitgang voor vrouwen is -a’ (zie bijlage VIII). Potsierlijkheid wordt over het algemeen wel gezien als iets dat persoonlijk is, dus het zal van krant tot krant verschillen wanneer het beginsel in werking treedt.

In dit hoofdstuk wordt duidelijk dat de literatuur het onderling niet altijd eens is. Het huidige debat, dat verdeeld is in twee kampen, wordt gerepresenteerd door verscheidene onderzoeken. Het ene onderzoek onderstreept dat de mannelijke beroepsaanduiding slechts mannelijk is door het ontstaan van de vrouwelijke beroepsaanduiding. Hiermee zou de mannelijke beroepsaanduiding genderneutraal zijn en bruikbaar zijn voor zowel mannen, vrouwen als non-binaire personen. Er ontstaat een verschil tussen mannen en non-binaire personen aan de ene kant en vrouwen aan de andere kant door de opkomst van de vrouwelijke vorm. Vrouwen lijken daarmee buiten de norm te vallen. Daarnaast zouden vrouwelijke beroepsaanduidingen negatieve connotaties oproepen, namelijk dat vrouwen minder competent dan mannen zouden zijn. Andere onderzoeken zeggen weer dat het goed is voor vrouwen om vrouwelijke

beroepsaanduidingen te gebruiken, omdat vrouwen op deze manier meer zichtbaarheid vergaren. Het gebruik van mannelijke beroepsaanduidingen door vrouwen zou er namelijk toe leiden dat vrouwen worden vergeten en hun kunnen wordt ontkend. Door vrouwelijke beroepsaanduidingen te gebruiken worden vrouwen ook vertegenwoordigd in de mentale representaties van mensen. Door vaker te spreken over bijvoorbeeld directeurs en directrices, of acteurs en actrices, zullen mensen vrouwen vaker associëren met dergelijke beroepen dan wanneer slechts over directeurs en acteurs wordt gesproken. Algemeen mannelijk taalgebruik kan bijvoorbeeld leiden tot de ontkenning van het kunnen en het bestaan van vrouwen. Tot slot is er literatuur die pleit voor genderneutraal taalgebruik, waar zowel geen mannelijke als vrouwelijke vorm gebruikt wordt, omdat dit leidt tot meer gelijkheid voor alle genders. Woorden als *verpleegkundige* lenen zich daarvoor. Daarnaast zouden mensen zich als *verplegende* kunnen voorstellen om zo genderneutraal taalgebruik na te streven.

Het is verder van belang om naar taal te kijken, omdat meerdere onderzoeken uitwijzen dat taal een machtsmiddel is dat niet alleen de werkelijkheid omschrijft, maar deze ook kan vormen. Taal heeft de macht mensen en hun gedachten, associaties en connotaties te beïnvloeden. Taal heeft ook de macht om ervoor te zorgen dat individuen een gemeenschappelijke kijk op hetzelfde fenomeen vormen. Verder is taal een van de krachtigste middelen waarmee seksisme en genderdiscriminatie tot stand komen. De manier waarop over mannen en vrouwen wordt gerapporteerd, weerspiegelt de vooroordelen en genderstereotypen die over mannen en vrouwen bestaan. Taal creëert op subtiele wijze sociale, maatschappelijke en machtsverschillen tussen mannen, vrouwen en non-binaire personen. Hierin zijn de media een van de factoren met de meeste taalkracht en invloed en daarmee interessant om te onderzoeken. De media kunnen de taalgebruiker in contact brengen met taalvariëteit en de veranderingen die plaatsvinden op taalkundig gebied.

De media zijn zich over het algemeen bewust van het belang van het taalgebruik dat zij in hun berichtgeving hanteren. Om deze reden kiezen veel – vaak grote – nieuwsmedia ervoor een stijlboek op te stellen. Stijlboeken hebben namelijk effect op de praktijk van het schrijven onder journalisten.

In de literatuur worden ook vijf categorieën voorgesteld waarbinnen beroepsaanduidingen onderverdeeld kunnen worden. Deze categorieën zijn van belang voor de methode van dit onderzoek.

3. Methode

De hoofdvraag luidt: *Hoe gaan Nederlandse kranten om met gender in beroepsaanduidingen?* Deze scriptie wordt opgedeeld in twee delen om de hoofdvraag te beantwoorden. In het eerste deel wordt een antwoord gezocht op de volgende vraag: *Welke keuzes maken Nederlandse kranten in de praktijk wat betreft gender in beroepsaanduidingen?* Om deze vraag te beantwoorden worden artikelen van kranten geanalyseerd om zo te beoordelen welke keuzes er bij de krant in de praktijk worden gemaakt op het gebied van gender in beroepsaanduidingen. Het gaat hierbij om de volgende kranten: *NRC Handelsblad, de Volkskrant, Trouw, Algemeen Dagblad* en *De Telegraaf*.

In het tweede deel worden de stijlboeken van deze kranten geanalyseerd, als deze beschikbaar zijn voor dit onderzoek. Hierbij wordt thematisch onderzoek verricht waarbij slechts op de secties over gendermarkerend of genderneutraal taalgebruik en – als daar iets over gezegd wordt – beroepsaanduidingen worden geanalyseerd. In dit tweede deel van het onderzoek worden ook interviews afgenomen met hoofdredacteurs, eindredacteurs en ombudspersonen van *NRC Handelsblad, de Volkskrant, Trouw, Algemeen Dagblad* en *De Telegraaf* over gender en beroepsaanduidingen, en de het huidige debat hierover. Daarnaast worden ook vragen gesteld over de macht van taal en de rol die de media en stijlboeken daarin spelen.

Door zowel de artikelen, als stijlboeken te onderzoeken en werknemers van de krant te interviewen, ontstaat een overkoepelend beeld van de omgang van Nederlandse kranten met gender in beroepsaanduidingen. Het toont de uitvoering in de praktijk, maar ook van de gedachtegang achter deze uitvoering.

3.1 Kwantitatieve inhoudsanalyse van artikelen

In het eerste deel wordt de volgende deelvraag behandeld aan de hand van een kwantitatieve inhoudsanalyse: *Welke keuzes maken Nederlandse kranten in gender in beroepsaanduidingen?*

3.1.1 Beschrijving kwantitatieve inhoudsanalyse

Van elke krant is onderzocht in hoeveel artikelen mannelijke, vrouwelijke en non-binaire beroepsaanduidingen voorkomen in de periode van januari 2022 tot en met juni 2022. Er is gekozen voor een periode van het meest recente half jaar, tot 1 juli. Taal is dynamisch en

verandert continu. Dit onderzoek wil uitspraak over de omgang van kranten met gender in beroepsaanduidingen kunnen doen zoals deze omgang vandaag de dag plaatsvindt. Het is van belang om de focus op de huidige stand van zaken te leggen en niet op hoe de redacties van kranten hier voorheen mee omgingen, omdat slechts de huidige stand van zaken aangeeft hoe kranten er momenteel voor staan en hoe kranten vanaf dit punt over kunnen gaan tot verbetering. Om deze reden is er voor deze tijdafbakening gekozen.

Deze scriptie maakt gebruik van een kwantitatieve inhoudsanalyse om verschillende redenen. Allereerst is het mogelijk om te onderzoeken welke keuzes kranten maken in gender in beroepsaanduidingen in de praktijk. Hoofdredacteuren, eindredacteuren en ombudspersonen kunnen van alles stellen in de interviews, maar dit moet nog maar blijken in de praktijk van het schrijven. Ten tweede is het mogelijk aan de hand van deze analyse vast te stellen hoe uniform een nieuwsmedium schrijft wat betreft gender in beroepsaanduidingen. Schrijven alle journalisten op dezelfde manier en volgen ze het stijlboek, of maken ze hun eigen (onderbouwde) keuzes? Tot slot geeft het inzicht in de mate waarin gekozen wordt voor genderneutrale of gendermarkerende beroepsaanduidingen. Wat zijn de verhoudingen hierin (Koetsenruijter & Van Hout, 2018, p. 162)?

Om dit onderzoek uit te voeren worden de vijf categorieën van Gerritsen (2002) en de Nederlandse Taalunie aangehouden. Aan de hand daarvan wordt betekenis toegekend aan de keuzes die kranten maken. Kiezen kranten voor het mannelijk, ‘neutrale’ equivalent of het vrouwelijk? Worden bepaalde woorden bewust omzeild? Zoals schrijfster omzeild kan worden door het woord ‘auteur’ te gebruiken, waar geen vrouwelijk equivalent voor bestaat (Nederlandse Taalunie, 2022). Tijdens het analyseren van de artikelen bleek dat sommige categorieën uitgebreid moesten worden, of kwamen te vervallen. Zo werd de categorie van neutrale beroepsaanduidingen uitgebreid met Engelse beroepsaanduidingen, aangezien Engelse beroepsaanduidingen vaak neutraler zijn dan Nederlandse beroepsaanduidingen. Door een Engels alternatief te gebruiken, lukt het vaak om neutraler over mensen in een bepaald beroep te rapporteren. Daarnaast kwam de categorie ‘Mannen die worden aangeduid met een vrouwelijke beroepsaanduiding’ te vervallen, omdat hier geen enkel geval van kon worden gedetecteerd.

Voor deze scriptie zijn in totaal tweehonderd artikelen geanalyseerd. Deze tweehonderd artikelen vormen een steekproef van vele artikelen van januari 2022 tot en met juni 2022. Het werkelijke aantal artikelen dat in deze periode geschreven is, is te groot om compleet te onderzoeken. De steekproef is volgens de onderzoeker van juiste maat, aangezien er geen

significant grote verschillen tussen de resultaten te constateren waren (Van Hout & Koetsenruijter, 2018, p. 165). In totaal duurt de periode januari 2022 tot en met juni 2022 181 dagen. Met een steekproef van tweehonderd artikelen worden 1,1 artikelen per dag onderzocht en daarmee als het ware de gehele onderzoeksperiode meegenomen in het onderzoek. Het feit blijft dat de artikelen – op een aantal *bias* na die later besproken worden – willekeurig worden gekozen. Hierbij wordt geen rekening gehouden met de dagen waarop de artikelen zijn gepubliceerd, slechts of ze binnen het onderzochte tijdvak vallen.

Er zijn vijf kranten onderzocht. Om een uitgebreid overzicht van de keuzes van Nederlandse kranten in gender in beroepsaanduidingen te maken, is ervoor gekozen zowel populaire als kwaliteitskranten te onderzoeken. In het maatschappelijk debat – met name door journalisten zelf – en in wetenschappelijke literatuur, wordt onderscheid gemaakt tussen populaire en kwaliteitskranten (Schaap & Pleijter, 2012). Het verschil ligt met name in het soort nieuws dat de kranten publiceren. Populaire kranten richten zich voornamelijk op ‘soft news’, omdat zij zich richten op een groter publiek. Om deze reden wordt voor ‘hard’ nieuws voornamelijk aandacht besteed aan hetgeen wat sensationeel is (Ohlemacher, 1996; Plasser & Ulram, 2003). ‘Soft news’ is entertainend en omvat vaak verhalen over onder andere seks, showbusiness, sport, human interest, dieren, lifestyle, humoristische verhalen met gewaagde titels (Harcup & O’neill, 2016). Kwaliteitskranten houden zich daarentegen meer bezig met hun publieke verantwoordelijkheid, het informeren van betrokken burgers, en plaatsen daarom meer ‘serieus’ of ‘hard’ nieuws (Kleinnijenhuis et al., 2007; Scholten & Ruigrok, 2006). Onder ‘hard’ nieuws wordt vaak berichtgeving over politiek, economie en wetenschap verstaan (Adams, 1978; Connel, 1998; Slattery & Hakanen, 1994). Het Algemeen Dagblad en De Telegraaf worden opgevat als populaire kranten en Trouw, NRC Handelsblad en de Volkskrant worden onder kwaliteitskranten geschaald (Boukes & Vliegthart, 2017; Schaap & Pleiter, 2012;).

Per krant is een selectie van veertig artikelen gemaakt om te onderzoeken. Eisen aan deze artikelen is dat het artikelen zijn die door vaste journalisten bij de krant zijn geschreven. Hierdoor worden columns en andere opiniestukken niet geanalyseerd. Dit soort artikelen wordt slechts weinig gecorrigeerd door de hoofd- of eindredactie, want columnisten hebben vaak meer ruimte om te schrijven wat ze willen. Interviews worden niet buiten beeld gelaten, slechts de letterlijke citaten van de geïnterviewde worden niet meegenomen. De tekst die door de journalist van het interview geschreven wordt, wordt wel meegenomen in het onderzoek.

Er worden twintig artikelen van de economieredactie en twintig artikelen van de cultuurredactie onderzocht. Deze keuze is gemaakt om een overkoepelend beeld te krijgen van de manier waarop journalisten bij de krant gebruikmaken van gender in beroepsaanduidingen. De beroepsaanduidingen die terug te vinden zijn in de artikelen van de economieredactie zijn vaak anders dan de beroepsaanduidingen die terug te vinden zijn in de artikelen van de cultuurredactie. In economische artikelen worden veelal meer beroepsaanduidingen als *directeur/directrice, minister of secretaris/secretaresse* gevonden. In de culturele artikelen worden veelal meer beroepsaanduidingen als *acteur/actrice, zanger/zangeres* of *regisseur/regisseuse* gevonden. Hierom zou het onderzoek te beperkt zijn door slechts op een redactie te focussen.

Een kwantitatieve inhoudsanalyse staat los van het proces waarin een artikel tot stand komt of hoe een artikel kan worden opgevat. Deze manier van analyseren wordt gebruikt, omdat hiermee beantwoord kan worden hoe vaak een bepaalde woordkeuze voorkomt in een bepaalde context. De context is zeker van belang, want wanneer de krant ‘secretaris’ gebruikt, is het voor de analyse noodzakelijk of er over een man, vrouw of non-binair persoon wordt geschreven. Op deze manier wordt namelijk gecodeerd (Koetsenruijter & Van Hout, 2018, p. 159).

Zodra alle artikelen zijn verzameld, wordt per artikel genoteerd welke beroepsaanduidingen in het artikel te vinden zijn. Daarbij wordt ook genoteerd of er verwezen wordt naar een man (m), vrouw (v), non-binair persoon (x), een groep (m en v), algemene beroepsgroep (algemeen) of soms is het onduidelijk naar wie verwezen wordt (onbekend). Zoals dit nu tussen haakjes staat aangegeven, wordt het ook in de analyse per beroepsaanduiding op deze manier aangegeven (zie bijlage II). Daarna wordt bepaald met wat voor beroepsaanduiding degene naar wie verwezen wordt, wordt gebruikt. Aan de hand van dit proces worden verschillende categorieën opgesteld waarin de gebruikte beroepsaanduidingen ingedeeld worden. Deze categorieën worden bij alle analyses van de vijf verschillende Nederlandse kranten toegepast. Na het opstellen van de categorieën en het indelen van de beroepsaanduidingen per categorie, wordt een deelconclusie geformuleerd over deze kwantitatieve analyse. Een kwantitatieve inhoudsanalyse kent betekenis toe aan herhaling. Er wordt gezocht naar frequenties in het gebruik van bepaalde beroepsaanduidingen en de verbanden tussen die frequenties. De verbanden tussen die frequenties zijn niet bij voorbaat voor de hand liggend, dus hier zullen kritische noten aan toegevoegd worden (Koetsenruijter & Van Hout, 2018, p. 161).

Er is streng geoordeeld over de indeling van mannelijk en vrouwelijke beroepsaanduidingen. Mannelijke beroepsaanduidingen waarvan de vrouwelijke pendant niet meer tot weinig gebruikt wordt, maar wel bestaat, worden nog steeds als mannelijke beroepsaanduidingen gezien. Zo is de onderzoeker niet de beoordelaar van welke woorden mannelijk of neutraal zijn, maar wordt dat overgelaten aan de taal. Als een vrouwelijk equivalent bestaat, wordt de mannelijke vorm als zodanig gezien en niet als neutraal. Dit geldt bijvoorbeeld voor woorden als: *cabaretier* (*cabaretière*), *adviseur* (*adviseuse*), *president* (*presidente*) en *ambtenaar* (*ambtenares*).

3.1.2 Betrouwbaarheid

Om dit soort onderzoek zo betrouwbaar mogelijk te maken, wordt normaliter gebruikgemaakt van een tweede codeur. De tweede codeur onderzoekt een fractie van de onderzochte artikelen en kent per beroepsaanduidingen – aan de hand van het codeboek – zelf een categorie toe aan deze aanduiding (Koetsenruijter en Van Hout, 2018, p. 166). Vanwege de omvang van dit onderzoek, waarin drie methodes worden toegepast, is er in dit onderzoek geen gebruikgemaakt van een tweede codeur. Om duidelijk inzicht in het coderingsproces van dit onderzoek te geven, worden in de resultatensectie van elke categorie vijf voorbeelden gegeven van beroepsaanduidingen die onder die categorie werden geschaald. Een voorbeeld per Nederlandse krant. Ook worden de twijfelgevallen besproken en uitgelegd waarom ze in een bepaalde categorie zijn ingedeeld. Er is herhaaldelijk naar het materiaal gekeken, om zo te controleren of er consistent gecodeerd is.

3.1.3 Datacollectie

Dit onderzoek beperkt zich tot artikelen van de economische en culturele redactie van een krant. Dit zijn twee uiteenlopende redacties met uiteenlopende onderwerpen. Per redactie wordt een steekproef van twintig artikelen afgenomen, zodat per krant veertig artikelen worden geanalyseerd van de periode januari 2022 tot en met juni 2022. Met vijf verschillende kranten leidt dit tot een corpus van tweehonderd artikelen in totaal.

Om genoeg artikelen van de economieredactie en culturele redactie te verzamelen, is een lijst met zoektermen opgesteld. Deze lijst is samengesteld uit veelvoorkomende en uiteenlopende beroepsaanduidingen in de hoop zo veel mogelijk relevante artikelen te verzamelen.

Tabel 1: Voorbeelden van zoektermen

Mannelijk equivalent beroepsaanduiding	Vrouwelijk equivalent beroepsaanduiding
Leraar/meester	Lerares/juf Of neutraal: leerkracht
Schrijver	Schrijfster
Secretaris	Secretaresse
Directeur	Directrice
Secretaris	Secretaresse
Promovendus	Promovenda
Verslaggever	Verslaggeefster Of: redacteur/redactrice journalist/journaliste
Neerlandicus	Neerlandica
Ombudsman	Ombudsvrouw of -persoon
Verslaggever	Verslaggeefster
Verpleger	Verpleegster Of neutraal: verpleegkundige
Acteur	Actrice
Dirigent	Dirigente
Zanger	Zangeres
Ombudsman	Ombudsvrouw Of: ombudspersoon/ombuds

Niet alleen deze zoektermen zijn gebruikt om het corpus samen te stellen. Aan de hand van trefwoorden was het soms niet haalbaar om veertig artikelen per krant te genereren, dus is er ook tussen de meest recente artikelen uit de economiesectie en cultuursectie gezocht naar artikelen waar beroepsaanduidingen in te vinden waren. Om deze reden spreken we van een *bias*. Artikelen waar geen beroepsaanduidingen zijn gevonden, zijn verder ook niet meegenomen in dit onderzoek. Dit is ook een *bias*. Er is onderzocht welke beroepsaanduidingen in deze artikelen voorkwamen, zodat niet slechts constant op dezelfde

beroepsaanduidingen gefocust zou worden. Tot slot is ook gezocht op de naam van bekende Nederlanders van wie bekend is dat zij zich als non-binair identificeren: Thorn Roos de Vries en Raven van Dorst/Elle Bandita. Op deze manier wordt onderzocht op welke manier berichtgeving wordt over non-binaire personen in verband met beroepsaanduidingen.

Columns en opiniestukken worden buiten beschouwing gelaten. Deze worden over het algemeen geschreven door mensen die niet op de vaste redactie werkzaam zijn en deze auteurs krijgen meer vrijheid van de krant om te schrijven wat ze willen. Columnisten worden in mindere mate gecorrigeerd op hun taalgebruik en hoeven zich niet altijd aan de stijlboeken te houden. Dit kan ook naar voren in de semigestructureerde diepte-interviews (zie bijlagen VI, VII en VIII). Er wordt geen onderscheid gemaakt tussen reportages, nieuwsartikelen en interviews. Wel worden citaten buiten beschouwing gelaten. Slechts de tekst die de journalist heeft geschreven wordt geanalyseerd.

De volgende kranten zijn gekozen om te onderzoeken: *het NRC Handelsblad*, *de Volkskrant*, *Trouw*, *het Algemeen Dagblad* en *de Telegraaf*. Van alle kranten is een abonnement beschikbaar, zodat ook in de eigen databases van de krant gezocht kan worden.

3.2 Thematische analyse stijlboeken

De stijlboeken van *NRC Handelsblad*, *de Volkskrant*, *Trouw* en *Algemeen Dagblad* worden geanalyseerd om antwoord te geven op de deelvaagvraag van het tweede deel van het onderzoek: *Wat zijn de opvattingen van de stijlboeken, hoofdredacteurs, eindredacteurs en ombudspersonen van de kranten over gender en beroepsaanduidingen?*

3.2.1 Beschrijving thematische analyse

Voor de thematische analyse worden de stappen van Verhoeven (2020) gevolgd. Deze zijn gebaseerd op het eerdere werk van Braun en Clarke (2008) over de thematische analyse. Aangezien het om deze reden om een kleiner corpus gaat, wordt hier niet gesproken van een kwantitatieve inhoudsanalyse. Het doel van het onderzoeken van de stijlboeken, is uitvinden wat de opvattingen van de Nederlandse kranten zijn over gender in beroepsaanduidingen. Bij een thematische analyse wordt informatie verzameld over een relevante populatie – in dit geval regels en normen in het stijlboek voor gender, met name gender in beroepsaanduidingen – waarna de verzamelde data wordt geanalyseerd. Het proces van het verzamelen van deze data wordt door Anderson (2007, p. 1) omschreven als ‘low hovering

over the data'. Als een soort helikopter zweeft de onderzoeker boven de data. Daarna groepeert en distilleert de onderzoeker gemeenschappelijke thema's. In dit geval gaat het slechts om één thema: gender in beroepsaanduidingen. Aan thematische analyse identificeert en analyseert patronen (Braun en Clarke, 2008, p. 79). Om een algemeen beeld te krijgen van de Nederlandse kranten, wordt gekeken wat de overeenkomsten en verschillen zijn tussen de stijlboeken van de kranten. Er wordt hier van een thematische analyse gesproken, omdat het stijlboek van de krant bestaat uit meerdere thema's. De thema's in het stijlboek die niet aansluiten bij het onderwerp van deze scriptie worden buiten beschouwing gelaten. Later wordt gekeken of deze opvattingen aansluiten bij de resultaten van het eerste deel van het onderzoek. Ook worden in de semigestructureerde diepte-interviews bevraagd of de respondenten het eens zijn met de handvatten die het stijlboek van de krant biedt waarbij de respondenten werkzaam zijn.

Volgens Braun en Clarke (2008, p. 87) moet allereerst in de stijlboeken gezocht worden naar secties die te maken hebben met gender in beroepsaanduidingen. Vervolgens is in de secties gekeken naar de keuzes die kranten maken op het gebied van gender in beroepsaanduidingen en op basis waarvan deze gemaakt worden. Ook is onderzocht of het stijlboek expliciet aangeeft of redacteurs mogen afwijken van het stijlboek en in welke gevallen hier toestemming voor gegeven wordt. Tot slot is de analyse uitgevoerd en is hierbij teruggekoppeld naar de onderzoeksvragen en literatuur.

Later wordt vastgesteld of het stijlboek in de praktijk nageleefd wordt of niet. Verder wordt in de semigestructureerde diepte-interviews bevraagd hoe doorgaans met de stijlboeken wordt omgegaan. Aan de hand van de praktijk en de interviews wordt het belang van het stijlboek vastgesteld.

3.2.2 Betrouwbaarheid

Het gevaar van zo'n analyse is dat deze vaak berust op subjectieve opvattingen en interpretatie (Anderson, 2007; Verhoeven, 2020). Toch geeft Anderson (2007) aan dat persoonlijke gevoelens en gedachten van de onderzoeker over de thema's grotendeels irrelevant zijn voor een thematische analyse, waardoor de mate waarin deze meespelen meevalt. In de stijlboeken worden de thema's van tevoren al geselecteerd, waardoor al gemarkeerd is op welk thema gelet moet worden. Vaak valt het thema van dit onderzoek onder het kopje 'gender' of 'beroepsaanduidingen'. Dit onderzoek waarborgt verder de betrouwbaarheid door slechts de overeenkomsten en verschillen tussen de stijlboeken in acht

te nemen en geen waardeoordeel te hangen aan wat geschreven is in de stijlboeken. Aan de hand van voorbeelden uit het stijlboek zal de transparantie van de resultaten die voortvloeien uit deze methode verhoogd worden en daarmee ook de betrouwbaarheid (Koetsenruijter & Van Hout, 2018, p. 154). Om de beweegredenen achter stijlboekkeuzes echt te begrijpen, was het van belang om naast de thematische analyse ook in gesprek te gaan met de hoofdredacteurs, eindredacteurs en ombudspersonen van de kranten. Om zo een volledig beeld te krijgen van de opvattingen van de Nederlandse kranten.

3.2.3 Datacollectie

Er is gepoogd om voor deze scriptie alle stijlboeken te analyseren. NRC Handelsblad heeft de NRC Code gepubliceerd, maar heeft een intern stijlboek dat uitgebreider is. De NRC Code gaat meer over normen en waarden van de krant. Het interne stijlboek behelst taalkundige onderwerpen. Dit stijlboek is voor dit onderzoek ter beschikking gesteld. De Volkskrant heeft een openbaar stijlboek dat te vinden is op de website. Trouw schrijft veel artikelen over het stijlboek en heeft in het verleden wel een tastbaar stijlboek gepubliceerd, maar het stijlboek zoals deze nu is, is niet openbaar. Dit huidige, interne stijlboek is voor dit onderzoek ter beschikking gesteld. De Telegraaf heeft het stijlboek voor dit onderzoek niet ter beschikking gesteld. Per stijlboek worden de relevante secties over gender in beroepsaanduidingen verzameld en met elkaar vergeleken.

3.3 Semigestructureerde diepte-interviews

In het tweede deel van het onderzoek wordt gezocht naar antwoord op de volgende deelvraag: *Wat zijn de opvattingen van de stijlboeken, hoofdredacteurs, eindredacteurs en ombudspersonen van de kranten over gender en beroepsaanduidingen?*

3.3.1 Beschrijving van semigestructureerde diepte-interviews

Om antwoord te krijgen op deze vragen, zijn semigestructureerde diepte-interviews gehouden met de hoofdredacteurs, eindredacteurs en ombudspersonen (mits aanwezig) van de Nederlandse kranten. Als er geen ombudsman werkt bij het medium, wordt er ook gevraagd naar de reden daarachter. Volgens Koetsenruijter en Van Hout (2018) is een diepte-interview geschikt om nieuwe onderwerpen te onderzoeken. Mede doordat het debat over genderneutrale en gendermarkerende beroepsaanduidingen nog steeds voortduurt, is er ruimte voor nieuw onderzoek. Dit geldt met name voor non-binariteit in beroepsaanduidingen. De term ‘non-binair’ werd pas in 2018 aan het woordenboek van Van

Dale toegevoegd. Dit toont onder andere aan dat er nog veel ruimte voor onderzoek naar dit onderwerp is. Semigestructureerde diepte-interviews geven verder de mogelijkheid om door te vragen. Op deze manier is het mogelijk om persoonlijker en dieper in de materie te dringen. Het grootste voordeel hiervan is dat je als onderzoeker rijke, diepgaande en genuanceerde informatie verkrijgt (Koetsenruijter en Van Hout, 2018, p. 26).

Voor dit onderzoek zijn hoofdredacteurs, eindredacteurs en ombudspersonen geïnterviewd. In deze scriptie is gekozen voor semigestructureerde diepte-interviews, omdat hierbij informatie vrijkomt die informatieverrijker, diepgaander en genuanceerder is dan cijfermatige gegevens (Verhoeven, 2014). Indien het niet mogelijk was om de gesprekken in persoon af te nemen, werden de interviews via een videogesprek gehouden.

De vragen die gesteld zijn tijdens de interviews zijn ingedeeld in een aantal topics. De interviews worden ingeleid met een aantal algemene, eenvoudige vragen, zodat er ruimte ontstaat voor complexe vragen (Verhoeven, 2014). De topiclijst is samengesteld aan de hand van bevindingen uit de literatuur en stijlboeken. Op deze manier is een overzichtelijke topiclijst tot stand gekomen op basis van drie hoofdonderwerpen: gender in beroepsaanduidingen, de kracht van taal en stijlboeken (zie bijlage V). Aangezien niet alle geïnterviewden over evenveel tijd beschikten, zijn de interviews afwisselend in lengte. Niet alle vragen uit de topiclijst zijn om dezelfde reden dan ook aan bod gekomen. Wanneer tijdens het interview te weinig tijd was voor belangrijke onderwerpen, is de geïnterviewde de kans geboden om de antwoorden op deze vragen later na te sturen uit eigen materiaal.

Voor de semigestructureerde diepte-interviews zijn de topiclijsten in samenwerking afgenomen. De interviews worden allemaal gehouden in samenwerking met medestudent Elisabeth Brugman. Hier is voor gekozen, omdat we op deze manier zo relevant mogelijke antwoorden kunnen krijgen op onze vragen. Beiden zitten we meer in onze eigen stof en kunnen daardoor gerichter vragen stellen. De interviews met de medewerkers van Trouw zijn alleen voor deze scriptie afgenomen, aangezien dit medium slechts voor dit onderzoek wordt onderzocht en niet voor het onderzoek van Elisabeth Brugman – met wie nauw wordt samengewerkt tijdens het afnemen van de semigestructureerde diepte-interviews.

Allereerst is het van belang om te begrijpen wat de geïnterviewden zelf denken wat zij verstaan onder hun professie als hoofdredacteur, eindredacteur of ombudspersoon. Deze

vragen lenen zich ook om te begrijpen hoe de respondent zich tot de krant verhoudt. Daarna stelde de onderzoeker specifieke vragen over het onderwerp van deze scriptie: gender in beroepsaanduidingen. Hierbij werd gekeken naar hoe de krant daarmee omgaat. Verder wordt aan de hand van voorbeelden bevraagd hoe de geïnterviewde daar zelf mee om zou gaan en hoe dat zich verhoudt tot de manier waarop de krant als organisatie denkt over de casussen. Vervolgens werden vragen gesteld over de kracht van taal en in hoeverre kranten denken invloed te hebben op hun lezers. Daarna werden vragen gesteld over de stijlboeken. Met name hoe de krant wil dat ermee omgegaan wordt, en hoe de redactie er in de praktijk mee omgaat. Tot slot kregen de respondenten nog de kans om hetgeen dat ze nog kwijt willen over het onderwerp te vertellen. In verband met de tijd is het soms niet gelukt om aan dit laatste toe te komen. Hen werd de mogelijkheid geboden om dit per mail alsnog kenbaar te maken.

3.3.2 Betrouwbaarheid

Bij interviews zijn data zo goed als de bronnen. De bronnen bepalen namelijk wat de kwaliteit van de data zal zijn. Hierom zijn slechts mensen geïnterviewd die vermoedelijk de vragen kunnen beantwoorden. Dit wordt vermoed op basis van de functie die zij binnen de krant als organisatie bekleden. Om deze reden is gekozen om hoofdredacteurs en eindredacteurs te interviewen. Zij hebben een belangrijke functie als het gaat om eindredactie en het opstellen van stijlboeken. Daarnaast zijn ombudspersonen – indien aanwezig – geïnterviewd, omdat de ombudspersoon nauw betrokken is met de taal van de krant en hier ook actief over filosofeert. Verder moeten de bronnen ook informatie willen en kunnen geven. Het voordeel van deze methode is dat experts bevraagd kunnen worden die meer inzichten kunnen bieden dan beschikbare literatuur. Ook kan aan de hand van deze methode inzicht verkregen worden in de beweegredenen achter bepaalde keuzes van de krant. Aan de andere kant kunnen beweegredenen achter een bepaalde keuze, soms ook uitlokken tot gissen naar beweegredenen (Koetsenruijter en Van Hout, 2018, p. 25). Om dit te voorkomen, of de kans hierop in te perken, zijn hoofdredacteurs, eindredacteurs en ombudspersonen ondervraagd. Dit zijn mensen die functies in hogere rang hebben binnen de redactie, of juist erg veel met de taal van de redactie bezig zijn. Dit is een tweede reden dat gekozen is voor het afnemen van interviews met mensen in deze functie.

3.3.3 Datacollectie

Om respondenten te vinden voor de interviews, zijn hoofdredacteuren, eindredacteuren en ombudspersonen per mail benaderd voor het afnemen van een interview. De medewerkers van het Algemeen Dagblad en De Telegraaf zijn door medestudent Elisabeth Brugman benaderd. De medewerkers van NRC Handelsblad, de Volkskrant en Trouw zijn door de onderzoeker van deze scriptie benaderd. Deze mensen zijn geselecteerd aan de hand van de namen die in het colofon op de website te vinden zijn. De mailadressen waren soms op de website te vinden, maar vaak gebruiken de nieuwswebsites hetzelfde format waarbij het mailadres er als volgt uitziet: voorletter.achternaam@krant.nl.

Het Algemeen Dagblad en De Telegraaf hebben allebei geen ombudspersoon in dienst, dus deze iemand uit deze professie kon niet geïnterviewd worden voor deze nieuwsorganisaties.

René Moerland, hoofdredacteur van NRC, verwees ons door naar Monique Snoeijen, omdat zij dieper in deze materie zou zitten. Van Marie-Louise Schonewille, eindredacteur van NRC Handelsblad, hebben wij nooit reactie mogen ontvangen. Om deze reden is Derk Walters, oud-chef eindredactie, geïnterviewd. Ook Pieter Blok, hoofdredacteur van de Volkskrant, heeft nooit gehoor gegeven aan onze verzoeken. Jeroen Trommelen, de toekomstige ombudsman van de Volkskrant, verwees ons door naar Annieke Kranenberg, oud-ombudsvrouw. Momenteel is zij werkzaam in de hoofdredactie van de Volkskrant. Om deze reden staat zij in de onderstaande tabellen zowel bij de hoofdredacteuren als ombudspersonen vermeld. Cees van der Laan, hoofdredacteur van Trouw, gaf aan het te druk te hebben voor een interview. Om die reden is Dorien Pels, adjunct-hoofdredacteur, gecontacteerd. Zij was beschikbaar voor een interview en heeft Ilse van Heusden, coördinator van de eindredactie, er ook bij betrokken. Paul Jansen, de hoofdredacteur van De Telegraaf, gaf per mail aan dat inclusief taalgebruik op de redactie van De Telegraaf niet aan de orde is. Om deze reden wilde hij ons niet te woord staan. Magali van Wieren, eindredacteur van De Telegraaf, heeft nooit gehoor gegeven aan onze verzoeken. Om die reden is Mascha de Jong, journalist en eindredacteur voor de Amsterdambijlage, geïnterviewd. Op deze manier wordt gepoogd alsnog inzicht te krijgen in de handelwijzen van De Telegraaf. De andere geïnterviewden, die in de onderstaande tabellen te vinden zijn, hebben wel direct gehoor gegeven aan onze verzoeken en zich voor dit onderzoek laten interviewen.

Tabel 2.1: Overzicht geïnterviewde hoofdredacteurs bij Nederlandse kranten

Naam journalist	Naam medium	Functie
Monique Snoeijen	NRC Handelsblad	Hoofdredactie
Annieke Kranenberg	de Volkskrant	Hoofdredacteur
Dorien Pels en Ilse van Heusden	Trouw	Adjunct-hoofdredacteur en coördinator eindredactie
Rennie Rijpma	Algemeen Dagblad	Hoofdredacteur
	De Telegraaf	Hoofdredacteur

Tabel 2.2: Overzicht geïnterviewde eindredacteurs en journalist bij Nederlandse kranten

Naam journalist	Naam medium	Functie
Derk Walters	NRC Handelsblad	Oud-chef eindredactie
Pay-Uun Hiu	de Volkskrant	Eindredacteur
Teun Lagas	Trouw	Eindredacteur
Ellis van der Weijden	Algemeen Dagblad	Eindredacteur
Mascha de Jong	De Telegraaf	Journalist en eindredacteur Amsterdambijlage

Tabel 2.3: Overzicht ombudspersonen bij Nederlandse kranten

Naam journalist	Naam medium	Functie
Arjen Fortuin en Sjoerd de Jong	NRC Handelsblad	Ombudspersoon en oud-ombudspersoon
Annieke Kranenberg	de Volkskrant	Hoofdredactie en Oud-ombudspersoon
Edwin Kreulen	Trouw	Ombudspersoon
-	Algemeen Dagblad	
-	De Telegraaf	

4. Resultaten: artikelen

Het doel is om inzicht te krijgen in de praktijk van het gebruik van gender in beroepsaanduidingen bij kranten. De resultaten van dit onderzoek zijn verdeeld in drie hoofdstukken. In dit eerste hoofdstuk worden de resultaten van de kwantitatieve inhoudsanalyse van tweehonderd artikelen van NRC Handelsblad, de Volkskrant, Trouw, het Algemeen Dagblad en De Telegraaf gepresenteerd. Van elk medium zijn veertig artikelen geanalyseerd. Twintig artikelen van de economische redactie en twintig artikelen van de culturele redactie. In de volgende hoofdstukken worden de resultaten van de thematische analyse van de stijlboeken en de semigestructureerde diepte-interviews gepresenteerd. De artikelen die voor dit hoofdstuk geanalyseerd zijn, zijn in de maanden januari 2022 tot en met juli 2022 gepubliceerd. Op deze manier zijn de artikelen zo representatief mogelijk voor de huidige stand van zaken van de krant. Op basis van deze analyse van dit materiaal, kan er een beeld gevormd worden van de keuzes die journalisten maken rondom gender in beroepsaanduidingen in de praktijk. Er wordt niet slechts gekeken naar wat het stijlboek en de hoofdredacteurs, eindredacteurs en ombudspersonen zeggen. De regels die in de stijlboeken staan en de beweringen in de interviews zijn namelijk getoetst aan de hand van een kwantitatieve inhoudsanalyse van de artikelen van de kranten.

Allereerst wordt een overzicht gegeven van de gebruikte categorieën voor dit onderzoek. Daarna wordt aan de hand van voorbeelden een beeld gegeven van de manier waarop de onderzoeker heeft gecodeerd. De grote lijnen van de resultaten, die nodig zijn om de hoofdvraag te beantwoorden, worden vervolgens op schematische manier weergegeven. Dit hoofdstuk eindigt met een deelconclusie om een kort overzicht te geven van wat er in dit hoofdstuk uiteengezet wordt.

4.1 Categorisering van beroepsaanduidingen

Aan de hand van deze analyse zijn uit het corpus verschillende categorieën ontstaan waarin de beroepsaanduidingen ingedeeld werden. Dat zijn de volgende categorieën:

Er wordt verwezen naar een man of naar meerdere mannen

- Man wordt met mannelijke beroepsaanduiding omschreven.
- Man wordt neutraal omschreven.
 - o Man wordt omschreven met een neutrale term.

- Man wordt omschreven met een neutrale term waar een gendergemarkeerd alternatief voor is.
- Man wordt met Engelse, neutrale beroepsaanduiding omschreven.
- Man wordt met beroepsaanduiding omschreven waar geen vrouwelijk equivalent voor bestaat.
- Meerdere mannen worden met een mannelijke, meervoudige beroepsaanduiding omschreven.
- Meerdere mannen worden met een neutrale, meervoudige beroepsaanduiding omschreven.

Er wordt verwezen naar een vrouw of meerdere vrouwen

- Vrouw wordt met mannelijke beroepsaanduiding omschreven.
- Vrouw wordt met vrouwelijke beroepsaanduiding omschreven.
- Vrouw wordt neutraal omschreven.
 - Vrouw wordt omschreven met een neutrale term.
 - Vrouw wordt omschreven met een neutrale term waar een gendergemarkeerd alternatief voor is.
 - Vrouw wordt met Engelse, neutrale beroepsaanduiding omschreven.
- Vrouw wordt met beroepsomschrijving omschreven waar geen mannelijk equivalent voor bestaat.
- Vrouw wordt met beroepsomschrijving omschreven waar geen vrouwelijk equivalent voor bestaat.
- Meerdere vrouwen worden met een mannelijke, meervoudige beroepsaanduiding omschreven.
- Meerdere vrouwen worden met een vrouwelijke, meervoudige beroepsaanduiding omschreven.
- Meerdere vrouwen worden met een neutrale, meervoudige beroepsaanduiding omschreven.

Er wordt verwezen naar een non-binair persoon of meerdere non-binaire personen

- Non-binair persoon wordt mannelijk omschreven.
- Non-binair persoon wordt vrouwelijk omschreven.
- Non-binair persoon wordt neutraal omschreven.
 - Non-binair persoon wordt omschreven met een neutrale term.

- Non-binair persoon wordt omschreven met een neutrale term waar een gendergemarkeerd alternatief voor is.
- Non-binair persoon wordt met Engelse, neutrale beroepsaanduiding omschreven.
- Non-binair persoon wordt met een beroepsaanduiding omschreven die geen mannelijk of vrouwelijk equivalent heeft.
- Meerdere non-binaire personen worden met een mannelijke, meervoudige beroepsaanduiding omschreven.
- Meerdere non-binaire personen worden met een neutrale, meervoudige beroepsaanduiding omschreven.

Er wordt verwezen naar mannen, vrouwen en non-binaire personen

- De groep wordt omschreven met een mannelijke beroepsaanduiding.
- De groep wordt omschreven met een neutrale beroepsaanduiding.
 - De groep wordt omschreven met een neutrale term.
 - De groep wordt omschreven met een neutrale term waar een gendergemarkeerd alternatief voor is.
 - De groep wordt omschreven met een Engelse, neutrale beroepsaanduiding.

Er wordt gebruikgemaakt van een algemene beroepsaanduiding

- Beroepsaanduiding is mannelijk en wordt algemeen gebruikt.
- Beroepsaanduiding is vrouwelijk en wordt algemeen gebruikt.
- Beroepsaanduiding is neutraal.
 - Beroepsaanduiding is neutraal en wordt algemeen gebruikt.
 - Beroepsaanduiding is neutraal en heeft een gendergemarkeerd alternatief.
 - Beroepsaanduiding is Engels – en dus neutraal – en wordt algemeen gebruikt.
- Beroepsaanduiding is algemeen en heeft geen mannelijk of vrouwelijk equivalent.

Het is onduidelijk naar wie verwezen wordt.

- Het is onduidelijk over wie het gaat en er wordt een mannelijke beroepsaanduiding gebruikt.
- Het is onduidelijk over wie het gaat en er wordt een vrouwelijke beroepsaanduiding gebruikt.
- Het is onduidelijk over wie het gaat:

- Het is onduidelijk over wie het gaat en er wordt een neutrale beroepsaanduiding gebruikt.
- Het is onduidelijk over wie het gaat en er wordt een neutrale beroepsaanduiding gebruikt waar een gendergemarkeerd alternatief voor is.
- Het is onduidelijk naar wie verwezen wordt en er wordt een Engelse beroepsaanduiding gebruikt.
- Het is onduidelijk over wie het gaat, maar er wordt een beroepsaanduiding gebruikt die geen mannelijk of vrouwelijk equivalent heeft.
- Aantal gendergemarkeerde beroepsaanduidingen waar een genderneutraal alternatief voor was.

4.1.1 Voorbeelden

Aan de hand van voorbeelden presenteert dit onderzoek op welke manier de categorieën zijn ontstaan en met welke overwegingen de beroepsaanduidingen in een bepaalde categorie worden geplaatst. Hierbij wordt ook terugverwezen naar de gebruikte literatuur.

Voorbeelden van beroepsaanduidingen waarbij naar een man werd verwezen met een mannelijke beroepsaanduiding:

“In de zomer van 2002 belde Benschop met Jeroen van der Veer, topman van Shell, een contact uit de tijd van de totstandkoming van het klimaatverdrag van Kyoto (1997).” – NRC Handelsblad, 2022.

“Een statige laan in de wijk Kralingen waar ze woont met haar man, de gerenommeerde architect Adriaan Geuze (onder meer bekend van het Rotterdamse Centraal Station) en hun 20-jarige zoon, de twee oudere dochters zijn het huis al uit.” – de Volkskrant, 2022.

“Met name NRC-journalist Joep Dohmen kreeg veel kritiek.” – Trouw, 2022.

“De 26-jarige Fin Klaus Mäkelä wordt de nieuwe chef-dirigent van het Concertgebouworkest in Amsterdam.” – het Algemeen Dagblad, 2022.

“Historicus Bart van der Boom, universitair docent aan de Universiteit Leiden en onderzoeker naar de Joodse Raad, onderschrijft zijn mening.” – De Telegraaf, 2022.

Al deze woorden hebben een vrouwelijk equivalent: *topman/topvrouw, architect/architecte, journalist/journaliste, chef-dirigent/chef-dirigente en historicus/historica*. Het is niet voorgekomen dat er naar een man of naar een non-binair persoon werd verwezen met een vrouwelijke beroepsaanduiding. Om deze reden is deze categorie ook niet terug te vinden. Deze beroepsaanduiding blijkt gereserveerd voor vrouwen. Vrouwen worden in de kranten zowel met mannelijke, vrouwelijke als neutrale beroepsaanduidingen aangeduid. Hieronder een aantal voorbeelden van hoe vrouwen met mannelijke beroepsaanduidingen worden aangeduid:

“Solliciteren vindt iedereen spannend, maar neerlandicus Anne van der Heijden (30) had er zelfs een hekel aan.” – NRC Handelsblad, 2021.

“Annet Koster, directeur van de KNVR, legt uit dat medische hulp op schepen beperkt is.” – de Volkskrant, 2022.

“Van vrouwelijke meesters tot lang verloren kunst: de eerste Tefaf in drie jaar heeft z’n trends en hoogtepunten.” – Trouw, 2022.

“Sterrin Smalbrugge, promovendus aan Wageningen University & Research en onder meer bekend van haar eigen theatershows, het televisieprogramma Reptielengek! en haar deelname aan Expeditie Robinson, hoopt dat steeds meer mensen dat gaan inzien.” – Trouw, 2022.

“Met haar ervaring en ijzeren geheugen is ze naast vliegvelddirecteur ook speciaal adviseur op de Universiteit van Toronto Mississauga.” – De Telegraaf, 2022.

Er zijn verschillende soorten mannelijke beroepsaanduidingen die voor vrouwen gebruikt worden. Zo wordt geregeld naar vrouwen met Latijnse mannelijke beroepsaanduidingen verwezen, zoals *politicus, neerlandicus, historicus* en *promovendus*. *Directeur* wordt veelvuldig gekozen in plaats van *directrice*. Toch is het woord *directrice* ook regelmatig terug te vinden. Hieronder zijn voorbeelden te zien van vrouwelijke beroepsaanduidingen waarbij verwezen wordt naar een vrouw:

“Met een grijns zegt de HEMA-topvrouw: „Als wij sporten, schakelen onze hersens zichzelf uit.”” – NRC Handelsblad, 2021.

“Al op de toneelschool voelde actrice Jacqueline Blom onbehagen over het seksisme in de theaterwereld, en nu ze 61 is geworden spreekt ze zich erover uit.” – de Volkskrant, 2022.

“Acteur Huub Stapel maakte samen met schrijfster en historica Eva Vriend een tv-serie over hoe het verdwijnen van de Zuiderzee ingreep in mensenlevens.” – Trouw, 2022.

“Kijk maar naar het bedrijfsleven, daar doet de secretaresse het ook met de directeur.” – Algemeen Dagblad, 2022.

“De verhouding tussen de 81-jarige oprichter en de 55-jarige directrice van de modezaak, Primeur Mode, verslechterde al veel eerder.” – De Telegraaf, 2022.

Opvallend is dat de norm voor het gebruik van mannelijke of vrouwelijke beroepsaanduidingen voor een vrouw nog niet duidelijk zijn. In totaal zijn er 463 beroepsaanduidingen gevonden die naar vrouwen verwijzen. Hiervan zijn 177 beroepsaanduidingen mannelijk en 175 beroepsaanduidingen vrouwelijk. De rest is neutraal (met een gendermarkerend alternatief of Engels leenwoord) of heeft geen vrouwelijk equivalent en is om die reden in enige mate neutraal. Samengevoegd zijn dat nog 111 beroepsaanduidingen. Dat betekent dat het grootste deel van de beroepsaanduidingen dat gebruikt wordt voor vrouwen gendermarkerend is. Het meest opvallende is dat het gebruik van zowel mannelijke als vrouwelijke beroepsaanduidingen voor een vrouw/vrouwen soms plaatsvond binnen één artikel. Dan werd zij in hetzelfde artikel bijvoorbeeld zowel directeur als directrice genoemd, of in een ander artikel zowel journalist als journaliste.

Zoals eerder gezegd werd er ook naar mannen en vrouwen op neutrale wijze verwezen. Hieronder is daar een aantal voorbeelden van gegeven. Deze voorbeelden zijn van verwijzingen naar zowel mannen als vrouwen. Ook zijn het voorbeelden van de subcategorieën neutrale verwijzing met een gendergemarkeerd alternatief en een neutrale, Engelse verwijzing:

“Dat is een groot verschil met hoe ze was in haar Ahold-tijd, weet chief custom officer Bas Verheijen, die daar indertijd ook werkte.” – NRC Handelsblad, 2022.

“Inge Borghuis was twintig jaar verpleegkundige, wilde nooit manager worden, maar is inmiddels al tien jaar bestuurder van Amstelring; een ouderenzorgorganisatie in Amsterdam en omgeving.” – de Volkskrant, 2022.

“Aerts, hoogleraar Nederlandse geschiedenis aan de Universiteit van Amsterdam en auteur van een veelgeprezen biografie van Thorbecke, beschrijft hoe sinds die tijd historici en populaire auteurs een beeld creëerden van een eendrachtig en trots volk, en hoe vertekend dat beeld was.” – Trouw, 2022.

“Mensen die in februari een adviesgesprek hebben gehad, komen bedrogen uit als ze nu opnieuw het kostenplaatje bekijken en ineens honderden euro's per maand meer moeten betalen”, zegt Marga Lankreijer, hypotheekdeskundige bij Independer.” – Algemeen Dagblad, 2022.

“De geliefde ceo neemt woensdag afscheid, waarna hij op 1 oktober begint bij de Indiase luchtvaartmaatschappij Indigo.” – De Telegraaf, 2022.

Woorden als *CEO*, *manager* of *coach* zijn woorden die in de Nederlandse taal overgenomen zijn vanuit de Engelse taal. Engels is een taal waarbij weinig beroepsaanduidingen gerelateerd zijn aan gender. Aangezien het Nederlands inmiddels doordrongen is van Engelse leenwoorden, is dit een aparte categorie. Het genderneutrale woord *auteur* heeft de gendergemarkeerde pendant *schrijver* of *schrijfster*. Dit soort woorden vallen onder de categorie ‘neutraal met gendermarkerende pendant’. Een ander voorbeeld dat onder de tegenovergestelde categorie valt is *leraar/lerares*. Dit soort woorden zouden vervangen kunnen worden voor de genderneutrale beroepsaanduidingen *onderwijzer* of *leerkracht*. Dit is geen aparte categorie, maar bij alle mannelijke en vrouwelijke beroepsaanduidingen is bijgehouden hoe vaak een genderneutraal alternatief mogelijk was.

‘Hoogleraar’ is in het voorbeeld van Trouw hierboven niet onderstreept, ook al is dit woord gangbaar voor zowel mannen als vrouwen. Dit komt doordat dit woord valt onder de categorie ‘geen vrouwelijk equivalent’. Er is nooit een vrouwelijke tegenhanger ontstaan voor dit woord, waardoor dit woord neutraal wordt gebruikt. De volgende voorbeelden horen bij deze categorie:

“Benschop werd in 2013 voorzitter van de raad van toezicht. Dat gebeurde op voorspraak van Jozias van Aartsen (VVD), burgemeester van Den Haag en Benschops oude baas als minister van Buitenlandse Zaken.” – NRC Handelsblad, 2022.

“Maar de Estse premier Kaja Kallas moet ook haar oog op de binnenlandse politiek houden: ze blies de regeringscoalitie op en dreigt nu buitenspel te staan.” – de Volkskrant, 2022.

“Staatssecretaris Marnix van Rij (infrastructuur en waterstaat) antwoordde daarop dat het Kennisinstituut voor Mobiliteitsbeleid (KIM) op dit moment onderzoekt ‘welke instrumenten ingezet kunnen worden’ om autorijders vaker naar de trein te lokken.” – Trouw, 2022.

“Wethouder Ramona Sour van de gemeente Maashorst leeft mee met de slachtoffers.” – Algemeen Dagblad, 2022.

“Maar als monteur zijn er diverse mogelijkheden om interne opleidingen te volgen en door te groeien.” – De Telegraf, 2022.

Deze categorie – samen met de neutrale categorie en diens subcategorieën – zijn in alle mogelijke verwijzingen te vinden. Hiermee wordt bedoeld, dat deze categorie van beroepsaanduidingen gebruikt kan worden om naar mannen, vrouwen en non-binaire personen te verwijzen, maar ook om over het algemeen over een beroep of beroepsgroep te schrijven. Deze beroepsaanduidingen kunnen ook gebruikt worden voor mensen van wie je als lezer niet precies weet over wie het gaat. Het beroep waarbij dit het vaakst onbekend is, is het beroep van *woordvoerder/woordvoester*:

“Na het vertrek van Nola nam zelfs het ministerie van Veiligheid en Justitie contact op, om over „toekomstige series” te praten, zei een woordvoerder destijds.” – NRC Handelsblad, 2022.

“PostNL heeft het niet alleen goed voor met zijn aandeelhouders, maar met ‘iedereen die bij en voor ons werkt’, zegt een woordvoester.” – Trouw, 2022.

Het is niet duidelijk over wie er geschreven wordt, maar toch kan de lezer in ieder geval bij het tweede voorbeeld zien dat het om een vrouw gaat. In het eerste voorbeeld is het niet duidelijk, omdat woordvoerder ook wel eens voor vrouwen wordt gebruikt. Wanneer er in het algemeen

naar een beroep of beroepsgroep verwezen wordt, weet je als lezer ook niet naar wie verwezen wordt. Dat komt omdat het dan niet specifiek over één persoon gaat:

“Het moet Hamer pijn doen dat het tekort aan leraren nog steeds enorm is. Ook vorig jaar kwam de Ser met het advies miljarden uit te trekken om die meester en juf voor de klas te krijgen.” – Trouw, 2022.

“Onderdeel van het stikstofplan is een betere beloning voor de boer.” – Algemeen Dagblad, 2022.

“Het gros van de in Nederland geschoolde koks kan namelijk niet uit de voeten in de Chinese keuken.” – De Telegraaf, 2022.

Aan de hand van deze voorbeelden wordt duidelijk dat er met een beroepsaanduiding niet altijd specifiek naar een persoon verwezen wordt. Er wordt gesproken over een hele groep mensen. Er wordt ook wel eens naar een groep mensen van wie wel duidelijk is dat het om een gemengde groep van mannen en vrouwen gaat. Dat is in de volgende voorbeelden te zien:

“Het gebouw is sinds kort naast Leger Des Heils-opvanglocatie voor vluchtelingen ook de woon- en werkplaats van (nu nog) een twintigtal Oekraïense balletdansers.” – NRC Handelsblad, 2022.

“De onderzoekers vergeleken het imago van de Nederlandse overheidswerker met die in Zuid-Korea, Canada en de VS.” – De Telegraaf, 2022.

Het is belangrijk bij het uitvoeren van de analyse dat duidelijk is naar wie verwezen wordt. Zo is niet duidelijk te zien aan het voorbeeld van NRC Handelsblad dat het om mannelijke en vrouwelijke balletdansers gaat, maar zowel eerder als later in het artikel staat dat de groep uit vijftien vrouwen en drie mannen bestaat. Dit lijkt wellicht kwalitatief, maar als niet duidelijk is naar wie verwezen wordt, is het ook niet duidelijk in welke categorie de beroepsaanduiding ingedeeld moet worden.

Zo is ook niet duidelijk te zien aan het voorbeeld van de *onderzoekers* dat het om een gemengde groep van mannen en vrouwen gaat, maar als er verder in het stuk gekeken wordt, wordt duidelijk dat het om onderzoekers Isa Bertram, Robin Bouwman en Lars Tummers gaat.

Tot slot is dit onderzoek vernieuwend mede doordat er ook onderzoek is gedaan naar de beroepsaanduidingen die voor non-binaire personen gebruikt worden. Opvallend was dat in de economie sectie geen verwijzingen naar non-binaire personen zijn gevonden. In de cultuursectie zijn er slechts een aantal gevonden. Er wordt aanzienlijk minder gerapporteerd over non-binaire personen. Non-binaire personen zijn slechts een klein deel van de bevolking, maar desondanks net zo interessant om te onderzoeken. Zeker aangezien we te maken hebben met een relatief nieuw fenomeen. In de artikelen van de cultuurredactie zijn over het algemeen meer gendermarkerende beroepsaanduidingen te vinden dan in de artikelen van de economieredactie. Dit geldt als uitzondering niet voor het Algemeen Dagblad. Het lijkt zou mogelijk lastig voor journalisten zijn om beroepsaanduidingen voor non-binaire personen te vinden die genderneutraal zijn, omdat veel beroepsaanduidingen die gebruikt worden in de artikelen van de cultuurredactie gendermarkerend zijn en geen genderneutraal alternatief hebben in het Nederlands. Hieronder een aantal voorbeelden van beroepsaanduidingen die verwijzen naar non-binaire personen:

“Raven van Dorst, artiest uit Rotterdam, betrok vorig jaar een boerderij op het platteland bij Apeldoorn om te ervaren hoe dat is, „een boerenbestaan”.” – NRC Handelsblad, 2022.

“Acteur en ‘drag king’ Thorn Roos de Vries, is een mens met smaak en geportretteerd in het Eye Filmmuseum in Amsterdam.” – de Volkskrant, 2021.

“De nominatie voor de Televisier-Ster Talent 2021 was bijna een lachertje; deze tv-maker was al veel verder.” – Trouw, 2021.

“Zanger Demi Lovato treedt vandaag naar buiten als non-binair. De artiest wil liever niet meer in vrouwelijke vorm worden aangesproken.” – Algemeen Dagblad, 2021.

Alle beroepsaanduidingen die gevonden zijn voor non-binaire personen – in totaal 37 – zijn mannelijke beroepsaanduidingen, zoals in de voorbeelden hierboven te zien is. Non-binariteit is relatief nieuw en heeft slechts een paar taalveranderingen teweeggebracht. Voor nu lijken de mannelijke beroepsaanduidingen voor non-binaire personen gebruikt te worden en zijn hier nog geen genderneutrale alternatieven voor gevonden, of de mannelijke beroepsaanduiding wordt als neutraal genoeg gezien.

4.1.2 Twijfelgevallen

In sommige gevallen is niet altijd direct duidelijk in welke categorie de beroepsaanduidingen ingedeeld moeten worden. In dit deel worden deze twijfelgevallen besproken.

Als het in de artikelen over een vrouwelijke ombudspersoon gaat, is dat meestal de ombudsman van de NPO, Margot Smid. Zij kiest er zelf voor zich ombudsman te noemen. Er is dus enige mate van inspraak vanuit de omschreven persoon:

“Ombudsman Margo Smit begin maart van dit jaar een onderzoek.” – Algemeen Dagblad, 2022.

Daar komt nog bij dat de term ‘ombudsman’ uit het Zweeds komt en eigenlijk ‘ombudsmens’ of ‘ombudspersoon’ betekent. In het Zweeds betekent ‘man’ niet hetzelfde als in het Nederlands. Aangezien er een vrouwelijke pendant is ontstaan, namelijk ‘ombudsvrouw’ en een genderneutrale ‘ombudspersoon’, wordt deze beroepsaanduiding wel gezien als een mannelijke beroepsaanduiding die naar een vrouw verwijst.

Een ander twijfelgeval was toen NRC Handelsblad schreef over het volgende:

“Onderweg vertelt ze dat ze aan het begin van haar loopbaan vreemd aangekeken werd als vrouwelijke trucker, maar dat de mannen nu wel gewend zijn.” – NRC Handelsblad, 2022.

“De interviewers die de trucksters in hun cabine ondervragen, zien of horen we niet en dat is een van de redenen waarom Meiden die rijden een onbevredigend programma is.” – NRC Handelsblad, 2022.

In beide gevallen wordt verwezen naar een of meerdere vrouwen. In het eerste geval wordt het woord *trucker* gebruikt en in het tweede geval wordt gesproken van *trucksters*. Het eerste woord komt uit het Engels en wordt dus als een Engelse neutrale aanduiding gezien, maar het tweede woord heeft het vrouwelijk suffix *-ster* gekregen. Ondanks dat het tweede woord dus ook uit het Engels komt, wordt dit gezien als een vrouwelijke beroepsaanduiding.

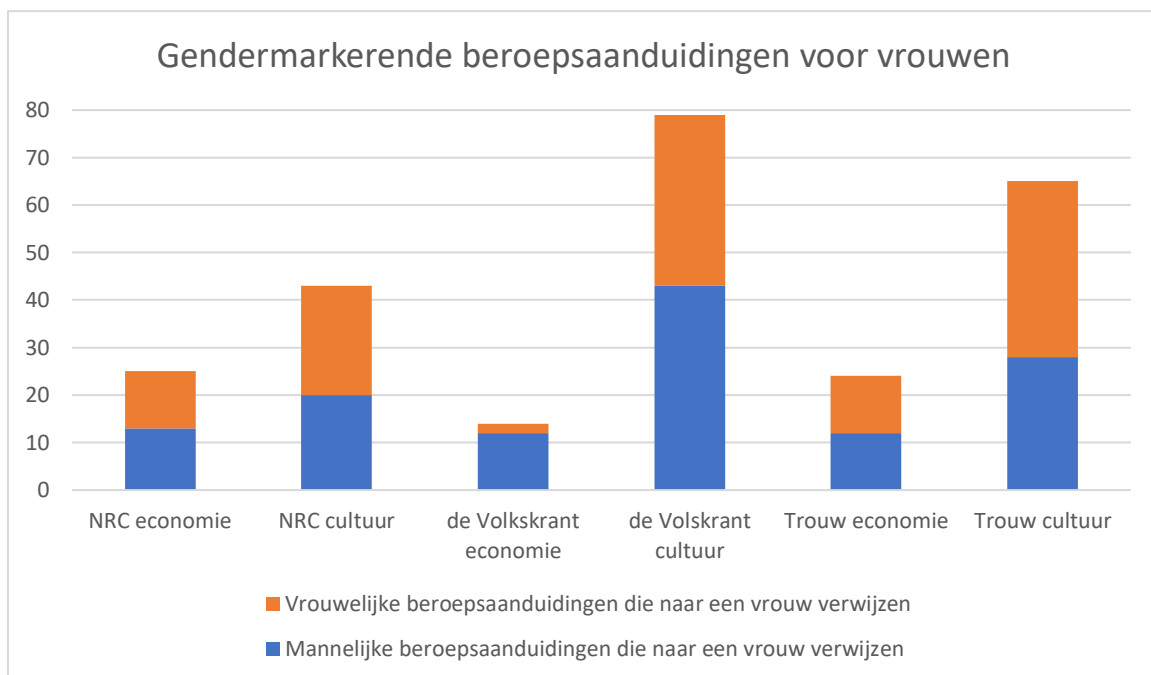
Soms ontstond er ook twijfel door beroepsaanduidingen waarvan het vrouwelijk equivalent niet gangbaar of niet meer actief in gebruik is. Hieronder een voorbeeld:

“Ook niet te missen is cabaretier en fanatiek vogelaar Jochem Meyjer die in een luchtballon over de mooiste natuurgebieden in Nederland glijdt en verrassend veel blijkt te weten over de natuur.” – Trouw, 2021.

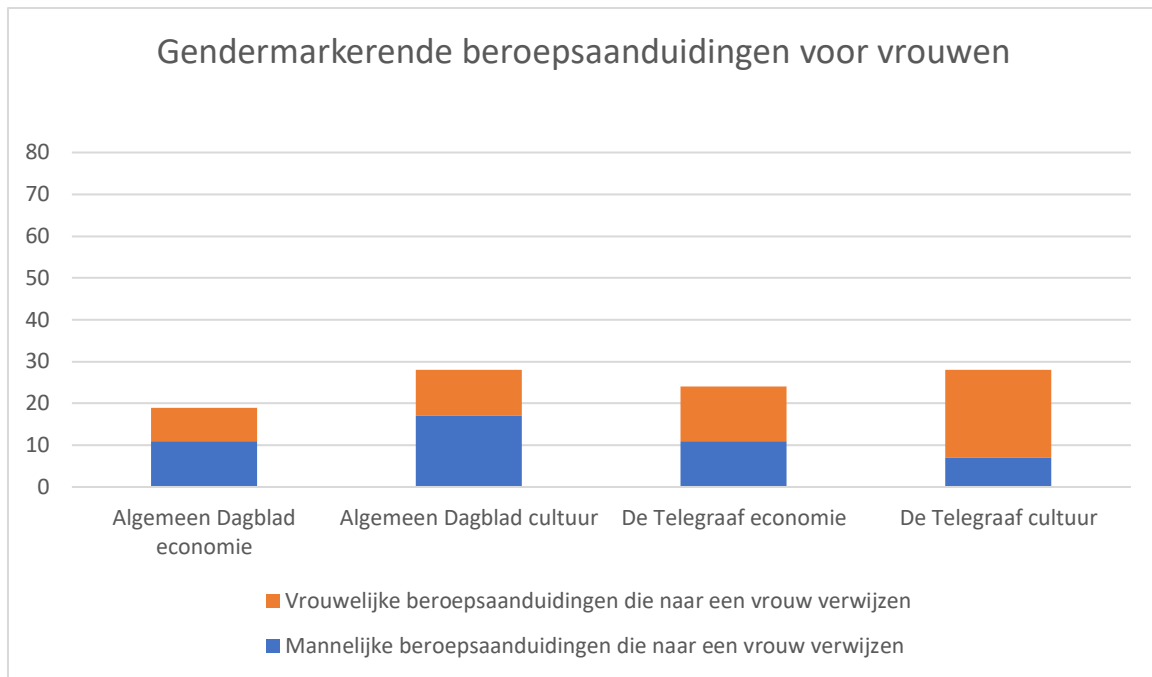
Het vrouwelijk equivalent van *cabaretier* is *cabaretière*. Dit woord wordt echter vrijwel niet gebruikt in het Nederlands. Om te voorkomen dat de onderzoeker op gevoel zou categoriseren en zelf zou bepalen wanneer woorden gangbaar zijn of niet, is ervoor gekozen om alle beroepsaanduidingen met een bestaand vrouwelijk equivalent, als mannelijk te categoriseren. Zo ook ‘cabaretier’.

4.2 Beroepsaanduidingen schematisch weergegeven

In de subparagraaf hierboven werd al geconstateerd dat kranten naar vrouwen verwijzen met mannelijke, vrouwelijke en neutrale beroepsaanduidingen. Aangezien kranten hier de meeste moeite lijken te hebben, is het interessant om hier uitgebreider aandacht aan te besteden. Aangezien de verhouding tussen mannelijke en vrouwelijke beroepsaanduidingen soms vrij gelijk was, wordt er in de volgende staafdiagrammen op deze verhoudingen gefocust:

Staafdiagram 1: Overzicht van de economiesectie en cultuursectie van NRC Handelsblad, de Volkskrant en Trouw en de verhouding tussen mannelijke en vrouwelijke beroepsaanduidingen die naar een vrouw verwijzen.

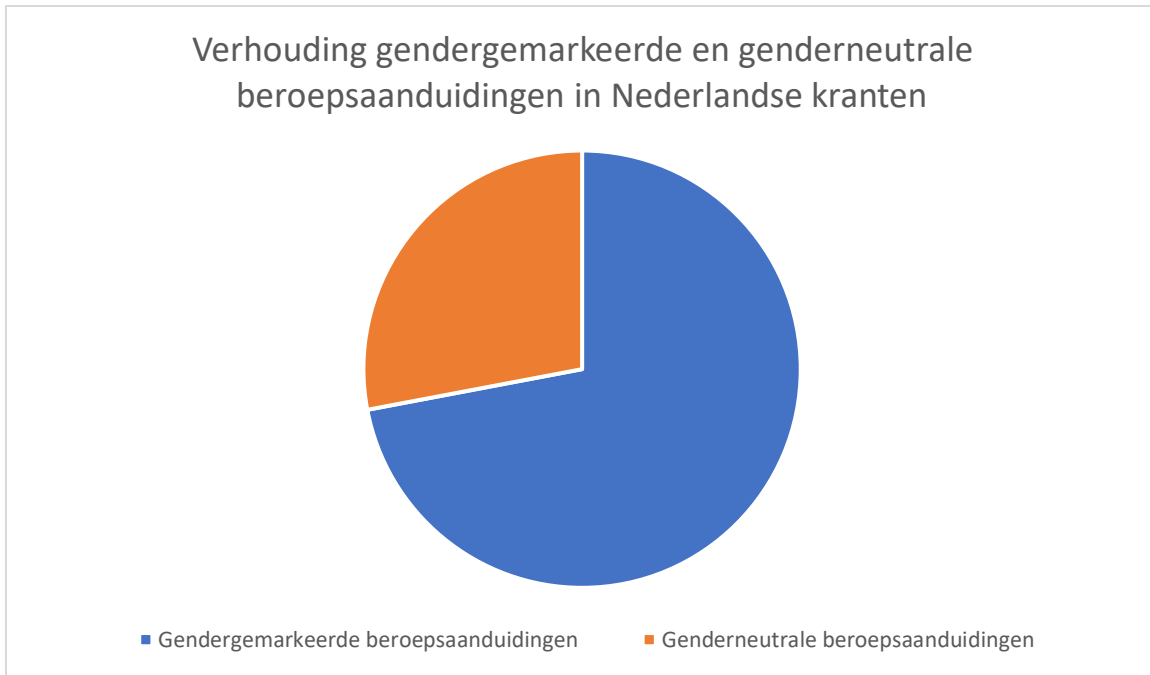

Staafdiagram 2: Overzicht van de economiesectie en cultuursectie van Algemeen Dagblad en De Telegraaf en de verhouding tussen mannelijke en vrouwelijke beroepsaanduidingen die naar een vrouw verwijzen.

In het staafdiagram is te zien dat het aantal mannelijke en vrouwelijke beroepsaanduidingen over het algemeen gelijk opgaat. Met name in de artikelen van de cultuurredactie zijn meer vrouwelijke beroepsaanduidingen te vinden. Wat hier niet te zien is, is dat het wisselende gebruik van mannelijke en vrouwelijke beroepsaanduidingen voor een vrouw vaak zelfs binnen één artikel plaatsvindt.

Om een overzicht te geven van de gecodeerde aantallen en onderlinge verhoudingen zijn er een aantal grafieken gemaakt. Per krant is een overzicht gemaakt van gendergemarkeerde beroepsaanduidingen tegenover genderneutrale beroepsaanduidingen. Dan is er een grafiek gemaakt van alle genderaanduidingen die gemarkeerd zijn tegenover alle genderaanduidingen die gemarkeerd zijn, maar waarvoor een neutraal alternatief was geweest.

Verhouding gendergemarkeerde en genderneutrale beroepsaanduidingen in Nederlandse kranten

Cirkeldiagram 1: Verhouding gendergemarkeerde en genderneutrale beroepsaanduidingen in Nederlandse kranten.

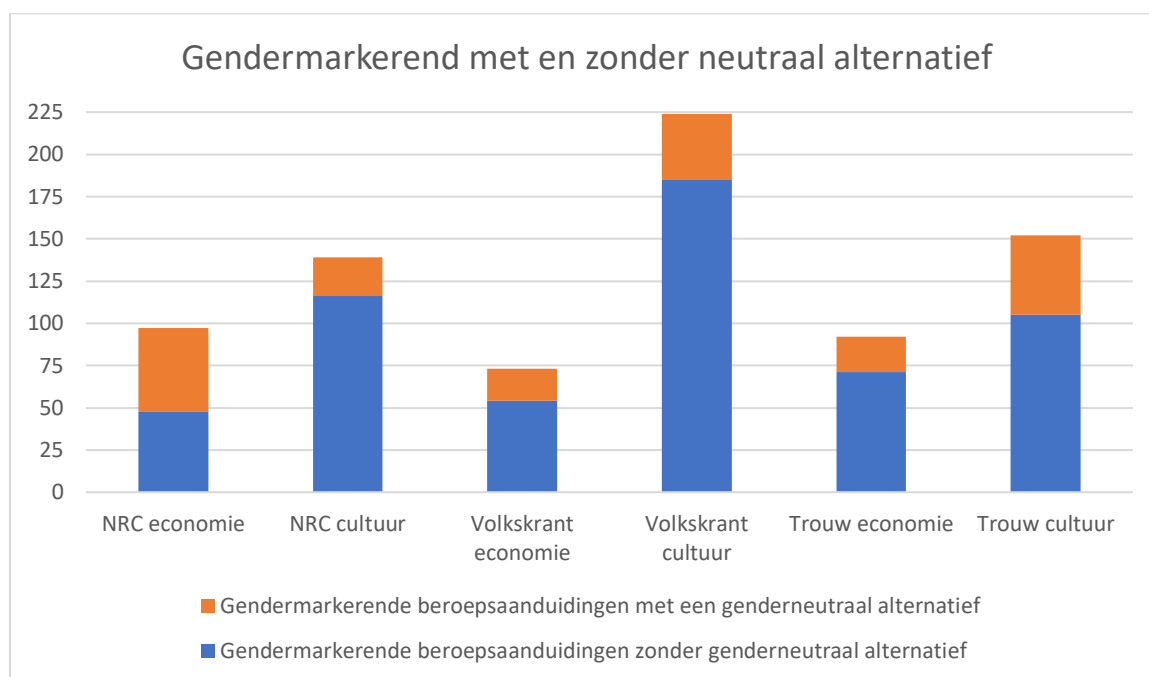
Hierboven is een grafiek te zien waarin de verhouding tussen gendergemarkeerde en genderneutrale beroepsaanduidingen in NRC Handelsblad, de Volkskrant, Trouw, Algemeen Dagblad en De Telegraaf wordt weergegeven. Te zien is dat de gendermarkerende beroepsaanduidingen de overhand hebben in de krant. In totaal zijn er 1630 beroepsaanduidingen gecodeerd, waarvan 1174 beroepsaanduidingen gendermarkerend zijn en 456 beroepsaanduidingen genderneutraal. De Nederlandse taal wordt ook niet voor niets gezien als een zogenoemde ‘gendertaal’. Toch kunnen de kranten soms wel om de gendermarkerende beroepsaanduidingen heen. Sommige gendermarkerende beroepsaanduidingen hebben namelijk genderneutrale synoniemen. Zo zou een krant in plaats van *leraar/lerares* kunnen kiezen voor *onderwijzer* of *leerkracht*. Hieronder een aantal voorbeelden van gendermarkerende beroepsaanduidingen waar een genderneutraal alternatief voor is dat is gevonden in de geanalyseerde artikelen:

Gevonden beroepsaanduiding	Alternatief
Leraar/lerares/meester/juf	Onderwijzer/leerkracht
Historicus/historica	Geschiedkundige
Schrijver/schrijfster	Auteur
Jurist/juriste	Rechtsgeleerde

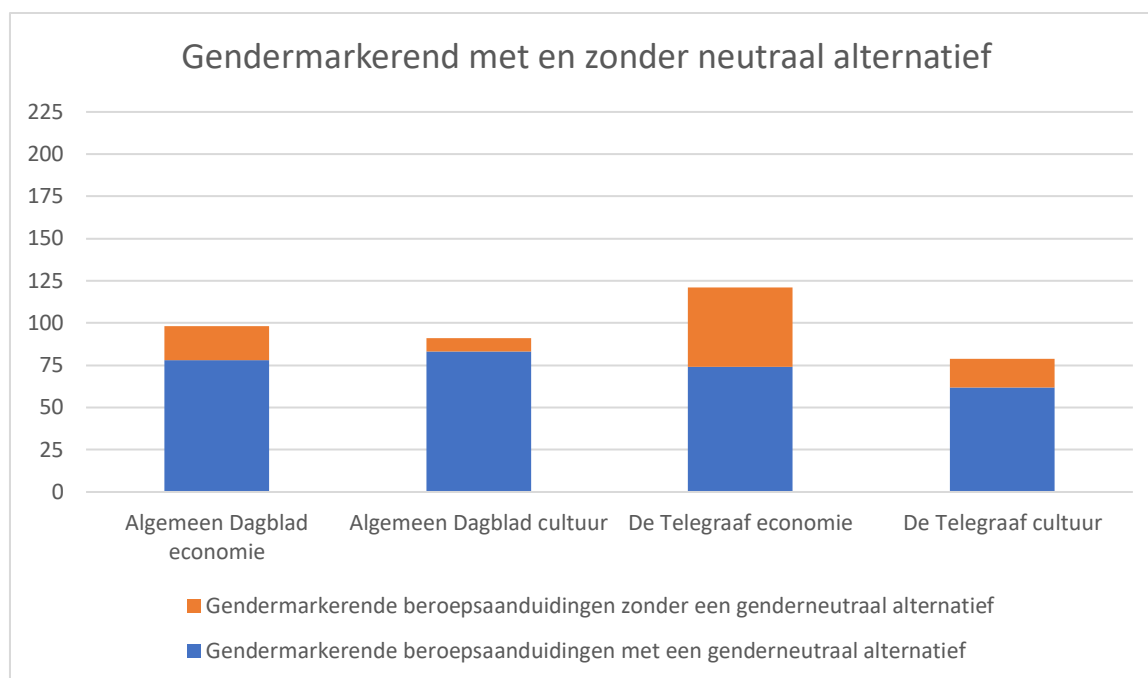
Adviseur/adviseuse	Consultant
Bedrijfsleider/bedrijfsleidster	Manager/leidinggevende
Agent/agente	Diender
Ombudsman/ombudsvrouw	Ombudspersoon
Ondernemer/ondernemster	Zelfstandige
Verpleger/verpleegster	Verpleegkundige
Directeur/directrice	CEO/hoofd
Directeur/directrice	Schoolleiding
Verkoper/verkoopster	Winkelbediende

Tabel 4: overzicht genderneutrale alternatieven voor gendermarkerende beroepsaanduidingen

Aan de hand van dit soort woorden, is onderzocht hoe vaak de kranten voor genderneutrale alternatieven hadden kunnen kiezen in plaats van gendermarkerende beroepsaanduidingen:

Staafdiagram 3: Overzicht van de economiesectie en cultuursectie van NRC Handelsblad, de Volkskrant en Trouw en de verhouding tussen gendermarkende beroepsaanduidingen met een genderneutraal alternatief en zonder genderneutraal alternatief.

Staafdiagram 4: Overzicht van de economiesectie en cultuursectie van Algemeen Dagblad en De Telegraaf en de verhouding tussen gendermarkende beroepsaanduidingen met een genderneutraal alternatief en zonder genderneutraal alternatief.

In totaal zijn er 1174 gendermarkerende beroepsaanduidingen aangetroffen. Hiervan hebben in totaal 290 beroepsaanduidingen een genderneutraal alternatief. Dus in 24,7% van de gevallen was een genderneutraal alternatief mogelijk geweest.

Verder is in alle staafdiagrammen te zien dat het aantal beroepsaanduidingen hoger uitvalt voor de kwaliteitskranten NRC Handelsblad, de Volkskrant en Trouw, dan voor de populariteitskranten Algemeen Dagblad en De Telegraaf. Over het algemeen verwijzen kwaliteitskranten vaker naar een persoon door gebruik te maken van een beroepsaanduiding dan populariteitskranten. Verder is de lengte van artikelen uit kwaliteitskranten gemiddeld langer dan die van populariteitskranten, waardoor er ook meer ruimte is voor herhaaldelijk of veelvoudig gebruik van beroepsaanduidingen. Opvallend was dat in het Algemeen Dagblad en De Telegraaf vaker constructies voorkwamen als: “De Jong is werkzaam bij Shell” of “Zegt De Jong van Shell”. Deze constructies leiden er ook toe dat er minder beroepsaanduidingen te vinden waren in de artikelen van het Algemeen Dagblad en De Telegraaf.

4.3 Deelconclusie

De geanalyseerde Nederlandse kranten maken veelvoudig gebruik van beroepsaanduidingen. In tweehonderd geanalyseerde artikelen zijn 1630 beroepsaanduidingen gevonden. Van die

beroepsaanduidingen is het overgrote deel gendermarkerend. Een belangrijke factor hierin is dat de Nederlandse taal veel gendermarkerende beroepsaanduidingen kent en genderneutrale beroepsaanduidingen in mindere mate voorkomen in de taal. Toch zijn er geregeld genderneutrale beroepsaanduidingen mogelijk waar gendermarkerende vormen worden gebruikt. Ondanks deze mogelijkheid kiezen redacties van kranten er vaak toch voor om de gendermarkerende beroepsaanduiding te gebruiken. Het motief hiervoor is onduidelijk.

Kranten zijn nog niet consistent in de manier waarop ze met beroepsaanduidingen naar vrouwen verwijzen. Er worden zowel mannelijke, vrouwelijke als neutrale beroepsaanduidingen gebruikt voor vrouwen. Hierin zijn de mannelijke en vrouwelijke beroepsaanduidingen relatief in verhouding. Hieruit blijkt dat kranten nog geen duidelijke norm hebben voor hoe er over vrouwen berichtgegeven wordt. Er is namelijk geen duidelijke lijn die journalisten lijken te volgen op het gebied van gender in beroepsaanduidingen, omdat er niet eenduidig voor een bepaald gebruik van gender in beroepsaanduidingen wordt gekozen. Zo is het mogelijk om slechts mannelijke en genderneutrale beroepsaanduidingen te gebruiken, of onderscheid te maken tussen de drie genders in beroepsaanduidingen door mannelijke, vrouwelijke en genderneutrale beroepsaanduidingen te gebruiken. Kranten lijken te streven naar een bepaalde strategie, maar in een groot nieuwsbedrijf lijkt het overzicht hierin niet altijd goed te handhaven te zijn, waardoor verschillende strategieën door elkaar gebruikt worden.

Opvallend is verder dat zowel mannelijke beroepsaanduidingen als vrouwelijke beroepsaanduidingen geregeld binnen een artikel gebruikt worden om naar een vrouw, en vaak dezelfde vrouw, te verwijzen. Het is duidelijk dat er nog geen norm bestaat voor het gebruik van mannelijke of vrouwelijke beroepsaanduidingen, waardoor er geen consistentie is binnen de krant. Het grootste aantal vrouwelijke beroepsaanduidingen is over het algemeen te vinden in de cultuursecties van de kranten. Dit geldt alleen niet voor het Algemeen Dagblad. Een mogelijke verklaring is dat het in de culturele sector vaker van belang is dat het om een vrouw gaat dan in de economische sector. Een zangeres en een zanger, of een actrice en een acteur verschillen van elkaar mede vanwege hun seksekenmerken.

In totaal zijn er 37 beroepsaanduidingen gevonden die verwijzen naar non-binaire personen. Al deze beroepsaanduidingen zijn mannelijk van aard en zijn gevonden in de culturele secties van de kranten. Geen beroepsaanduidingen voor non-binaire personen zijn in de economiesecties gevonden. Er zijn nog geen beroepsaanduidingen specifiek bedacht voor non-binaire personen die ook daadwerkelijk door de kranten in gebruik zijn.

5. Resultaten: stijlboeken

De stijlboeken van NRC Handelsblad, de Volkskrant, Trouw en Algemeen Dagblad zijn onderworpen aan een thematische analyse. De Telegraaf wilde het interne stijlboek niet vrijgeven, dus De Telegraaf wordt hier buiten beschouwing gelaten. Allereerst worden de hoofdzaken per krant benoemd en daarna worden deze met elkaar vergeleken. De analyses richten zich op de meest recente versies van de stijlboeken in juni 2022. In deze analyse is slechts gelet op de secties in de stijlboeken die over gender in beroepsaanduidingen gaan. Ten slotte, worden de meest opvallende bevindingen besproken in een tussentijdse deelconclusie. Aangezien de stijlboeken als onlineversie zijn verkregen, zijn de paginanummers niet bekend.

5.1 NRC Handelsblad

NRC Handelsblad stelt voorop het onnodig te vinden om onderscheid te maken tussen mannen en vrouwen door middel van beroepsaanduidingen. Om deze reden wil de krant ook mannelijke beroepsaanduidingen voor zowel mannen als vrouwen gebruiken. Tenzij het potsierlijk is. Het zou potsierlijk zijn om een vrouw *acteur* of *zanger* te noemen. De reden hiervoor wordt er niet bij vermeld.

Wanneer journalisten twijfelen over de potsierlijkheid van een beroepsaanduiding, raadt het stijlboek aan voor de mannelijke beroepsaanduiding te kiezen. In het stijlboek staat dat er geen bezwaar is voor het maken van onderscheid tussen mannen en vrouwen door middel van beroepsaanduidingen als het gaat om sport. Een *zwemster* of *turnster* is volgens het stijlboek namelijk gangbaar. Specifiekere termen als *speelster* of *keepster* vindt de krant onnodig.

5.2 de Volkskrant

De Volkskrant heeft de meest uitgebreide sectie over gender in beroepsaanduidingen in het stijlboek. De Volkskrant pleit voor het gebruik van mannelijke beroepsaanduidingen voor alle genders. De reden hiervoor: ‘De krant streeft seksegelijkheid na in taalgebruik. Vermijd daarom constructies waaruit de indruk kan ontstaan dat het mannelijke de norm is en het vrouwelijke de uitzondering’ (Stijlboek de Volkskrant, 2022). De krant kiest naar eigen zeggen bewust voor ‘sekseneutrale beroepsaanduidingen’. Zo prefereert de Volkskrant *docent* of *leerkracht* boven *lerares*, en *verpleegkundige* boven *verpleegster*. Daarnaast geldt een advies om beroepsaanduidingen met vrouwelijke suffixen als *-e*, *-in*, *-es*, *-ster* of *-trice* te vermijden.

Wanneer er geen neutrale variant is, raadt de Volkskrant aan om een ander woord te gebruiken. Zo prefereert de krant *management-assistent* boven *secretaresse*.

De Volkskrant hanteert het potsierlijkheidsbeginsel. Er is een aantal woorden waar de Volkskrant – in verband met het potsierlijkheidsbeginsel – een uitzondering voor maakt: *balletjuf/balletmeester*, *stewardess/purser* en *prostitutiee/prostitué*. Dit geldt ook voor functies die eindigen op -man: *raadsman/raadvrouw*, *bewindsman/bewindsvrouw*, *barman/barvrouw*, *timmerman/timmervrouw* en *topman/topvrouw*.

Sommige woorden roepen volgens het stijlboek van de Volkskrant nog te veel mannelijke associaties op, met name in de culturele sector. Hierover staat het volgende in het stijlboek:

Een actrice noemen we daarom (nog) geen acteur, en een zangeres (nog) geen zanger. Schrijver/schrijfster is een grensgeval. Bij twijfel kiezen we voor de neutrale variant, in dit geval 'auteur'. In een verhaal waarin een vrouwelijke auteur is geïntroduceerd, kan daarna wel naar haar worden verwezen met het woord schrijver (Stijlboek de Volkskrant, 2022).

5.3 Trouw

Trouw geeft allereerst aan bewust te zijn van de mannelijke associaties die beroepsaanduidingen met zich meebrengen. Vervolgens wordt niet geëxpliciteerd op welke manier dat bewustzijn is verwerkt in het stijlboek.

Naar een groep verwijst de krant het liefst met een 'sekseneutrale beroepsaanduiding' als: *docenten*, *leerkrachten*, *verpleegkundigen* of *brandweerlieden*.

Trouw verwijst naar vrouwen met een vrouwelijke beroepsaanduiding wanneer deze gangbaar is. De voorkeur van degene over wie geschreven wordt, als deze kenbaar is gemaakt, wordt ook in acht genomen. Trouw gebruikt geen beroepsaanduidingen voor vrouwen die niet ingeburgerd zijn of die niet bestaan, denk hierbij aan: *hoogleraar*, *kraandrijver*, *badmeester*, *ombudsman*, *timmerman* en *loodgieter*. Trouw waarschuwt expliciet voor de beroepsaanduiding *directrice*. Wanneer een directiefunctie veelvuldig door vrouwen wordt bekleed, gebruikt de krant wel de term *directrice*. Hierover staat in het stijlboek van Trouw (2022):

Maar de vrouwelijke directeur van boksschool Bep van Klaveren, van een andere sloperij of van een machinefabriek noemen we directeur – eventueel met de toevoeging vrouwelijke, als we geen andere manier kunnen bedenken om de lezers van haar sekse in kennis te stellen (Stijlboek van Trouw, 2022).

De reden hiervoor expliciteert de krant niet. Als de vrouwelijke voorzitter van een organisatie *voorzitter* wordt genoemd, neemt Trouw dit over. Wanneer een organisatie zelf voor *voorzitster* kiest, maakt Trouw daar geen voorzitter van. Daarnaast pleit de krant ervoor om secretaresses nooit als secretaris te omschrijven.

Tot slot zegt de krant het volgende: “Domina’s kennen we niet; het geslacht van een dominee of predikant staat voor ons niet bij voorbaat vast. Domineese is een wat oubollig predicaat voor de partner van een mannelijke predikant” (Stijlboek van Trouw, 2022).

5.4 Algemeen Dagblad

Het Algemeen Dagblad heeft slechts een korte paraaf besteed aan gender in beroepsaanduidingen. De krant pleit ervoor dezelfde beroepsaanduidingen te gebruiken voor zowel mannen als vrouwen. Alleen bij sport maakt de krant onderscheid in mannen en vrouwen door middel van beroepsaanduidingen. Zo spreekt de krant wel van *hardloopster* wanneer er verwezen wordt naar een vrouw en niet van *hardloper*.

5.5 Overeenkomsten en verschillen

De meeste kranten tonen overeenkomsten. Zo is het algehele idee onder NRC Handelsblad, de Volkskrant en het Algemeen Dagblad dat de mannelijke vorm leidend moet zijn en de vrouwelijke vorm alleen bij uitzondering gebruikt mag worden. Alleen Trouw kiest er nadrukkelijk voor de vrouwelijke beroepsaanduiding te gebruiken wanneer deze gangbaar is. Toch hebben de andere kranten ook redenen om zo nu en dan af te wijken van de mannelijke vorm. Hierbij hanteren zowel NRC Handelsblad als de Volkskrant het potsierlijkheidsbeginsel: wanneer het gekunsteld voelt om een mannelijke beroepsaanduiding voor een vrouw te gebruiken, wordt de vrouwelijke beroepsaanduiding aangehouden. Dit geldt over het algemeen voor beroepen waarbij het zicht- of hoorbaar is dat het om een vrouw gaat, zoals bij zangeressen en actrices. Verder maken NRC Handelsblad en het Algemeen Dagblad een uitzondering voor vrouwelijke sporters, terwijl de Volkskrant dit niet doet. De Volkskrant benoemt wel expliciet

de genderneutrale beroepsaanduidingen te verkiezen boven de gendermarkerende. Trouw hanteert een soortgelijk advies, maar dat gaat alleen op voor groepen die uit mannen en vrouwen bestaan. NRC Handelsblad en Algemeen Dagblad zeggen niets over een voorkeur voor genderneutrale beroepsaanduidingen.

5.6 Deelconclusie

Niet elke krant schrijft even uitgebreid over dit onderwerp. Om deze reden zullen niet alle opvattingen en redenen achter bepaalde keuzes kenbaar worden gemaakt in het stijlboek. Hier was de Volkskrant over het algemeen het meest expliciet in en het Algemeen Dagblad was vrij kernachtig. Er zijn veel overeenkomsten tussen de kranten. Op Trouw na verkiezen alle kranten de mannelijke beroepsaanduiding boven de vrouwelijke beroepsaanduiding. Het idee van NRC Handelsblad en de Volkskrant is om geen onderscheid te maken tussen mannen en vrouwen in berichtgeving, omdat dat onnodig zou zijn. De Volkskrant benoemt hierbij ook nog dat dit juist meer gendergelijkheid teweeg zou brengen. De mannelijke beroepsaanduiding wordt dus als neutraal gezien. Trouw verkiest volgens het stijlboek genderneutrale beroepsaanduidingen waar geen mannelijke associaties mee gemoeid zijn. Toch gebruikt Trouw vrouwelijke beroepsaanduidingen wanneer ‘het vrouw zijn’ van belang is voor het beroep.

Een algehele overeenkomst tussen de stijlboeken is dat de wens van de geïnterviewde vaak in acht wordt genomen. Het is belangrijk hoe degene om wie het daadwerkelijk gaat zichzelf omschrijft.

Daarnaast moeten de psychologische effecten ook meegenomen worden in de overweging van een krant om voor een bepaalde beroepsaanduiding te kiezen. Bijvoorbeeld wanneer de krant ervoor kiest slechts de mannelijke vorm, met enige uitzonderingen, te hanteren. Volgens Braun et al. (2005) denken mensen bij het gebruik van mannelijke beroepsaanduidingen ook daadwerkelijk eerder aan mannen en worden vrouwen vaker vergeten. Daarnaast generen vrouwen als groep meer zichtbaarheid door het gebruik van vrouwelijke beroepsaanduidingen. De keerzijde is volgens Sczesny et al. (2016) dat vrouwen vaak negatief beoordeeld worden als gevolg van het gebruik van vrouwelijke beroepsaanduidingen. Dit komt door de gendervooroordelen en seksisme die zich in de taal bevinden (Hamilton, 1988; Ng, 2007; Stahlberg, 2007). Er zijn dus belangrijke overwegingen die tijdens het opstellen van zo'n stijlboek in acht moeten worden genomen. Kranten stellen nu over het algemeen de mannelijke vorm te kiezen, omdat deze neutraal zou zijn. Er is bewezen dat dit niet zo is, maar er is ook

bewezen dat vrouwelijke beroepsaanduidingen voor meer genderongelijkheid en een negatievere beoordeling van de vrouw zorgen. Aan de andere kant zijn er ook voordelen aan de vrouwelijke beroepsaanduiding, zoals meer zichtbaarheid. Dit geldt zowel voor meer zichtbaarheid in de media, als meer zichtbaarheid in de gedachtegang van mensen als ze een bepaalde beroepsaanduiding horen. Uiteindelijk is de manier om op taalkundige wijze gendergelijkheid na te streven het gebruikmaken van genderneutrale beroepsaanduidingen.

Aangezien niet alle redenen voor bepaalde keuzes werden vrijgegeven, is het van belang om in gesprek te gaan met mensen die de krant kunnen representeren. Om deze reden zijn voor dit onderzoek hoofdredacteurs, eindredacteurs en ombudspersonen geïnterviewd. De resultaten uit die interviews zijn in het volgende hoofdstuk te vinden.

6. Resultaten: semigestructureerde diepte-interviews

Aan de hand van de analyse de stijlboeken werd een topiclijst samengesteld met vragen aan de hoofdredacteurs, eindredacteurs en ombudspersonen van de Nederlandse kranten. Het volledige transcript van deze interviews is bijgevoegd in bijlagen VI tot en met VIII. De geïnterviewden zijn Monique Snoeijen, Derk Walters, Sjoerd de Jong en Arjen Fourtuin van NRC Handelsblad; Annieke Kranenberg en Pay-Uun Hiu van de Volkskrant; Dorien Pels, Ilse van Heusden, Teun Lagas en Edwin Kreulen van Trouw; Rennie Rijkma en Ellis van der Weijden van Algemeen Dagblad en Mascha de Jong van De Telegraaf. Als de naam voor de eerste keer valt, worden de voor- en achternaam en eventuele titel, functie of achtergrond vermeld. In het vervolg wordt alleen de achternaam van de geïnterviewde vermeld.

De resultaten uit dit hoofdstuk worden gebruikt om de volgende deelvraag te beantwoorden: *Wat zijn de opvattingen van de stijlboeken, hoofdredacteurs, eindredacteurs en ombudspersonen van de kranten over gender en beroepsaanduidingen?* Naast deze opvattingen, worden ook de opvattingen van de hoofdredacteurs, eindredacteurs en ombudspersonen over de macht van taal en over stijlboeken meegenomen. Er is in de topiclijst die gebruikt is om vragen te stellen aan de hoofdredacteurs, eindredacteurs en ombudspersonen een driedeling ontstaan: gender in beroepsaanduidingen, macht van taal en stijlboeken. Deze driedeling is ontstaan als gevolg van de gebruikte literatuur die nodig was om meer inzicht te bieden om antwoord te kunnen geven op de hoofdvraag van deze scriptie. Om te begrijpen hoe de krant tegenover gender in beroepsaanduidingen staat is het allereerst belangrijk om daar dieper op in te gaan. Waarom maakt de krant hier bepaalde keuzes in en welke keuzes zijn dat? Daarnaast is het van belang om te begrijpen hoe de medewerkers de macht van taal zien. Begrijpen de hoofdredacteurs, eindredacteurs en ombudspersonen hoeveel er schuilgaat achter bepaalde taalkeuzes en hoeveel deze taalkeuzes teweeg kunnen brengen? Tot slot is het van belang om te ondervinden hoe de journalisten, maar ook zeker de hoofdredacteurs, eindredacteurs en ombudspersonen tegenover het stijlboek van hun krant staan. Hoe wordt er op de redactie met dit stijlboek omgegaan, in hoeverre mag er afgeweken van het stijlboek en zijn de hoofdredacteurs, eindredacteurs en ombudspersonen het zelf eens met wat er in het stijlboek staat? Deze vragen zijn van belang om te begrijpen hoe belangrijk het stijlboek voor een bepaalde krant is, maar ook of de redactie achter het stijlboek staat.

In de topiclijst (zie bijlage III) is te zien dat de respondenten meer vragen zijn gesteld, maar deze antwoorden worden buiten beschouwing gelaten. Er is besloten slechts expliciet aandacht te besteden aan de antwoorden die betrekking hebben tot gender in beroepsaanduidingen, de macht van taal en stijlboeken. De vragen zijn desondanks gesteld, om persoonlijk inzicht in de redactie en gang van zaken op de redactie te verkrijgen. Dit komt ten goede voor de interpretatie van de rest van de antwoorden uit het interview. Op deze manier wordt meer begrip voor de werking van de redactie van een bepaalde krant bewerkstelligt en dit leidt tot betere interpretatie van de antwoorden die betrekking hebben tot de drie onderwerpen waar expliciet aandacht aan wordt besteed.

De uitkomsten van de interviews worden per krant gepresenteerd. Op deze manier wordt op een overzichtelijke manier getoond dat voor deze scriptie diverse kranten met diverse ideologieën zijn geanalyseerd. Een andere reden om de interviews per nieuwsbedrijf te analyseren is dat het op deze manier in de discussie eenvoudiger is om de kwantitatieve inhoudsanalyse, de thematische analyse en de semigestructureerde diepte-interviews aan elkaar te koppelen.

6.1 NRC Handelsblad

Monique Snoeijen is de hoofdredacteur van NRC Handelsblad, Derk Walters is oud-chef redactie van NRC en Sjoerd de Jong is oud-ombudsman en zijn toekomstige opvolger Arjen Fortuin heeft ook meegewerkt aan dit onderzoek.

Gender in beroepsaanduidingen

Alle vier de geïnterviewden geven aan dat het potsierlijkheidsbeginsel een rol speelt in het bepalen van het soort beroepsaanduiding dat gebruikt wordt om naar een persoon te verwijzen. De Jong ervaart het gebruik van de Latijnse uitgang -us voor vrouwen, als iets potsierlijks. Het klinkt wat hem betreft te gekunsteld: “Iedereen weet dat -us de uitgang is voor mannen.” Walters ervaart het gebruik van ‘acteur’ voor vrouwen als potsierlijk. De Jong, Snoeijen en Walters vinden het allen van belang dat actrices en zangeressen nog als zodanig benoemd worden, omdat deze beroepen het vrouwelijke zichtbaar maken en dat dat voor deze beroepen van belang is. Alle vier de geïnterviewden vinden het vooral van belang hoe de persoon om wie het gaat zichzelf aanduidt. Als deze persoon een bepaalde beroepsaanduiding preferereert, probeert de redactie het volgens de respondenten te honoreren.

Alle vier de geïnterviewden stellen dat NRC Handelsblad niet voor de troepen uitloopt. Walters zegt zelf liever meer voor de troepen uit te lopen met NRC en trends te volgen. De andere respondenten zijn hier terughoudender in. Het omzeiladvies wordt nog veelvuldig toegepast. Het is weliswaar geen expliciet advies op de redactie, maar wordt wel met enige regelmaat toegepast. Alle vier de respondenten staan net verschillend in het debat over de beroepsaanduidingen. Snoeijen pleit ervoor geen onderscheid te maken tussen mannen en vrouwen in beroepsaanduidingen, tenzij het voor het beroep van belang is dat het om een vrouw of non-binair persoon gaat. Walters: ‘Ik sta er precies andersom in dan hoe NRC erin staat.’ Walter is ervoor de vrouwelijke beroepsaanduiding weer veelvoudig te gebruiken: ‘Ik vind dat dat [gebruik van mannelijke beroepsaanduidingen als neutraal] eigenlijk het bestaan van vrouwen in die beroepen ontkent. Ik vind dus eigenlijk dat je juist vrouwelijke vormen zou moeten gebruiken, ook directrice bijvoorbeeld omdat je dan veel duidelijker hebt dat het om een functie gaat die door een vrouw wordt uitgevoerd.’ De Jong vindt het niet van belang of het om een schrijver of schrijfster gaat. Zoals eerder gezegd zijn de enige uitzonderingen voor de ombudsman de Latijnse uitgangen en beroepen waarbij het zichtbaar is om welk geslacht het gaat. Volgens De Jong is het onzin dat vrouwen benadeeld door een mannelijke beroepsaanduiding als neutrale term: ‘Anders benadeel je ze weer door een aparte beroepsaanduiding te gebruiken, omdat ze dan niet onder de norm vallen.’ Fortuin wil zich als toekomstig ombudsman nog verder verdiepen in het onderwerp, maar hij is wel voor het gebruik van vrouwelijke beroepsaanduidingen mits de aanduidingen vrij zijn van negatieve connotaties: ‘Aan de andere kant conformeer je je aan die vooroordelen, door een mannelijke beroepsaanduiding te gebruiken.’ Fortuin roept vooral op om synoniemen te vinden die neutraal zijn, zodat de problemen vermeden kunnen worden. Of het wordt tijd om neutrale beroepsaanduidingen te verzinnen, zodat het non-binaire gender ook geïncorporeerd wordt: ‘Misschien noemen we iedereen over zoveel jaar wel “verslaggever”.’ Tot slot zijn alle respondenten er – tot er een betere optie is – voor om de mannelijke beroepsaanduiding voor non-binaire personen te hanteren.

Macht van taal

De geïnterviewden geven aan dat taal een middel is van de krant dat veel invloed kan hebben op de lezers. Walters is ervan overtuigd dat NRC invloed heeft op het taalgebruik van de lezers van de krant, maar De Jong twijfelt hieraan. Hij denkt juist dat de krant beïnvloed wordt door de kringen waarin de NRC-redacteuren zich begeven.

De respondenten geloven alle vier dat taal kan bijdragen aan de emancipatie en maatschappelijke representatie van gemarginaliseerde groepen. De een gelooft dat deze invloed in hogere mate is dan de ander. Fortuin: ‘De representatie van iets is zo veelomvattend. Dat heeft zoveel kanten. Ik denk dat je de werking van de taal daarin niet moet overschatten.’ Fortuin geeft wel aan dat hij er als ombudsman goed op gaat letten. Snoeijen bekennt dat ze de krachten van taal zelf ondervonden heeft, omdat ze zelf ook veranderd is van wereldbeeld als gevolg van bepaalde talige uitingen. De Jong gelooft dat kranten invloed kunnen uitoefenen, voor zover kranten überhaupt de macht bezitten mensen te beïnvloeden. Hij vindt daarbij dat journalistiek neutraal behoort te zijn en niet het geëigende instrument is om maatschappelijke doelen mee te bewerkstelligen.

De ene respondent ziet taal als een belangrijk instrument, omdat dat is hoe de boodschap in de krant overgebracht wordt, de andere ziet hier een diepere laag. De Jong:

Taalgebruik is nooit gewoon taalgebruik. Er zit altijd een sociale context aan vast, een politieke context. Soms zit er zelfs een heel mens- en wereldbeeld achter. Ik vind dat je moet uitkijken als krant dat je niet door taalgebruik over te nemen, impliciet ook een heel mens- en wereldbeeld overneemt. Of een politieke keuze.

Fortuin omschrijft taal als volgt: “Taal is ook heel belangrijk voor de wijze waarop de lezer de krant opvat. Het is in zekere zin de melodie waarmee de krant de lezer tegemoet treedt.”

Stijlboeken

Het interne stijlboek van NRC wordt door alle vier de respondenten als ‘dynamisch’ aangemerkt. Het stijlboek verandert voortdurend en de krant is hier actief mee bezig. Walters:

Er is een eindredacteur met toegang tot het systeem die bevoegd is om dingen concreet aan te passen. Die doet dat niet op eigen houtje. Er is een paar jaar geleden een groot revisieproject geweest waarbij twee mensen in overleg met de redactie en hoofdredactie hebben besloten dat we een paar dingen anders gingen doen. Dat zat ‘m met name in de aardrijkskundige namen.

Volgens de respondenten hebben de journalisten van NRC het stijlboek niet bij de hand. Volgens De Jong zouden ze dit in grote lijnen wel moeten kennen en alleen bij twijfel het stijlboek erbij moeten pakken. Fortuin:

Ik heb niet het idee dat redacteurs van NRC het stijlboek er vaak bij pakken. Ik denk dat ze in grote lijnen wel weten wat erin staat. Het stijlboek is in grote mate natuurlijk een weerslag van hoe we het altijd al doen. Als er een probleem of conflict is, wordt het stijlboek geraadpleegd.

Met name Walters heeft moeite met het stijlboek. Hij probeert geregeld veranderingen door te voeren, maar tot nog toe zonder succes:

In principe houden we ons aan het stijlboek. Als daar dan staat dat we liever de neutrale termen gebruiken, moet ik me daar ook maar bij neerleggen. Dan kan ik het er wel mee oneens zijn, maar dan moet ik het maar gaan proberen te veranderen.

Snoeijen geeft wel aan dat redacteurs enige mate van vrijheid kennen als het gaat om het gebruik van het stijlboek. Volgens haar is het stijlboek geen wetboek, maar zijn het richtlijnen. Dat gaat ten koste van consistentie in taalgebruik in de krant, maar Snoeijen acht journalistieke vrijheid van groter belang. Redacteurs moeten zich bewust zijn van de mogelijke manieren om een fenomeen te omschrijven om vervolgens zelf de keuze te maken op welke manier ze dat doen.

6.2 de Volkskrant

Annieke Kranenberg heeft als lid hoofdredactie en oud-ombudsvrouw meegewerkt aan dit onderzoek. Pay-Uun Hiu neemt deel aan dit onderzoek als lid van de eindredactie.

Gender in beroepsaanduidingen

Bij de Volkskrant staan Kranenberg en Hiu lijnrecht tegenover elkaar wat betreft het soort beroepsaanduidingen dat gebruikt volgens hen moet worden. Waar Kranenberg pleit voor de mannelijke beroepsaanduiding als neutrale beroepsaanduiding voor alle genders, wil Hiu graag de vrouwelijke beroepsaanduidingen terugbrengen voor vrouwen. Kranenberg: 'Ik zie dat [het verliezen van zichtbaarheid voor vrouwen in de taal] niet zo. Ik denk dat dit een goede manier is om gelijkwaardigheid na te streven. Maar er zijn ook mensen die zeggen dat wij daar iets te snel in zijn geweest.' Hiu is een van die mensen. Zij vindt dat bijvoorbeeld een sopraan, bij wie het gaat om de vrouwelijke karakteristieken, geen 'zanger' genoemd kan worden. Als de vrouwelijke kenmerken te zien of te horen zijn, vindt Hiu dat genoeg reden om de vrouwelijke vorm aan te houden: 'Je streeft gelijkwaardigheid niet na door de vrouwelijke vorm weg te

poetsen, de mannelijke vorm te kiezen en zeggen dat die onzijdig is.’ Volgens Hiu moeten de betekenisverschillen tussen directeur en directrice, en tussen secretaris en secretaresse overwonnen worden. Hiu vindt wel dat wanneer een vrouwelijke beroepsaanduiding een negatief waardeoordeel met zich meebrengt, een neutrale vorm gebruikt moet worden. Beide vrouwen zijn het wel eens over de omgang van de Volkskrant met interviews: wanneer iemand aangeeft op een bepaalde manier omschreven te willen worden, wordt daar rekening mee gehouden. Verder zijn de vrouwen het ook eens over de Volkskrant: de Volkskrant gaat mee in de trend, wanneer dat nodig geacht wordt.

Ook bij de Volkskrant speelt het potsierlijkheids criterium een rol. Hiu: ‘Als we iets ontzettend belachelijk vinden klinken, dat geforceerd klinkt, gebruiken we de neutrale vorm.’ Of iets potsierlijk is of niet hangt volgens Hiu ook van de context af. Vrouwelijke schrijvers noemt ze auteur, maar wanneer het boek specifiek over vrouwen gaat, gebruikt ze af en toe wel ‘schrijfster’. Kranenberg benadrukt dat wat men potsierlijk vindt, continu verandert. Voorheen vond zij acteur voor een actrice nog gek, maar inmiddels is ze dat ook gewend. Verder zeggen beide werknemers dat het omzeiladvies – ook al is het een impliciet advies op de redactie – ook vaak ter harte wordt genomen.

Macht van taal

Kranenberg gelooft dat lezers de taal van de krant in enige mate over kunnen nemen, maar dat de krant zichzelf daarin niet moet overschatten. Wel is het van belang dat de krant zich bewust is van de voorbeeldfunctie die het uitdraagt. Hiu gelooft dat het andersom werkt: ‘Ik denk eerder dat lezers en de staat van de samenleving invloed op ons hebben, dan dat wij directe invloed hebben op de lezer. Het is wel zo dat ons taalgebruik een weerspiegeling is van het taalgebruik zoals dat in een samenleving.’ Beide vrouwen geloven dat taal kan bijdragen aan de emancipatie en maatschappelijke representatie van gemarginaliseerde groepen.

Stijlboek

‘Hoe belangrijk het stijlboek is, hangt van de redacteur af’, zegt Kranenberg. Redacteuren mogen afwijken van het stijlboek en hebben hier enige mate van vrijheid in. Het is afhankelijk van de kwestie en aangezien er een duidelijke richtlijn is voor beroepsaanduidingen, is het wel de bedoeling dat redacteuren deze volgen. Hiu zegt: ‘Het stijlboek is maatgevend, maar het is ook niet het gebed dat in steen gebeiteld moet zijn.’ Hiu benadrukt dat taal een levend fenomeen is en het stijlboek daarom steeds geüpdatet moet worden. ‘We hebben een taalgroep die elke

maand bijeenkomt om hierover te discussiëren.’ Zelf pleit Hiu er dus voor om het stijlboek weer in oude eer te herstellen, waar vrouwelijke beroepsaanduidingen de boventoon voerden.

6.3 Trouw

Dorien Pels is adjunct-hoofdredacteur van Trouw. Ilse van Heusden is coördinator eindredactie. Teun Lagas is freelance eindredacteur en Edwin Kreulen is ombudsman bij Trouw. Allen hebben meegewerkt aan dit onderzoek.

Gender in beroepsaanduidingen

Van Heusen pleit voor een algemeen gebruik van genderneutrale beroepsaanduidingen die ook niet met mannen geassocieerd worden. Het belangrijkste is nog volgens haar hoe de geïnterviewde zelf aangeduid wil worden. Als er geen neutrale optie mogelijk is, is volgens Van Heusden de mannelijke vorm passender voor vrouwen. Veel vrouwelijke beroepsaanduidingen, vindt Van Heusden – die strikt het stijlboek aanhoudt – zoals *directrice* en *bakster*, hebben een andere lading dan de mannelijke pendant. Om die reden vermijdt Trouw deze woorden. Pels benadrukt dat potsierlijkheid hier een belangrijke rol in speelt. Een beroepsaanduiding mag niet gekunsteld of geforceerd klinken, maar behoort natuurlijk te klinken. Lagas sluit zich hierbij aan. Kreulen bepaalt of iets potsierlijk is aan de hand van de *Woordenlijst Nederlandse Taal*. Hij hanteert de meest gebruikte vorm.

Op de vraag welke beroepsaanduidingen non-binaire personen toegewezen krijgen, bleek nog geen concreet antwoord. Over het algemeen worden de mannelijke beroepsaanduidingen gebruikt, maar hoe zit dat met ‘topman’ en ‘topvrouw’? ‘Dat is interessant’, begint Van Heusden. ‘Topmensen... dan biedt directeur denk ik toch een betere uitkomst.’ Lagas gaat er niet in mee: ‘Ik vind dat zo lelijk, dat “persoon”.’ Lagas pleit ervoor de mannelijke vorm als leidend aan te houden. Kreulen is daarentegen strikt voor de gevestigde vorm. De vorm die het meest in gebruik is. Hij hoopt hierbij op de genderneutrale vorm en als het echt niet anders kan de mannelijke vorm. Als een vrouwelijke vorm vaker wordt gebruikt, zoals bij *actrice* nu nog het geval is, vindt hij dat deze vorm gebruikt moet worden. Bij de keuze voor die vaak mannelijke vorm, vindt Van Heusden het van belang dat in eerste instantie nog wordt benoemd wanneer het om een vrouw gaat. ‘Als je maar vaak genoeg constructies als ‘vrouwelijke chirurg’ gebruikt in de krant, begrijpen mensen dat chirurgen ook vrouw kunnen zijn. Het belangrijkste vindt Kreulen dat de persoon over wie het gaat recht aan wordt gedaan.’ Hier

sluiten alle respondenten van Trouw zich aan. Alle respondenten geven aan dat Trouw de wens van geïnterviewden en omschreven personen om op een bepaalde manier aangeduid te worden, wil honoreren.

Omzeilen is ook een veelvoorkomend antwoord dat de respondenten geven. Met name Lagas maakt veelvuldig gebruik van deze tactiek. ‘Ik vind het lastig om met al die benamingen mijn verhaal te doen. Het leidt te veel af van het eigenlijke onderwerp. Als ze meer ingeburgerd zijn, leidt het niet meer af van de zaak.’

Van Heusden vindt dat Trouw soms voor de troepen uit kan lopen, maar wordt direct tegengesproken door Pels die vindt dat Trouw in de meeste taalkwesties meer volgend is. Kreulen zegt hier het volgende over: ‘Wij lopen achter bij mensen die hier verstand van hebben en er veel over schrijven en veel over weten. Ik denk dat een heleboel van onze lezers hieraan moet wennen.’ Volgens Kreulen is het voornamelijk doel van Trouw ook waar een van de beginselen ligt: namelijk zorgen dat een groep die minder aandacht krijgt en op een bepaalde manier wordt achtergesteld, meer in z’n recht komt.

Macht van taal

‘Taal is een manier om uit te drukken hoe de wereld in elkaar zit’, vertelt Kreulen. ‘De woorden die we daarbij kiezen zijn heel belangrijk, want die geven weer hoe we zelf in het leven staan.’ Alle respondenten zijn het eens dat taal belangrijk is, maar niet alle respondenten zijn erover uit hoe machtig taal is. Pels gelooft bijvoorbeeld dat taal voor meer emancipatie en maatschappelijke representatie van gemarginaliseerde groepen kan zorgen. Van Heusden heeft daar twijfels bij. Zij denkt dat taal eerder een volgende rol inneemt dan een leidende. Lagas sluit zich hierbij aan. Hij vindt dat de krant over het algemeen het taalgebruik van de lezers volgt en dat televisie veel meer invloed heeft op mensen dan kranten. Toch vindt hij dat Trouw wel in staat is een bepaald beeld te schetsen van een groep. ‘Je moet uitkijken dat je geen vooroordelen bevestigt.’ Ook denkt hij dat onderwerpkeuzes veel bepalender zijn in het bevorderen van emancipatie en representatie.

Tot slot is Kreulen uitgebreid over taal:

Zonder taal geen krant. Taal is ons gereedschap. We hebben wel gezegd dat journalistiek objectief moet zijn, maar dat is denk ik een veel te hoog ideaal. We moeten aansprekend

verwoorden: leuk, boeiend en interessant. Maar we moeten ook proberen neutraal te blijven en er niet zozeer een waardeoordeel aan te hangen. Dat botst soms. Neem het voorbeeld van 'verpleegsters'. Dat bekt toch lekkerder dan 'verpleegkundigen'. We moeten daar toch een middenweg in vinden. Als je andere woorden gaat gebruiken, verandert de werkelijkheid ook.

Stijlboek

'Het stijlboek is steeds in beweging', stelt Van Heusden. 'Het stijlboek is leidend. Daarnaast hebben we ook nog een ombudsman en als je zijn rubriek leest is het vooral gemopper over de keren dat we ons niet aan het stijlboek houden.' Van Heusden vertelt dat het stijlboek een google docs is, wat ervoor zorgt dat het stijlboek makkelijk aangepast kan worden en dynamisch is.

Lagas is minder enthousiast over de gang van zaken rondom het stijlboek. Hij zegt dat het stijlboek niet goed genoeg nageleefd wordt door de redactie. Toch vindt hij ook het volgende: 'Je gaat niet elke regel tijdens het schrijven opzoeken. Bij twijfel overleg je met andere journalisten.' Volgens Lagas zijn redacteuren wel welwillend om het stijlboek te volgen. Hij vindt het vooral belangrijk dat journalisten handvatten hebben.

Kreulen benoemt dat het sterktepunt van het stijlboek ook het zwaktepunt is:

Ons schrijfhandboek zit een beetje tussen een richtlijn en een wet in. Er is wel wat ruimte. Dat vind ik op zich ook wel gezond, maar redacteuren maken soms wel creatief gebruik van die speelruimte om toch hun eigen lijn te volgen. Dat is de kracht van ons schrijfboek, maar ook de zwakte.

6.4 Algemeen Dagblad

Rennie Rijpma is de hoofdredacteur van het Algemeen Dagblad en Ellis van der Weijden is de eindredacteur. Beiden hebben meegewerkt aan dit onderzoek.

Gender in beroepsaanduidingen

Rijpma en Van der Weijden zijn het over het algemeen eens met elkaar. Beiden willen streven naar genderneutrale beroepsaanduidingen, maar erkennen dat dit in de praktijk vaak de mannelijke beroepsaanduiding zal zijn. Om deze reden pleit Rijpma ervoor dat de mannelijke vorm generiek moet worden. Van der Weijden kaart ook aan dat dat in de praktijk niet altijd

werkt, vanwege potsierlijke vormen waarbij vrouwen ‘zanger’ genoemd zouden worden. In verband met zichtbaarheid, zegt Van der Weijden, is het dan beter om toch de vrouwelijke vorm te gebruiken. Ze noemt het een gevoelskwestie en beoordeelt vaak welke beroepsaanduiding gebruikt moet worden op basis daarvan. Rijpma is het ermee eens dat gender soms relevant is, maar dat hangt van het nieuwsverhaal en de context af. Het zou volgens haar bijvoorbeeld relevant kunnen zijn in de sport- en in de cultuursector. Rijpma vindt het met name van belang op welke manier de betreffende persoon zelf omschreven wil worden.

Voor functies die eindigen op -man en -vrouw voor non-binaire personen, raadt Rijpma aan om dan in de functie te vervallen. In plaats van topman/topvrouw, wordt de beroepsaanduiding topmanager/topdirecteur. Rijpma benoemt dat het Algemeen Dagblad over het algemeen niet voor de troepen uit zal lopen in dit soort taalveranderingen, maar ook zeker niet de laatste zal zijn om die taalveranderingen door te voeren.

Macht van taal

Zowel Rijpma als Van der Weijden ervaren taal als een krachtig middel. ‘Taal is belangrijk voor iedereen’, stelt Rijpma. Verder zegt Rijpma dat Algemeen Dagblad om die reden goed nadenkt over wat gepubliceerd wordt en wat niet, omdat taal een grote impact kan hebben. Van der Weijden zegt dat taal de macht heeft om iemands beeldvorming van een fenomeen te veranderen of bij te schaven. Door zelf scherp te zijn op taalveranderingen, probeert Van der Weijden dit goed te coördineren. ‘Als wij een woord regelmatig herhalen, kan het ingeburgerd raken’, schat Rijpma de taalkracht van haar eigen krant in. Ze gelooft ook dat taal de kracht heeft om bij te dragen aan emancipatie en maatschappelijke representatie van gemarginaliseerde groepen.

Stijlboek

Volgens Rijpma hebben redacteuren een goede reden nodig om van het stijlboek af te wijken. Van der Weijden betreurt dat het stijlboek niet bij iedere redacteur standaard op het bureau ligt. Wel wordt het stijlboek gebruikt om eventuele heikel punten te verhelpen. Het stijlboek wordt volgens Rijpma ongeveer twee keer per jaar aangepast. Van der Weijden heeft een taalgroep waarmee ze afsprekt om het stijlboek te bespreken en te updaten. Bij elke vergadering worden nieuwe lemma’s verzameld voor het stijlboek. Wanneer het stijlboek geüpdatet wordt, worden deze lemma’s toegevoegd.

Opvallend is dat het Algemeen Dagblad veel met de taal van de krant bezig lijkt te zijn, maar geen ombudsman heeft. ‘Die klachten behandel ik zelf’, zegt Rijpma. Volgens Van der Weijden belanden veel interne klachten bij de redactieraad en heeft het Algemeen Dagblad genoeg andere organen waar mensen met hun klachten terecht kunnen.

6.5 De Telegraaf

Mascha de Jong werkt als journalist en eindredacteur bij de Amsterdambijlage van De Telegraaf.

Gender in beroepsaanduidingen

De Jong heeft iets tegen het vervrouwlijken van beroepsaanduidingen. ‘Ik vind dat alsof het een uitzonderingspositie is.’ Ze begrijpt beide kanten aan het huidige debat wel en gaat ervan uit dat de meeste mensen een beetje rommelen tussen de twee kanten. ‘Meestal vragen we bij De Telegraaf gewoon hoe mensen aangeduid willen worden. En als ik het niet weet omzeil ik het.’ De Jong baseert haar keuzes veelal op het potsierlijkheidsbeginsel: wat voelt voor haar natuurlijk aan en zorgt ervoor dat de vorm van de beroepsaanduiding zo min mogelijk gekunsteld voelt. Onbewust, want ze had nog niet eerder van het potsierlijkheidsbeginsel gehoord.

Volgens de journalist, zoals zij zichzelf noemt, loopt De Telegraaf niet voor de troepen uit, maar ook niet per se met de lezer mee. Het hangt wat haar betreft van de situatie af. Ze noemt zichzelf een journalist, omdat ze niet als anders dan een mannelijke journalist gezien wil worden. ‘Op het moment dat er een taaltechnische verandering wordt geaccepteerd door de maatschappij, gaan wij daarin mee. Het zal niet vanuit De Telegraaf bedacht worden.’

Macht van taal

De Jong vindt taal essentieel voor een krant, maar twijfelt wel over de invloed die taal op mensen kan hebben. Zij denkt dat televisie bijvoorbeeld meer invloed heeft op mensen dan taal. Volgens haar heeft niet taalgebruik, maar de verhalen die gepubliceerd worden, invloed op de emancipatie en maatschappelijke representatie van een gemarginaliseerde groep. ‘Als je stelselmatig dingen aankaart, gaan mensen mee in de golf. Er gebeurt vaak niets als je iets eenmalig aankaart.’

Stijlboek

Naar de mening van De Jong is het stijlboek relatief dynamisch. ‘Ik werk nu al 22 jaar in vaste dienst bij De Telegraaf en het stijlboek is al vier keer aangepast.’ Het gaat volgens De Jong dan om ‘de grote schoonmaak’. Volgens haar is de redactie niet veel bezig met het stijlboek en kijkt ze zelf eerder op Google dan dat ze in het stijlboek kijkt.

6.6 Deelconclusie

Het is opvallend dat er zoveel verschillende meningen over gender in beroepsaanduidingen, de macht van taal en stijlboeken bestaan. Zelfs binnen de nieuwsbedrijven bestaan er grote verschillen. Allen geven aan moeite te hebben met het onderwerp. Vaak omdat ze vinden dat voor beide kanten van het debat wat te zeggen valt, maar ook omdat er geen duidelijke norm voor het gender in beroepsaanduidingen is. Over het algemeen kiezen de meeste respondenten voor de neutrale vorm. Het liefst volledig neutraal, maar anders de mannelijke vorm als generieke vorm. Toch hebben enkele respondenten een hele sterke neiging naar de vrouwelijke beroepsaanduidingen.

Er worden regelmatig uitzonderingen gemaakt op de keuze van de krant om slechts mannelijke beroepsaanduidingen te gebruiken en deze te presenteren als neutraal. Wanneer vrouwen namelijk zichtbaar als vrouw hun beroep uitoefenen (zangeres, actrice, zwemster), is het volgens veel respondenten te gekunsteld om de mannelijke vorm hier te gebruiken. Hier treedt het potsierlijkheidsbeginsel in werking. Er is verder nog veel onenigheid over de beroepsaanduidingen met Latijns suffix. De respondenten lijken nog niet te weten hoe ze hiermee om moeten gaan. Hetzelfde geldt voor beroepsaanduidingen voor non-binaire personen. Hier wordt de mannelijke beroepsaanduiding aangehouden. Vrijwel alle respondenten hebben aangegeven dat de wensen van de naar te verwijzen persoon leidend zijn.

Geen van de medewerkers van de krant claimt dat de krant op de troepen vooruitloopt. De kranten worden getypeerd als afwachtend, maar dit kan per situatie verschillen. Wel is er sterk geloof dat taal kan bijdragen aan emancipatie en representatie van gemarginaliseerde groepen. Er is dus een sterk geloof in de kracht van taal, al willen niet alle respondenten daar evenveel waarde aan hechten. Zo is er ook verdeeldheid in de overtuiging dat lezers het taalgebruik van de krant overnemen.

Een groot deel van de respondenten geeft aan gender in beroepsaanduidingen wel eens te omzeilen. Er is geen actief omzeiladvies op de redacties, maar de journalisten kennen zelf manieren waarop ze de beroepsaanduidingen kunnen omzeilen.

7. Conclusies

Op basis van de deelvragen probeert deze scriptie antwoord te geven op de hoofdvraag: *Hoe gaan Nederlandse kranten om met gender in beroepsaanduidingen?* De deelvragen die daarbij horen zijn de volgende twee: *Welke keuzes maken Nederlandse kranten in de praktijk wat betreft gender in beroepsaanduidingen?* en *Wat zijn de opvattingen van de stijlboeken, hoofdredacteurs, eindredacteurs en ombudspersonen van de kranten over gender en beroepsaanduidingen?*

Door middel van een kwantitatieve analyse van artikelen, een thematische analyse van stijlboeken en semigestructureerde diepte-interviews met hoofdredacteurs, eindredacteurs en ombudspersonen van NRC Handelsblad, de Volkskrant, Trouw, Algemeen Dagblad en De Telegraaf, geeft dit onderzoek inzicht in het gebruik van gender in beroepsaanduidingen in Nederlandse kranten. Uit alle drie de analyses blijkt dat gender in beroepsaanduidingen nog een heikel punt is voor de Nederlandse kranten. In dit hoofdstuk worden de deelconclusies van de analyses met elkaar verworven tot één conclusie.

Allereerst werd geconstateerd dat de geanalyseerde Nederlandse kranten veelvoudig gebruikmaken van beroepsaanduidingen. In tweehonderd geanalyseerde artikelen zijn 1630 beroepsaanduidingen gevonden. Van die beroepsaanduidingen is het overgrote deel gendermarkerend, namelijk 1174. Een belangrijke factor hierin is dat de Nederlandse taal veel gendermarkerende beroepsaanduidingen kent en minder genderneutrale beroepsaanduidingen. Toch zijn er geregeld genderneutrale beroepsaanduidingen mogelijk waar gendermarkerende vormen worden gebruikt. Van de 1174 gendermarkerende beroepsaanduidingen had 24,7% een genderneutraal alternatief. Dat is een gemiste kans voor kranten die claimen genderneutrale beroepsaanduidingen te willen gebruiken, zoals gezegd werd in de interviews. Dit streven is echter niet geëxpliciteerd in de stijlboeken, behalve in het stijlboek van de Volkskrant. Naast dat er veel verschillen te zien waren binnen de krant, waren deze ook merkbaar tijdens de interviews. Soms stonden hoofdredacteurs en eindredacteurs van hetzelfde nieuwsbedrijf lijnrecht tegenover elkaar.

Kranten zijn verder nog niet consistent in de manier waarop ze naar vrouwen verwijzen. Er worden zowel mannelijke, vrouwelijke als neutrale beroepsaanduidingen gebruikt voor vrouwen. Hierin zijn de mannelijke en vrouwelijke beroepsaanduidingen relatief in verhouding. Hieruit blijkt dat kranten nog geen duidelijke norm hebben voor hoe er over vrouwen

berichtgegeven wordt. Opvallend is verder dat mannelijke beroepsaanduidingen en vrouwelijke beroepsaanduidingen geregeld binnen een artikel gebruikt worden om naar dezelfde vrouw te verwijzen. Het is duidelijk dat er nog geen norm bestaat voor het gebruik van mannelijke of vrouwelijke beroepsaanduidingen, waardoor er geen consistentie is binnen de krant op meerdere niveaus. Dit is opvallend, omdat in de stijlboeken van NRC Handelsblad, de Volkskrant en het Algemeen Dagblad een (over het algemeen sterke) voorkeur voor de mannelijke beroepsaanduiding als generieke beroepsaanduiding wordt uitgesproken. Dit zou betekenen dat veel redacteuren tegen de wensen ingaan van de krant. Daarnaast komt het ook niet overeen met wat de respondenten van de interviews beweren, namelijk dat genderneutrale beroepsaanduidingen de voorkeur hebben en indien dit niet mogelijk zou zijn, de mannelijke beroepsaanduiding wordt gebruikt. Er zijn in totaal 352 gendermarkerende beroepsaanduidingen gevonden die naar vrouwen verwijzen, waarvan 177 mannelijke beroepsaanduidingen waren en 175 vrouwelijke beroepsaanduidingen.

In totaal zijn er 37 beroepsaanduidingen gevonden die verwijzen naar non-binaire personen. Al deze beroepsaanduidingen zijn mannelijk van aard en zijn gevonden in de culturele secties van de kranten. Er zijn nog geen andere beroepsaanduidingen bedacht voor non-binaire personen die ook daadwerkelijk door de kranten in gebruik zijn. De respondenten van de interviews geven ook aan de mannelijke vorm als generiek te hanteren en voorlopig nog geen specifieke beroepsaanduidingen voor non-binaire personen te gebruiken.

Er worden regelmatig uitzonderingen gemaakt op de keuze van de krant om slechts mannelijke beroepsaanduidingen te gebruiken en deze te presenteren als neutraal. Wanneer vrouwen namelijk zichtbaar als vrouw hun beroep uitoefenen (zangeres, actrice, zwemster), is het volgens veel respondenten te gekunsteld om de mannelijke vorm hier te gebruiken. Hier treedt het potsierlijkheidsbeginsel in werking. Er is verder nog veel onenigheid over de beroepsaanduidingen met Latijns suffix. De respondenten lijken nog niet te weten hoe ze hiermee om moeten gaan. Hetzelfde geldt voor beroepsaanduidingen voor non-binaire personen. Hier wordt de mannelijke beroepsaanduiding aangehouden. Vrijwel alle respondenten hebben aangegeven dat de wensen van de naar te verwijzen persoon leidend zijn.

Kortom: de houding van de hoofdredacteuren, eindredacteuren en ombudspersonen sluit aan bij de verdeeldheid waarin het journalistieke en taalkundige debat zich bevindt. Zowel de hoofdredacteuren, eindredacteuren en ombudspersonen verkeren in een tweestrijd als de schrijvende journalisten van de geanalyseerde artikelen. Er zijn meer adviezen nodig voor

gender in beroepsaanduidingen die handvatten kunnen bieden voor de journalistiek. Nederlandse kranten zouden eigenlijk consequenter moeten omgaan met het gebruik van gender in beroepsaanduidingen. Veel keuzes worden nu op basis van het subjectieve potsierlijkheidsbeginsel gemaakt, wat geen duidelijke handvatten biedt voor de journalisten. De huidige situatie is verwarrend voor lezers en er is aangetoond hoe veel invloed taal in de media op lezers heeft. Het is begrijpelijk dat er niet zomaar een lijn getrokken kan worden in dit actieve debat. Om deze reden is het aan te bevelen dat redacties hun stijlboeken online publiceren, zodat lezers inzicht krijgen in de beweegredenen van de Nederlandse kranten.

8. Discussie

Aan het eind van alle resultatenhoofdstukken zijn belangrijke bevindingen gepresenteerd. In dit hoofdstuk worden de bevindingen uit alle hoofdstukken met elkaar vervoelchten. Vervolgens worden de beperkingen van dit onderzoek besproken. Tot slot worden concrete suggesties voor vervolgonderzoek gedaan.

8.1 Belangrijkste bevindingen

De resultaten van dit onderzoek tonen aan dat Nederlandse kranten nog geen duidelijke norm hebben als het gaat om gender in beroepsaanduidingen, zoals Giglio (2019) al aangaf. Zowel in de artikelen, stijlboeken als interviews waren veel uiteenlopende resultaten en antwoorden te zien. Een andere mogelijke verklaring is dat het debat momenteel nog steeds speelt en er lijkt voorlopig geen einde aan te komen. Veel respondenten vinden voor beide kanten van het debat wat te zeggen en dat is terug te zien in de resultaten van het kwantitatief onderzoek. Ook de literatuur is er nog niet over uit en beide kanten van het debat worden ondersteund met wetenschappelijke literatuur.

Gender in beroepsaanduidingen

De mannelijke beroepsaanduiding wordt – tegen verwachting in – vrijwel even vaak gebruikt als de vrouwelijke beroepsaanduiding om naar een vrouw te verwijzen. Hieruit lijkt ook op te maken dat er nog geen norm is voor het verwijzen naar vrouwen met beroepsaanduidingen. Er is namelijk nog veel verdeeldheid. De gevolgen van de keuzes voor mannelijke en vrouwelijke beroepsaanduidingen bij de overweging moeten daarom in acht genomen worden. Wanneer mensen vragen krijgen als *Wie is je favoriete acteur?* of *Kunt u drie Nederlandse muzikanten opnoemen?* Geven mensen overwegend mannelijke voorbeelden als antwoord. Het gebruik van een mannelijke beroepsaanduiding wakkert een mannelijke kijk op de wereld aan. Wanneer neutrale vormen, of zowel mannelijke als vrouwelijke vormen in de vraag worden genoemd, geven mensen veel meer vrouwelijke voorbeelden als antwoord (Braun et al., 2005). Daarnaast, waar sommige respondenten voor pleiten, zorgen vrouwelijke beroepsaanduidingen voor meer zichtbaarheid voor vrouwen. Dit maakt bepaalde beroepsaanduidingen voor de vrouw ook vertrouwder en kan invloed hebben in de soort professie waarin een vrouw terechtkomt.

Niet elke krant schrijft in het stijlboek even uitgebreid over dit onderwerp. Hier was de Volkskrant over het algemeen het meest expliciet in en het Algemeen Dagblad was vrij

kernachtig. Er zijn veel overeenkomsten tussen de kranten. Op Trouw na verkiezen alle kranten de mannelijke beroepsaanduiding boven de vrouwelijke beroepsaanduiding. Het idee van NRC Handelsblad en de Volkskrant is om geen onderscheid te maken tussen mannen en vrouwen in berichtgeving, omdat dat onnodig zou zijn. De Volkskrant benoemt hierbij ook nog dat dit juist meer gendergelijkheid teweeg zou brengen. Dit wordt ondersteund door de literatuur, maar dit zal later in de eindconclusie aan de orde komen. Het onderzoek van Stahlberg (2007) ondersteunt dit en stelt dat er meer genderongelijkheid ontstaat door het gebruik van de vrouwelijke beroepsaanduiding. Daarbij stellen Menegatti en Rubini (2017) dat genderneutraal taalgebruik voor de meeste gendergelijkheid zorgt. Mannelijke beroepsaanduidingen vallen niet onder genderneutraal taalgebruik. Silveira (1980) ondersteunt dit en stelt dat het vrouwelijke gender ondervertegenwoordigd is in de taal en daarmee weinig tot geen representatie kent. Wanneer de media bestaande verschillen versterken door mannelijke beroepsaanduidingen generiek te gebruiken, zal dit bijdragen aan genderongelijkheid. De Volkskrant kan het eigen streven naar meer gendergelijkheid wel enigszins nastreven door de mannelijke beroepsaanduiding als algemeen te gebruiken, maar om het doel volledig na te streven, is het gebruik van genderneutrale beroepsaanduidingen van belang.

Sczesny et al. (2016) waarschuwen echter voor een negatief gevolg van vrouwelijke beroepsaanduidingen, iets waar veel respondenten ook al moeite mee hadden, de negatieve beoordeling van de vrouw als gevolg van die vrouwelijke beroepsaanduiding. Dit komt door de gendervooroordelen en seksisme die zich in de taal bevinden. Woorden als 'directrice', 'secretaresse' en 'bakster' gebruiken de geïnterviewden liever niet, vanwege de negatieve connotatie die het oproept. Vrouwen schijnen vaak negatiever beoordeeld te worden dan mannen door het gebruik van vrouwelijke beroepsaanduidingen. De associaties die verbonden zijn met vrouwelijke beroepsaanduidingen zorgen ervoor dat vrouwen negatiever beoordeeld worden dan wanneer zij een mannelijke beroepsaanduiding gebruiken. Dit komt doordat vrouwen minder competent worden beoordeeld als gevolg van deze vrouwelijke beroepsaanduiding. Vrouwelijke beroepen worden namelijk vaak als sociaal lager ervaren. Zo worden vrouwen die zich als directrice profileren gezien als iemand in lagere rang dan vrouwen die zich als directeur profileren. Toch waren de vrouwelijke beroepsaanduidingen 'directrice' en 'secretaresse' regelmatig in het corpus terug te vinden. Dit zou kunnen betekenen dat de journalisten die deze woorden gebruiken niet op de hoogte zijn van deze negatieve connotatie of deze zelf niet als zodanig ervaren, of

In deze scriptie is duidelijk terug te zien dat de twee tendensen, ‘neutraliseren’ en ‘specificeren’, zoals omschreven in meerdere onderzoeken (Adriaens, 1982; Stahlberg et al., 2007; Pauwels, 2003), terug te zien zijn bij de Nederlandse kranten. De kranten hebben de neiging om genderneutrale termen te gebruiken. Dit was ook het meest voorkomende antwoord bij de respondenten. Tegelijkertijd zijn er vele situaties waarin gendermarkerende beroepsaanduidingen worden gebruikt. Over het algemeen streven de kranten dus genderinclusief taalgebruik na, door middel van neutralisatie. Ook hebben veel kranten het idee, net als Adriaens (1982) dat de mannelijke beroepsaanduiding slechts gendermarkerend is ten opzichte van de vrouwelijke tegenhanger. De mannelijke vorm is in essentie dan neutraal. Deze vorm wordt ook als zodanig bestempeld door een groot deel van de respondenten. Op deze manier pogen de kranten gemarginaliseerde genders binnen de taal te includeren. Hoewel het uitgangspunt van de kranten volgens de interviews is om de gendergemarkeerde linguïstische uitingen te minimaliseren, hebben gendermarkerende beroepsaanduidingen nog de overhand in de praktijk. Er wordt daardoor nog steeds gesproken van de twee tendensen zoals door Adriaens (1982) beschreven.

Macht van taal

Het gros van de respondenten is zich bewust van de macht die taal met zich meebrengt. Zeker media bezitten veel macht als het gaat om taal (Foucault, 1966). Meerdere respondenten hebben echter gesteld dat de macht, die de taal van de krant heeft, niet overschat mag worden, maar Fairclough (2014) stelt juist dat deze niet onderschat mag worden. Het is van belang dat werknemers van kranten inzien dat ze veel macht in handen hebben als het gaat om taal, omdat taal allerlei psychologische effecten met zich meebrengt.

Volgens Menegatti en Rubini (2017) is taal een van de krachtigste middelen waarmee seksisme en genderdiscriminatie tot stand komen. De meeste respondenten, maar zeker niet alle, waren van mening dat taal voor een betere emancipatie en maatschappelijke representatie van een gemarginaliseerde groep kan zorgen. Respondenten stellen dat ze de mannelijke vorm als generieke vorm willen gebruiken om zo gendergelijkheid na te streven, maar het onderzoek van Menegatti en Rubini (2017) wijst uit dat het gebruik van mannelijke beroepsaanduidingen ertoe kan leiden dat vrouwen verdwijnen uit de mentale representaties van mensen en daarmee vergeten kunnen worden. Zij stellen dat genderneutrale taal direct leidt tot meer gendergelijkheid. Echter, uit het kwantitatieve onderzoek blijkt dat genderneutrale

beroepsaanduidingen zwaar ondervertegenwoordigd zijn ten opzichte van gendergemarkeerde beroepsaanduidingen.

Volgens Stahlberg et al. (2007) kan genderneutraal taalgebruik zorgen voor sociale verandering, meer gendergelijkheid en minder genderstereotypering. Hierbij sluit het onderzoek van Hansen et al. (2016) aan waarin zij concluderen dat genderinclusief taalgebruik in nieuwsberichten ervoor zorgt dat de lezers van die nieuwsberichten zelf ook vaker gebruikmaken van genderinclusieve taal. Dit resulteerde in meer gelijkheid tussen genders in de mentale representaties van de respondenten. Uit de interviews blijkt dat veel hoofdredacteuren, eindredacteuren en ombudspersonen twijfels hebben bij de mate waarin de taal van de krant van invloed is op de taal van de lezer, maar wetenschappelijk onderzoek wijst uit dat er wel degelijk sprake is van een verband. De geïnterviewden lijken ook hier de kracht van taal te onderschatten.

Stijlboek

Alleen in het stijlboek van de Volkskrant wordt expliciet opgeroepen gebruik te maken van genderneutrale beroepsaanduidingen. Dit was duidelijk merkbaar bij de kwantitatieve analyse waaruit blijkt dat genderneutrale beroepsaanduidingen in kleine mate gebruikt worden. Toch wordt dit onderwerp met veel belangstelling besproken tijdens de interviews. In de overige stijlboeken wordt slechts de mannelijke vorm aangeraden, of – in geval van Trouw – aangeraden onderscheid tussen mannen en vrouwen te maken.

Uit de resultaten van de kwantitatieve inhoudsanalyse blijkt dat de krant in de praktijk vaak van het stijlboek afwijkt. Soms zonder dat daar een duidelijke reden voor is. Ook in de interviews geven respondenten aan niet altijd in het stijlboek te kijken, of dat het geregeld misgaat bij de eindredactie bij het verbeteren van fouten. Journalisten worden steeds vaker verantwoordelijk gehouden voor de taal die zij gebruiken (Bardoel & Wijfjes, 2015).

Over het algemeen leiden veranderingen in het stijlboek tot veranderingen in de praktijk van het schrijven van journalisten (Fasold, 1997). Toch lijkt het stijlboek, ondanks beweringen in de interviews, weinig effect te hebben gehad in de uitkomsten van het kwantitatieve onderzoek. Kreulen stelt dat het schrijfboek van Trouw enige speelruimte heeft en veel stijlboeken worden als ‘richtlijnen’ bestempeld in plaats van harde regels. De speelruimte voor journalisten lijkt te groot te zijn, waardoor veel journalisten zoekende zijn.

8.2 Beperkingen

In deze scriptie wordt ook onderzoek gedaan naar beroepsaanduidingen die worden gebruikt om naar non-binaire personen te verwijzen. Er is nog niet veel onderzoek verricht naar taalgebruik met betrekking tot non-binaire personen. Dit brengt enige complicaties met zich mee. Om deze reden is er weinig wetenschappelijke literatuur beschikbaar over talige verwijzingen naar non-binaire personen. Met name in het Nederlands. Het non-binaire gender genereert sinds de laatste jaren pas enige aandacht. Dit is te merken in de media. Er waren weinig artikelen te vinden waarin werd verwezen naar iemand van wie het algemeen bekend is dat deze persoon non-binair is. Dit was met name bij Trouw het geval. Er zijn in totaal van de 1630 beroepsaanduidingen slechts 37 gevonden die naar non-binaire personen verwijzen. Dat is slechts 2,7% van het geheel. Of dit representatief is, is nog niet duidelijk.

Tijdens het coderen is heel streng onderzocht of er een vrouwelijk equivalent tegenover de mannelijke beroepsaanduiding staat. Als deze beroepsaanduiding bestaat, wordt de pendant als mannelijk bestempeld. Ook als de vrouwelijke pendant niet algemeen bekend is. Wanneer hier minder strikt mee omgegaan zou zijn, zou de categorie ‘beroepsaanduiding zonder vrouwelijk equivalent’ wellicht groter zijn. Het aantal gendergemarkeerde termen zou dan ook lager uitvallen. Aangezien de onderzoeker niet zelfstandig mag bepalen welke woorden wel of niet in gebruik zijn, is er toch voor gekozen het op deze manier te doen.

Alle herhalingen zijn ook gecodeerd. Hier is voor gekozen, omdat vaak zowel mannelijke als vrouwelijke beroepsaanduidingen worden gebruikt om naar een persoon te verwijzen. Hierom is het interessant om te zien of een bepaalde beroepsaanduiding vaker werd gebruikt. Om *cherry picking* te voorkomen en slechts beroepsaanduidingen te coderen die niet tot twijfelgevallen leiden. Om deze reden zijn dus alle beroepsaanduidingen in de artikelen gecodeerd. Dit kan dus als gevolg hebben dat een artikel waarin vaak naar dezelfde persoon wordt verwezen aan de hand van een beroepsaanduiding meer invloed heeft dan andere artikelen.

In de interviews wordt over een omzeiladvies gesproken. Redacties omzeilen op verschillende manieren beroepsaanduidingen die ze liever niet willen gebruiken. Momenten waarop de redactie een beroepsaanduiding leek te omzeilen zijn niet meegenomen in dit onderzoek. Een voorbeeld hiervan uit een geanalyseerd artikel: ‘[...] is werkzaam in het onderwijs.’ Hiermee

kunnen gendermarkerende beroepsaanduidingen als leraar, lerares, docent en docente omzeild worden zonder een andere beroepsaanduiding te hoeven gebruiken. Aangezien hier geen beroepsaanduiding is meegenomen, zijn dit soort constructies niet meegenomen in het onderzoek.

Aangezien de kwaliteitskranten NRC Handelsblad, de Volkskrant en Trouw over het algemeen langere artikelen publiceren en daarin meer beroepsaanduidingen gebruiken, hebben deze kranten meer invloed op de resultaten. Doordat deze kranten andere keuzes maken ten opzichte van de populariteitskranten, namelijk expliciet voor de mannelijke of vrouwelijke beroepsaanduiding kiezen, kan dit invloed hebben op de resultaten.

Het analyseren van de artikelen vond gelijktijdig plaats met het afnemen van de interviews. Om deze reden konden de respondenten slechts in de latere interviews geconfronteerd worden met de keuzes die de krant daadwerkelijk in de praktijk maakt met betrekking tot gender in beroepsaanduidingen. Dit was helaas niet het geval bij de eerdere interviews. Deze confrontatie had mogelijk wenselijke antwoorden kunnen voorkomen.

Verder is het niet gelukt een tweede codeur te vinden om de artikelen te analyseren. Een tweede codeur kan de betrouwbaarheid van de kwantitatieve inhoudsanalyse aanzienlijk verhogen. Aangezien dit niet is gelukt, is het gevolg hiervan dat het risico op subjectieve beoordeling van de literatuur hoger is.

Tot slot wilde De Telegraaf niet meewerken aan dit onderzoek. De hoofdredacteur van De Telegraaf had aangegeven dat genderneutraal taalgebruik niet op de redactie speelt. Uit de artikelen van De Telegraaf waarin over non-binaire personen wordt geschreven en naar wie met die/diens werd verwezen, blijkt dat dit niet volledig waar is. De eindredacteur van De Telegraaf is nooit ingegaan op het verzoek voor het afnemen van een interview. Verder heeft De Telegraaf geen ombudspersoon in dienst. Elisabeth Brugman wist een journalist van De Telegraaf over te halen om met ons in gesprek te gaan over onze scriptieonderwerpen. Aangezien De Telegraaf zich terughoudend toonde, is er minder informatie over De Telegraaf beschikbaar en is slechts een medewerker van De Telegraaf voor dit onderzoek geïnterviewd.

8.3 Vervolgonderzoek

Er is nog veel ruimte voor vervolgonderzoek. Zo leek de ene krant meer mannelijke experts op te voeren dan de andere. Dit was met name in de artikelen van De Telegraaf het geval. Wanneer een deskundige werd opgedragen om meer over een onderwerp te vertellen, was dit vaak een man. Het is interessant om hier meer onderzoek naar te doen, omdat er sprake zou kunnen zijn van een *bias* onder redacties waarbij mannen deskundiger vaker aan het woord zouden worden gelaten dan vrouwen.

Zoals eerder genoemd is het omzeiladvies niet meegenomen in dit onderzoek. Voor vervolgonderzoek is het wel interessant om hier een analyse op los te laten. Op deze manier kan in kaart gebracht worden hoe vaak kranten ‘moeilijke’ woorden omzeilen om zo min mogelijk de fout in te gaan.

Een ander onderzoek, afgeleid van Fairclough (2014), zou kunnen zijn naar de mate waarin deze stijlboeken invloed hebben op de praktijk van het schrijven. Het gebruik van de mannelijke beroepsaanduidingen tegenover de vrouwelijke beroepsaanduidingen is redelijk in verhouding. Er werd verwacht dat dit met name zou gelden voor de cultuursectie, waarvoor veel stijlboeken zeggen een uitzondering te maken, maar de evenredigheid is ook terug te zien in de economiesectie. In hoeverre is het stijlboek van invloed tijdens het schrijven van artikelen bij Nederlandse kranten?

Literatuur

Wetenschappelijke literatuur

Adams, W. (1978). Local public affairs content on TV news. *Journalism Quarterly*, 55(4), 690-695.

Adriaens, G. (1982). Vrouwelijke beroepsnamen in evolutie. *Forum der Letteren*, 23, 1–17.
https://www.dbnl.org/tekst/_for004198201_01/_for004198201_01_0001.php

Anderson, R. (2007). Thematic Content Analysis (TCA): Descriptive presentation of qualitative data. 1-4.
<http://rosemarieanderson.com/wp-content/uploads/2014/08/ThematicContentAnalysis.pdf>

Anscombre, J. C., & Ducrot, O. (1997). Argumentativiteit en informativiteit. In F. H. Van Eemeren & R. Grootendorst (Reds.), *Studies over argumentatie* (pp. 265–284). Boom.
<https://books.google.nl/books?hl=nl&lr=&id=RyRf2JACLGkC&oi=fnd&pg=PA109&dq=anscombre+van+eemeren+rob+grootendorst&ots=KsR1Rltr6&sig=5eWKzKUWNVtS6HWnwD0FZXOt6bY>

B. (2021, 15 juni). *Vrouwelijke beroepsnamen*. Taaladvies.net. Geraadpleegd op 28 juni 2022, van <https://taaladvies.net/vrouwelijke-beroepsnamen/>

Barkho, L. (2013). *From Theory to Practice: How to Assess and Apply Impartiality in News and Current Affairs*. Intellect: Bristol.

Bardoel, J., & Wijfjes, H. (2019). *Journalistieke cultuur in Nederland*. Amsterdam University Press.

Bem, S., & Bem, D. (1973). Does sex-biased job advertising “aid and abet” sex discrimination? *Journal of Applied Social Psychology*, 3, 6–18.

Braun, F., Sczesny, S., & Stahlberg, D. (2005). Cognitive effects of masculine generics in German: An overview of empirical findings. *Communications*, 30, 1–21.

Broersma, M. (2010). De transformatie van het journalistieke veld: discursieve strategieën en journalistieke vormen. *Tijdschrift voor Communicatiewetenschap*, 38(3), 267–275.

https://www.tijdschriftvoorcommunicatiewetenschap.nl/inhoud/tijdschrift_artikel/CW-38-3-268/De-transformatie-van-het-journalistieke-veld-discursieve-strategieen-en-journalistieke-vormen

Cameron, D. (1992). *Feminism and Linguistic Theory*. Palgrave Macmillan.

Cameron, D. (1996). Style policy and style politics: a neglected aspect of the language of the news. *Media, Culture & Society*, 18(2), 315–333.

<https://doi.org/10.1177/016344396018002008>

Celis, K., & Meier, P. (2006). *De macht van het geslacht*. Acco.

Cohen, H. (1997). Ministerin, première, bodin... Vrouwelijke beroepsnamen: Zuid versus Noord? *Onze Taal*, 66, 10-12.

Connel, I. (1998). Mistaken identities: Tabloid and broadsheet news discourse. *Javnost/The public*, 5, 11-31

Cotter, C. (2010). *News Talk: Investigating the Language of Journalism*. Cambridge University Press.

De Berg, J. & Welgraven, C. (2014). *Trouw Schrijfboek* (5de ed.). Rainbow BV.

De Caluwé, J. (1994). Is een vrouwelijke ingenieur een ingenieuse? *Nederlands van Nu*, 42(3), 51-54.

De Pous, I. (2020, oktober). Vanaf nu een ‘redactrice’. *Onze Taal*. Geraadpleegd op 15 maart 2022, van https://onzetaal.nl/uploads/editor/OnzeTaal_okt2020_de_pous.pdf

Eckert, P., & McConnell-Ginet, S. (2003). *Language and gender*. Cambridge: Cambridge University Press.

Ehrlich, S., & King, R. (1992). Gender-Based Language Reform and the Social Construction of Meaning. *Discourse & Society*, 3(2), 151–166.

<https://doi.org/10.1177/0957926592003002002>

Evers, H., Groenhart, H., Groesen, J. van (2010). *The News Ombudsman. Watchdog or Decoy?* Diemen: AMB.

Evers, H. (2021). *The News Ombudsman: Lightning rod or watchdog?* Central European Journal of Communication 5(2).

Fairclough, N. (2014). *Language and Power*. Oxfordshire: Taylor and Francis Ltd.

Fasold, R. e.a. (1990). ‘The Language-Planning Effect of Newspaper Editorial Policy: Gender Differences in “The Washington Post”’. *Language in Society*, 19(4), 521-539.

Friha, N. (2016). ‘Are they Endonyms, Exonyms or both? The Need for Standardization’. *UNGEEN Information Bulletin*, 50, 12-15

Formanowicz, M., Bedynska, S., Cislak, A., Braun, F., & Sczesny, S. (2012). Side effects of gender-fair language: How feminine job titles influence the evaluation of female applicants. *European Journal of Social Psychology*, 43(1), 62–71.

<https://doi.org/10.1002/ejsp.1924>

Foucault, M. (1987). *De woorden en de dingen*. Ambo.

Gerritsen, M. (2002). Dutch. Towards a more gender-fair usage in Netherlands Dutch. *Gender Across Languages*, 81–108. <https://doi.org/10.1075/impact.10.10ger>

Giglio, I. (2021). *Genderverwijzingen in beroepsnamen in het Nederlands: de keuze tussen genderneutraal en gendergemarkeerd taalgebruik*. Universit  catholique de Louvain.

<http://hdl.handle.net/2078.1/thesis:31987>

Grootveld, J. S. (2019). *De taalkundige discussie over het gebruik van genderinclusief taalgebruik in Nederland. Waarom zegt de NS ineens “beste reizigers” ipv “dames & heren”?* (Bachelor thesis). Utrecht University Repository.

<https://dspace.library.uu.nl/handle/1874/383840>

Haan, Y. de (2012). *Between Professional Autonomy and Public Responsibility. Accountability and Responsiveness in Dutch Media and Journalism*. Amsterdam: Amsterdam University.

Hall, S., Evans, J., & Nixon, S. (2013). *Representation: Cultural Representations and Signifying Practices* (Culture, Media and Identities series) SAGE Publications Ltd.

Harcup, T. & O’Neill, D. (2017). *What is News?* *Journalism Studies*, 18:12, 1470-1488, DOI: 10.1080/1461670X.2016.1150193

Hansen, K., Littwitz, C., & Sczesny, S. (2016). The social perception of heroes and murderers: Effects of gender-inclusive language in media reports. *Frontiers in Psychology*, 7, 1–7.

Hellinger, M., & Bußmann, H. (2003). Gender across languages: The linguistic representation of women and men*. *Gender across languages*. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company.

Hendriks, I., Van Goethem, K., Meunier, F., & Hiligsmann, P. (2017). Language-specific tendencies towards morphological or syntactic constructions. *Nederlandse Taalkunde*, 22(3), 389-420.

Hodel, L., Formanowicz, M., Sczesny, S., Valdrová, J., & Von Stockhausen, L. (2017). Gender-fair language in job advertisements: A cross-linguistic and cross-cultural analysis. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 48(3), 384-401.

<https://doi.org/10.1177/0022022116688085>

Jong, J. de (2016). ‘Eenheidsworst of Transparantie? De Stijlboeken van Krantenredacties’. *Onze Taal*, 85(10), 14-17.

Jong, J. de, Opgenhaffen, M. & Steenhoven, B. van (2020). ‘Voor de troepen uit of met de lezer mee? Ombudspersonen strijden voor de goede woorden in de media’. *Onze Taal*, Vol. 87(7/8), 4-6.

Kleinnijenhuis, J., Oegema, D., Ridder, J., & Van Hoof, A. (2007). A test of rivaling hypotheses to explain news effects: News on issue positions of parties, real world developments, support and criticism and success and failure. *Journal of Communication*, 57, 366-384.

Koetsenruijter, B. (2016, 22 december). Sekseneutraal schrijven gaat nog heel vaak mis in de krant | De Volkskrant. *de Volkskrant*.
<https://www.volkskrant.nl/wetenschap/sekseneutraal-schrijven-gaat-nog-heel-vaak-mis-in-de-krant~bf3ae04e2/>

Koetsenruijter, W., & Van Hout, T. (2018). *Methoden voor Journalism Studies*. Amsterdam University Press.

Kulick, D., & Schieffelin, B. (2006). Language socialization. In A. Duranti (Ed.), *A companion to linguistic anthropology* (pp. 349-368). Malden, MA: Blackwell.

Lakoff, R. T. (1975). *Language and Woman's Place*. Harper & Row.

Menegatti, M., & Rubini, M. (2017). Gender Bias and Sexism in language. *Oxford Research Encyclopedia of Communication*, 1–22.
<https://doi.org/10.1093/acrefore/9780190228613.013.470>

Ng, S. H. (2007). Language-based discrimination: Blatant and subtle forms. *Journal of Language and Social Psychology*, 26, 106–122.

NRC Media. (2017, 17 mei). NRC Code | NRC Code. NRC. <https://nrccode.nrc.nl/>

Pauwels, A. (2003). Linguistic sexism and feminist activism. *The Handbook of Language and Gender*, 550–570. <https://doi.org/10.1002/9780470756942.ch24>

Redactie. (2022, 21 juni). Stijlboek | De Volkskrant. *de Volkskrant*. Geraadpleegd op 28 juni 2022, van <https://www.volkskrant.nl/cultuur-media/stijlboek~b3c91bf7/>

Redl, T., Frank, S.L., Swart, P.J.F. de & Hoop, H. de (2021). The male bias of a generically-intended masculine pronoun: Evidence from eye-tracking and sentence evaluation. *PLoS One*, 16 (4):e0249309. doi: 10.1371/journal.pone.0249309

Santen, A. van (1996). Minister of ministerin. *Taalschrift*, 3, 30-32.

Schaap, G. & Pleijter, A. (2012). Het sensatiegehalte van voorpaginafoto's: een inhoudsanalyse van populaire en kwaliteitskranten in Nederland. *Tijdschrift voor Communicatiewetenschap*, 40(1), 71-86.

Sczesny, S., Formanowicz, M., & Moser, M. (2016). Can Gender-Fair Language Reduce Gender Stereotyping and Discrimination? *Frontiers in Psychology*, 7(25).
<https://doi.org/10.3389/fpsyg.2016.00025>

Segijn, C., Bartholomé, G., Pennkamp, S., & Timmers, M. (2014). De afbeelding van statusverschillen in sekse en etniciteit in Nederlandse non- fictieprogramma's. *Tijdschrift voor Communicatiewetenschap*, 42(3), 305–320.

Silveira, J. (1980). Generic masculine words and thinking. *Women's Studies International Quarterly*, 3(2–3), 165–178. [https://doi.org/10.1016/s0148-0685\(80\)92113-2](https://doi.org/10.1016/s0148-0685(80)92113-2)

Stahlberg, D., Braun, F., Irmen, L., & Sczesny, S. (2007). Representation of the sexes in language. *Social communication. A volume in the series Frontiers of Social Psychology*, 163–187.
https://www.researchgate.net/publication/291783641_Representation_of_the_sexes_in_language

Thomson EA, White PRR and Kitley P (2008) 'Objectivity' and 'hard news' reporting across cultures. *Journalism Studies* 9(2): 212–228.

Van Alphen, I. (1983). Een vrouw een vrouw, een woord een woord. Over de gelijke behandeling van vrouwen en mannen en de konsekwenties daarvan voor beroepsbenamingen in het Nederlands. *Tijdschrift voor vrouwenstudies*, 14(2), 307-315.

Van Collenburg, P. (2020). *Het effect van mannelijke en vrouwelijke beroepsnamen op de evaluatie van de sollicitant*. Radboud Universiteit Nijmegen.

<https://theses.uibn.ru.nl/bitstream/handle/123456789/9856/Collenburg,%20Pleun%20van%201024826-MAscriptie.pdf?sequence=1>

Van Poecke, L., & Van den Bulck, H. (1991). *Taal en omroep. Een schets van de evolutie in het taalbeleid van de Vlaamse Openbare omroep*. *Voorzetten*, 33, 83–107.

<https://taalunie.org/publicaties/160/voorzetten-33-taal-en-omroep>

Verhaeghe, P. (2020). Over woorden en dingen. In C. Brinkgreve (Ed.), *Taalkracht. Andere woorden, andere werelden*. (pp. 11–23). Amsterdam: ISVG-uitgevers.

Verhoeven, N. (2014). *Wat is onderzoek?* (5de ed.). Boom Lemma.

Verhoeven, N. (2020). *Thematische Analyse. Patronen vinden bij kwalitatief onderzoek*. Boom Uitgevers Amsterdam.

Verhulsdonk, I. (2016, juni). *Wat mag de journalist schrijven? De keuzes in stijladviezen voor Volkskrant-redacteuren betreffend racisme, etnische kwesties en seksisme* (Masterscriptie). Universiteit Leiden. <https://hdl.handle.net/1887/52997>

Voogel, M. (2020). Woorden werken. *Taalkracht: een sociologische visie op taal en identiteit*. *Levende Talen Magazine*, 107(6), 37–38. Geraadpleegd van <https://lt-tijdschriften.nl/ojs/index.php/ltn/article/view/2086>

Vrouwelijke beroepsnamen. (2021). Taaladvies. <https://taaladvies.net/vrouwelijke-beroepsnamen/>

Wodak, R., & Meyer, M. (2009). *Methods for Critical Discourse Analysis* (2de ed.). SAGE Publications Ltd.

Artikelen

NRC

Economie

Benjamin, J., & Versteegh, K. (2022, 4 juni). Schiphol-ceo Dick Benschop: ex-PvdA-politicus die vooral uitblinkt in netwerken. NRC.

<https://www.nrc.nl/nieuws/2022/06/04/schiphol-ceo-dick-benschop-ex-pvda-politicus-die-vooral-uitblinkt-in-netwerken-a4132250>

Boogaard, J. (2022a, mei 4). Nieuwe baas VanMoof ging van multinational naar fietsfabrikant met groeipijnen. NRC. <https://www.nrc.nl/nieuws/2022/05/04/na-booking-neemt-tans-de-leiding-in-groefase-vanmoof-a4122713>

Boogaard, J. (2022b, mei 20). Teunis (24) werd molenaar: 'De molen zal altijd mensen blijven aanspreken'. NRC. <https://www.nrc.nl/nieuws/2022/05/20/molenaar-teunis-24-er-moet-leven-op-een-molen-zijn-a4125044>

Bronzwaer, S., & Dungen, L. V. D. (2022, 3 juni). 'Tesla-topman Musk wil 10 procent minder personeel vanwege slecht gevoel over economie'. NRC.

<https://www.nrc.nl/nieuws/2022/06/03/tesla-topman-musk-wil-10-procent-minder-personeel-vanwege-slecht-gevoel-over-economie-a4132160>

Corré, A., & Takken, W. (2022, 4 juni). Gunay Uslu: 'Mijn vuurdoop was The Voice'. NRC. <https://www.nrc.nl/nieuws/2022/06/04/gunay-uslu-mijn-vuurdoop-was-the-voice-a4132247>

De Man, T. (2021, 22 oktober). De introverte sollicitant heeft ook wat te bieden. NRC. <https://www.nrc.nl/nieuws/2021/10/22/de-introverte-sollicitant-heeft-ook-wat-te-bieden-a4062786>

Dungen, L. V. D. (2022, 27 juni). Slachtoffers beroepsziekten ontvangen vanaf volgend jaar eenmalige schadevergoeding. NRC.

<https://www.nrc.nl/nieuws/2022/06/27/slachtoffers-van-beroepsziekten-kunnen-vanaf-volgend-jaar-eenmalige-schadevergoeding-ontvangen-a4134759>

Geurts, L. (2022, 7 juni). Mijnraad: uitbreiden gaswinning Groningen is ‘reële optie’.

NRC. <https://www.nrc.nl/nieuws/2022/06/07/mijnraad-uitbreiden-gaswinning-groningen-is-reele-optie-a4132450>

Hoorntje, R. (2022, 3 juni). ‘We moeten echt plannen wanneer we bij wie slapen’. NRC.

<https://www.nrc.nl/nieuws/2022/06/03/we-moeten-echt-plannen-wanneer-we-bij-wie-slapen-a4132237>

Kamerman, S., & Pelgrim, C. (2022, 17 mei). In serviceflat Oostmolensteyn is inflatie het gesprek van de dag: ‘Vroeger, toen waren we nog écht zuinig’. NRC.

<https://www.nrc.nl/nieuws/2022/05/17/in-serviceflat-oostmolensteyn-is-inflatie-het-gesprek-van-de-dag-vroeger-toen-waren-we-nog-echt-zuinig-a4124629>

Krijger, A. (2021, 17 juni). Geen werk? Dan ook geen geld voor de kinderopvang. NRC.

<https://www.nrc.nl/nieuws/2021/06/17/geen-werk-dan-ook-geen-geld-voor-kinderopvang-a4047743>

Kuiper, M. (2022, 26 april). Vlaamse stikstofminister Demir: ‘Ik hou de Vlaamse boer niet langer aan het lijntje’. NRC.

<https://www.nrc.nl/nieuws/2022/04/26/ik-gooi-de-boeren-niet-voor-de-bus-ik-hou-ze-juist-niet-langer-aan-het-lijntje-a4118694>

Leijten, J. (2022, 22 april). Amsterdam Trade Bank, met 23.000 spaarders, door rechter

failliet verklaard. NRC. <https://www.nrc.nl/nieuws/2022/04/22/amsterdam-trade-bank-met-23000-spaarders-door-rechter-failliet-verklaard-a4117073>

Pelgrim, C. (2022, 28 april). Ombudsman: pensioenfondsen zijn te weinig coulant. NRC.

<https://www.nrc.nl/nieuws/2022/04/28/ombudsman-pensioenfondsen-zijn-te-weinig-coulant-a4118814>

Pelgrim, C., & Sterk, A. (2022, 24 mei). Nieuw advies: er wacht een sombere toekomst als niemand meer agent of juf wil worden. NRC.

<https://www.nrc.nl/nieuws/2022/05/24/nieuw-advies-beeindig-regelzucht-en-verbeter-werkplezier-in-de-publieke-sector-a4128087>

Pellemans, J. (2022, 30 mei). Als vrouwen aan de top zijn, wat merk je daar dan van?

NRC. <https://www.nrc.nl/nieuws/2022/05/30/leidinggevende-vrouwen-zijn-slechts-radertjes-in-het-geheel-a4130128>

Remie, M. (2022, 3 juni). Belegger over verlaging huurprijzen: ‘Al mijn relaties zeggen:

met deze regels verkoop ik liever’. NRC. <https://www.nrc.nl/nieuws/2022/06/03/beleggers-niet-blij-met-plannen-de-jonge-de-huurmarkt-wordt-kapot-gereguleerd-a4132208>

Rengers, M., & Bronzwaer, S. (2022, 3 juni). Randstad en Thuisbezorgd betalen alsnog de ziekenhuisrekeningen van maaltijdbezorger Lino. NRC.

<https://www.nrc.nl/nieuws/2022/06/03/randstad-en-thuisbezorgd-betalen-alsnog-de-ziekenhuisrekeningen-van-maaltijdbezorger-lino-a4132199>

Rijlaarsdam, B. (2021, 23 december). HEMA-baas Saskia Egas Reparaz: ‘We kunnen niet blijven teren op die tompouce en die rookworst’. NRC.

<https://www.nrc.nl/nieuws/2021/12/23/we-kunnen-niet-blijven-teren-op-die-tompouce-en-die-rookworst-a4071686>

Sondermeijer, V. (2021, 2 maart). Als de serveerster met een blad vol bier naar een tafeltje

loopt, klinkt er applaus. NRC. <https://www.nrc.nl/nieuws/2021/03/02/als-de-serveerster-met-een-blad-vol-bier-naar-een-tafeltje-loopt-klinkt-er-applaus-a4033924>

Sterk, A., & Boogaard, J. (2022, 26 mei). Duurdere boodschappen? Daar merkt de beter verdienende Nederlander nog niet zo veel van. NRC.

<https://www.nrc.nl/nieuws/2022/05/26/duurdere-boodschappen-dat-merkt-de-rijkere-nederlander-nog-niet-zo-a4129282>

Vermeire, M. (2022, 19 mei). Kunstenaar Eli Content was altijd op zoek naar de Schepping. NRC. <https://www.nrc.nl/nieuws/2022/05/19/kunstenaar-eli-content-was-altijd-op-zoek-naar-de-schepping-a4124924>

Cultuur

Blokland, R. (2021, 5 juli). Hoe duid je iemand aan die hij noch zij is? NRC. <https://www.nrc.nl/nieuws/2021/07/05/hoe-duid-je-iemand-aan-die-hij-noch-zij-is-a4049917>

Carvalho, H. (2022, 6 april). Raven van Dorst: ‘Ik heb een hoop aan mezelf moeten uitvinden’. NRC. <https://www.nrc.nl/nieuws/2022/04/06/raven-van-dorst-ik-heb-een-hoop-aan-mezelf-moeten-uitvinden-a4108048>

Corré, A. (2022, 23 april). Ooit een fenomeen, nu is SpangaS voorbij. Toch is de erfenis van het programma groot. NRC. <https://www.nrc.nl/nieuws/2022/04/23/ooit-een-fenomeen-nu-is-het-voorbij-toch-is-de-erfenis-van-spangas-groot-a4117126>

De Bruin, E. (2021, 10 augustus). Voor Oliver Sacks was de mens altijd belangrijker dan de aandoening. NRC. <https://www.nrc.nl/nieuws/2021/08/10/voor-oliver-sacks-was-de-mens-altijd-belangrijker-dan-de-aandoening-a4054304>

De Veen, T. (2021, 10 mei). Jeroen Brouwers wint Libris Literatuur Prijs met Cliënt E. Busken. NRC. <https://www.nrc.nl/nieuws/2021/05/10/jeroen-brouwers-wint-libris-literatuur-prijs-met-client-e-busken-a4043131>

Dupuy, L. (2022, 29 maart). Onverschrokken vrouwen over het echte leven in India. NRC. <https://www.nrc.nl/nieuws/2022/03/29/onverschrokken-vrouwen-over-het-echte-leven-in-india-a4105596>

Duursma, M. (2021, 22 september). Museum voor communistische dictator wordt ‘grootste innovatiehub van Oost-Europa’. NRC. <https://www.nrc.nl/nieuws/2021/09/22/waar-de-albanese-kameraad-hoxha-is-gesloopt-komt-nu-een-glijbaan-a4059243>

Fortuin, A. (2021a, mei 25). Generatieverschillen in docu over homo-emancipatie De roze revolutie. NRC. <https://www.nrc.nl/nieuws/2021/05/25/generativerschillen-in-docu-over-homo-emancipatie-de-roze-revolutie-a4044729>

Fortuin, A. (2021b, oktober 15). Televizier-gala werd dit jaar gedomineerd door onglamoureuze echtheid. NRC. <https://www.nrc.nl/nieuws/2021/10/15/het-televizier-gala-was-dit-jaar-minder-een-hoogmis-van-de-onechtheid-a4061967>

Fortuin, A. (2022, 26 januari). Vrouwen in de mannenwereld van het vrachtvervoer. NRC. <https://www.nrc.nl/nieuws/2022/01/27/vrouwen-in-de-mannenwereld-van-het-vrachtervervoer-a4083441>

Koelewijn, J. (2021, 3 juni). ‘De meeste kunstenaars zijn doorgewinterde egoïsten’. NRC. <https://www.nrc.nl/nieuws/2021/06/03/ik-ontdekte-dat-nescio-altijd-over-zichzelf-schreef-a4045978>

Koelewijn, R. (2022, 30 mei). Illusionist Hans Klok als bouwvakker, met bijbehorende humor. NRC. <https://www.nrc.nl/nieuws/2022/05/30/illusionist-hans-klok-als-bouwvakker-met-bijbehorende-humor-a4130321>

Snijders, S. (2022, 7 juni). ‘Method acting’, alles geven voor een rol, was jarenlang dé techniek van Hollywood. NRC. <https://www.nrc.nl/nieuws/2022/06/07/method-acting-alles-geven-voor-een-rol-a4132705>

Van der Wiel, F. (2022, 1 juni). Nieuw United Ukrainian Ballet wil géén Zwanenmeer dansen. NRC. <https://www.nrc.nl/nieuws/2022/06/01/nieuw-united-ukrainian-ballet-wil-geen-zwanenmeer-dansen-a4131201>

Van Maris, B. (2021, 3 december). In gebarentaal is een grimas gewoon deel van de grammatica. NRC. <https://www.nrc.nl/nieuws/2021/12/03/in-gebarentaal-is-een-grimas-gewoon-deel-van-de-grammatica-a4067804>

Van Zwol, C. (2022, 26 mei). ‘Goodfellas’-acteur Ray Liotta was op zijn best als psychopatische gangster. NRC. <https://www.nrc.nl/nieuws/2022/05/26/goodfellas-acteur-ray-liotta-was-op-zijn-best-als-psychopatische-gangster-a4129361>

Waardenburg, A. (2022, 10 mei). Natuurdocu’s: waarschuwen of juist heerlijk wegdromen? NRC. <https://www.nrc.nl/nieuws/2022/05/10/natuurdocu-waarschuwen-of-juist-heerlijk-wegdromen-a4123926>

De Volkskrant

Economie

Ballegeer, D. (2022a, mei 24). Snap staat er slecht op door afkoelende economie VS | De Volkskrant. de Volkskrant. <https://www.volkskrant.nl/economie/snap-staat-er-slecht-op-door-afkoelende-economie-vs~b4f10d0d/>

Ballegeer, D. (2022b, mei 31). Fred Smith, oprichter FedEx, zwaait af: pionier van het pakjesvervoer, ondanks zijn docent en dankzij het casino. de Volkskrant. <https://www.volkskrant.nl/economie/fred-smith-oprichter-fedex-zwaait-af-pionier-van-het-pakjesvervoer-ondanks-zijn-docent-en-dankzij-het-casino~bde03492/>

Ballegeer, D. (2022c, juni 9). ECB verhoogt rente in juli en opent deur voor forse stijging in september. de Volkskrant. <https://www.volkskrant.nl/economie/ecb-verhoogt-rente-in-juli-en-opent-deur-voor-forc-stijging-in-september~b9389ff5/>

Ballegeer, D. (2022d, juni 16). ECB probeert zorgen van financiële markten weg te nemen met aankondiging van nieuw instrument. de Volkskrant. <https://www.volkskrant.nl/economie/ecb-probeert-zorgen-van-financiele-markten-weg-te-nemen-met-aankondiging-van-nieuw-instrument~b75549b9/>

Bessems, K. (2022, 3 juni). Er zijn te weinig nerdfluisteraars bij bedrijven en overheden, vindt ict-expert Bert Hubert. de Volkskrant. <https://www.volkskrant.nl/nieuws-achtergrond/er-zijn-te-weinig-nerdfluisteraars-bij-bedrijven-en-overheden-vindt-ict-expert-bert-hubert~bc3b95cdb/>

De Ruiter, M. (2022, 1 juni). Militairen en koffergooiers gaan er al op vooruit. Is dit hem dan echt, de loongolf? de Volkskrant. <https://www.volkskrant.nl/economie/militairen-en-koffergooiers-gaan-er-al-op-vooruit-is-dit-hem-dan-echt-de-loongolf~badd2d5d/>

Dekker, W. (2022a, mei 31). DSM wordt een Zwitsers bedrijf. Wat betekent dat voor Nederland? de Volkskrant. <https://www.volkskrant.nl/economie/dsm-wordt-een-zwitsers-bedrijf-wat-betekent-dat-voor-nederland~bed5c229/>

Dekker, W. (2022b, juni 9). Rabobank verwacht ‘milde recessie’ later dit jaar door hoge inflatie. de Volkskrant. <https://www.volkskrant.nl/economie/rabobank-verwacht-milde-recessie-later-dit-jaar-door-hoge-inflatie~b70cc1ca/>

Herderscheê, G. (2022, 13 juni). Kim Putters nieuwe voorzitter Sociaal-Economische Raad | De Volkskrant. de Volkskrant. <https://www.volkskrant.nl/nieuws-achtergrond/kim-putters-nieuwe-voorzitter-sociaal-economische-raad~ba3a989a8/>

Hofs, Y. (2022, 30 mei). Loonsverhoging KLM-piloten is in strijd met voorwaarden staatssteun. de Volkskrant. <https://www.volkskrant.nl/nieuws-achtergrond/loonsverhoging-klm-piloten-is-in-strijd-met-voorwaarden-staatssteun~b64ee7f7/>

Lindhout, S. (2022, 7 juni). Beleefd formulerende Estse premier zegt haar Europese collega's de waarheid. de Volkskrant. <https://www.volkskrant.nl/nieuws-achtergrond/beleefd-formulerende-estse-premier-zegt-haar-europese-collega-s-de-waarheid~bde4ed1c/>

Peeperkorn, M. (2022, 8 juni). Europarlementariërs kritisch over herstellmiljarden voor Polen, Von der Leyen overtuigt ze niet. de Volkskrant. <https://www.volkskrant.nl/nieuws-achtergrond/europarlementariers-kritisch-over-herstellmiljarden-voor-polen-von-der-leyen-overtuigt-ze-niet~bf8e14c2/>

Redactie. (2022, 3 juni). Musk wil af van 10 procent personeel | De Volkskrant. de Volkskrant. <https://www.volkskrant.nl/economie/musk-wil-af-van-10-procent-personeel~b57d537c/>

Van de Ven, L. (2022, 24 mei). Flitsbezorger Gorillas wil winstgevend worden en ontslaat helft administratieve staf. de Volkskrant.

<https://www.volkskrant.nl/economie/flitsbezorger-gorillas-wil-winstgevend-words-en-ontslaat-helft-administratieve-staf~bdce1059/>

Van de Weijer, B. (2022, 31 mei). In deze zwaarbewaakte controlekamer wordt het stroomnet in balans gehouden – ook als de zon piekt. de Volkskrant.

<https://www.volkskrant.nl/economie/in-deze-zwaarbewaakte-controlekamer-wordt-het-stroomnet-in-balans-gehouden-ook-als-de-zon-piekt~b685b232/>

Van der Geest, M. (2022, 10 mei). Personeelstekort doet wijkverpleging wankelen: ‘Als wij omvallen, dondert de hele zorg in elkaar’. de Volkskrant.

<https://www.volkskrant.nl/nieuws-achtergrond/personeelstekort-doet-wijkverpleging-wankelen-als-wij-omvallen-dondert-de-hele-zorg-in-elkaar~bcccb752/>

Van IJzendoorn, P. (2022, 31 mei). Standbeeld Thatcher doelwit van eiergooiwedstrijd én complimenten: ‘Ze heeft de economie gered’. de Volkskrant.

<https://www.volkskrant.nl/nieuws-achtergrond/standbeeld-thatcher-doelwit-van-eiergooiwedstrijd-en-complimenten-ze-heeft-de-economie-gered~bc9632ea/>

Van Putten, S. (2021, 22 juni). Hoop voor zeevarenden: vaccinatiecampagne brengt einde aan pariastatus. de Volkskrant.

<https://www.volkskrant.nl/economie/hoop-voor-zeevarenden-vaccinatiecampagne-brengt-einde-aan-pariastatus~b34b8d2e/>

Waarlo, N. (2022, 1 juni). Groot greenwashing-schandaal leidt tot politie-invallen bij Duitse vermogensbeheerder. de Volkskrant.

<https://www.volkskrant.nl/economie/groot-greenwashing-schandaal-leidt-tot-politie-invallen-bij-duitse-vermogensbeheerder~b30e20d1/>

Witteman, J. (2022, 2 juni). Vertrekkende Facebook-directeur verdiende miljarden voor het bedrijf en schoof schandalen onder het tapijt. de Volkskrant.

<https://www.volkskrant.nl/economie/vertrekkende-facebook-directeur-verdiende-miljarden-voor-het-bedrijf-en-schoof-schandalen-onder-het-tapijt~bcfc93/>

Cultuur

Corstius, A. B. (2022, 16 juni). Anouk is altijd anders dan je denkt en Donny Roelvink geeft montere updates. de Volkskrant. <https://www.volkskrant.nl/mensen/anouk-is-altijd-anders-dan-je-denkt-en-donny-roelvink-geeft-montere-updates~b2d1274f/>

Cusk, R. (2019, 22 november). Rachel Cusk over hoe vrouwelijke kunstenaars zich kunnen uitdrukken in de latere fase van hun leven. de Volkskrant.

<https://www.volkskrant.nl/cultuur-media/rachel-cusk-over-hoe-vrouwelijke-kunstenaars-zich-kunnen-uitdrukken-in-de-latere-fase-van-hun-leven~b382953d/>

Embrechts, A. (2022, 17 juni). De sociale choreografie van ‘Run Quiet’ en ‘Hold’ wil nadrukkelijk iets teweegbrengen ★★☆☆☆. de Volkskrant.

<https://www.volkskrant.nl/cultuur-media/de-sociale-choreografie-van-run-quiet-en-hold-wil-nadrukkelijk-iets-teweegbrengen~b5358e1c/>

Haijtema, A. (2022, 6 januari). Dichter bij de machtigen van Nederland dan Vincent Mentzel kon een fotojournalist niet komen. de Volkskrant.

<https://www.volkskrant.nl/cultuur-media/dichter-bij-de-machtigen-van-nederland-dan-vincent-mentzel-kon-een-fotojournalist-niet-komen~ba021c3f/>

Kleijer, P. (2022, 22 mei). Niet alle oma's zijn wijs en lief, leren we op het Grandmother Filmfestival. de Volkskrant. <https://www.volkskrant.nl/cultuur-media/niet-alle-oma-s-zijn-wijs-en-lief-leren-we-op-het-grandmother-filmfestival~bb2ff4d8/>

Kleyn, O. (2022, 28 februari). Ook Nederland produceert steeds meer wijn - en hoe! | De Volkskrant. de Volkskrant. <https://www.volkskrant.nl/cultuur-media/ook-nederland-produceert-steeds-meer-wijn-en-hoe~bde83d88/>

Onkenhout, P. (2021, 15 september). In Human Inc. worden Jort Kelder en Arnold Karskens in één adem genoemd met Spinoza en Multatuli. de Volkskrant.

<https://www.volkskrant.nl/cultuur-media/in-human-inc-worden-jort-kelder-en-arnold-karskens-in-een-adem-genoemd-met-spinoza-en-multatuli~bea6d2ad/>

Onkenhout, P. (2022, 18 mei). Keiharde oordelen van recensenten en een naar een strafrechtadvocaat vernoemde salade. de Volkskrant. <https://www.volkskrant.nl/cultuur-media/keiharde-oordelen-van-recensenten-en-een-naar-een-strafrechtadvocaat-vernoemde-salade~bc6a4316/>

Pot, M. (2022, 15 juni). De psychedelische funk van Yin Yin klinkt eindelijk weer live: ‘Met steeds meer elektronische space sounds’. de Volkskrant. <https://www.volkskrant.nl/cultuur-media/de-psychedelische-funk-van-yin-yin-klinkt-eindelijk-weer-live-met-steeds-meer-elektronische-space-sounds~bc29ff23/>

Redactie. (2021, 31 december). Van Toto tot Sywert: de veertig mediapersoonlijkheden van 2021. de Volkskrant. <https://www.volkskrant.nl/cultuur-media/van-toto-tot-sywert-de-veertig-mediapersoonlijkheden-van-2021~ba8354d3/>

Sahadat, I. (2022, 12 april). 'Zeg maar dat je een Stuger bent, dan krijg je voorrang' | De Volkskrant. de Volkskrant. <https://www.volkskrant.nl/cultuur-media/zeg-maar-dat-je-een-stuger-bent-dan-krijg-je-voorrang~b38b8340/>

Scheulderman, A. (2022a, januari 15). Actrice Marian Mudder: ‘Bang leven is het domste wat je kunt doen’. de Volkskrant. <https://www.volkskrant.nl/mensen/actrice-marian-mudder-bang-leven-is-het-domste-wat-je-kunt-doen~bfa3d81d/>

Scheulderman, A. (2022b, april 30). Actrice Jacqueline Blom over het seksisme in de toneelwereld: ‘Ze kijken niet hoe goed je speelt, maar hoe lekker je bent’. de Volkskrant. <https://www.volkskrant.nl/mensen/actrice-jacqueline-blom-over-het-seksisme-in-de-toneelwereld-ze-kijken-niet-hoe-goed-je-speelt-maar-hoe-lekker-je-bent~bddb1bcb/>

Van de Griend, R. (2021, 13 september). De kunstacademiestudent die treinkaper werd: Junus Ririmasse (71) overleden. de Volkskrant. <https://www.volkskrant.nl/nieuws-achtergrond/de-kunstacademiestudent-die-treinkaper-werd-junus-ririmasse-71-overleden~b4e7b2a6/>

Van Houwelingen, B. (2022, 8 april). Boekenweekeuteurs Pfeijffer en Rijnveld zien het bijzondere in het gewone – en andersom ★★★★★☆. de Volkskrant.

<https://www.volkskrant.nl/cultuur-media/boekenweekauteurs-pfeijffer-en-rijneveld-zien-het-bijzondere-in-het-gewone-en-andersom~b71163af/>

Van Leeuwen, A. (2022, 16 juni). De podiumversie van ‘Moby Dick’ is een tragisch avontuur en liefdesverhaal ineen. de Volkskrant. <https://www.volkskrant.nl/cultuur-media/de-podiumversie-van-moby-dick-is-een-tragisch-avontuur-en-liefdesverhaal-ineen~b0b06c3d/>

Van Mil, L. (2021, 1 oktober). Thorn Roos de Vries is op diens plek in het Eye Filmmuseum in Amsterdam. de Volkskrant. <https://www.volkskrant.nl/cultuur-media/thorn-roos-de-vries-is-op-diens-plek-in-het-eye-filmmuseum-in-amsterdam~b520dd13/>

Vreeken, R. (2022, 16 juni). Turkse media wachten tot Erdogan weer een konijn uit de hoge hoed tovert. de Volkskrant. <https://www.volkskrant.nl/columns-opinie/turkse-media-wachten-tot-erdogan-weer-een-konijn-uit-de-hoge-hoed-tovert~bc50e1c0/>

Wensink, H. (2022, 16 juni). Het Westen en de Arabische wereld: in ‘Contre-enquêtes’ komen ze soms nader tot elkaar ★★★★★☆. de Volkskrant. <https://www.volkskrant.nl/cultuur-media/het-westen-en-de-arabische-wereld-in-contre-enquetes-komen-ze-soms-nader-tot-elkaar~b4db9642/>

Wertheim, M. (2022, 15 juni). Het Transitie Theaterfestival staat dit jaar geheel in het teken van Ivo van Hove. de Volkskrant. <https://www.volkskrant.nl/cultuur-media/het-transitie-theaterfestival-staat-dit-jaar-geheel-in-het-teken-van-ivo-van-hove~b75cfd68/>

Trouw

Economie

ANP. (2022, 12 mei). Journalistenvakbond boos om uitlatingen ex-bewindspersoon Knops. Trouw. <https://www.trouw.nl/binnenland/journalistenvakbond-boos-om-uitlatingen-ex-bewindspersoon-knops~b77e3335/>

ANP\Redactie. (2020, 8 augustus). Trump komt met hulppakket voor economische slachtoffers corona. Trouw. <https://www.trouw.nl/buitenland/trump-komt-met-hulppakket-voor-economische-slachtoffers-corona~b6568f98/>

Bontjes, A. (2022, 20 juni). Hoge overheidsuitgaven en toch grote ontevredenheid: wat gaat er mis in België? Trouw. <https://www.trouw.nl/economie/hoge-overheidsuitgaven-en-toch-grote-ontevredenheid-wat-gaat-er-mis-in-belgie~b7c3fe8a/>

Dijkstra, F. (2022, 15 juni). Ryanair schaft discriminerende taaltoets een week na invoering weer af. Trouw. <https://www.trouw.nl/buitenland/ryanair-schaft-discriminerende-taaltoets-een-week-na-invoering-weer-af~bedefaff/>

Lammers, E. (2022, 15 juni). Oppositie dwingt kabinet te zoeken naar extra geld voor koopkracht. Trouw. <https://www.trouw.nl/politiek/oppositie-dwingt-kabinet-te-zoeken-naar-extra-geld-voor-koopkracht~b961d421/>

Obbink, H. (2022, 25 januari). PostNL maakt flinke winst. Leuk voor de aandeelhouders, maar bezorgers zijn niet blij. Trouw. <https://www.trouw.nl/economie/postnl-maakt-flinke-winst-leuk-voor-de-aandeelhouders-maar-bezorgers-zijn-niet-blij~be0aec5f/>

Redactie Trouw. (2021, 9 oktober). Bestuur IMF: extra onderzoek naar omstreden topvrouw Georgieva. Trouw. <https://www.trouw.nl/nieuws/bestuur-imf-extra-onderzoek-naar-omstreden-topvrouw-georgieva~bea9b40e/>

Redactie Trouw. (2022, 18 juni). Topvrouw denktank ICG: 'Het Westen moet erkennen dat sommige relaties beschadigd zijn'. Trouw. <https://www.trouw.nl/buitenland/topvrouw-denktank-icg-het-westen-moet-erkennen-dat-sommige-relaties-beschadigd-zijn~be2ac46a/>

Schwartz, K. (2022, 15 juni). Forse rentestijging in VS van 0,75 procentpunt en daar blijft het niet bij. Trouw. <https://www.trouw.nl/economie/force-rentestijging-in-vs-van-0-75-procentpunt-en-daar-blijft-het-niet-bij~bb891fbc/>

Van Gestel, M. (2022, 15 juni). Ouders met kinderen worden weggestuurd bij de kinderopvang. Wat is hier aan de hand? Vijf vragen. Trouw.

<https://www.trouw.nl/nieuws/ouders-met-kinderen-worden-weggestuurd-bij-de-kinderopvang-wat-is-hier-aan-de-hand-vijf-vragen~b2373144/>

Van Velzen, J. (2021, 23 juni). De supermarktstrijd om België is een duel tussen giganten. Trouw. <https://www.trouw.nl/economie/de-supermarktstrijd-om-belgie-is-een-duel-tussen-giganten~b25b5123/>

Van Velzen, J. (2022a, juni 14). Er is een chronisch tekort aan personeel, maar misschien moeten we dat helemaal niet oplossen. Trouw. <https://www.trouw.nl/economie/er-is-een-chronisch-tekort-aan-personeel-maar-misschien-moeten-we-dat-helemaal-niet-oplossen~b53e8489/>

Van Velzen, J. (2022b, juni 20). Uitstoot grote bedrijven toegenomen, vergunningen niet op orde, blijkt uit onderzoek. Trouw. <https://www.trouw.nl/binnenland/uitstoot-grote-bedrijven-toegenomen-vergunningen-niet-op-orde-blijkt-uit-onderzoek~b389f71a/>

Waterval, D. (2022, 9 maart). De blikken zijn gericht op de Zuidas, maar gaan die Russische miljarden niet juist via de illegale route? Trouw. <https://www.trouw.nl/economie/de-blikken-zijn-gericht-op-de-zuidas-maar-gaan-die-russische-miljarden-niet-juist-via-de-illegale-route~ba82ca62/>

Weel, I. (2022a, februari 8). Ser-voorzitter Hamer wilde Nederland een beetje mooier maken. Trouw. <https://www.trouw.nl/economie/ser-voorzitter-hamer-wilde-nederland-een-beetje-mooier-maken~b6d68e4e/>

Weel, I. (2022b, april 13). Consumenten trekken zich weinig aan van de inflatie en laten het geld rollen. Trouw. <https://www.trouw.nl/economie/consumenten-trekken-zich-weinig-aan-van-de-inflatie-en-laten-het-geld-rollen~b645670c/>

Weel, I. (2022c, april 27). De arbeidsmarkt zit muurvast, hoe los je dat op? Trouw. <https://www.trouw.nl/economie/de-arbeidsmarkt-zit-muurvast-hoe-los-je-dat-op~b8b21ad4/>

Weel, I. (2022d, mei 20). De overgang is een groot taboe op het werk. ‘Miljoenen vrouwen lijden in stilte’. Trouw. <https://www.trouw.nl/economie/de-overgang-is-een-groot-taboe-op-het-werk-miljoenen-vrouwen-lijden-in-stilte~b3f102ed/>

Weel, I. (2022e, mei 26). Met minder vluchten hoopt overvol Schiphol een infarct te voorkomen. Trouw. <https://www.trouw.nl/economie/met-minder-vluchten-hoopt-overvol-schiphol-een-infarct-te-voorkomen~b6741db4/>

Cultuur

Becker, S. (2021, 25 maart). Multatuli vertelt maar de (Nederlandse) helft van het verhaal, deze schrijvers vertellen de andere helft. Trouw. <https://www.trouw.nl/cultuur-media/multatuli-vertelt-maar-de-nederlandse-helft-van-het-verhaal-deze-schrijvers-vertellen-de-andere-helft~bd16aefb/>

Becker, S. (2022a, juni 5). Van ‘vrouw’ tot ‘mens met baarmoeder’: Wat mag je dan nog wél zeggen? Trouw. <https://www.trouw.nl/cultuur-media/van-vrouw-tot-mens-met-baarmoeder-wat-mag-je-dan-nog-wel-zeggen~b594acbc/>

Becker, S. (2022b, juni 6). Russische musici in het nauw door Oekraïense lobby: ‘De kritiek schiet door’. Trouw. <https://www.trouw.nl/cultuur-media/russische-musici-in-het-nauw-door-oekraïense-lobby-de-kritiek-schiet-door~b6c14228/>

Becker, S. (2022c, juni 17). Oud-medewerkers schetsen angstcultuur bij uitgeverij Prometheus. Trouw. <https://www.trouw.nl/cultuur-media/oud-medewerkers-schetsen-angstcultuur-bij-uitgeverij-prometheus~b9c97d03/>

Bos, M. (2021, 26 december). Top en flop: de gezichtencarroussel van Hilversum draaide dit jaar op volle toeren. Trouw. <https://www.trouw.nl/cultuur-media/top-en-flop-de-gezichtencarroussel-van-hilversum-draaide-dit-jaar-op-volle-toeren~b30e0836/>

Bosman, A. (2022, 23 juni). Oostenrijkse schrijfster Eva Menasse: ‘Hoe gruwelijk een verhaal ook is, ik kan alleen met humor schrijven’. Trouw. <https://www.trouw.nl/cultuur-media/oostenrijkse-schrijfster-eva-menasse-hoe-gruwelijk-een-verhaal-ook-is-ik-kan-alleen-met-humor-schrijven~bb0430bc/>

De Lange, H. (2022, 13 mei). Alleen al het uitzicht is een bezoek aan het vernieuwde Museum Arnhem waard. Trouw. <https://www.trouw.nl/cultuur-media/alleen-al-het-uitzicht-is-een-bezoek-aan-het-vernieuwde-museum-arnhem-waard~b8aad0ed/>

Hartmans, R. (2022, 25 mei). Aan de historicus wordt van alle kanten getrokken. Trouw. <https://www.trouw.nl/cultuur-media/aan-de-historicus-wordt-van-alle-kanten-getrokken~b03c04cf/>

Pellemans, J. (2022, 26 april). Spangas stopt na vijftien jaar. ‘De serie was woke voordat het woord bestond’. Trouw. <https://www.trouw.nl/cultuur-media/spangas-stopt-na-vijftien-jaar-de-serie-was-woke-voordat-het-woord-bestond~b25441e7/>

Pronk, I. (2021, 31 juli). Maandverbond wil het gesprek over menstruatie normaliseren. Trouw. <https://www.trouw.nl/cultuur-media/maandverbond-wil-het-gesprek-over-menstruatie-normaliseren~b2e58ee1/>

Pronk, I. (2022a, januari 10). Sara Burgerhart zegt ‘sorry’ in hertaling van Tonnus Oosterhoff. Trouw. <https://www.trouw.nl/cultuur-media/sara-burgerhart-zegt-sorry-in-hertaling-van-tonnus-oosterhoff~b87ac11c/>

Pronk, I. (2022b, februari 6). Hella Haasse, de grande dame van de literatuur, wilde niets met feminisme te maken hebben. Trouw. <https://www.trouw.nl/cultuur-media/hella-haasse-de-grande-dame-van-de-literatuur-wilde-niets-met-feminisme-te-maken-hebben~bd457d77/>

Schipper, N. (2021, 2 september). Dit najaar op televisie: meer van hetzelfde, maar ook heel bijzondere programma’s. Trouw. <https://www.trouw.nl/cultuur-media/dit-najaar-op-televisie-meer-van-hetzelfde-maar-ook-heel-bijzondere-programma-s~b45b9587/>

Smid, A. (2022a, maart 25). Actrice Soumaya Ahouaoui: ‘Mijn ouders wilden jarenlang terug naar Marokko’. Trouw. <https://www.trouw.nl/cultuur-media/actrice-soumaya-ahouaoui-mijn-ouders-wilden-jarenlang-terug-naar-marokko~bda83c58/>

Smid, A. (2022b, april 4). Russische kunst kan niet meer. Melkmeisjes moeten de Hermitage nu gaan redden. Trouw. <https://www.trouw.nl/cultuur-media/russische-kunst-kan-niet-meer-melkmeisjes-moeten-de-hermitage-nu-gaan-redden~b81bbdff/>

Smid, A. (2022c, mei 21). Voor hij uit de kast kwam, had D66'er Boris Dittrich een relatie met CDA-politica Kathleen Ferrier. Trouw. <https://www.trouw.nl/cultuur-media/voor-hij-uit-de-kast-kwam-had-d66-er-boris-dittrich-een-relatie-met-cda-politica-kathleen-ferrier~b2eb5e90/>

Smid, A. (2022d, mei 28). Hoe de Zuiderzee IJsselmeer werd. Trouw. <https://www.trouw.nl/cultuur-media/hoe-de-zuiderzee-ijsselmeer-werd~b93b4fe5/>

Van de Graaf, B. (2021, 24 november). Samenleven? De veelkleurige schoolklas van meester Bachmann laat zien hoe dat moet. Trouw. <https://www.trouw.nl/cultuur-media/samenleven-de-veelkleurige-schoolklas-van-meester-bachmann-laait-zien-hoe-dat-moet~b50f8032/>

Van de Lustgraaf, R. (2022, 23 maart). Ondanks de versoepelingen trekken musea en theaters minder bezoekers. 'We zien gewoon dat mensen angstig zijn'. Trouw. <https://www.trouw.nl/cultuur-media/ondanks-de-versoepelingen-trekken-musea-en-theaters-minder-bezoekers-we-zien-gewoon-dat-mensen-angstig-zijn~bc29f5be/>

Algemeen Dagblad

Economie

Binnenlandredactie. (2022a, juni 20). 'KLM moet in juli helft stoelenprobleem Schiphol oplossen'. AD.nl. <https://www.ad.nl/binnenland/klm-moet-in-juli-helft-stoelenprobleem-schiphol-oplossen~a17a38d3/>

Binnenlandredactie. (2022b, juni 21). Stakingsdreiging bij grondpersoneel KLM nu cao-overleg vastzit. AD.nl. <https://www.ad.nl/economie/stakingsdreiging-bij-grondpersoneel-klm-nu-cao-overleg-vastzit~a6488c55/>

De Joode, D. (2022, 21 juni). Bakker Bas Vermeulen loopt 50.000 euro mis na ‘klein foutje in alle coronahectiek’ en stapt naar de rechter. AD.nl. <https://www.ad.nl/economie/bakker-bas-vermeulen-loopt-50-000-euro-mis-na-klein-foutje-in-alle-coronahectiek-en-stapt-naar-de-rechter~a81e0c2c/>

Dollen, C. (2021, 19 augustus). Genoeg deelvoertuigen, maar niet allemaal gebruiksvriendelijk: ‘Scooter na kwartier nóg niet op de standaard’. AD.nl. <https://www.ad.nl/auto/genoeg-deelvoertuigen-maar-niet-allemaal-gebruiksvriendelijk-scooter-na-kwartier-nog-niet-op-de-standaard~a251a32d/>

Donker, S. (2022, 4 juni). Ingrid Thijssen: ‘We lijken bijna te vergeten dat er ook gewoon geld verdiend moet worden’. AD.nl. <https://www.ad.nl/werk/ingrid-thijssen-we-lijken-bijna-te-vergeten-dat-er-ook-gewoon-geld-verdiend-moet-worden~a9d34c42/>

Economieredactie. (2022a, mei 10). Aandeelhouders Philips stemmen tegen bonussen directie. AD.nl. <https://www.ad.nl/economie/aandeelhouders-philips-stemmen-tegen-bonussen-directie~ab6e0c02/>

Economieredactie. (2022b, juni 16). Eneco tegen de trend in: energierekening omlaag, mede door btw-verlaging. AD.nl. <https://www.ad.nl/economie/eneco-tegen-de-trend-in-energierekening-omlaag-mede-door-btw-verlaging~ad3ed88f/>

Kooyman, M. (2022, 15 juni). Zo leer jij je kind omgaan met geld: ‘Miskopen doen mag’. AD.nl. <https://www.ad.nl/gezin/zo-leer-jij-je-kind-omgaan-met-geld-miskopen-doen-mag~aa57d069/>

Nebbeling, J. (2021, 2 december). De kinderen erven een flink vermogen, maar de fiscus heft een fikse erfbelasting. AD.nl. <https://www.ad.nl/geld/de-kinderen-erven-een-flink-vermogen-maar-de-fiscus-heft-een-fikse-erfbelasting~a9083528/>

Nebbeling, J. (2022, 16 juni). De penningmeester annex doventolk zit met twee petten op aan mijn bureau. AD.nl. <https://www.ad.nl/geld/de-penningmeester-annex-doventolk-zit-met-twee-petten-op-aan-mijn-bureau~af4e5f8a/>

Nolles, J. (2022a, mei 13). Geplaagd Hema maakt na jaren weer winst: ‘Moeten weer gaan doen waar we goed in zijn’. AD.nl. <https://www.ad.nl/economie/geplaagd-hema-maakt-na-jaren-weer-winst-moeten-weer-gaan-doen-waar-we-goed-in-zijn~ac837511/>

Nolles, J. (2022b, juni 11). Directeur PostNL bezorgt elke donderdag zelf de post: ‘Mooiste parttime baan ter wereld’. AD.nl. <https://www.ad.nl/werk/directeur-postnl-bezorgt-elke-donderdag-zelf-de-post-mooiste-parttime-baan-ter-wereld~a9ae2f9f/>

Nolles, J. (2022c, juni 15). Robot plukt aardbeien wegens personeelstekort, maar is hij wel snel genoeg? AD.nl. <https://www.ad.nl/economie/robot-plukt-aardbeien-wegens-personeelstekort-maar-is-hij-wel-snel-genoege~a93c95c6/>

Nolles, J. (2022d, juni 19). Dit verdient een boer aan één liter melk: ‘Lastig om winst te maken’. AD.nl. <https://www.ad.nl/geld/dit-verdient-een-boer-aan-een-liter-melk-lastig-om-winst-te-maken~afef15867/>

Redactie. (2022, 17 juni). Hongarije blokkeert EU-akkoord over minimumtarief winstbelasting. AD.nl. <https://www.ad.nl/economie/hongarije-blokkeert-eu-akkoord-over-minimumtarief-winstbelasting~a4c32c71/>

Romanillos, L. (2022, 11 juni). Na tien jaar is de schuld van Bas en Ingrid nog even hoog, maar hun bewindvoerder steenrijk. AD.nl. <https://www.ad.nl/geld/na-tien-jaar-is-de-schuld-van-bas-en-ingrid-nog-even-hoog-maar-hun-bewindvoerder-steenrijk~a9fcbda8/>

Teije, S. T. (2022, 20 juni). Koopwoningmarkt koelt verder af: ‘Paniek omdat huis niet snel is verkocht’. AD.nl. <https://www.ad.nl/wonen/koopwoningmarkt-koelt-verder-af-paniek-omdat-huis-niet-snel-is-verkocht~a79f1a78/>

Van der Schrier, M. (2022, 17 juni). We betalen meer voor onze zak chips en dat komt niet alleen doordat aardappels duurder zijn. AD.nl. <https://www.ad.nl/geld/we-betalen-meer-voor-onze-zak-chips-en-dat-komt-niet-alleen-doordat-aardappels-duurder-zijn~a78f7bfc/>

Van Houtum, M. (2022, 21 juni). Voormalig KPN-topman Wim Dik (83) overleden: ‘Hij was betrokken en stond voor zijn eigen mening’. AD.nl. <https://www.ad.nl/den->

[bosch/voormalig-kpn-topman-wim-dik-83-overleden-hij-was-betrokken-en-stond-voor-zijn-eigen-mening~a1c28e4c/](https://www.ad.nl/bosch/voormalig-kpn-topman-wim-dik-83-overleden-hij-was-betrokken-en-stond-voor-zijn-eigen-mening~a1c28e4c/)

Vogels, P. (2022, 13 juni). Pas in 2024 gaat de koopkracht weer de goede kant op, wat merken we daar komend jaar van? AD.nl. <https://www.ad.nl/geld/pas-in-2024-gaat-de-koopkracht-weer-de-goede-kant-op-wat-merken-we-daar-komend-jaar-van~aad1ac09/>

Cultuur

Blanken, M. A. D. V. E. (2022, 13 mei). S10 in finale Songfestival als elfde aan de beurt, ook België kwalificeert zich. AD.nl. <https://www.ad.nl/show/s10-in-finale-songfestival-als-elfde-aan-de-beurt-ook-belgie-kwalificeert-zich~ab7f69a94/>

De Jong, A. (2022, 17 januari). Door Samantha Steenwijk snap ik hoe de praktijken bij The Voice jaren hebben kunnen voortwoekeren. AD.nl. <https://www.ad.nl/show/br-door-samantha-steenwijk-snap-ik-hoe-de-praktijken-bij-the-voice-jaren-hebben-kunnen-voortwoekeren~a37427e8/>

Hartog, T. D. (2022, 23 mei). Cultuursector krijgt miljoenenimpuls, 12,5 miljoen naar dramaseries en docu's. AD.nl. <https://www.ad.nl/politiek/cultuursector-krijgt-miljoenenimpuls-12-5-miljoen-naar-dramaseries-en-docus~ab604170/>

Jansen, D. (2021, 22 december). Harm Taselaar zwaait af: 'Geen baantje, maar een roeping'. AD.nl. <https://www.ad.nl/show/harm-taselaar-zwaait-af-geen-baantje-maar-een-roeping~a9dfd31d/>

Jansen, D. (2022, 15 juni). NPO wil Ongehoord Nederland een boete opleggen. AD.nl. <https://www.ad.nl/show/npo-wil-ongehoord-nederland-een-boete-opleggen~a548a51f/>

Molenaar, E. (2022, 20 maart). Sterrin Smalbrugge: 'Verlegen kinderen zien dat ik net zo ben als zij en toch mijn droom leef'. AD.nl. <https://www.ad.nl/show/sterren-smalbrugge-verlegen-kinderen-zien-dat-ik-net-zo-ben-als-zij-en-toch-mijn-droom-leef~ad9a912b/>

Quekel, S. (2022, 16 juni). Megabands, tropisch weer en tóch gaan Pinkpop-tickets voor habbekrats weg op Ticketswap. AD.nl. <https://www.ad.nl/show/megabands-tropisch-weer-en-toch-gaan-pinkpop-tickets-voor-habbekrats-weg-op-ticketswap~a8c6513b/>

Rood, C. (2022, 17 juni). Martien Meiland wil paddo's proberen voordat hij doodgaat. AD.nl. <https://www.ad.nl/show/martien-meiland-wil-paddo-s-proberen-voordat-hij-doodgaat~a32f4c4c/>

Schmale, J. (2022, 11 juni). Toneelstuk in de bajes: 'Ik had die bewaarder echt op z'n bek geslagen'. AD.nl. <https://www.ad.nl/show/toneelstuk-in-de-bajes-ik-had-die-bewaarder-echt-op-zn-bek-geslagen~ae44661f0/>

Segers, M. (2021a, maart 22). Thorn is de eerste non-binaire acteur in Nederlandse speelfilm: 'Ik heb die zichtbaarheid gemist'. AD.nl. <https://www.ad.nl/show/thorn-is-de-eerste-non-binaire-acteur-in-nederlandse-speelfilm-ik-heb-die-zichtbaarheid-gemist~a17f6560/>

Segers, M. (2021b, oktober 16). 2,4 miljoen kijkers speculeren erop los: dit is de eerste afvaller van The Masked Singer. AD.nl. <https://www.ad.nl/show/2-4-miljoen-kijkers-speculeren-erop-los-dit-is-de-eerste-afvaller-van-the-masked-singer~a674735a/>

Segers, M. (2022, 13 juni). Douwe Bob wil er zijn voor zijn drie kinderen: 'Heb gezien hoe het niet moet'. AD.nl. <https://www.ad.nl/show/douwe-bob-wil-er-zijn-voor-zijn-drie-kinderen-heb-gezien-hoe-het-niet-moet~aacded25/>

Showredactie. (2022a, januari 13). Nederlandse film ANNE+ in februari wereldwijd op Netflix te zien. AD.nl. <https://www.ad.nl/show/nederlandse-film-anne-in-februari-wereldwijd-op-netflix-te-zien~a98c2683/>

Showredactie. (2022b, mei 22). Bekroonde filmmaker Heddy Honigmann op 70-jarige leeftijd overleden. AD.nl. <https://www.ad.nl/show/bekroonde-filmmaker-heddy-honigmann-op-70-jarige-leeftijd-overleden~a39bb8d47/>

Showredactie. (2022c, juni 9). Raven van Dorst “superblij” met aanvragen (X)-vermelding paspoort. AD.nl. <https://www.ad.nl/show/raven-van-dorst-superblij-met-aanvragen-x-vermelding-paspoort~a9af800d/>

Showredactie. (2022d, juni 10). De nieuwe chef-dirigent van het Concertgebouworkest is pas 26, maar moet nog vijf jaar wachten. AD.nl. <https://www.ad.nl/show/de-nieuwe-chef-dirigent-van-het-concertgebouworkest-is-pas-26-maar-moet-nog-vijf-jaar-wachten~a5c1742d/>

Showredactie. (2022e, juni 19). Castingdirector en X-factor-jurylid Marianne van Wijnkoop (76) overleden. AD.nl. <https://www.ad.nl/show/castingdirector-en-x-factor-jurylid-marianne-van-wijnkoop-76-overleden~a08e0ba9/>

Showredactie. (2022f, juni 20). Harry Styles helpt fan uit de kast te komen tijdens zijn concert. AD.nl. <https://www.ad.nl/show/harry-styles-helpt-fan-uit-de-kast-te-komen-tijdens-zijn-concert~a35fbc9a/>

Van Leeuwen, M. (2021a, mei 19). Demi Lovato is non-binair: ‘Ik laat mijn kwetsbaarheid zien’. AD.nl. <https://www.ad.nl/show/demi-lovato-is-non-binair-ik-laat-mijn-kwetsbaarheid-zien~a5177d7b/>

Van Leeuwen, M. (2021b, december 14). Slimste Mens trapt af met meer kijkers dan vorige reeksen. AD.nl. <https://www.ad.nl/show/slimste-mens-trapt-af-met-meer-kijkers-dan-vorige-reeksen~a0430c5e/>

De Telegraaf

Economie

Bax, K. (2022, 24 juni). Strijder voor circulaire economie: ‘Ik heb niets met geitenwollen sokken’. Telegraaf. <https://www.telegraaf.nl/financieel/129528844/strijder-voor-circulaire-economie-ik-heb-niets-met-geitenwollen-sokken>

Besteman, T. (2021, 1 december). 'Bestuurder bij milieudelict privé makkelijker te vervolgen'. Telegraaf. <https://www.telegraaf.nl/financieel/1889828296/bestuurder-bij-milieudelict-prive-makkelijker-te-vervolgen>

De Jong, Y. (2022, 25 juni). Topman: 'Krimp is voor KLM rampzalig scenario'. Telegraaf. <https://www.telegraaf.nl/financieel/198880852/topman-krimp-is-voor-klm-rampzalig-scenario>

Heuvel, J. et al. (2022, 25 juni). Zo worden nietsvermoedende burgers met een recreatiewoning aan alle kanten opgelicht. Telegraaf. <https://www.telegraaf.nl/financieel/709331656/zo-worden-nietsvermoedende-burgers-met-een-recreatiewoning-aan-alle-kanten-opgelicht>

Kossen, G. et al. (2022, 6 mei). Deze mensen krijgen meer loon: 'Keertje extra uit eten'. Telegraaf. <https://www.telegraaf.nl/financieel/1214413220/deze-mensen-krijgen-meer-loon-keertje-extra-uit-eten>

Kuipers, P. (2022, 23 juni). Fastfoodrestaurants zitten vaak bij scholen. Telegraaf. <https://www.telegraaf.nl/financieel/1471631696/fastfoodrestaurants-zitten-vaak-bij-scholen>

Marouscha van de Groep. (2022, 23 juni). Sekslijnmiljonair George Skene (64) overleden. Telegraaf. <https://www.telegraaf.nl/nieuws/61345978/sekslijnmiljonair-george-skene-64-overleden>

Muller, T. et al. (2022, 27 juni). Groningse gedupeerden gaswinning als eerste gehoord door enquêtecommissie. Telegraaf. <https://www.telegraaf.nl/financieel/1025316321/groningse-gedupeerden-gaswinning-als-eerste-gehoord-door-enquetecommissie>

Nederhof, Y. et al. (2022, 27 juni). Oplossingen voor Schiphol-chaos allemaal van de baan geschoven: 'Nu zitten we ermee'. Telegraaf. <https://www.telegraaf.nl/financieel/1064869400/oplossingen-voor-schiphol-chaos-allemaal-van-de-baan-geschoven-nu-zitten-we-ermee>

Ouwerkerk, G. (2022, 24 juni). Ruim €10 miljoen groeikapitaal voor cybersecurity start-up Hadrian. Telegraaf. <https://www.telegraaf.nl/financieel/2133621186/ruim-10-miljoen-groeikapitaal-voor-cybersecurity-start-up-hadrian>

Savelberg, R. (2022, 22 juni). Berlijn begint te niezen: economische verkoudheid via Duitsland dreigt. Telegraaf. <https://www.telegraaf.nl/financieel/531263955/berlijn-begint-te-niezen-economische-verkoudheid-via-duitsland-dreigt>

Story, S. (2022, 21 juni). Groot tekort aan Chinese koks: 'Binnenkort geen babi pangang meer te krijgen'. Telegraaf. <https://www.telegraaf.nl/nieuws/862100609/groot-tekort-aan-chinese-koks-binnenkort-geen-babi-pangang-meer-te-krijgen>

Van Benthem, W. (2022a, april 13). 101 maar nog niet met pensioen: deze Canadese is nog tot haar 104e (!) vliegvelddirecteur. Telegraaf. <https://www.telegraaf.nl/financieel/1914908931/101-maar-nog-niet-met-pensioen-deze-canadese-is-nog-tot-haar-104e-vliegvelddirecteur>

Van Benthem, W. (2022b, juni 24). Na ABP en PME gaat ook pensioen bij Zorg en Welzijn omhoog, met bijna 3 procent. Telegraaf. <https://www.telegraaf.nl/financieel/124266399/na-abp-en-pme-gaat-ook-pensioen-bij-zorg-en-welzijn-omhoog-met-bijna-3-procent>

Visser, M. (2022a, maart 27). Grapje over 'luie ambtenaar' niet zo onschuldig: imagoprobleem treft ook burgers. Telegraaf. <https://www.telegraaf.nl/financieel/843194615/grapje-over-luie-ambtenaar-niet-zo-onschuldig-imagoprobleem-treft-ook-burgers>

Visser, M. (2022b, mei 1). Staking is lastig, maar 'allerlei rechten aan te danken'. Telegraaf. <https://www.telegraaf.nl/financieel/1884515979/staking-is-lastig-maar-allerlei-rechten-aan-te-danken>

Visser, M. (2022c, mei 18). Miltjes naar echtgenoot geen reden ontslag: vrouw krijgt 1,5 ton mee. Telegraaf. <https://www.telegraaf.nl/financieel/425388076/miltjes-naar-echtgenoot-geen-reden-ontslag-vrouw-krijgt-1-5-ton-mee>

Visser, M. (2022d, juni 23). We wisselen vaker van beroepsgroep: switch van supermarkt naar klaslokaal. Telegraaf. <https://www.telegraaf.nl/financieel/607880282/we-wisselen-vaker-van-beroepsgroep-switch-van-supermarkt-naar-klaslokaal>

Visser, M. (2022e, juni 24). Ongepaste aanrakingen, maar wel ontslagvergoeding voor docent. Telegraaf. <https://www.telegraaf.nl/financieel/302660443/ongepaste-aanrakingen-maar-wel-ontslagvergoeding-voor-docent>

Visser, M. (2022f, juni 26). Opgeleid worden voor baan voor 't leven met de energietransitie. Telegraaf. <https://www.telegraaf.nl/financieel/1048229050/opgeleid-worden-voor-baan-voor-t-leven-met-de-energietransitie>

Cultuur

Boegman, C. (2022, 22 juni). Desi van Doeveren met bagage op toneel in 'Hello again'. Telegraaf. <https://www.telegraaf.nl/entertainment/1684034132/desi-van-doeveren-met-bagage-op-toneel-in-hello-again>

Correspondent, O. (2021, 31 december). Raven van Dorst houdt vriendin bewust uit de media: 'Ze komt niet uit die f*cking tv-wereld'. Telegraaf. <https://www.telegraaf.nl/entertainment/1961940701/raven-van-dorst-houdt-vriendin-bewust-uit-de-media-ze-komt-niet-uit-die-f-cking-tv-wereld>

Correspondent, O. (2022a, februari 19). Raven spot met 'harde werk Maarten van Rossem' na ingestorte kas. Telegraaf. <https://www.telegraaf.nl/entertainment/1496476083/raven-spot-met-harde-werk-maarten-van-rossem-na-ingestorte-kas>

Correspondent, O. (2022b, mei 26). Bedroefde reacties op overlijden Willibrord Frequin. Telegraaf. <https://www.telegraaf.nl/entertainment/1038329754/bedroefde-reacties-op-overlijden-willibrord-frequin>

Correspondent, O. (2022c, juni 9). Raven van Dorst vraagt genderneutraal paspoort aan: 'Deze hermie is superblij'. Telegraaf.

<https://www.telegraaf.nl/entertainment/1938450095/raven-van-dorst-vraagt-genderneutraal-paspoort-aan-deze-hermie-is-superblij>

Correspondent, O. (2022d, juni 12). Katja Schuurman: 'Paddo's zijn een fantastische uitvinding'. Telegraaf. <https://www.telegraaf.nl/entertainment/1751627143/katja-schuurman-paddo-s-zijn-een-fantastische-uitvinding>

Correspondent, O. (2022e, juni 15). Op zoek naar natuurgeesten in het bos bij 'Japanse sprookjes'. Telegraaf. <https://www.telegraaf.nl/entertainment/851211615/op-zoek-naar-natuurgeesten-in-het-bos-bij-japanse-sprookjes>

Correspondent, O. (2022f, juni 22). 'Amber Heard schrijft allesonthullend boek over Johnny Depp'. Telegraaf.

<https://www.telegraaf.nl/entertainment/1043805437/amber-heard-schrijft-allesonthullend-boek-over-johnny-depp>

Correspondent, O. (2022g, juni 25). Amber Heard in hoger beroep: 'Dat doe je als je weet dat je gelijk hebt'. Telegraaf. <https://www.telegraaf.nl/entertainment/1369925237/amber-heard-in-hoger-beroep-dat-doe-je-als-je-weet-dat-je-gelijk-hebt>

Correspondent, O. (2022h, juni 26). Miljuschka reageert op vonnis Holleeder: 'Climax na leven lang familieled'. Telegraaf.

<https://www.telegraaf.nl/entertainment/703313542/miljuschka-reageert-op-vonnisholleeder-climax-na-leven-lang-familieled>

Correspondent, O. (2022i, juni 27). Boerderij van Dorst keert in najaar terug. Telegraaf.

<https://www.telegraaf.nl/entertainment/1321147398/boerderij-van-dorst-keert-in-najaar-terug>

Isitman, E. (2022, 29 april). Staatssecretaris Uslu wilde alleen Cultuur en Media: 'Fanfare is ook cultuur'. Telegraaf. <https://www.telegraaf.nl/nieuws/1318237115/staatssecretaris-uslu-wilde-alleen-cultuur-en-media-fanfare-is-ook-cultuur>

Kleuver, E. (2022, 13 april). Nita Kersten maakt 'Apocalyps' bij Toneelschuur Producties. Telegraaf.

<https://www.telegraaf.nl/entertainment/2095724055/nita-kersten-maakt-apocalyps-bij-toneelschuur-producties>

Van de Velde, P. (2022a, februari 2). Europees Joods Congres roept Harper Collins op omstreden Anne Frank boek van markt te halen. Telegraaf.

<https://www.telegraaf.nl/entertainment/2053720613/europees-joods-congres-roept-harper-collins-op-omstreden-anne-frank-boek-van-markt-te-halen>

Van de Velde, P. (2022b, juni 19). 'Vergeten' fotoboek verschijnt alsnog na 33 jaar. Telegraaf. <https://www.telegraaf.nl/entertainment/1974700563/vergeten-fotoboek-verschijnt-alsnog-na-33-jaar>

Van de Velde, P. (2022c, juni 21). Portret Maarten Tromp topstuk Tefaf. Telegraaf. <https://www.telegraaf.nl/entertainment/296439033/portret-maarten-tromp-topstuk-tefaf>

Van de Velde, P. (2022d, juni 24). Tefaf is kleiner maar kooplust blijft onverminderd groot. Telegraaf. <https://www.telegraaf.nl/nieuws/375997412/tefaf-is-kleiner-maar-kooplust-blijft-onverminderd-groot>

Verburg, E. (2021, 16 augustus). Historica bezorgt haar Joodse grootmoeder eerherstel. Telegraaf. <https://www.telegraaf.nl/entertainment/1852870730/historica-bezorgt-haar-joodse-grootmoeder-eerherstel>

Verburg, E. (2022, 12 juni). 'Gouden dagen': over de onzekere wereld der millennials. Telegraaf. <https://www.telegraaf.nl/entertainment/1104796695/gouden-dagen-over-de-onzekere-wereld-der-millennials>

Weijers, M. (2022, 23 juni). Regisseur Baz Luhrmann: 'Elvis leefde voor het podium'. Telegraaf. <https://www.telegraaf.nl/entertainment/1077735334/regisseur-baz-luhrmann-elvis-leefde-voor-het-podium>

Bijlagen

Bijlage I. Lexicon

Begrip	Uitleg
Ombudspersoon	Een persoon verbonden aan een nieuwsmedium waarbij het publiek met vragen en klachten over dat nieuwsmedium terecht kan.
Sekse	Het biologisch onderscheid tussen mannen en vrouwen. Denk hierbij aan geslachtsorganen, hormonen en chromosomen.
Gender	Gender verwijst niet naar de biologische kenmerken, maar naar sociale, culturele en psychologische kenmerken die met een geslacht in verband worden gebracht.
Genderneutraal taalgebruik	Taalgebruik dat geen verschil maakt tussen geslachten of genderidentiteiten.
Stijlboek van de Volkskrant	Hiermee wordt de onlineversie van het stijlboek van de Volkskrant bedoeld. Voor het laatst in juni 2022 bekeken.
Stijlboek van NRC Handelsblad	Hiermee wordt het interne stijlboek van NRC bedoeld. Verkregen via Derk Walters in juni 2022.
De NRC Code	Hiermee worden de normen en waarden van de krant bedoeld die online te vinden zijn op de website. Voor het eerst gedownload in februari 2022.
Stijlboek van Trouw	Hiermee wordt het interne stijlboek van Trouw bedoeld zoals deze in juni 2022 is ontvangen van Ilse van der Heusden.
Stijlboek van het Algemeen Dagblad	Hiermee wordt het interne stijlboek van het Algemeen Dagblad bedoeld zoals deze in juni 2022 is ontvangen van Rennie Rijpma.

Bijlage II. De gevonden beroepsaanduidingen in artikelen

Legenda

Symbol	Verwijst naar...
(m)	Een mannelijk persoon
(v)	Een vrouwelijk persoon
(x)	Een non-binair persoon
(m en v)	Een groep bestaande uit mannen, vrouwen en non-binaire personen
(algemeen)	Een beroep of beroepsgroep
(onbekend)	Iemand van wie niet duidelijk is wat voor gender deze persoon heeft.

NRC Handelsblad Economie

- <https://www.nrc.nl/nieuws/2021/10/22/de-introverte-sollicitant-heeft-ook-wat-te-bieden-a4062786>

Neerlandicus (v), introversiecoach (v), docent (v), trainer (v), coach (v), strategisch adviseur (m)

-6-

- <https://www.nrc.nl/nieuws/2022/04/22/amsterdam-trade-bank-met-23000-spaarders-door-rechter-failliet-verklaard-a4117073>

Directeur (m), curatoren (onbekend) commissarissen (onbekend), oud-DNB-directeur (m), eigenaren (onbekend)

-5-

- <https://www.nrc.nl/nieuws/2022/06/07/mijnraad-uitbreiden-gaswinning-groningen-is-reele-optie-a4132450>

Minister (m), staatssecretaris (m), staatssecretaris (m), premier (m), inspecteur-generaal (m) , woordvoerder (v)

-6-

- <https://www.nrc.nl/nieuws/2022/06/03/beleggers-niet-blij-met-plannen-de-jonge-de-huurmarkt-wordt-kapot-gereguleerd-a4132208>
Belegger (m), vastgoedjongens (m), minister (m)
-3-
- <https://www.nrc.nl/nieuws/2022/06/03/we-moeten-echt-plannen-wanneer-we-bij-wie-slapen-a4132237>
Organizer (v), opruimcoach (v), consultant (m)
-3-
- <https://www.nrc.nl/nieuws/2022/05/24/nieuw-advies-beeindig-regelzucht-en-verbeter-werkplezier-in-de-publieke-sector-a4128087>
Agent (algemeen), juf (algemeen), leerkracht (algemeen), verpleegkundige (algemeen), politieagent (algemeen), leerkrachten (algemeen)
-6-
- <https://www.nrc.nl/nieuws/2022/05/20/molenaar-teunis-24-er-moet-leven-op-een-molen-zijn-a4125044>
Molenaar (m)
-1-
- <https://www.nrc.nl/nieuws/2022/06/04/schiphol-ceo-dick-benschop-ex-pvda-politicus-die-vooral-uitblinkt-in-netwerken-a4132250>
Schiphol-topman (m), Schiphol-CEO (m), bagagesjouwer (m), gemeentesecretaris (m), voorzitter (m), leraar (m), communicatieman (m), pr-man (m), fractieleider van de partij (m), staatssecretaris (m), premier (m), campagneleider (m), topman van Shell (m), president-directeur (m), voorzitter van de raad van toezicht (m), burgemeester (m), minister (m), voorzitter van de raad van toezicht (m), directeur (m), oud-voorzitter (m), voorzitter van de raad van commissarissen (m), topman (m), Schiphol-topman (m), beveiligers (algemeen), schoonmakers (algemeen), bagagesjouweraars (algemeen), wethouder (v), Kamerlid (v), rvc-voorzitter (v), president-directeur (m)
-30-
- <https://www.nrc.nl/nieuws/2022/06/03/randstad-en-thuisbezorgd-betalen-alsnog-de-ziekenhuisrekeningen-van-maaltijdbezorger-lino-a4132199>
Maaltijdbezorger (m), Gorrillas-bezorger (onbekend), bezorger (onbekend)
-3-
- <https://www.nrc.nl/nieuws/2022/06/03/tesla-topman-musk-wil-10-procent-minder-personeel-vanwege-slecht-gevoel-over-economie-a4132160>

Tesla-topman (m), autofabrikant (m), topman (m)

-3-

- <https://www.nrc.nl/nieuws/2022/05/30/leidinggevende-vrouwen-zijn-slechts-radertjes-in-het-geheel-a4130128>

Manager (v), leidinggevend (v), leidinggevende (v), topvrouwen (v)

-4-

- <https://www.nrc.nl/nieuws/2022/05/26/duurdere-boodschappen-dat-merkt-de-rijkere-nederlander-nog-niet-zo-a4129282>

Bakker (onbekend), bedrijfseconoom (m), vastgoedadviseur (m), leider van een salesteam (m), fiscaal jurist (m), voorzitter (m), gedragseconoom (v), hoofdeconoom (m), beleggers (algemeen

-9-

- <https://www.nrc.nl/nieuws/2022/05/17/in-serviceflat-oostmolensteyn-is-inflatie-het-gesprek-van-de-dag-vroeger-toen-waren-we-nog-echt-zuinig-a4124629>

Dagbestedingscoach (v), bakker (onbekend)

-2-

- <https://www.nrc.nl/nieuws/2022/05/04/na-booking-neemt-tans-de-leiding-in-groefase-vanmoof-a4122713>

Algemeen directeur (v), operationeel directeur (v), algemeen directeur (v), oud-topvrouw, Volvo-importeur (m), oud-marketingdirecteur (m)

-6-

- <https://www.nrc.nl/nieuws/2022/04/28/ombudsman-pensioenfondsen-zijn-te-weinig-coulant-a4118814>

Ombudsman (m), pensioenombudsman (m), ‘ombudsman pensioenen’ (m), ombudsman pensioenen (m), verpleegkundige (onbekend), ombudsman (m)

-6-

- <https://www.nrc.nl/nieuws/2022/04/26/ik-gooi-de-boeren-niet-voor-de-bus-ik-hou-ze-juist-niet-langer-aan-het-lijntje-a4118694>

Minister (v), boeren (algemeen), minister (v), varkensboeren (algemeen), boeren (algemeen), boeren (algemeen), boeren (algemeen), boeren (algemeen), minister (v), politici (algemeen)

-10-

- <https://www.nrc.nl/nieuws/2021/12/23/we-kunnen-niet-blijven-teren-op-die-tompouce-en-die-rookworst-a4071686>

HEMA-baas (v), personal trainer (v), HEMA-topvrouw (v), HEMA-topvrouw (v), verslaggeefster (v), baas (v), ondernemer (m), werken in het onderwijs (omzeilen), category manager (v), Etos-directeur (v), Jumbo-eigenaren (m en v), headhunter (onbekend), baas (m), voorzitter van de raad van commissarissen van HEMA (m), prinses (v), oud-bestuurders (onbekend), oud-adviseurs (onbekend), ondernemers (onbekend), commissarissen (m en v), commissarissen (m en v), directieleden (onbekend), chief custom officer (m), chief technology officer (m), filiaalmanagers (m en v), filiaalmanagers (m en v), topvrouw (v)

-26-

- <https://www.nrc.nl/nieuws/2021/03/02/als-de-serveerster-met-een-blad-vol-bier-naar-een-tafeltje-loopt-klinkt-er-applaus-a4033924>

Actrice (v), serveerster (v), serveerster (v), ondernemers (algemeen), vicevoorzitter (m), verslaggeefster (v), baas (m), journalisten (onbekend), feestzangers (m), premier (m), minister (m), boa's (onbekend), politieagenten (onbekend)

-13-

- <https://www.nrc.nl/nieuws/2021/06/17/geen-werk-dan-ook-geen-geld-voor-kinderopvang-a4047743>

Planoloog (m), office manager (v), historica (v), freelance journalist (m), promovenda (v), docent (v)

-6-

NRC Handelsblad Cultuur

- <https://www.nrc.nl/nieuws/2021/07/05/hoe-duid-je-iemand-aan-die-hij-noch-zij-is-a4049917>

Hoofdredacteur (m), hoofdredacteur (m), hoogleraar (m), hoogleraar (m), hoogleraar (m), neerlandicus (m), presentator (x), presentator (x), ANP-hoofdredacteur (m), chef redactie (m), artiest (x), Winq-chef (m), beleidsadviseur (v)

-13-

- <https://www.nrc.nl/nieuws/2022/06/04/gunay-uslu-mijn-vuurdoop-was-the-voice-a4132247>

Staatssecretaris (v), D66-politica (v), Talpa-baas (m), journalisten (algemeen), journalisten (algemeen), hoofdredacteurs (algemeen), politicus (v), docent (onbekend), projectmanager (v), documentairemaker (v), eerste vrouwelijke premier

van Nederland (v), oppas (algemeen), staatssecretaris (m), ombudsman (v)

-14-

- <https://www.nrc.nl/nieuws/2022/05/19/kunstenaar-eli-content-was-altijd-op-zoek-naar-de-schepping-a4124924>

Schilder (m), schilder (m), kunstenaar (m), schrijver (v), oud-politica (v), scheepskok (m), docent (m)

-7-

- <https://www.nrc.nl/nieuws/2022/03/29/onverschrokken-vrouwen-over-het-echte-leven-in-india-a4105596>

Journalistes (v), journaliste (v), verslaggeefster (v), verslaggeefster (v), hoofdredacteur (v), journalisten (v), journalisten (v), journalisten (v), verslaggeefsters (v), journalisten (onbekend)

-11-

- <https://www.nrc.nl/nieuws/2021/06/03/ik-ontdekte-dat-nescio-altijd-over-zichzelf-schreef-a4045978>

Schrijver (m), schrijver (m), neerlandica (v), bibliothecaresse (v), handelaars (onbekend), neerlandicus (m), auteur (m), auteurs (algemeen), auteurs (algemeen), kunstenaars (algemeen), kantoorbediende (m), directeur (m), neuroloog (onbekend), beleidsmedewerker (v), hoofdredacteur (v)

-16-

- <https://www.nrc.nl/nieuws/2022/05/26/goodfellas-acteur-ray-liotta-was-op-zijn-best-als-psychopatische-gangster-a4129361>

Acteur (m), acteur (m), acteur (m), acteur (m), huurmoordenaar (m), secretaresse (v), winkelier (m)

-7-

- <https://www.nrc.nl/nieuws/2021/08/10/voor-oliver-sacks-was-de-mens-altijd-belangrijker-dan-de-aandoening-a4054304>

Neuroloog (m), neuroloog (m), schrijver (m), dokter (m), dokter (m), dokter (m), verpleegster (v), huisarts (m), gynaecoloog-chirurg (v), arts (m), kunstenaar (m)

-12-

- <https://www.nrc.nl/nieuws/2021/05/10/jeroen-brouwers-wint-libris-literatuur-prijs-met-client-e-busken-a4043131>

Schrijver (m), schrijver (m), PvdA-politica (v)

-3-

- <https://www.nrc.nl/nieuws/2021/05/25/generativerschillen-in-docu-over-homo-emancipatie-de-roze-revolutie-a4044729>

Acteur (x), documentairemaker (m)

-2-

- <https://www.nrc.nl/nieuws/2021/10/15/het-televizier-gala-was-dit-jaar-minder-een-hoogmis-van-de-onechtheid-a4061967>

Cabaretier (m), presentator (m), paleontologen (algemeen), leraren (algemeen), presentatrice (v), acteurs (mv), politici (mv), atlete (v)

-8-

- <https://www.nrc.nl/nieuws/2022/01/27/vrouwen-in-de-mannenwereld-van-het-vrachtvervoer-a4083441>

Vrachtwagenchauffeurs (v), vrachtwagenchauffeur (algemeen), trucker (v), trucksters (v), chauffeur (v), gigolo (onbekend), presentator (m)

-7-

- <https://www.nrc.nl/nieuws/2021/12/03/in-gebarentaal-is-een-grimas-gewoon-deel-van-de-grammatica-a4067804>

Promovenda (v)

-1-

- <https://www.nrc.nl/nieuws/2022/05/10/natuurdocus-waarschuwen-of-juist-heerlijk-wegdromen-a4123926>

Zanger (m), vogelaar (m), natuurfilmmaker (m), president (m)

-4-

- <https://www.nrc.nl/nieuws/2021/09/22/waar-de-albanese-kameraad-hoxha-is-gesloopt-komt-nu-een-glijbaan-a4059243>

Dictator (m), dictator (m), dictator (m), dictator (m), bouwkundig ingenieur (v), bouwvakkers (algemeen), architect (m), architect (v), TU Delft-promovendus (m)

-9-

- <https://www.nrc.nl/nieuws/2022/06/07/method-acting-alles-geven-voor-een-rol-a4132705>

Acteurs (m en v), regisseur (m), theater-regisseur (m), acteurs (m en v), acteurs (m en v), acteurs (algemeen), acteurs (algemeen), acteurs (algemeen), acteurs (algemeen), kunstenaars (m en v), acteur (m), acteur (m), acteur (m), acteur (m), bokser (m),

filmacteur (m), zangeres (v), actrice (v)

-18-

- <https://www.nrc.nl/nieuws/2022/06/01/nieuw-ukrainian-ballet-wil-geen-zwanenmeer-dansen-a4131201>

Balletdansers (m en v), soliste (v), ambassadeur (m), burgemeester (m), burgemeester (m), danseressen (v), danseressen (v), directeur (m), dansdocent (m), dansers (v), dansers (v), dansers (m), dansers (m en v), dansers (m en v), topchoreograaf (m), directeur (m)

-16-

- <https://www.nrc.nl/nieuws/2022/05/30/illusionist-hans-klok-als-bouwvakker-met-bijbehorende-humor-a4130321>

Bouwvakker (m), bouwvakker (m), presentator (x), presentator (v), veehouder (v), artiest (x), cabaretier (v)

-7-

- <https://www.nrc.nl/nieuws/2022/04/06/raven-van-dorst-ik-heb-een-hoop-aan-mezelf-moeten-uitvinden-a4108048>

Muzikant (x), tv-presentator (x), zanger (x), gitarist (x), presentator (x)

-5-

- <https://www.nrc.nl/nieuws/2022/04/23/ooit-een-fenomeen-nu-is-het-voorbij-toch-is-de-erfenis-van-spangas-groot-a4117126>

Regisseur (m), netmanager (v), regisseur (m), hoofdschrijfster (v), docent (m), acteurs (m en v), oud-acteurs (m en v), rechter (onbekend), acteur (x), woordvoerder (onbekend), acteur (m), producent (m), docent (m), acteurs (m en v)

-14-

De Volkskrant Economie

- <https://www.volkskrant.nl/nieuws-achtergrond/loonsverhoging-klm-piloten-is-in-strijd-met-voorwaarden-staatssteun~b64ee7f7/>

KLM-piloten (m en v), piloten (m en v), staatsagent (m), ministers (m en v), staatsagent (m), Kamerleden (m en v), minister (v), staatsagent (m), staatsagent (m), KLM-piloten (m en v), cabinemedewerkers (m en v)

-11-

- <https://www.volkskrant.nl/nieuws-achtergrond/euoparlementariers-kritisch-over-herstelmiljarden-voor-polen-von-der-leyen-overtuigt-ze-niet~bf8e14c2/>

Voorzitter (v), parlementariërs (m en v), D66-europarlementariër (v), ministers van Financiën (m en v), Poolse europarlementariërs (m en v), PiS-parlementariërs (m en v), Spaanse Vox-politici (m en v), rechters (algemeen), rechters (algemeen), commissarissen (m en v), commissarissen (onbekend), EU-ambtenaren (onbekend), ministers van Financiën (m en v)

-13-

- <https://www.volkskrant.nl/economie/spoedberaad-bij-ecb-over-oplopende-rentes-in-zuid-europa~b75549b9/>

Bestuurders van de Europese Centrale Bank (m en v), beleggers (algemeen), beleggers (algemeen), directielid (v), beleggers (algemeen), beleggers (algemeen), beleidsmakers (m en v), president (m)

-8-

- <https://www.volkskrant.nl/nieuws-achtergrond/beleefd-formulerende-estse-premier-zegt-haar-europese-collega-s-de-waarheid~bde4ed1c/>

Premier (v), premier (v), leider (v), West-Europese leiders (m en v), leider (v), premier (v), premier (m), premier (v), journalist (onbekend)

- <https://www.volkskrant.nl/economie/musk-wil-af-van-10-procent-personeel~b57d537c/>

Topman (m), leidinggevend (onbekend)

- <https://www.volkskrant.nl/nieuws-achtergrond/er-zijn-te-weinig-nerdfluisteraars-bij-bedrijven-en-overheden-vindt-ict-expert-bert-hubert~bc3b95cdb/>

ICT-expert (m), techneuten (algemeen), techneut (m), techneuten (algemeen), managers (algemeen), softwareontwikkelaar (m), ICT-specialist (m), techneuten (algemeen), tophackers (algemeen), hackers (algemeen), procesmanagers (algemeen), experts (algemeen), ambtenaar (m), ambtenaar (m), fietsenmaker (algemeen), minister (onbekend), jurist (algemeen), programmeurs (onbekend), techneut (algemeen), manager (algemeen), techneuten (algemeen), rechters (onbekend)

-22-

- <https://www.volkskrant.nl/economie/rabobank-verwacht-milde-recessie-later-dit-jaar-door-hoge-inflatie~b70cc1ca/>

Economen (onbekend), sectorspecialisten (onbekend), economen (onbekend),
hoofdeconoom (v), economen (onbekend)

-5-

- <https://www.volkskrant.nl/economie/militairen-en-koffergooiers-gaan-er-al-op-vooruit-is-dit-hem-dan-echt-de-loongolf~badd2d5d/>

Militairen (algemeen), koffergooiers (algemeen), politieagenten (algemeen),
basisschooldocenten (algemeen), hoogleraar (m), hoogleraar (m), buschauffeurs (m en
v), arbeidseconoom (m)

-8-

- <https://www.volkskrant.nl/economie/groot-greenwashing-schandaal-leidt-tot-politie-invallen-bij-duitse-vermogensbeheerder~b30e20d1/>

Vermogensbeheerder (m), bestuursvoorzitter (m), vermogensbeheerder (m), financiële
toezichthouder (m), agenten (onbekend), bestuursvoorzitter (m), woordvoerder
(onbekend)

- <https://www.volkskrant.nl/economie/dsm-wordt-een-zwitsers-bedrijf-wat-betekent-dat-voor-nederland~bed5c229/>

Co-ceo (m), co-ceo (v), topbestuurders (m en v), co-ceo (v), co-ceo (m), co-ceo (m),
co-ceo (m), beleggers (algemeen)

-8-

- <https://www.volkskrant.nl/economie/fred-smith-oprichter-fedex-zwaait-af-pionier-van-het-pakjesvervoer-ondanks-zijn-docent-en-dankzij-het-casino~bde03492/>

Docent (onbekend), docent (onbekend), baas (m), ceo (m), voorzitter (m), koeriers
(algemeen), docent (onbekend), marinier (m), kapitein (m)

-9-

- <https://www.volkskrant.nl/economie/in-deze-zwaarbewaakte-controlekamer-wordt-het-stroomnet-in-balans-gehouden-ook-als-de-zon-piekt~b685b232/>

Bedrijfsvoerder (m), manager (m), bedrijfsvoerder (m), verkeersleider (m),
bedrijfsleider (m)

-5-

- <https://www.volkskrant.nl/economie/snap-staat-er-slecht-op-door-afkoelende-economie-vs~b4f10d0d/>

Analist (m)

-1-

- <https://www.volkskrant.nl/economie/flitsbezorger-gorillas-wil-winstgevend-woorden-ontslaat-helpt-administratieve-staf~bdce1059/>
Gorillas-topman (m)
-1-
- <https://www.volkskrant.nl/nieuws-achtergrond/kim-putters-nieuwe-voorzitter-sociaal-economische-raad~ba3a989a8/>
Voorzitter (v), oud-directeur (m), SER-voorzitter (algemeen), directeur (m), hoogleraar (v), SCP-directeur (m)
-6-
- <https://www.volkskrant.nl/nieuws-achtergrond/standbeeld-thatcher-doelwit-van-eiergooiwedstrijd-en-complimenten-ze-heeft-de-economie-gered~bc9632ea/>
Oud-premier (v), directeur (m), politicus (m), premier (v), premier (v), president (m), kruidenier (m), burgemeester (m), lekenprediker (m), politieagent (v), premier (v), secretaresse (v), hoofdonderwijzers (m en v), politicus (v), oud-premier (m), premier (algemeen), premier (m)
-17-
- <https://www.volkskrant.nl/economie/ecb-verhoogt-rente-in-juli-en-opent-deur-voor-forse-stijging-in-september~b9389ff5/>
ECB-president (v), ECB-president (v), president (v), economen (onbekend), topvrouw (v)
-5-
- <https://www.volkskrant.nl/economie/vertrekkende-facebook-directeur-verdiende-miljarden-voor-het-bedrijf-en-schoof-schandalen-onder-het-tapijt~bcfc93/>
Facebook-directeur (v), Meta-topvrouw (v), Facebook-topvrouw (v), operationeel directeur (v), schrijver (v), oogarts (m), promovenda (v), stafchef (v), minister (m), minister van Financiën (algemeen), Facebook-directeur (v), veiligheidschef (m), politici (algemeen), leraren (algemeen), vicepremier (m), operationeel directeur (v)
-16-
- <https://www.volkskrant.nl/nieuws-achtergrond/personeelstekort-doet-wijkverpleging-wankelen-als-wij-omvallen-dondert-de-hele-zorg-in-elkaar~bcccb752/>
Oud-lerares Nederlands (v), wijkverpleegkundige (v), burgemeester (onbekend), wijkverpleegkundige (v), manager (v), bestuurder (v), oud-verpleegkundige (v), bestuurder (v), wijkverpleegkundige (v), wijkverpleegkundige (v), bestuurder (m), verzorgenden (algemeen), verpleegkundigen (onbekend), wijkverpleegkundigen

(algemeen), huisartsen (algemeen), verpleegkundige (algemeen), bestuurders (v), mantelzorgers (algemeen), wijkverpleegkundige (v), bestuurders (v)

-20-

- <https://www.volkskrant.nl/economie/hoop-voor-zeevarenden-vaccinatiecampagne-brengt-einde-aan-pariastatus~b34b8d2e/>

Zeevarenden (algemeen), zeevarenden (algemeen), arts (m), zeevarenden (algemeen), kapitein (m), zeevarenden (algemeen), zeevarenden (onbekend), artsen (onbekend), verpleegkundigen (onbekend), zeevarenden (algemeen), directeur (v), kapitein (algemeen), zeevarenden (algemeen), zeevarenden (algemeen), machinist (m), kapitein (m), machinist (onbekend), bemanningsagent (m), zeevarenden (algemeen), zeevarenden (algemeen), bemanningsleden (onbekend), arts (onbekend), verpleegkundige (onbekend), dokter (onbekend), verpleegster (onbekend)

-25-

De Volkskrant Cultuur

- <https://www.volkskrant.nl/cultuur-media/keiharde-oordelen-van-recensenten-en-een-naar-een-strafrechtadvocaat-vernoemde-salade~bc6a4316/>

Recensenten (onbekend), strafrechtadvocaat (v), secretaresse (algemeen), tuinman (algemeen)

- <https://www.volkskrant.nl/mensen/actrice-jacqueline-blom-over-het-seksisme-in-de-toneelwereld-ze-kijken-niet-hoe-goed-je-speelt-maar-hoe-lekker-je-bent~bddb1bcb/>

Actrice (v), actrice (v), regisseur (m), regisseur (m), docent (onbekend), regisseurs (algemeen), regisseur (m), regisseurs (algemeen), architect (m), collega-actrice (v), regisseur (v), collega-actrice (v), regisseurs (algemeen), regisseurs (algemeen), actrices (v), acteurs (m), schrijver (m), schrijver (m), acteur (m), actrice (v), actrice (v), actrices (algemeen), actrice (v), actrice (v), actrice (v), scriptschrijver (v), actrices (algemeen), hoogleraar (v), officier van justitie (v), castingdirector (v), intimiteitscoördinatoren (algemeen), dominee (m), secretaresse (algemeen), actrice (algemeen)

-34-

- <https://www.volkskrant.nl/mensen/actrice-marian-mudder-bang-leven-is-het-domstewat-je-kunt-doen~bfa3d81d/>

Actrice (v), therapeut (v), schrijver (v), ervaringsdeskundige (v), actrice (v), toneelacteur (algemeen), secretaresse (v), optisch-glasbewerker (m), huisvrouw (v),

dictafoniste (v), directiesecretaresse (v), stewardess (v), regisseur (m), actrices (algemeen), rechercheur (v), politieman (m), regisseur (m), therapeut (v), EFT-behandelaar (v), mindfulnessstrainer (v), collega-acteurs (m), actrice (v), coach (m), coach (algemeen), bestsellerauteur (m), therapeut (algemeen)

- <https://www.volkskrant.nl/cultuur-media/dichter-bij-de-machtigen-van-nederland-dan-vincent-mentzel-kon-een-fotojournalist-niet-komen~ba021c3f/>

Fotojournalist (algemeen), prinses (v), fotograaf (m), fotograaf (m), prinses (v), fotograaf (m), prins (m), koningin (v), fotoredacteur (v), fotograaf (m), ministers (algemeen), Kamerleden (algemeen), staatshoofden (algemeen), oud-directeur (m), dominee (m), acteur (m), theaterfotograaf (v), schrijvers (algemeen), acteurs (algemeen), kunstenaars (algemeen), theaterfotograaf (v), persfotografen (algemeen), politici (algemeen), fotografen (algemeen), politici (algemeen), premier (m), prins (m), premier (m), politici (onbekend), VVD-minister (m), minister (m), VVD-leider (m), CDA-voorman (m), KVP-Kamerlid (m), premier (m), fotojournalist (algemeen), ambachtsman (m), fotograaf (algemeen), drukkers (onbekend), fotoredacteur (v), premier (m), fotograaf (v), politicus (algemeen), hoofdredacteur (m), schrijver (algemeen), acteurs (algemeen), kunstenaars (algemeen), beeldredacteur (v), fotograaf (v), politici (algemeen), hoofdredacteurs (algemeen), chauffeurs (onbekend)

-52-

- <https://www.volkskrant.nl/cultuur-media/rachel-cusk-over-hoe-vrouwelijke-kunstenaars-zich-kunnen-uitdrukken-in-de-latere-fase-van-hun-leven~b382953d/>

Kunstenaars (v), schrijver (v), schrijvers (v), kunstenaars (v), schilder (m), neurologen (algemeen), kunstenaar (m), schrijver (m), kunstenaar (algemeen), kunstenaar (algemeen), minister-president (v), directrice (v), kinderjuf (v), schrijver (v), hulpverlener (v), wetenschapper (v), schrijver (m), kunstenaar (m)

-18-

- <https://www.volkskrant.nl/nieuws-achtergrond/de-kunstacademiestudent-die-treinkaper-werd-junus-ririmasse-71-overleden~b4e7b2a6/>

Freelance journalist (m), militairen (onbekend), advocaat (v), militairen (onbekend), oud-commandant (m)

-5-

- <https://www.volkskrant.nl/cultuur-media/ook-nederland-produceert-steeds-meer-wijnen-hoe~bde83d88/>

Eigenaar (m), eigenaar (m), fruitteler (m), onderzoekers (onbekend), oenoloog (m), eigenaar (m), medefirmant (m), wijnmaker (m), beleggers (algemeen)

-9-

- <https://www.volkskrant.nl/cultuur-media/thorn-roos-de-vries-is-op-diens-plek-in-het-eye-filmmuseum-in-amsterdam~b520dd13/>

Acteur (x)

-1-

- <https://www.volkskrant.nl/cultuur-media/boekenweekauteurs-pfeijffer-en-rijneveld-zien-het-bijzondere-in-het-gewone-en-andersom~b71163af/>

Juf (v), juffen (algemeen), schrijver (m), juf (v), juf (v), juffen (algemeen), juf (algemeen), juf (algemeen), meester (algemeen), juf (v), juf (algemeen), schrijver (m), schrijver (x)

-13-

- <https://www.volkskrant.nl/cultuur-media/in-human-inc-woorden-jort-kelder-en-arnold-karskens-in-een-adem-genoemd-met-spinoza-en-multatuli~bea6d2ad/>

Hoofdredacteur (v), filosoof (v), tv-maker (x)

-3-

- <https://www.volkskrant.nl/cultuur-media/van-toto-tot-sywert-de-veertig-mediapersoonlijkheden-van-2021~ba8354d3/>

Artiest (m), voetballers (m), politici (algemeen), rappers (m), B-acteurs (m), A-acteurs (v), radio-dj (m), woordvoerders (m), prinses (v), koningin (v), prinses (v), schrijver (v), presentator (m), redacteur (onbekend), NPO-baas (v), producent (v), regisseur (v), woordvoerders (onbekend), minister (v), D66-leider (v), NPO-ombudsman (v), omroepminister (m), verkopers (v), presentator (v), stylist (v), omroepbaas (m), zanger (m), minister (m), meesterpodcasthost (m), zanger (m), presentator (x), muzikant (x), columnist (m), presentator (v), restauranteigenaars (m en v), presentator (v), make-upartiest (v), journalist (m), persfotograaf (onbekend), Rusland-correspondent (onbekend), politicus (m), journalisten (algemeen), acteur (m), acteur (m), roddelvlogger (v), retroroddelaars (algemeen), misdaadverslaggever (m), hoofdredacteur (m), interviewers (m en v), cabaretier (m), voetbaltrainer (m), opiniepeiler (m), klusjesman (m), prins (m), schrijver (v), burgemeester (v), presentator (m), zanger (m), roddelvloggers (algemeen), tractorchauffeur (v), model (v), topmodel (v), arts (m)

-63-

- <https://www.volkskrant.nl/cultuur-media/het-westen-en-de-arabische-wereld-in-contre-enquetes-komen-ze-soms-nader-tot-elkaar~b4db9642/>
Acteurs (m), journalist (onbekend), regisseur (m), associate artist (m), acteurs (m), acteurs (m), acteur (m), acteur (m), acteurs (m), regisseur (m), acteurs (m), acteurs (m)
-12-
- <https://www.volkskrant.nl/cultuur-media/het-transitie-theaterfestival-staat-dit-jaar-geheel-in-het-teken-van-ivo-van-hove~b75cfd68/>
Theatermaker (m), acteurs (onbekend), acteurs (onbekend), regisseur (m)
-4-
- <https://www.volkskrant.nl/cultuur-media/niet-alle-oma-s-zijn-wijs-en-lief-leren-we-op-het-grandmother-filmfestival~bb2ff4d8/>
Kunstenares (v), filmmakers (algemeen), regisseurs (onbekend)
-3-
- <https://www.volkskrant.nl/cultuur-media/zeg-maar-dat-je-een-stuger-bent-dan-krijg-je-voorrang~b38b8340/>
Ambtenaar (v), kunstenares (v), ambtenaar (v), schrijver (v) oud-docent (v), historica (v), radiomaker (v), wasvrouw (algemeen), strijkster (algemeen), karreman (algemeen), tuinman (algemeen), bokser (m), burgemeester (v)
-13-
- <https://www.volkskrant.nl/cultuur-media/de-psychedelische-funk-van-yin-yin-klinkt-eindelijk-weer-live-met-steeds-meer-elektronische-space-sounds~bc29ff23/>
Songschrijver (m), drummer (m), podiumartiest (algemeen), bassist (m), gitarist (m)
-5-
- <https://www.volkskrant.nl/mensen/anouk-is-altijd-anders-dan-je-denkt-en-donny-roelvink-geeft-montere-updates~b2d1274f/>
Doktoren (onbekend)
-1-
- <https://www.volkskrant.nl/cultuur-media/de-podiumversie-van-moby-dick-is-een-tragisch-avontuur-en-liefdesverhaal-ineen~b0b06c3d/>
Kapitein (m), kunstenaar (v), kunstenaar (v), schrijver (m), filosoof (m), dichter (m), kunstenaars (onbekend)
-7-
- <https://www.volkskrant.nl/columns-opinie/turkse-media-wachten-tot-erdogan-weer-een-konijn-uit-de-hoge-hoed-tovert~bc50e1c0/>

Correspondent (m), adviseur (m), president (m), burgemeester (m), columnist (m)

-5-

- <https://www.volkskrant.nl/cultuur-media/de-sociale-choreografie-van-run-quiet-en-hold-wil-nadrukkelijk-iets-teweegbrengen~b5358e1c/>

Performers (m en v), dansers (m en v), clubdanser (m), performers (m, v en x)

-4-

Trouw Economie

- <https://www.trouw.nl/economie/hoge-overheidsuitgaven-en-toch-grote-ontevredenheid-wat-gaat-er-mis-in-belgie~b7c3fe8a/>

Docenten (algemeen), leraren (algemeen), treinmachinisten (algemeen), postbodes (algemeen), journalisten (algemeen), hoogleraar (m), hoogleraar (m), schoonmaker (algemeen), politici (algemeen), ambtenaren (onbekend)

-10-

- <https://www.trouw.nl/binnenland/uitstoot-grote-bedrijven-toegenomen-vergunningen-niet-op-orde-blijkt-uit-onderzoek~b389f71a/>

Manager (onbekend), woordvoerder (onbekend).

-2-

- <https://www.trouw.nl/economie/forse-rentestijging-in-vs-van-0-75-procentpunt-en-daar-blijft-het-niet-bij~bb891fbc/>

Fed-president (m).

-1-

- <https://www.trouw.nl/politiek/oppositie-dwingt-kabinet-te-zoeken-naar-extra-geld-voor-koopkracht~b961d421/>

PVV-leider (m), Kamerlid (m), VVD-fractievoorzitter (v), premier (m), PvdA-fractievoorzitter (v), minister (v), VVD-fractievoorzitter (v), PVV-leider (m).

-8-

- <https://www.trouw.nl/buitenland/ryanair-schaft-discriminerende-taaltoets-een-week-na-invoering-weer-af~bedefaff/>

Topman (m), Ryanair-CEO (m), CEO (m).

-3-

- <https://www.trouw.nl/nieuws/ouders-met-kinderen-worden-weggestuurd-bij-de-kinderopvang-wat-is-hier-aan-de-hand-vijf-vragen~b2373144/>

Verslaggever (v), BK-directrice (v), directeur (v), barman (algemeen),
opleidingscoördinator (v).

-5-

- <https://www.trouw.nl/economie/kaartjes-voor-het-ov-worden-mogelijk-negen-procent-goedkoper-lopen-de-treinen-dan-weer-vol~b5200664/>

Klimaatminister (m), staatssecretaris (m), NS-woordvoerder (onbekend),
staatssecretaris (m), woordvoerder (onbekend), SP-kamerlid (m), OV-onderzoeker
(m), wetenschapper (m), onderzoeker (m).

-9-

- <https://www.trouw.nl/economie/er-is-een-chronisch-tekort-aan-personeel-maar-misschien-moeten-we-dat-helemaal-niet-oplossen~b53e8489/>

Serveerster (algemeen), flitsbezorger (algemeen), vakkenvuller (algemeen),
orderpicker (algemeen), auteur (m), sectorbankier (m), filosoof (m), ondernemers
(algemeen), managers (algemeen), hoogleraar (m), hoogleraar (m).

-11-

- <https://www.trouw.nl/binnenland/journalistenvakbond-boos-om-uitlatingen-ex-bewindspersoon-knops~b77e3335/>

CDA-minister (m), staatssecretaris (m), journalisten (onbekend), NRC-journalist (m),
CDA-kamerlid (m), NVJ-zegsman (m), CDA-(oud)-bestuurders (onbekend), advocaat
(m), advocate (v), raadsvrouw (v).

-10-

- <https://www.trouw.nl/economie/de-blikken-zijn-gericht-op-de-zuidas-maar-gaan-die-russische-miljarden-niet-juist-via-de-illegale-route~ba82ca62/>

President (m), minister (v), sanctie-expert (v), juriste (v), president (m), voorzitter (m),
oud-Kamerlid (m), directeur (algemeen), bestuurder (algemeen), jurist (m),
onderzoeker (m), advocaat (m), voorman (m), directeur (algemeen), minister (m),
onderzoeker (m), advocate (v).

-17-

- <https://www.trouw.nl/buitenland/topvrouw-denktank-icg-het-westen-moet-erkennen-dat-sommige-relaties-beschadigd-zijn~be2ac46a/>

Topvrouw (v), voorzitter (v).

-2-

- <https://www.trouw.nl/economie/postnl-maakt-flinke-winst-leuk-voor-de-aandeelhouders-maar-bezorgers-zijn-niet-blij~be0aec5f/>

Bezorgers (m en v), ondernemers (algemeen), voorzitter (m), woordvoester (onbekend), ondernemers (onbekend), woordvoester (onbekend), BVPD-voorzitter (m), ondernemers (onbekend), woordvoester (onbekend), beleggers (algemeen), beleggers (algemeen), bezorgers (algemeen), pakketbezorgers (algemeen), bezorgers (onbekend), PostNL-topvrouw (v).

-15-

- <https://www.trouw.nl/nieuws/bestuur-imf-extra-onderzoek-naar-omstreden-topvrouw-georgieva~bea9b40e/>

Topvrouw (v), topvrouw (v), econome (v), directeur (v), commissaris (v).

-5-

- <https://www.trouw.nl/economie/de-supermarktstrijd-om-belgie-is-een-duel-tussen-giganten~b25b5123/>

Albert Heijn-topvrouw (v), woordvoerder (onbekend).

-2-

- <https://www.trouw.nl/economie/ser-voorzitter-hamer-wilde-nederland-een-beetje-mooier-maken~b6d68e4e/>

Ser-voorzitter (v), Ser-voorzitter (v), PvdA-politicus (v), voorzitter (v), postbode (algemeen), verpleegster (algemeen), leraren (algemeen), meester (algemeen), juf (algemeen), regeringscommissaris (v).

-10-

- <https://www.trouw.nl/buitenland/trump-komt-met-hulppakket-voor-economische-slachtoffers-corona~b6568f98/>

President (m), Huis-voorzitster (v), president (m), senator (m).

-4-

- <https://www.trouw.nl/economie/met-minder-vluchten-hoopt-overvol-schiphol-een-infarct-te-voorkomen~b6741db4/>

Topman (m), bagage-afhandelaars (algemeen), beveiligers (algemeen), woordvoerder (onbekend), woordvoerder (onbekend), woordvoester (onbekend), slotcoördinator (onbekend), KLM-medewerksters (onbekend).

-8-

- <https://www.trouw.nl/economie/de-overgang-is-een-groot-taboe-op-het-werk-miljoenen-vrouwen-lijden-in-stilte~b3f102ed/>

Manager (algemeen), leidinggevende (algemeen), bedrijfsarts (algemeen),
vertrouwenspersoon (algemeen), zelfstandig ondernemer (v), schoolleider (v).

-6-

- <https://www.trouw.nl/economie/de-arbeidsmarkt-zit-muurvast-hoe-los-je-dat-op~b8b21ad4/>

Beleidsmakers (onbekend), ministers (v), ministers (v), TNT-bestuurder (m), ministers
(v).

-5-

- <https://www.trouw.nl/economie/consumenten-trekken-zich-weinig-aan-van-de-inflatie-en-laten-het-geld-rollen~b645670c/>

Sectoreconoom (v).

-1-

Trouw Cultuur

- <https://www.trouw.nl/cultuur-media/maandverbond-wil-het-gesprek-over-menstruatie-normaliseren~b2e58ee1/>

Eindredacteur (v), verslaggeefster (v), schrijfster (v), eindredacteur (v),
presentatoren (v), eindredacteur (v), acteur (x).

-7-

- <https://www.trouw.nl/cultuur-media/actrice-soumaya-ahouaoui-mijn-ouders-wilden-jarenlang-terug-naar-marokko~bda83c58/>

Actrice (v), acteurs (algemeen), toneelschrijvers (m en v), dichters (m en v), acteurs
(m en v), stagiaire (v), docenten (onbekend), laboratorium-assistent (m), acteur (v),
acteur (v), muzikanten (m en v), topacteurs (m en v).

-12-

- <https://www.trouw.nl/cultuur-media/van-vrouw-tot-mens-met-baarmoeder-wat-mag-je-dan-nog-wel-zeggen~b594acbc/>

Taalkundige (v), critici (algemeen), taalkundige (v), woordenboekmaker (v),
deskundige (v), deskundige (v).

-6-

- <https://www.trouw.nl/cultuur-media/russische-kunst-kan-niet-meer-melkmeisjes-moeten-de-hermitage-nu-gaan-redden~b81bbdff/>

Rijksmuseum-directeur (m), burgemeester (v), president (m), kunstenaars (m en v), kunstenaars (onbekend).

-5-

- <https://www.trouw.nl/cultuur-media/ondanks-de-versoepelingen-trekken-musea-en-theaters-minder-bezoekers-we-zien-gewoon-dat-mensen-angstig-zijn~bc29f5be/>
Directrice (v), directeur (m), directeur (m).

-3-

- <https://www.trouw.nl/cultuur-media/hoe-de-zuiderzee-ijsselmeer-werd~b93b4fe5/>
Acteur (m), schrijfster (v), historica (v), wedstrijdzeiler (onbekend).

-4-

- <https://www.trouw.nl/cultuur-media/aan-de-historicus-wordt-van-alle-kanten-getrokken~b03c04cf/>
Historicus (algemeen), hoogleraar (m), historici (onbekend), parlementariërs (onbekend), historica (v), opiniemakers (onbekend), columnist (m), historicus (m), hoogleraar (m), historicus (m), predikant (m), hoogleraar (m), auteur (m), historici (algemeen), auteurs (algemeen), directeuren (onbekend), politici (algemeen), opiniemakers (algemeen), historici (algemeen), auteurs (algemeen), journalisten (algemeen), tv-makers (algemeen).

-22-

- <https://www.trouw.nl/cultuur-media/hella-haasse-de-grande-dame-van-de-literatuur-wilde-niets-met-feminisme-te-maken-hebben~bd457d77/>
Biografe (v), biograaf (v), jurist (m), neerlandica (v), journalist (v), lievelingsschijver (m).

-6-

- <https://www.trouw.nl/cultuur-media/sara-burgerhart-zegt-sorry-in-hertaling-van-tonnus-oosterhoff~b87ac11c/>
Dichter (m), dichter (m), keukenmeid (onbekend), schrijfsters (v), schrijfsters (v), dichter (m), schrijfsters (v), hoogleraar (m), schrijfsters (v).

-9-

- <https://www.trouw.nl/cultuur-media/multatuli-vertelt-maar-de-nederlandse-helft-van-het-verhaal-deze-schrijvers-vertellen-de-andere-helft~bd16aefb/>
Schrijvers (m en v), redacteur (m), schrijvers (m en v), letterkundigen (m en v), auteurs (m en v), schrijfster (v), schrijver (m).

-7-

- <https://www.trouw.nl/cultuur-media/voor-hij-uit-de-kast-kwam-had-d66-er-boris-dittrich-een-relatie-met-cda-politica-kathleen-ferrier~b2eb5e90/>
CDA-politica (v), D66-senator (m), oud-CDA-Tweede Kamerlid (v), profvoetballer (m).
-4-
- <https://www.trouw.nl/cultuur-media/samenleven-de-veelkleurige-schoolklas-van-meester-bachmann-laet-zien-hoe-dat-moet~b50f8032/>
Meester (m), leraar (m), meester (m), meester (m), meester (m), kapper (m), bokser (m), psycholoog (m), socioloog (m), regisseuse (v), onderwijzer (m), leraren (algemeen), juf (v), regisseurs (m en v), juf (v), juf (v), juf (v), juffen (v), juf (v), juf (v), juf (v), juf (v), clown (m), leraar (m), juf (v), juf (v), pedagoog (m).
-27-
- <https://www.trouw.nl/cultuur-media/oud-medewerkers-schetsen-angstcultuur-bij-uitgeverij-prometheus~b9c97d03/>
Directeur (m), uitgever (m), directeur (m), auteurs (v), auteurs (m en v).
-5-
- <https://www.trouw.nl/cultuur-media/russische-musici-in-het-nauw-door-oekraiense-lobby-de-kritiek-schiet-door~b6c14228/>
Musici (algemeen), musici (algemeen), pianist (m), meesterpianist (m), dirigent (m), pianist (m), orkestdirecteur (m), pianist (algemeen), ambassadeur (m), pianist (m), sopraan (v), koordirigente (v), artiesten (algemeen), pianist (m), muzikale agent (v).
-15-
- <https://www.trouw.nl/cultuur-media/top-en-flop-de-gezichtencarroussel-van-hilversum-draaide-dit-jaar-op-volle-toeren~b30e0836/>
Presentator (v), zangeres (v), prinses (v), presentatoren (m en v), presentator (v), tv-maker (x), cabaretier (m), documentairemaker (v).
-8-
- <https://www.trouw.nl/cultuur-media/dit-najaar-op-televisie-meer-van-hetzelfde-maar-ook-heel-bijzondere-programma-s~b45b9587/>
Cabaretier (m), sekswerkers (v), presentatoren (algemeen), coach (m), misdadjournalist (m), NPO-directeur (m), programmamakers (algemeen), zanger (m), oud-bakkers (m en v), boer (m), cabaretier (m), sekswerker (v).
-12-

- <https://www.trouw.nl/cultuur-media/spangas-stopt-na-vijftien-jaar-de-serie-was-woke-voordat-het-woord-bestond~b25441e7/>
 Manager (v), actrice (v), actrice (v), scenarioschrijver (v), scenarioschrijver (v),
 actrice (v), producer (v), acteur (x)
 -8-
- <https://www.trouw.nl/cultuur-media/oostenrijkse-schrijfster-eva-menasse-hoe-gruwelijk-een-verhaal-ook-is-ik-kan-alleen-met-humor-schrijven~bb0430bc/>
 Schrijfster (v), schrijver (v), journalist (v), journalist (v), schrijver (v)
 -5-
- <https://www.trouw.nl/cultuur-media/alleen-al-het-uitzicht-is-een-bezoek-aan-het-vernieuwde-museum-arnhem-waard~b8aad0ed/>
 Journaliste (v), kunstenaar (v), architecten (m en v), architect (m), architect (m), oud-
 directeur (m), tv-presentator (m), directeur (v), kunstenaars (v), architecten (m en v)
 -10-
- <https://www.trouw.nl/cultuur-media/tefaf-maastricht-is-terug-na-3-jaar-coronapauze-dit-zijn-de-trends-op-de-kunst-en-antiekbeurs~b055b6fe/>
 Meesters (v), voorzitter (m), keurmeesters (algemeen), voorzitter (m), meesters (v),
 kunstschilder (m), handelaren (algemeen), handelaren (algemeen)
 -8-

Algemeen Dagblad Economie

- <https://www.ad.nl/economie/eneco-tegen-de-trend-in-energierekening-omlaag-mede-door-btw-verlaging~ad3ed88f/>
 Woordvoester (v)
 -1-
- <https://www.ad.nl/economie/stakingsdreiging-bij-grondpersoneel-klm-nu-cao-overleg-vastzit~a6488c55/>
 Platformmedewerkers (m en v), technici (onbekend).
 -2-
- <https://www.ad.nl/economie/hongarije-blokkeert-eu-akkoord-over-minimumtarief-winstbelasting~a4c32c71/>

EU-ministers van Financiën (m en v), voorzitter (m), minister (m), voorzitter (v).

-4-

- <https://www.ad.nl/geld/dit-verdient-een-boer-aan-een-liter-melk-lastig-om-winst-te-maken~afef15867/>

Boer (algemeen), melkveehouder (algemeen), melkveehouder (m), boer (algemeen), landbouwminister (m), onderzoeker (m), boer (algemeen), boer (algemeen), hoogleraar (m), boeren (algemeen), melkveehouder (m), minister (m), woordvoerder (onbekend), minister (m), woordvoerder (onbekend), boeren (algemeen), melkveehouders (algemeen), woordvoerder (onbekend), melkveehouder (m), boeren (algemeen).

-20-

- <https://www.ad.nl/wonen/koopwoningmarkt-koelt-verder-af-paniek-omdat-huis-niet-snel-is-verkocht~a79f1a78/>

Directeur (m), woningmarktanalist (m), economen (algemeen), hypotheekdeskundige (m).

-4-

- <https://www.ad.nl/geld/de-penningmeester-annex-doventolk-zit-met-twee-petten-op-aan-mijn-bureau~af4e5f8a/>

Penningmeester (v), journalist (m), notaris (m), doventolk (algemeen), doventolk (v), premier (m), doventolk (onbekend), tolken (algemeen), doventolk (onbekend), doventolk (algemeen), voorzitter (onbekend), secretaris (v), penningmeester (v), doventolk (onbekend), medebestuurslid (v), doventolk (algemeen), voorzitter (onbekend), secretaris (v), doventolk (v), doventolk (algemeen).

-20-

- <https://www.ad.nl/geld/pas-in-2024-gaat-de-koopkracht-weer-de-goede-kant-op-wat-merken-we-daar-komend-jaar-van~aad1ac09/>

Toezichthouder (onbekend).

-1-

- <https://www.ad.nl/economie/robot-plukt-aardbeien-wegens-personeelstekort-maar-is-hij-wel-snel-genoeg~a93c95c6/>

Ondernemers (algemeen), programmaleider (m), expert (m), aardbeienteler (m).

-4-

- <https://www.ad.nl/geld/we-betalen-meer-voor-onze-zak-chips-en-dat-komt-niet-alleen-doordat-aardappels-duurder-zijn~a78f7bfc/>

Onderzoeker (m).

- <https://www.ad.nl/geld/de-kinderen-erven-een-flink-vermogen-maar-de-fiscus-heft-een-fikse-erfbelasting~a9083528/>

Journalist (m), secretaresse (v), notaris (algemeen).

- <https://www.ad.nl/den-bosch/voormalig-kpn-topman-wim-dik-83-overleden-hij-was-betrokken-en-stond-voor-zijn-eigen-mening~a1c28e4c/>

KPN-topman (m), staatssecretaris (m), topman (m), D66-wethouder (m), ingenieur (m), directeur (m), staatssecretaris (m), grootofficier (m), commandeur (m), muzikant (m), voorzitter (m).

-11-

- <https://www.ad.nl/werk/directeur-postnl-bezorgt-elke-donderdag-zelf-de-post-mooiste-parttime-baan-ter-wereld~a9ae2f9f/>

Directeur (m), directeur (m), postbezorger (m), bezorgers (algemeen), postbodes (algemeen), directeur (m), postbezorgers (algemeen), postbode (algemeen), postbezorger (algemeen), flitsbezorger (algemeen), pakketbezorgers (algemeen).

-11-

- <https://www.ad.nl/werk/ingrid-thijssen-we-lijken-bijna-te-vergeten-dat-er-ook-gewoon-geld-verdiend-moet-worden~a9d34c42/>

Voorzitter (v), aanvoerder (v), jurist (v), bestuursvoorzitter (v), ceo (v), commissaris (v), voorzitter (v), topvrouw (v), topvrouw (v), topmensen (algemeen), bagagemedewerkers (algemeen).

-11-

- <https://www.ad.nl/economie/geplaagd-hema-maakt-na-jaren-weer-winst-moeten-weer-gaan-doen-waar-we-goed-in-zijn~ac837511/>

Topvrouw (v), eigenaren (onbekend), bestuursvoorzitter (v), managers (algemeen), bestuursvoorzitter (v).

-5-

- <https://www.ad.nl/economie/aandeelhouders-philips-stemmen-tegen-bonussen-directie~ab6e0c02/>

Topman (m), commissarissen (onbekend), voorzitter (m), beleggers (algemeen), commissarissen (v), topvrouw (v).

- <https://www.ad.nl/economie/bakker-bas-vermeulen-loopt-50-000-euro-mis-na-klein-foutje-in-alle-coronahectiek-en-stapt-naar-de-rechter~a81e0c2c/>

Bakker (m), ondernemer (m), rechter (algemeen), ondernemer (algemeen), directeur (m), rechter (algemeen), directeur (m).

-7-

- <https://www.ad.nl/binnenland/klm-moet-in-juli-helpt-stoelenprobleem-schiphol-oplossen~a17a38d3/>

Slotcoördinator (onbekend), directeur (m), slotcoördinatoren (algemeen), directeur (m) woordvoerster (onbekend).

- <https://www.ad.nl/auto/genoeg-deelvoertuigen-maar-niet-allemaal-gebruiksvriendelijk-scooter-na-kwartier-nog-niet-op-de-standaard~a251a32d/>

Verslaggeefster (v).

- <https://www.ad.nl/geld/na-tien-jaar-is-de-schuld-van-bas-en-ingrid-nog-even-hoog-maar-hun-bewindvoerder-steenrijk~a9fcbda8/>

Bewindvoerder (m), schilder (m), kapster (v), deurwaarders (algemeen), bewindvoerder (m), bewindvoerder (m), bewindvoerder (m), bewindvoerder (m), bewindvoerder (m), wethouders (onbekend), ombudsman (v), kapster (v), kapster (v), schuldconsulent (onbekend), bewindvoerder (m), ambtenaar (onbekend), bewindvoerder (m), bewindvoerder (m), bewindvoerder (algemeen), bewindvoerder (m), bewindvoerder (onbekend), bewindvoerder (m), advocaat (onbekend), huisarts (onbekend), bewindvoerder (m), wethouder (v), wethouder (v), bewindvoerders (algemeen).

-28-

- <https://www.ad.nl/gezin/zo-leer-jij-je-kind-omgaan-met-geld-miskopen-doen-mag~aa57d069/>

Pedagoog (v), lector (v), experts (v).

-3-

Algemeen Dagblad Cultuur

- <https://www.ad.nl/show/demi-lovato-is-non-binair-ik-laat-mijn-kwetsbaarheid-zien~a5177d7b/>

Zanger (x), artiest (x), zanger (x).

-3-

- <https://www.ad.nl/show/br-door-samantha-steenwijk-snap-ik-hoe-de-praktijken-bij-the-voice-jaren-hebben-kunnen-voortwoekeren~a37427e8/>

Journaliste (v), F1-deskundige (v), jurylid (v), zangeres (v), coaches (m), artiest (algemeen), secretaresse (algemeen), directeur (algemeen), producent (m), cameraman (m).

-10-

- <https://www.ad.nl/show/harm-taselaar-zwaait-af-geen-baantje-maar-een-roeping~a9dfd31d/>

Hoofdredacteur (m), hoofdredacteur (m), secretaresse (v), parlementair verslaggever (m), onderzoeksjournalist (m), chef (m), adjunct-hoofdredacteur (m), hoofdredacteur (m), hoofdredacteur (m), journalist (m), prinses (v), correspondent (m), cameraman (m), verslaggever (m).

-14-

- <https://www.ad.nl/show/harry-styles-helpt-fan-uit-de-kast-te-komen-tijdens-zijn-concert~a35fbc9a/>

Zanger (m), zanger (m), zanger (m), zanger (m), leraar (v).

-5-

- <https://www.ad.nl/show/megabands-tropisch-weer-en-toch-gaan-pinkpop-tickets-voor-habbekrats-weg-op-ticketswap~a8c6513b/>

Voorzitter (m), festivalmanager (m), festivalmanager (m), woordvoerder (m), artiesten (m en v), festivalmanager (m).

- <https://www.ad.nl/show/sterrin-smalbrugge-verlegen-kinderen-zien-dat-ik-net-zo-ben-als-zij-en-toch-mijn-droom-leef~ad9a912b/>

Promovendus (v).

- <https://www.ad.nl/show/slimste-mens-trapt-af-met-meer-kijkers-dan-vorige-reeksen~a0430c5e/>

Acteur (m), politiek verslaggeefster (v), columnist (v), cabaretier (v).

- <https://www.ad.nl/show/npo-wil-ongehoord-nederland-een-boete-opleggen~a548a51f/>

Ombudsman (v), ombudsman (v), voorzitter (m), voorzitter (v), staatssecretaris (v), mediaminister (m), ombudsman (v), ombudsman (v).

-8-

- <https://www.ad.nl/show/castingdirector-en-x-factor-jurylid-marianne-van-wijnkoop-76-overleden~a08e0ba9/>

Castingdirector (v), X-factor-jurylid (v), actrice (v), castingdirector (v), creatief producent (v), theaterproducent (m), musical casting director (v).

-7-

- <https://www.ad.nl/show/toneelstuk-in-de-bajes-ik-had-die-bewaarder-echt-op-zn-bek-geslagen~ae44661f0/>
Acteurs (m en v), bewaarder (m), regisseur (m), acteurs (m en v), gevangenisdirecteur (v), acteurs (m en v), casemanagers (algemeen), acteurs (m en v), vestigingsdirecteur (m).
-9-
- <https://www.ad.nl/show/de-nieuwe-chef-dirigent-van-het-concertgebouworkest-is-pas-26-maar-moet-nog-vijf-jaar-wachten~a5c1742d/>
Chef-dirigent (m), chef-dirigent (m), chef-dirigent (m), chef-dirigent (algemeen), componist (m), chef-dirigent (m), advocaten (onbekend), chef (m), chef (m).
-9-
- <https://www.ad.nl/show/martien-meiland-wil-paddo-s-proberen-voordat-hij-doodgaat~a32f4c4c/>
Presentator (x), chef-kok (m).
-2-
- <https://www.ad.nl/show/douwe-bob-wil-er-zijn-voor-zijn-drie-kinderen-heb-gezien-hoe-het-niet-moet~aacded25/>
Zanger (m), zanger (m), presentator (x), zanger (m).
-4-
- <https://www.ad.nl/show/raven-van-dorst-superblij-met-aanvragen-x-vermelding-paspoort~a9af800d/>
Presentator (x), presentator (x).
-2-
- <https://www.ad.nl/show/nederlandse-film-anne-in-februari-wereldwijd-op-netflix-te-zien~a98c2683/>
Scenarist (v), regisseur (v), acteur (x).
-3-
- <https://www.ad.nl/politiek/cultuursector-krijgt-miljoenenimpuls-12-5-miljoen-naar-dramaserie-en-docus~ab604170/>
Staatssecretaris (v), technici (algemeen), decorbouwers (algemeen), staatssecretaris (v)
-4-
- <https://www.ad.nl/show/bekroonde-filmmaker-heddy-honigmann-op-70-jarige-leeftijd-overleden~a39bb8d47/>

Filmmaker (v), filmmaker (v), documentairemakers (m en v), filmmaakster (v), regisseur (v), regisseur (v).

-6-

- <https://www.ad.nl/show/s10-in-finale-songfestival-als-elfde-aan-de-beurt-ook-belgie-kwalificeert-zich~ab7f69a94/>

Zangeres (v), producers (m en v), soloartiesten (m en v), artiesten (m en v), artiesten (m en v), zangeres (v), zangeres (v).

-7-

- <https://www.ad.nl/show/2-4-miljoen-kijkers-speculeren-erop-los-dit-is-de-eerste-afvaller-van-the-masked-singer~a674735a/>

Radio-dj (m), journalist (m), presentator (m), entertainer (onbekend).

- <https://www.ad.nl/show/lady-gaga-hielp-sam-smith-bij-ontdekken-queer-identiteit~a8814c31/>

Acteur (x), acteur (x), regisseur (v), acteur (x)

De Telegraaf Economie

- <https://www.telegraaf.nl/financieel/607880282/we-wisselen-vaker-van-beroepsgroep-switch-van-supermarkt-naar-klaslokaal>

Onderzoekers (onbekend), CBS-hoofdeconoom (m), horecamedewerkers (algemeen), kappers (algemeen), reisleiders (algemeen)

-5-

- <https://www.telegraaf.nl/financieel/1064869400/oplossingen-voor-schiphol-chaos-allemaal-van-de-baan-geschoven-nu-zitten-we-ermee>

Topman (m), KLM-topman (m), topman (onbekend), woordvoester (v), woordvoerder (onbekend), burgemeester (v), operationeel directeur (m)

-7-

- <https://www.telegraaf.nl/financieel/709331656/zo-worden-nietsvermoedende-burgers-met-een-recreatiewoning-aan-alle-kanten-opgelicht>

Burgemeester (m), woordvoerder (onbekend), campingmanager (m), woordvoerder (onbekend), woordvoerder (onbekend), managers (onbekend), adviseur (onbekend), verkoopmanager (onbekend), bemiddelaars (algemeen), adviseurs (algemeen), hypotheekadviseurs (algemeen), AFM-woordvoerder (onbekend), directeur (m),

Recron-directeur (m), directeur (m)

-15-

- <https://www.telegraaf.nl/financieel/1025316321/groningse-gedupeerden-gaswinning-als-eerste-gehoord-door-enquetc-commissie>

Onderzoekers (onbekend), minister (m), hoogleraar (m), president (m), Gasunie-directeur (m), hoogleraar (m), inspecteur-generaal (m), minister (m), staatssecretaris (m), voorzitter (m), oud-ministers (m en v), geomechanica-specialist (m), Shell-bestuurder (m), oud-directeur-generaal (m), directeur (m), hoofddirecteur (m), hoogleraar (m), wetenschapper (m)

-18-

- <https://www.telegraaf.nl/financieel/198880852/topman-krimp-is-voor-klm-rampzalig-scenario>

Topman (m), president-directeur (m), ceo (m), ceo (m)

-4-

- <https://www.telegraaf.nl/financieel/1048229050/opgeleid-worden-voor-baan-voor-t-leven-met-de-energietransitie>

Teamleider (v), monteurs (onbekend), monteur (algemeen), monteur (algemeen), monteur (algemeen)

-5-

- <https://www.telegraaf.nl/financieel/129528844/strijder-voor-circulaire-economie-ik-heb-niets-met-geitenwollen-sokken>

Econoom (v), ceo (v), architect (m), econoom (v), architect (m), architect (m)

-6-

- <https://www.telegraaf.nl/financieel/1471631696/fastfoodrestaurants-zitten-vaak-bij-scholen>

Onderzoeker (m), wethouder (v), gemeentewoordvoerder (onbekend), wethouder (v), bedrijfsleider (m)

-5-

- <https://www.telegraaf.nl/financieel/302660443/ongepaste-aanrakingen-maar-wel-ontslagvergoeding-voor-docent>

Docent (m), advocaat-generaal van de Hoge Raad (m), leidinggevende (algemeen), docent (algemeen), docent (m), docent (m), docent (m), docent (m), docent (m), rechter (onbekend), docent (m), docent (m), advocaat (m), docent (m), docent (m),

docent (m), docent (m), docent (m), docent (m)

-19-

- <https://www.telegraaf.nl/financieel/531263955/berlijn-begint-te-niezen-economische-verkoudheid-via-duitsland-dreigt>

Kanselier (m), ceo's (onbekend), bestuursvoorzitters (onbekend), vice-kanselier (m), voorzitter (m), oud-kanselier (v), CDU-chef (m), verslaggevers (onbekend), voorzitter (m), financieel expert (m)

-10-

- <https://www.telegraaf.nl/financieel/124266399/na-abp-en-pme-gaat-ook-pensioen-bij-zorg-en-welzijn-omhoog-met-bijna-3-procent>

Bestuursvoorzitter (v)

-1-

- <https://www.telegraaf.nl/financieel/2133621186/ruim-10-miljoen-groeikapitaal-voor-cybersecurity-start-up-hadrian>

Ondernemers (m), Hadrian-ceo (m)

-2-

- <https://www.telegraaf.nl/nieuws/61345978/sekslijnmiljonair-george-skene-64-overleden>

Ondernemer (m), stewardess (v), artiesten (m).

-3-

- <https://www.telegraaf.nl/nieuws/862100609/groot-tekort-aan-chinese-koks-binnenkort-geen-babi-pangang-meer-te-krijgen>

Koks (algemeen), koks (m en v), kok (algemeen), directrice (v), woordvoerder (onbekend)

-5-

- <https://www.telegraaf.nl/financieel/425388076/mailtjes-naar-echtgenoot-geen-reden-ontslag-vrouw-krijgt-1-5-ton-mee>

Directrice (v), directrice (v), verkoopster (v), leidinggevende (v), statutair directrice (v), directrice (v), advocaat (onbekend), rechter (onbekend)

-8-

- <https://www.telegraaf.nl/financieel/1214413220/deze-mensen-krijgen-meer-loon-keertje-extra-uit-eten>

Operationeel expert (m), politieman (m), secretaresse (v), politiemedewerkster (v), operationeel expert (m), politieman (m), lerares (v), assistent bedrijfsleider (m)

-8-

- <https://www.telegraaf.nl/financieel/1914908931/101-maar-nog-niet-met-pensioen-deze-canadese-is-nog-tot-haar-104e-vliegvelddirecteur>

Vliegvelddirecteur (v), directeur (v), secretaresse (v), secretaresse (v), manager (v), burgemeester (v), burgemeester (v), politici (algemeen), vliegvelddirecteur (v), speciaal adviseur (v)

-10-

- <https://www.telegraaf.nl/financieel/843194615/grapje-over-luie-ambtenaar-niet-zo-onschuldig-imagoprobleem-treft-ook-burgers>

Ambtenaar (algemeen), ambtenaar (algemeen), ambtenaren (algemeen), onderzoekers (m en v), hoogleraar (m), ambtenaar (algemeen), ambtenaren (algemeen), promovenda (v), onderzoekers (m en v), ambtenaar (algemeen), ambtenaren (algemeen)

-11-

- <https://www.telegraaf.nl/financieel/1884515979/staking-is-lastig-maar-allerlei-rechten-aan-te-danken>

Bagage-afhandelaars (algemeen), voorzitter (m), buschauffeurs (algemeen), callcentermedewerkers (algemeen), onderzoeker (v), promovendus (v), advocaat arbeidsrecht (m), rechter (algemeen), boa's (algemeen), onderzoeker (v)

-10-

- <https://www.telegraaf.nl/financieel/1889828296/bestuurder-bij-milieudelict-prive-makkelijker-te-vervolgen>

Bestuurder (algemeen), bestuurders (algemeen), promovendus (m), bestuurders (algemeen), leidinggevend (algemeen), universitair docent (m), bestuurders (algemeen), bestuurders (algemeen), onderzoeker (m), jurist (m), bestuurders (algemeen), leidinggevend (algemeen), sanctierechtsspecialist (m), docent (m)

-14-

De Telegraaf Cultuur

- <https://www.telegraaf.nl/entertainment/1104796695/gouden-dagen-over-de-onzekere-wereld-der-millennials>

- Schrijver (m), memoireschrijver (onbekend), manager (m), politicus (m), politici (algemeen), professor (m), literatuurcolumnist (m)

-7-

- <https://www.telegraaf.nl/nieuws/375997412/tefaf-is-kleiner-maar-kooplust-blijft-onverminderd-groot>

Verzamelaars (algemeen), museumdirecteuren (algemeen), conservatoren (algemeen), directeur (m), directeur (m), conservator (v), kunsthistoricus (m).

-7-

- <https://www.telegraaf.nl/entertainment/1077735334/regisseur-baz-luhrmann-elvis-leefde-voor-het-podium>

Regisseur (m), koning (m), cineast (m), manager (m), zanger (m), regisseur (m), zanger (m), kolonel (m), biograaf (onbekend), muziekpromotor (m)

-10-

- <https://www.telegraaf.nl/entertainment/1321147398/boerderij-van-dorst-keert-in-najaar-terug>

Presentator (x)

-1-

- <https://www.telegraaf.nl/entertainment/1751627143/katja-schuurman-paddo-s-zijn-een-fantastische-uitvinding>

Presentatrice (v), presentator (x)

-2-

- <https://www.telegraaf.nl/entertainment/1938450095/raven-van-dorst-vraagt-genderneutraal-paspoort-aan-deze-hermie-is-superblij>

Presentator (x)

-1-

- <https://www.telegraaf.nl/entertainment/1369925237/amber-heard-in-hoger-beroep-dat-doe-je-als-je-weet-dat-je-gelijk-hebt>

Advocaat (v), actrice (v), advocaat (v), acteur (m), advocaat (v), acteur (m)

-6-

- <https://www.telegraaf.nl/entertainment/1684034132/desi-van-doeveren-met-bagage-op-toneel-in-hello-again>

Actrice (v), schrijver (m), regisseur (m).

-3-

- <https://www.telegraaf.nl/entertainment/1043805437/amber-heard-schrijft-allesonthullend-boek-over-johnny-depp>
Actrice (v), acteur (m), Aquaman-actrice (v), actrice (v), echtscheidingsadvocaat (onbekend), actrice (v)
-6-
- <https://www.telegraaf.nl/entertainment/851211615/op-zoek-naar-natuurgeesten-in-het-bos-bij-japanse-sprookjes>
Theatermaakster (v), dokter (onbekend), regisseuse (v).
-3-
- <https://www.telegraaf.nl/entertainment/2095724055/nita-kersten-maakt-apocalyps-bij-toneelschuur-producties>
Regisseuse (v), theatermakers (m en v), regisseur (m en v), actrices (v), regisseuse (v).
-5-
- <https://www.telegraaf.nl/entertainment/1038329754/bedroefde-reacties-op-overlijden-willibrord-frequin>
Televisiemaker (m), journalist (m), journalist (m), presentatrice (v), staatssecretaris (v), staatssecretaris (v)
-6-
- <https://www.telegraaf.nl/entertainment/1974700563/vergeten-fotoboek-verschijnt-alsnog-na-33-jaar>
Grafisch ontwerper (m), filmmaker (m), fotografen (m en v), burgemeester (v), uitgever (m), kunstverzamelaar (m)
-6-
- <https://www.telegraaf.nl/entertainment/2053720613/europees-joods-congres-roept-harper-collins-op-omstreden-anne-frank-boek-van-markt-te-halen>
President (m), ceo (m), schrijvers (m en v), directeur (v), historica (v), onderzoekers (onbekend), onderzoekers (onbekend), FBI agent (onbekend), schrijver (m), historicus (m), universitair docent (m), hoogleraar (m)
-12-
- <https://www.telegraaf.nl/nieuws/1318237115/staatssecretaris-uslu-wilde-alleen-cultuur-en-media-fanfare-is-ook-cultuur>
Staatssecretaris (v), D66-politica (v), cultuurhistorica (v), onderzoeker (v), staatssecretaris (v), ex-ondernemer (v), verslaggever (m), D66-leider (v)
-8-

- <https://www.telegraaf.nl/entertainment/1852870730/historica-bezorgt-haar-joodse-grootmoeder-eerherstel>

Historicus (algemeen), topkokkin (v), kokkin (v)

-3-

- <https://www.telegraaf.nl/entertainment/1496476083/raven-spot-met-harde-werk-maarten-van-rossem-na-ingestorte-kas>

Presentator (x)

-1-

- <https://www.telegraaf.nl/entertainment/1961940701/raven-van-dorst-houdt-vriendin-bewust-uit-de-media-ze-komt-niet-uit-die-f-cking-tv-wereld>

Presentator (x), presentator (x)

-2-

- <https://www.telegraaf.nl/entertainment/703313542/miljuschka-reageert-op-vonnisholleeder-climax-na-leven-lang-familieleed>

Tv-presentatrice (v), presentatrice (v)

-2-

- <https://www.telegraaf.nl/entertainment/296439033/portret-maarten-tromp-topstuk-tefaf>

Schilder (m), kunsthandelaar (m), scherpschutter (m), luitenant-admiraal (m), collectioneur (m), kunstexperts (algemeen), kunsthandelaren (onbekend), kunstenaars (v).

-8-

Bijlage III. Indeling van beroepsaanduidingen in de categorieën

NRC Handelsblad Economie

Er wordt verwezen naar een man of naar meerdere mannen: 66

- Man wordt met mannelijke beroepsaanduiding omschreven: 47
- Man wordt neutraal omschreven.
 - o Man wordt omschreven met een neutrale term: 4

- Man wordt omschreven met een neutrale term waar een gendergemarkeerd alternatief voor is.
- Man wordt met Engelse, neutrale beroepsaanduiding omschreven: 4
- Man wordt met beroepsaanduiding omschreven waar geen vrouwelijk equivalent voor bestaat: 11

Er wordt verwezen naar een vrouw of meerdere vrouwen: 41

- Vrouw wordt met mannelijke beroepsaanduiding omschreven: 13
- Vrouw wordt met vrouwelijke beroepsaanduiding omschreven: 12
- Vrouw wordt neutraal omschreven.
 - Vrouw wordt omschreven met een neutrale term: 6
 - Vrouw wordt omschreven met een neutrale term waar een gendergemarkeerd alternatief voor is:
 - Vrouw wordt met Engelse, neutrale beroepsaanduiding omschreven: 9
- Vrouw wordt met beroepsomschrijving omschreven waar geen mannelijk equivalent voor bestaat: 0
- Vrouw wordt met beroepsomschrijving omschreven waar geen vrouwelijk equivalent voor bestaat: 1

Er wordt verwezen naar een non-binair persoon of meerdere non-binaire personen: 0

- Non-binair persoon wordt mannelijk omschreven.
- Non-binair persoon wordt vrouwelijk omschreven.
- Non-binair persoon wordt neutraal omschreven.
 - Non-binair persoon wordt omschreven met een neutrale term.
 - Non-binair persoon wordt omschreven met een neutrale term waar een gendergemarkeerd alternatief voor is.
 - Non-binair persoon wordt met Engelse, neutrale beroepsaanduiding omschreven.
- Non-binair persoon wordt met een beroepsaanduiding omschreven die geen mannelijk of vrouwelijk equivalent heeft.

Er wordt verwezen naar mannen, vrouwen en non-binaire personen: 5

- De groep wordt omschreven met een mannelijke beroepsaanduiding: 1
- De groep wordt omschreven met een neutrale beroepsaanduiding.

- De groep wordt omschreven met een neutrale term.
- De groep wordt omschreven met een neutrale term waar een gendergemarkeerd alternatief voor is.
- De groep wordt omschreven met een Engelse, neutrale beroepsaanduiding: 2
- De groep wordt omschreven met een beroepsaanduiding waar geen vrouwelijk equivalent voor is: 2

Er wordt gebruikgemaakt van een algemene beroepsaanduiding: 17

- Beroepsaanduiding is mannelijk en wordt algemeen gebruikt: 11
- Beroepsaanduiding is vrouwelijk en wordt algemeen gebruikt: 1
- Beroepsaanduiding is neutraal.
 - Beroepsaanduiding is neutraal en wordt algemeen gebruikt: 1
 - Beroepsaanduiding is neutraal en heeft een gendergemarkeerd alternatief: 3
 - Beroepsaanduiding is Engels – en dus neutraal – en wordt algemeen gebruikt.
- Beroepsaanduiding is algemeen en heeft geen mannelijk of vrouwelijk equivalent: 1

Het is onduidelijk naar wie verwezen wordt: 16

- Het is onduidelijk over wie het gaat en er wordt een mannelijke beroepsaanduiding gebruikt: 12
 - Het is onduidelijk over wie het gaat en er wordt een vrouwelijke beroepsaanduiding gebruikt: 0
 - Het is onduidelijk over wie het gaat.
 - Het is onduidelijk over wie het gaat en er wordt een neutrale beroepsaanduiding gebruikt: 1
 - Het is onduidelijk over wie het gaat en er wordt een neutrale beroepsaanduiding gebruikt waar een gendergemarkeerd alternatief voor is: 1
 - Het is onduidelijk naar wie verwezen wordt en er wordt een Engelse beroepsaanduiding gebruikt: 1
 - Het is onduidelijk over wie het gaat en er wordt een beroepsaanduiding gebruikt die geen mannelijk of vrouwelijk equivalent heeft: 1
- Aantal gendergemarkeerde beroepsaanduidingen waar een genderneutraal alternatief voor was: 49

NRC Handelsblad Cultuur

Er wordt verwezen naar een man of naar meerdere mannen: 79

- Man wordt met mannelijke beroepsaanduiding omschreven: 64
- Man wordt neutraal omschreven.
 - o Man wordt omschreven met een neutrale term: 9
 - o Man wordt omschreven met een neutrale term waar een gendergemarkeerd alternatief voor is: 3
 - o Man wordt met Engelse, neutrale beroepsaanduiding omschreven.
- Man wordt met beroepsaanduiding omschreven waar geen vrouwelijk equivalent voor bestaat: 5

Er wordt verwezen naar een vrouw of meerdere vrouwen: 49

- Vrouw wordt met mannelijke beroepsaanduiding omschreven: 20
- Vrouw wordt met vrouwelijke beroepsaanduiding omschreven: 23
- Vrouw wordt neutraal omschreven.
 - o Vrouw wordt omschreven met een neutrale term: 1
 - o Vrouw wordt omschreven met een neutrale term waar een gendergemarkeerd alternatief voor is.
 - o Vrouw wordt met Engelse, neutrale beroepsaanduiding omschreven: 3
- Vrouw wordt met beroepsomschrijving omschreven waar geen mannelijk equivalent voor bestaat: 0
- Vrouw wordt met beroepsomschrijving omschreven waar geen vrouwelijk equivalent voor bestaat: 2

Er wordt verwezen naar een non-binair persoon of meerdere non-binaire personen: 12

- Non-binair persoon wordt mannelijk omschreven: 12
- Non-binair persoon wordt vrouwelijk omschreven.
- Non-binair persoon wordt neutraal omschreven.
 - o Non-binair persoon wordt omschreven met een neutrale term:
 - o Non-binair persoon wordt omschreven met een neutrale term waar een gendergemarkeerd alternatief voor is:
 - o Non-binair persoon wordt met Engelse, neutrale beroepsaanduiding omschreven.

- Non-binair persoon wordt met een beroepsaanduiding omschreven die geen mannelijk of vrouwelijk equivalent heeft.

Er wordt verwezen naar mannen, vrouwen en non-binaire personen

- De groep wordt omschreven met een mannelijke beroepsaanduiding: 8
- De groep wordt omschreven met een neutrale beroepsaanduiding.
 - o De groep wordt omschreven met een neutrale term.
 - o De groep wordt omschreven met een neutrale term waar een gendergemarkeerd alternatief voor is.
 - o De groep wordt omschreven met een Engelse, neutrale beroepsaanduiding.

Er wordt gebruikgemaakt van een algemene beroepsaanduiding

- Beroepsaanduiding is mannelijk en wordt algemeen gebruikt: 14
- Beroepsaanduiding is vrouwelijk en wordt algemeen gebruikt: 0
- Beroepsaanduiding is neutraal en wordt algemeen gebruikt: 3
 - o Beroepsaanduiding is Engels – en dus neutraal – en wordt algemeen gebruikt:
- Meervoudige beroepsaanduiding heeft geen mannelijk of vrouwelijk equivalent en wordt gebruikt voor mannen, vrouwen en non-binaire personen: 1

Het is onduidelijk naar wie verwezen wordt

- Het is onduidelijk over wie het gaat en er wordt een mannelijke beroepsaanduiding gebruikt: 6
- Het is onduidelijk over wie het gaat en er wordt een vrouwelijke beroepsaanduiding gebruikt.
- Het is onduidelijk over wie het gaat.
 - o Het is onduidelijk over wie het gaat en er wordt een neutrale beroepsaanduiding gebruikt: 10
 - o Het is onduidelijk over wie het gaat en er wordt een neutrale beroepsaanduiding gebruikt waar een gendergemarkeerd alternatief voor is: 6.
 - o Het is onduidelijk naar wie verwezen wordt en er wordt een Engelse beroepsaanduiding gebruikt.
- Het is onduidelijk over wie het gaat en er wordt een beroepsaanduiding gebruikt die geen mannelijk of vrouwelijk equivalent heeft.

- Aantal gendergemarkeerde beroepsaanduidingen waar een genderneutraal alternatief voor was: 23

De Volkskrant Economie

Er wordt verwezen naar een man of naar meerdere mannen

- Man wordt met mannelijke beroepsaanduiding omschreven: 30
- Man wordt neutraal omschreven.
 - Man wordt omschreven met een neutrale term: 1
 - Man wordt omschreven met een neutrale term waar een gendergemarkeerd alternatief voor is:
 - Man wordt met Engelse, neutrale beroepsaanduiding omschreven: 6
- Man wordt met beroepsaanduiding omschreven waar geen vrouwelijk equivalent voor bestaat: 14

Er wordt verwezen naar een vrouw of meerdere vrouwen

- Vrouw wordt met mannelijke beroepsaanduiding omschreven: 12
- Vrouw wordt met vrouwelijke beroepsaanduiding omschreven: 2
- Vrouw wordt neutraal omschreven.
 - Vrouw wordt omschreven met een neutrale term: 4
 - Vrouw wordt omschreven met een neutrale term waar een gendergemarkeerd alternatief voor is: 6
 - Vrouw wordt met Engelse, neutrale beroepsaanduiding omschreven: 3
- Vrouw wordt met beroepsomschrijving omschreven waar geen mannelijk equivalent voor bestaat.
- Vrouw wordt met beroepsomschrijving omschreven waar geen vrouwelijk equivalent voor bestaat: 8
- Meerdere vrouwen worden met een mannelijke, meervoudige beroepsaanduiding omschreven: 2

Er wordt verwezen naar een non-binair persoon of meerdere non-binaire personen

- Non-binair persoon wordt mannelijk omschreven.
- Non-binair persoon wordt vrouwelijk omschreven.
- Non-binair persoon wordt neutraal omschreven.
 - Non-binair persoon wordt omschreven met een neutrale term:

- Non-binair persoon wordt omschreven met een neutrale term waar een gendergemarkeerd alternatief voor is:
- Non-binair persoon wordt met Engelse, neutrale beroepsaanduiding omschreven.
- Non-binair persoon wordt met een beroepsaanduiding omschreven die geen mannelijk of vrouwelijk equivalent heeft.

Er wordt verwezen naar mannen, vrouwen en non-binaire personen

- De groep wordt omschreven met een mannelijke beroepsaanduiding: 10
- De groep wordt omschreven met een neutrale beroepsaanduiding.
 - De groep wordt omschreven met een neutrale term: 9
 - De groep wordt omschreven met een neutrale term waar een gendergemarkeerd alternatief voor is: 2
 - De groep wordt omschreven met een Engelse, neutrale beroepsaanduiding.

Er wordt gebruikgemaakt van een algemene beroepsaanduiding

- Beroepsaanduiding is mannelijk en wordt algemeen gebruikt: 10
- Beroepsaanduiding is vrouwelijk en wordt algemeen gebruikt.
- Beroepsaanduiding is neutraal.
 - Beroepsaanduiding is neutraal en wordt algemeen gebruikt: 12
 - Beroepsaanduiding is neutraal en heeft een gendergemarkeerd alternatief: 14
 - Beroepsaanduiding is Engels – en dus neutraal – en wordt algemeen gebruikt: 5
- Beroepsaanduiding is algemeen en heeft geen mannelijk of vrouwelijk equivalent: 2

Het is onduidelijk naar wie verwezen wordt.

- Het is onduidelijk over wie het gaat en er wordt een mannelijke beroepsaanduiding gebruikt: 8.
- Het is onduidelijk over wie het gaat en er wordt een vrouwelijke beroepsaanduiding gebruikt: 1.
- Het is onduidelijk over wie het gaat:
 - Het is onduidelijk over wie het gaat en er wordt een neutrale beroepsaanduiding gebruikt: 10.

- Het is onduidelijk over wie het gaat en er wordt een neutrale beroepsaanduiding gebruikt waar een gendergemarkeerd alternatief voor is: 6.
- Het is onduidelijk naar wie verwezen wordt en er wordt een Engelse beroepsaanduiding gebruikt.
- Het is onduidelijk over wie het gaat en er wordt een beroepsaanduiding gebruikt die geen mannelijk of vrouwelijk equivalent heeft: 2.
- Aantal gendergemarkeerde beroepsaanduidingen waar een genderneutraal alternatief voor was: 19

De Volkskrant Cultuur

Er wordt verwezen naar een man of naar meerdere mannen

- Man wordt met mannelijke beroepsaanduiding omschreven: 82
- Man wordt neutraal omschreven.
 - Man wordt omschreven met een neutrale term: 9
 - Man wordt omschreven met een neutrale term waar een gendergemarkeerd alternatief voor is: 1
 - Man wordt met Engelse, neutrale beroepsaanduiding omschreven: 5
- Man wordt met beroepsaanduiding omschreven waar geen vrouwelijk equivalent voor bestaat: 6

Er wordt verwezen naar een vrouw of meerdere vrouwen

- Vrouw wordt met mannelijke beroepsaanduiding omschreven: 43
- Vrouw wordt met vrouwelijke beroepsaanduiding omschreven: 36
- Vrouw wordt neutraal omschreven.
 - Vrouw wordt omschreven met een neutrale term: 7
 - Vrouw wordt omschreven met een neutrale term waar een gendergemarkeerd alternatief voor is:
 - Vrouw wordt met Engelse, neutrale beroepsaanduiding omschreven: 3
- Vrouw wordt met beroepsomschrijving omschreven waar geen mannelijk equivalent voor bestaat.
- Vrouw wordt met beroepsomschrijving omschreven waar geen vrouwelijk equivalent voor bestaat: 3

Er wordt verwezen naar een non-binair persoon of meerdere non-binaire personen

- Non-binair persoon wordt mannelijk omschreven: 5
- Non-binair persoon wordt vrouwelijk omschreven.
- Non-binair persoon wordt neutraal omschreven.
 - o Non-binair persoon wordt omschreven met een neutrale term:
 - o Non-binair persoon wordt omschreven met een neutrale term waar een gendergemarkeerd alternatief voor is:
 - o Non-binair persoon wordt met Engelse, neutrale beroepsaanduiding omschreven.
- Non-binair persoon wordt met een beroepsaanduiding omschreven die geen mannelijk of vrouwelijk equivalent heeft.

Er wordt verwezen naar mannen, vrouwen en non-binaire personen

- De groep wordt omschreven met een mannelijke beroepsaanduiding: 6
- De groep wordt omschreven met een neutrale beroepsaanduiding.
 - o De groep wordt omschreven met een neutrale term.
 - o De groep wordt omschreven met een neutrale term waar een gendergemarkeerd alternatief voor is:
 - o De groep wordt omschreven met een Engelse, neutrale beroepsaanduiding: 3

Er wordt gebruikgemaakt van een algemene beroepsaanduiding

- Beroepsaanduiding is mannelijk en wordt algemeen gebruikt: 31
- Beroepsaanduiding is vrouwelijk en wordt algemeen gebruikt: 13
- Beroepsaanduiding is neutraal.
 - o Beroepsaanduiding is neutraal en wordt algemeen gebruikt: 8
 - o Beroepsaanduiding is neutraal en heeft een gendergemarkeerd alternatief:
 - o Beroepsaanduiding is Engels – en dus neutraal – en wordt algemeen gebruikt: 2
- Beroepsaanduiding is algemeen en heeft geen mannelijk of vrouwelijk equivalent:

Het is onduidelijk naar wie verwezen wordt.

- Het is onduidelijk over wie het gaat en er wordt een mannelijke beroepsaanduiding gebruikt: 8

- Het is onduidelijk over wie het gaat en er wordt een vrouwelijke beroepsaanduiding gebruikt:
 - Het is onduidelijk over wie het gaat:
 - Het is onduidelijk over wie het gaat en er wordt een neutrale beroepsaanduiding gebruikt: 1
 - Het is onduidelijk over wie het gaat en er wordt een neutrale beroepsaanduiding gebruikt waar een gendergemarkeerd alternatief voor is:
 - Het is onduidelijk naar wie verwezen wordt en er wordt een Engelse beroepsaanduiding gebruikt.
 - Het is onduidelijk over wie het gaat en er wordt een beroepsaanduiding gebruikt die geen mannelijk of vrouwelijk equivalent heeft: 2
- Aantal gendergemarkeerde beroepsaanduidingen waar een genderneutraal alternatief voor was: 39

Trouw Economie

Er wordt verwezen naar een man of naar meerdere mannen: 45

- Man wordt met mannelijke beroepsaanduiding omschreven: 26
- Man wordt neutraal omschreven.
 - Man wordt omschreven met een neutrale term: 12
 - Man wordt omschreven met een neutrale term waar een gendergemarkeerd alternatief voor is: 1
 - Man wordt met Engelse, neutrale beroepsaanduiding omschreven: 2
- Man wordt met beroepsaanduiding omschreven waar geen vrouwelijk equivalent voor bestaat: 4

Er wordt verwezen naar een vrouw of meerdere vrouwen: 35

- Vrouw wordt met mannelijke beroepsaanduiding omschreven: 12
- Vrouw wordt met vrouwelijke beroepsaanduiding omschreven: 12
- Vrouw wordt neutraal omschreven.
 - Vrouw wordt omschreven met een neutrale term: 5
 - Vrouw wordt omschreven met een neutrale term waar een gendergemarkeerd alternatief voor is.

- Vrouw wordt met Engelse, neutrale beroepsaanduiding omschreven: 1
- Vrouw wordt met beroepsomschrijving omschreven waar geen mannelijk equivalent voor bestaat.
- Vrouw wordt met beroepsomschrijving omschreven waar geen vrouwelijk equivalent voor bestaat: 5

Er wordt verwezen naar een non-binair persoon of meerdere non-binaire personen

- Non-binair persoon wordt mannelijk omschreven.
- Non-binair persoon wordt vrouwelijk omschreven.
- Non-binair persoon wordt neutraal omschreven.
 - Non-binair persoon wordt omschreven met een neutrale term:
 - Non-binair persoon wordt omschreven met een neutrale term waar een gendergemarkeerd alternatief voor is:
 - Non-binair persoon wordt met Engelse, neutrale beroepsaanduiding omschreven.
- Non-binair persoon wordt met een beroepsaanduiding omschreven die geen mannelijk of vrouwelijk equivalent heeft.

Er wordt verwezen naar mannen, vrouwen en non-binaire personen: 1

- De groep wordt omschreven met een mannelijke beroepsaanduiding: 1
- De groep wordt omschreven met een neutrale beroepsaanduiding.
 - De groep wordt omschreven met een neutrale term:
 - De groep wordt omschreven met een neutrale term waar een gendergemarkeerd alternatief voor is:
 - De groep wordt omschreven met een Engelse, neutrale beroepsaanduiding.

Er wordt gebruikgemaakt van een algemene beroepsaanduiding: 33

- Beroepsaanduiding is mannelijk en wordt algemeen gebruikt: 19
- Beroepsaanduiding is vrouwelijk en wordt algemeen gebruikt: 3
- Beroepsaanduiding is neutraal.
 - Beroepsaanduiding is neutraal en wordt algemeen gebruikt: 6
 - Beroepsaanduiding is neutraal en heeft een gendergemarkeerd alternatief:
 - Beroepsaanduiding is Engels – en dus neutraal – en wordt algemeen gebruikt:

- Beroepsaanduiding is algemeen en heeft geen mannelijk of vrouwelijk equivalent: 2

Het is onduidelijk naar wie verwezen wordt: 20

- Het is onduidelijk over wie het gaat en er wordt een mannelijke beroepsaanduiding gebruikt: 14
 - Het is onduidelijk over wie het gaat en er wordt een vrouwelijke beroepsaanduiding gebruikt: 5
 - Het is onduidelijk over wie het gaat:
 - o Het is onduidelijk over wie het gaat en er wordt een neutrale beroepsaanduiding gebruikt.
 - o Het is onduidelijk over wie het gaat en er wordt een neutrale beroepsaanduiding gebruikt waar een gendergemarkeerd alternatief voor is.
 - o Het is onduidelijk naar wie verwezen wordt en er wordt een Engelse beroepsaanduiding gebruikt: 1
 - Het is onduidelijk over wie het gaat en er wordt een beroepsaanduiding gebruikt die geen mannelijk of vrouwelijk equivalent heeft.
- Aantal gendergemarkeerde beroepsaanduidingen waar een genderneutraal alternatief voor was: 21

Trouw Cultuur

Er wordt verwezen naar een man of naar meerdere mannen: 66

- Man wordt met mannelijke beroepsaanduiding omschreven: 53
- Man wordt neutraal omschreven.
 - o Man wordt omschreven met een neutrale term: 6
 - o Man wordt omschreven met een neutrale term waar een gendergemarkeerd alternatief voor is: 3
 - o Man wordt met Engelse, neutrale beroepsaanduiding omschreven: 2
- Man wordt met beroepsaanduiding omschreven waar geen vrouwelijk equivalent voor bestaat: 2

Er wordt verwezen naar een vrouw of meerdere vrouwen: 71

- Vrouw wordt met mannelijke beroepsaanduiding omschreven: 28

- Vrouw wordt met vrouwelijke beroepsaanduiding omschreven: 37
- Vrouw wordt neutraal omschreven.
 - o Vrouw wordt omschreven met een neutrale term: 5
 - o Vrouw wordt omschreven met een neutrale term waar een gendergemarkeerd alternatief voor is: 3
 - o Vrouw wordt met Engelse, neutrale beroepsaanduiding omschreven: 2
- Vrouw wordt met beroepsomschrijving omschreven waar geen mannelijk equivalent voor bestaat.
- Vrouw wordt met beroepsomschrijving omschreven waar geen vrouwelijk equivalent voor bestaat: 2

Er wordt verwezen naar een non-binair persoon of meerdere non-binaire personen: 3

- Non-binair persoon wordt mannelijk omschreven: 3
- Non-binair persoon wordt vrouwelijk omschreven.
- Non-binair persoon wordt neutraal omschreven.
 - o Non-binair persoon wordt omschreven met een neutrale term:
 - o Non-binair persoon wordt omschreven met een neutrale term waar een gendergemarkeerd alternatief voor is:
 - o Non-binair persoon wordt met Engelse, neutrale beroepsaanduiding omschreven.
- Non-binair persoon wordt met een beroepsaanduiding omschreven die geen mannelijk of vrouwelijk equivalent heeft.

Er wordt verwezen naar mannen, vrouwen en non-binaire personen: 16

- De groep wordt omschreven met een mannelijke beroepsaanduiding: 13
- De groep wordt omschreven met een neutrale beroepsaanduiding.
 - o De groep wordt omschreven met een neutrale term: 1
 - o De groep wordt omschreven met een neutrale term waar een gendergemarkeerd alternatief voor is: 2
 - o De groep wordt omschreven met een Engelse, neutrale beroepsaanduiding.

Er wordt gebruikgemaakt van een algemene beroepsaanduiding: 21

- Beroepsaanduiding is mannelijk en wordt algemeen gebruikt: 11
- Beroepsaanduiding is vrouwelijk en wordt algemeen gebruikt:

- Beroepsaanduiding is neutraal.
 - Beroepsaanduiding is neutraal en wordt algemeen gebruikt: 7
 - Beroepsaanduiding is neutraal en heeft een gendergemarkeerd alternatief: 2
 - Beroepsaanduiding is Engels – en dus neutraal – en wordt algemeen gebruikt:
- Beroepsaanduiding is algemeen en heeft geen mannelijk of vrouwelijk equivalent:

Het is onduidelijk naar wie verwezen wordt: 9

- Het is onduidelijk over wie het gaat en er wordt een mannelijke beroepsaanduiding gebruikt: 6
 - Het is onduidelijk over wie het gaat en er wordt een vrouwelijke beroepsaanduiding gebruikt: 1
 - Het is onduidelijk over wie het gaat:
 - Het is onduidelijk over wie het gaat en er wordt een neutrale beroepsaanduiding gebruikt: 2
 - Het is onduidelijk over wie het gaat en er wordt een neutrale beroepsaanduiding gebruikt waar een gendergemarkeerd alternatief voor is.
 - Het is onduidelijk naar wie verwezen wordt en er wordt een Engelse beroepsaanduiding gebruikt:
 - Het is onduidelijk over wie het gaat en er wordt een beroepsaanduiding gebruikt die geen mannelijk of vrouwelijk equivalent heeft.
- Aantal gendergemarkeerde beroepsaanduidingen waar een genderneutraal alternatief voor was: 47

Algemeen Dagblad Economie

Er wordt verwezen naar een man of naar meerdere mannen:

- Man wordt met mannelijke beroepsaanduiding omschreven: 43
- Man wordt neutraal omschreven.
 - Man wordt omschreven met een neutrale term: 8
 - Man wordt omschreven met een neutrale term waar een gendergemarkeerd alternatief voor is:
 - Man wordt met Engelse, neutrale beroepsaanduiding omschreven: 1
- Man wordt met beroepsaanduiding omschreven waar geen vrouwelijk equivalent voor bestaat: 6

Er wordt verwezen naar een vrouw of meerdere vrouwen:

- Vrouw wordt met mannelijke beroepsaanduiding omschreven: 11
- Vrouw wordt met vrouwelijke beroepsaanduiding omschreven: 8
- Vrouw wordt neutraal omschreven.
 - o Vrouw wordt omschreven met een neutrale term: 3
 - o Vrouw wordt omschreven met een neutrale term waar een gendergemarkeerd alternatief voor is.
 - o Vrouw wordt met Engelse, neutrale beroepsaanduiding omschreven: 2
- Vrouw wordt met beroepsomschrijving omschreven waar geen mannelijk equivalent voor bestaat.
- Vrouw wordt met beroepsomschrijving omschreven waar geen vrouwelijk equivalent voor bestaat: 8

Er wordt verwezen naar een non-binair persoon of meerdere non-binaire personen

- Non-binair persoon wordt mannelijk omschreven.
- Non-binair persoon wordt vrouwelijk omschreven.
- Non-binair persoon wordt neutraal omschreven.
 - o Non-binair persoon wordt omschreven met een neutrale term:
 - o Non-binair persoon wordt omschreven met een neutrale term waar een gendergemarkeerd alternatief voor is:
 - o Non-binair persoon wordt met Engelse, neutrale beroepsaanduiding omschreven.
- Non-binair persoon wordt met een beroepsaanduiding omschreven die geen mannelijk of vrouwelijk equivalent heeft.

Er wordt verwezen naar mannen, vrouwen en non-binaire personen:

- De groep wordt omschreven met een mannelijke beroepsaanduiding: 1
- De groep wordt omschreven met een neutrale beroepsaanduiding.
 - o De groep wordt omschreven met een neutrale term: 1
 - o De groep wordt omschreven met een neutrale term waar een gendergemarkeerd alternatief voor is:
 - o De groep wordt omschreven met een Engelse, neutrale beroepsaanduiding.

Er wordt gebruikgemaakt van een algemene beroepsaanduiding:

- Beroepsaanduiding is mannelijk en wordt algemeen gebruikt: 22
- Beroepsaanduiding is vrouwelijk en wordt algemeen gebruikt:
- Beroepsaanduiding is neutraal.
 - o Beroepsaanduiding is neutraal en wordt algemeen gebruikt: 6
 - o Beroepsaanduiding is neutraal en heeft een gendergemarkeerd alternatief: 3
 - o Beroepsaanduiding is Engels – en dus neutraal – en wordt algemeen gebruikt: 1
- Beroepsaanduiding is algemeen en heeft geen mannelijk of vrouwelijk equivalent: 3

Het is onduidelijk naar wie verwezen wordt:

- Het is onduidelijk over wie het gaat en er wordt een mannelijke beroepsaanduiding gebruikt: 12
 - Het is onduidelijk over wie het gaat en er wordt een vrouwelijke beroepsaanduiding gebruikt: 1
 - Het is onduidelijk over wie het gaat:
 - o Het is onduidelijk over wie het gaat en er wordt een neutrale beroepsaanduiding gebruikt: 5
 - o Het is onduidelijk over wie het gaat en er wordt een neutrale beroepsaanduiding gebruikt waar een gendergemarkeerd alternatief voor is.
 - o Het is onduidelijk naar wie verwezen wordt en er wordt een Engelse beroepsaanduiding gebruikt:
 - Het is onduidelijk over wie het gaat en er wordt een beroepsaanduiding gebruikt die geen mannelijk of vrouwelijk equivalent heeft: 2
- Aantal gendergemarkeerde beroepsaanduidingen waar een genderneutraal alternatief voor was: 20

Algemeen Dagblad Cultuur

Er wordt verwezen naar een man of naar meerdere mannen:

- Man wordt met mannelijke beroepsaanduiding omschreven: 40
- Man wordt neutraal omschreven.
 - o Man wordt omschreven met een neutrale term: 1

- Man wordt omschreven met een neutrale term waar een gendergemarkeerd alternatief voor is:
- Man wordt met Engelse, neutrale beroepsaanduiding omschreven: 4
- Man wordt met beroepsaanduiding omschreven waar geen vrouwelijk equivalent voor bestaat:

Er wordt verwezen naar een vrouw of meerdere vrouwen:

- Vrouw wordt met mannelijke beroepsaanduiding omschreven: 17
- Vrouw wordt met vrouwelijke beroepsaanduiding omschreven: 11
- Vrouw wordt neutraal omschreven.
 - Vrouw wordt omschreven met een neutrale term: 3
 - Vrouw wordt omschreven met een neutrale term waar een gendergemarkeerd alternatief voor is.
 - Vrouw wordt met Engelse, neutrale beroepsaanduiding omschreven: 3
- Vrouw wordt met beroepsomschrijving omschreven waar geen mannelijk equivalent voor bestaat.
- Vrouw wordt met beroepsomschrijving omschreven waar geen vrouwelijk equivalent voor bestaat: 3

Er wordt verwezen naar een non-binair persoon of meerdere non-binaire personen

- Non-binair persoon wordt mannelijk omschreven: 11
- Non-binair persoon wordt vrouwelijk omschreven.
- Non-binair persoon wordt neutraal omschreven.
 - Non-binair persoon wordt omschreven met een neutrale term:
 - Non-binair persoon wordt omschreven met een neutrale term waar een gendergemarkeerd alternatief voor is:
 - Non-binair persoon wordt met Engelse, neutrale beroepsaanduiding omschreven.
- Non-binair persoon wordt met een beroepsaanduiding omschreven die geen mannelijk of vrouwelijk equivalent heeft.

Er wordt verwezen naar mannen, vrouwen en non-binaire personen:

- De groep wordt omschreven met een mannelijke beroepsaanduiding: 9
- De groep wordt omschreven met een neutrale beroepsaanduiding.

- De groep wordt omschreven met een neutrale term:
- De groep wordt omschreven met een neutrale term waar een gendergemarkeerd alternatief voor is:
- De groep wordt omschreven met een Engelse, neutrale beroepsaanduiding: 1

Er wordt gebruikgemaakt van een algemene beroepsaanduiding:

- Beroepsaanduiding is mannelijk en wordt algemeen gebruikt: 2
- Beroepsaanduiding is vrouwelijk en wordt algemeen gebruikt: 1
- Beroepsaanduiding is neutraal.
 - Beroepsaanduiding is neutraal en wordt algemeen gebruikt: 1
 - Beroepsaanduiding is neutraal en heeft een gendergemarkeerd alternatief:
 - Beroepsaanduiding is Engels – en dus neutraal – en wordt algemeen gebruikt: 2
- Beroepsaanduiding is algemeen en heeft geen mannelijk of vrouwelijk equivalent: 1

Het is onduidelijk naar wie verwezen wordt: 2

- Het is onduidelijk over wie het gaat en er wordt een mannelijke beroepsaanduiding gebruikt: 1
 - Het is onduidelijk over wie het gaat, maar er wordt een vrouwelijke beroepsaanduiding gebruikt.
 - Het is onduidelijk over wie het gaat.
 - Het is onduidelijk over wie het gaat en er wordt een neutrale beroepsaanduiding gebruikt.
 - Het is onduidelijk over wie het gaat en er wordt een neutrale beroepsaanduiding gebruikt waar een gendergemarkeerd alternatief voor is.
 - Het is onduidelijk naar wie verwezen wordt en er wordt een Engelse beroepsaanduiding gebruikt: 1
 - Het is onduidelijk over wie het gaat en er wordt een beroepsaanduiding gebruikt die geen mannelijk of vrouwelijk equivalent heeft.
- Aantal gendergemarkeerde beroepsaanduidingen waar een genderneutraal alternatief voor was: 8

Er wordt verwezen naar een man of naar meerdere mannen

- Man wordt met mannelijke beroepsaanduiding omschreven: 55
- Man wordt neutraal omschreven:
 - o Man wordt omschreven met een neutrale term: 9
 - o Man wordt omschreven met een neutrale term waar een gendergemarkeerd alternatief voor is:
 - o Man wordt met Engelse, neutrale beroepsaanduiding omschreven: 4
- Man wordt met beroepsaanduiding omschreven waar geen vrouwelijk equivalent voor bestaat: 7

Er wordt verwezen naar een vrouw of meerdere vrouwen

- Vrouw wordt met mannelijke beroepsaanduiding omschreven: 11
- Vrouw wordt met vrouwelijke beroepsaanduiding omschreven: 13
- Vrouw wordt neutraal omschreven:
 - o Vrouw wordt omschreven met een neutrale term: 1
 - o Vrouw wordt omschreven met een neutrale term waar een gendergemarkeerd alternatief voor is.
 - o Vrouw wordt met Engelse, neutrale beroepsaanduiding omschreven: 3
- Vrouw wordt met beroepsomschrijving omschreven waar geen mannelijk equivalent voor bestaat.
- Vrouw wordt met beroepsomschrijving omschreven waar geen vrouwelijk equivalent voor bestaat: 6

Er wordt verwezen naar een non-binair persoon of meerdere non-binaire personen

- Non-binair persoon wordt mannelijk omschreven:
- Non-binair persoon wordt vrouwelijk omschreven:
- Non-binair persoon wordt neutraal omschreven:
 - o Non-binair persoon wordt omschreven met een neutrale term:
 - o Non-binair persoon wordt omschreven met een neutrale term waar een gendergemarkeerd alternatief voor is:
 - o Non-binair persoon wordt met Engelse, neutrale beroepsaanduiding omschreven.
- Non-binair persoon wordt met een beroepsaanduiding omschreven die geen mannelijk of vrouwelijk equivalent heeft:

Er wordt verwezen naar mannen, vrouwen en non-binaire personen

- De groep wordt omschreven met een mannelijke beroepsaanduiding: 3
- De groep wordt omschreven met een neutrale beroepsaanduiding:
 - o De groep wordt omschreven met een neutrale term: 1
 - o De groep wordt omschreven met een neutrale term waar een gendergemarkeerd alternatief voor is:
 - o De groep wordt omschreven met een Engelse, neutrale beroepsaanduiding: 1

Er wordt gebruikgemaakt van een algemene beroepsaanduiding

- Beroepsaanduiding is mannelijk en wordt algemeen gebruikt: 23
- Beroepsaanduiding is vrouwelijk en wordt algemeen gebruikt:
- Beroepsaanduiding is neutraal en wordt algemeen gebruikt:
 - o Beroepsaanduiding is neutraal en wordt algemeen gebruikt: 4
 - o Beroepsaanduiding is neutraal en heeft een gendergemarkeerd alternatief:
 - o Beroepsaanduiding is Engels – en dus neutraal – en wordt algemeen gebruikt:
1
- Meervoudige beroepsaanduiding heeft geen mannelijk of vrouwelijk equivalent en wordt gebruikt voor mannen, vrouwen en non-binaire personen: 3

Het is onduidelijk naar wie verwezen wordt.

- Het is onduidelijk over wie het gaat en er wordt een mannelijke beroepsaanduiding gebruikt: 16
- Het is onduidelijk over wie het gaat en er wordt een vrouwelijke beroepsaanduiding gebruikt:
- Het is onduidelijk over wie het gaat en er wordt een neutrale beroepsaanduiding gebruikt:
 - o Het is onduidelijk over wie het gaat en er wordt een neutrale beroepsaanduiding gebruikt:
 - o Het is onduidelijk over wie het gaat en er wordt een neutrale beroepsaanduiding gebruikt waar een gendergemarkeerd alternatief voor is.
 - o Het is onduidelijk naar wie verwezen wordt en er wordt een Engelse beroepsaanduiding gebruikt: 2

- Het is onduidelijk over wie het gaat en er wordt een beroepsaanduiding gebruikt die geen mannelijk of vrouwelijk equivalent heeft: 4
- Aantal gendergemarkeerde beroepsaanduidingen waar een genderneutraal alternatief voor was: 47

De Telegraaf Cultuur

Er wordt verwezen naar een man of naar meerdere mannen

- Man wordt met mannelijke beroepsaanduiding omschreven: 31
- Man wordt neutraal omschreven:
 - Man wordt omschreven met een neutrale term: 1
 - Man wordt omschreven met een neutrale term waar een gendergemarkeerd alternatief voor is:
 - Man wordt met Engelse, neutrale beroepsaanduiding omschreven: 4
- Man wordt met beroepsaanduiding omschreven waar geen vrouwelijk equivalent voor bestaat: 5

Er wordt verwezen naar een vrouw of meerdere vrouwen

- Vrouw wordt met mannelijke beroepsaanduiding omschreven: 7
- Vrouw wordt met vrouwelijke beroepsaanduiding omschreven: 21
- Vrouw wordt neutraal omschreven:
 - Vrouw wordt omschreven met een neutrale term:
 - Vrouw wordt omschreven met een neutrale term waar een gendergemarkeerd alternatief voor is.
 - Vrouw wordt met Engelse, neutrale beroepsaanduiding omschreven:
- Vrouw wordt met beroepsomschrijving omschreven waar geen mannelijk equivalent voor bestaat:
- Vrouw wordt met beroepsomschrijving omschreven waar geen vrouwelijk equivalent voor bestaat: 5

Er wordt verwezen naar een non-binair persoon of meerdere non-binaire personen

- Non-binair persoon wordt mannelijk omschreven: 6
- Non-binair persoon wordt vrouwelijk omschreven:

- Non-binair persoon wordt neutraal omschreven:
 - o Non-binair persoon wordt omschreven met een neutrale term:
 - o Non-binair persoon wordt omschreven met een neutrale term waar een gendergemarkeerd alternatief voor is:
 - o Non-binair persoon wordt met Engelse, neutrale beroepsaanduiding omschreven.
- Non-binair persoon wordt met een beroepsaanduiding omschreven die geen mannelijk of vrouwelijk equivalent heeft:

Er wordt verwezen naar mannen, vrouwen en non-binaire personen

- De groep wordt omschreven met een mannelijke beroepsaanduiding: 4
- De groep wordt omschreven met een neutrale beroepsaanduiding:
 - o De groep wordt omschreven met een neutrale term:
 - o De groep wordt omschreven met een neutrale term waar een gendergemarkeerd alternatief voor is:
 - o De groep wordt omschreven met een Engelse, neutrale beroepsaanduiding:

Er wordt gebruikgemaakt van een algemene beroepsaanduiding

- Beroepsaanduiding is mannelijk en wordt algemeen gebruikt: 4
- Beroepsaanduiding is vrouwelijk en wordt algemeen gebruikt:
- Beroepsaanduiding is neutraal en wordt algemeen gebruikt:
 - o Beroepsaanduiding is neutraal en wordt algemeen gebruikt: 1
 - o Beroepsaanduiding is neutraal en heeft een gendergemarkeerd alternatief:
 - o Beroepsaanduiding is Engels – en dus neutraal – en wordt algemeen gebruikt:
- Meervoudige beroepsaanduiding heeft geen mannelijk of vrouwelijk equivalent en wordt gebruikt voor mannen, vrouwen en non-binaire personen:

Het is onduidelijk naar wie verwezen wordt.

- Het is onduidelijk over wie het gaat en er wordt een mannelijke beroepsaanduiding gebruikt: 6
- Het is onduidelijk over wie het gaat en er wordt een vrouwelijke beroepsaanduiding gebruikt:
- Het is onduidelijk over wie het gaat en er wordt een neutrale beroepsaanduiding gebruikt:

- Het is onduidelijk over wie het gaat en er wordt een neutrale beroepsaanduiding gebruikt: 1
- Het is onduidelijk over wie het gaat en er wordt een neutrale beroepsaanduiding gebruikt waar een gendergemarkeerd alternatief voor is.
- Het is onduidelijk naar wie verwezen wordt en er wordt een Engelse beroepsaanduiding gebruikt:
- Het is onduidelijk over wie het gaat en er wordt een beroepsaanduiding gebruikt die geen mannelijk of vrouwelijk equivalent heeft.
- Aantal gendergemarkeerde beroepsaanduidingen waar een genderneutraal alternatief voor was: 17

Bijlage IV. De stijlboeken

Stijlboek NRC

“Beroepen: m/v

We vestigen bij de vermelding van beroepsnamen en functies niet onnodig de aandacht op het feit dat iemand een vrouw is.

Voorbeelden: liever een directeur dan een directrice, liever een eigenaar dan een eigenares (of eigenaresse), liever een fotograaf dan een fotografe.

Niet potsierlijk

Bij een actrice en een zangeres zouden de aanduidingen ‘acteur’ en ‘zanger’ potsierlijk overkomen. In dat soort gevallen bestaat tegen vrouwelijke aanduidingen geen bezwaar.

Bij sommige beroepen ligt de grens minder duidelijk: is iemand een ‘dichter’ of een ‘dichteres’? Het kan allebei, en soms heeft de betrokkene zelf een sterke voorkeur.

Wees consequent

Zoals er variatie in de taal bestaat, zo bestaat die ook in NRC. Wees in ieder geval consequent. Bij twijfel geldt de aan het begin genoemde regel om de ‘neutrale’ (d.w.z. mannelijke) vorm te gebruiken.

Sport

In artikelen over sport is de neiging om het over ‘zwemsters’, ‘schaatssters’ en ‘skiesters’ te hebben groter: ‘de zwemmer Ranomi Kromowidjojo’ zal de meesten raar in de oren klinken.

Tegen dit gebruik bestaat geen bezwaar, ook omdat mannen en vrouwen over het algemeen gescheiden competities hebben.

Bij specifiekere aanduidingen als ‘speelster’, ‘ploeggenote’ en ‘keepster’ is de specifiek vrouwelijke aanduiding al veel minder nodig. Wees in ieder geval consequent binnen een stuk.”

Stijlboek de Volkskrant

“Geslacht

De krant streeft seksegelijkheid na in taalgebruik. Vermijd daarom constructies waaruit de indruk kan ontstaan dat het mannelijke de norm is en het vrouwelijke de uitzondering.

Bij het beschrijven van iemands beroep of functie kiezen we zo veel mogelijk de neutrale variant. Sommige beroepen zijn al onzijdig, zoals minister, huisarts, manager, notaris, Tweede Kamerlid, premier, wethouder of loodgieter. In andere gevallen kiezen we bewust de sekseneutrale benaming: gebruik docent of leerkracht in plaats van 'lerares', verpleegkundige in plaats van 'verpleegster'.

In de meeste gevallen moet de vrouwelijke uitgang (-e, -in, -es, -ster, -trice) worden vermeden. Mannen en vrouwen worden in principe met dezelfde term aangeduid. Een directeur heet een directeur ook als het een vrouw is. Voor een winkelier, columnist, eigenaar, bewoner, bergbeklimmer, activist, conducteur, voetballer of schoonmaker geldt hetzelfde.

Als dit tot problemen leidt omdat er geen neutrale variant is zoals bij secretaresse, dan kiezen we voor een ander woord, in dit geval management-assistent. Een caissière noemen we bij voorkeur een kassamedewerker zodat er ook een man mee kan worden aangeduid.

De ervaring leert dat het snel went.

Alleen als de neutrale variant potsierlijk is omdat die te veel verschilt van het gemiddelde taalgebruik, wordt gekozen voor een aparte mannelijke en vrouwelijke vorm, zoals bij balletjuf/balletmeester, stewardess/purser, prostituee/prostitué en echtgenote/echtgenoot. Dit doen we ook bij functies, waarbij de oorspronkelijke omschrijving eindigt op -man. Dit achtervoegsel kan veelal worden vervangen door -vrouw, zoals in raadsman/raadvrouw, bewindsman/bewindsvrouw, barman/barvrouw, Timmerman/timmervrouw, Topman/topvrouw.

In sommige gevallen heeft de neutrale variant nog te veel mannelijke associaties. Dit zien we vooral in de culturele sector. Een actrice noemen we daarom (nog) geen acteur, en een zangeres (nog) geen zanger. Schrijver/schrijfster is een grensgeval. Bij twijfel kiezen we voor de neutrale variant, in dit geval 'auteur'. In een verhaal waarin een vrouwelijke auteur is geïntroduceerd, kan daarna wel naar haar worden verwezen met het woord schrijver.

Soms kan het nuttig zijn om naar iemands geslacht te verwijzen, bijvoorbeeld als er twee huisgenoten zijn en je wilt verwijzen naar de vrouwelijke. Huisgenote is dan de beste benaming.

Als we verwijzen naar een groep, zoals in 'De lezer leest elke dag 40 minuten in de krant. Hij of zij begint meestal bij de column van Bert Wagendorp.' Of in 'De kiezer heeft gesproken. Hij of zij wil Trump als president.') gebruiken we altijd 'hij of zij', maar liever nog proberen we het te omzeilen. Dat kan eenvoudig door er meervoud van te maken, zodat je het geslachtsloze 'zij' kan gebruiken. 'De lezers van de Volkskrant lezen gemiddeldZij...'"

Trouw

“Man/vrouw

“Mijn handen”, zei de chirurg, “zijn voor zo’n operatie te groot”. Het is betreurenswaardig, maar vele lezers van zo’n zin nemen klakkeloos aan dat de spreker een man is. Met dit vooroordeel houden we rekening.

Als we ervan uit mogen gaan dat de sekse van iemand vele lezers interesseert, verwijzen we ernaar. Meestal kunnen we daartoe volstaan met voornaamwoorden als zij, hij, haar of hem. Etiketten als de heer en mevrouw laten we achterwege. Onhandige constructies als hij/zij, zij of hij en hij of zij vermijden we zo veel mogelijk. Niet: van de kandidaat wordt verwacht dat hij of zij een mondje Frans spreekt. Hier kan het gebruik van het meervoud uitkomst bieden: van kandidaten wordt verwacht dat ze een mondje Frans spreken.

Voor groepen die uit mannen en vrouwen bestaan, gebruiken we als het even kan zogeheten sekseneutrale aanduidingen: docenten, leerkrachten, verpleegkundigen (vermijd dus verpleegsters), verloskundigen, administratief personeel, politieagenten, brandweerlieden.

Om vrouwelijke enkelingen te benoemen, bedienen we ons in voorkomende gevallen van gangbare vrouwelijke vormen: lerares, barones, verpleegster, werkgeefster, avonturierster, verkoopster, tennisster, bloemiste, arrestante, vorstin, zigeunerin, masseuse, actrice, rectrix, raadvrouw (niet raadvrouwe) en wat dies meer zij. Kennen we de voorkeur van de betrokkene, dan volgen we die: journaliste of journalist, voorzitter of voorzitter enz. We weerstaan de verleiding om te morrelen aan functie- en beroepsaanduidingen die geen ingeburgerde vrouwelijke variant kennen: hoogleraar, kraandrijver, badmeester, ombudsman, timmerman, loodgieter enz. Middelen genoeg om, indien dat nodig of wenselijk is, een vrouw in zo'n beroep of functie als zodanig te introduceren: de hoogleraar holde haar baret achterna; de secretaris, Klaassen, stemde tegen omdat ze het plan veel te duur vond.

Met de term *directrice* is het oppassen geblazen. Voor een vrouw in een directiefunctie die veelvuldig door vrouwen wordt vervuld, is hij bruikbaar. Maar de vrouwelijke directeur van boksschool Bep van Klaveren, van een andere sloperij of van een machinefabriek noemen we directeur – eventueel met de toevoeging vrouwelijke, als we geen andere manier kunnen bedenken om de lezers van haar sekse in kennis te stellen.

Als een organisatie de term voorzitter voor vrouwen en mannen bezigt, doen wij dat ook; maar als een vrouwenbond een nieuwe voorzitter kiest, maken wij daar niet voorzitter van. Een vrouwelijke secretaris noemen we nooit secretaresse. Wat anderen damestennis noemen, heet in Trouw vrouwentennis. Voor andere sporten geldt dezelfde regel.

Domina's kennen we niet; het geslacht van een dominee of predikant staat voor ons niet bij voorbaat vast. Domineese is een wat oubollig predicaat voor de partner van een mannelijke predikant. Op menskrachten vergasten we de abonnees alleen in citaten.”

Stijlboek Algemeen Dagblad

“Vrouwelijke vormen van functies en beroepen

We gebruiken in principe dezelfde aanduiding voor vrouwen en mannen om functie of beroep aan te geven: verslaggever, advocaat, verpleegkundige, leraar, woordvoerder. Alleen als het relevant is (bijvoorbeeld bij sportvrouwen) kiezen we voor de vrouwelijke vorm: hardlooperster Dafne Schippers.

Bijlage V. Topiclijst

Gebruikte interviewvragen hoofdredacteurs

Introductie

De interviewer legt het doel en onderwerp van het onderzoek toe. Daarnaast wordt uitgelegd hoe de antwoorden op de vragen in het onderzoek verwerkt worden.

Inleiding

1. Kunt u kort toelichten wat uw functie als hoofdredacteur inhoudt?
2. Wat is het belang van een hoofdredacteur?
3. Met welke taalkwesties krijgt u als hoofdredacteur zoal te maken?
4. Is dit veranderd ten opzichte van een aantal jaar geleden?
 - Vallen lezers over andere problemen?
 - Zo ja, hoe?
 - Hoe is dat merkbaar?
 - Hoe denkt u dat dat zo gekomen is?
5. Hoe ziet het lezerspubliek van de krant eruit?

Vragen gender in beroepsaanduidingen

1. Hoe staat u tegenover gender in beroepsaanduidingen? Vindt u het van belang dat aan de hand van een beroepsaanduiding te zien is of er wordt gesproken over man, vrouw of non-binair persoon?
 - Er zijn twee kanten aan het huidige debat. Aan de ene kant zeggen mensen dat door de keuze voor mannelijke beroepsaanduidingen de zichtbaarheid van vrouwen afneemt in de taal. De andere kant zegt dat er geen verschil is tussen mannen en vrouwen die een beroep uitoefenen, dus moet er ook geen verschil in mannen en vrouwen in beroepsaanduidingen worden gemaakt.
2. Stel: iemand wordt geïnterviewd en diegene geeft aan op genderneutrale manier omschreven te willen worden. Hoe pakt u of iemand van de redactie dit dan aan?
 - Gaat dat altijd goed?
3. Loopt de krant wat u betreft voor de troepen uit of gaat deze met de lezer mee? Moet een krant vooruitstrevend zijn in het doorvoeren van taalveranderingen, of afwachten tot de lezer hierom vraagt?
4. Welke rol spelen de stijladviezen en -codes binnen de redactie op het gebied van gender en beroepsaanduidingen?

5. Worden keuzes voor een bepaalde beroepsaanduidingen worden soms als potsierlijk gezien? Zijn er momenten waarop u een bepaalde keuze potsierlijk vindt?
6. Er zijn een aantal kwesties die ik u wil voorleggen. Hierbij ben ik benieuwd welke keuzes de krant maakt en welke keuzes u zou maken. Denk hierbij niet alleen aan mannen en vrouwen, maar ook aan non-binaire personen:
 - Verslaggever of verslaggeefster
 - Neerlandicus of neerlandica
 - Secretaris of secretaresse → directeur of directrice
 - Ombudsman, ombudsvrouw, ombudspersoon of ombuds
 - Hoe zit het met het omzeiladvies? Op welke manieren kan iets omzeild worden. Voorbeeld: als het gaat om een koor met zangers en zangeressen. Schrijft u dan ‘zangers’ of ‘zangers en zangeressen’ of omzeilt u het? Zet u daar dan nog m/v/x achter?

Vragen over kracht van taal

1. Hoe belangrijk is taalgebruik voor een krant?
2. Is een krant verantwoordelijk voor haar taalgebruik?
3. In hoeverre denkt u dat een krant invloed heeft op haar lezers en de taal die zij gebruiken?
4. Denkt u dat bepaald taalgebruik kan leiden tot betere maatschappelijke representatie en emancipatie?
5. Heeft u het idee dat er sprake is van een ‘cancel culture’ waarbinnen bepaalde taalkeuzes kunnen leiden tot taalcensuur?

Vragen over stijlboeken

1. Hoe belangrijk zijn stijlboeken?
2. Hoe gebruikt de redactie het stijlboek meestal?
3. Zijn er op de redactie geschreven of ongeschreven regels over het gebruik van gender en beroepsaanduidingen?
4. Wanneer wordt een stijlboek aangepast?
5. Als u een advies zou mogen formuleren op het gebied van gender in beroepsaanduidingen, hoe ziet dit er dan uit?

Afsluiting

1. Waar ligt de grens van de verantwoordelijkheid van de ombudspersonen en de rest van de redactie?
2. Heeft u nog op- of aanmerkingen? Of is er iets wat u nog kwijt wilt?

Gebruikte interviewvragen eindredacteurs

Introductie

De interviewer legt het doel en onderwerp van het onderzoek toe. Daarnaast wordt uitgelegd hoe de antwoorden op de vragen in het onderzoek verwerkt worden.

Inleiding

1. Kunt u kort toelichten wat uw functie als eindredacteur inhoudt?
2. Wat is het belang van een eindredacteur?
3. Met welke taalkwesties krijgt u als eindredacteur zoal te maken?
4. Is dit veranderd ten opzichte van een aantal jaar geleden?
 - Vallen lezers over andere problemen?
 - Zo ja, hoe?
 - Hoe is dat merkbaar?
 - Hoe denkt u dat dat zo gekomen is?
5. Hoe ziet het lezerspubliek van de krant eruit?

Vragen gender in beroepsaanduidingen

1. Hoe staat u tegenover gender in beroepsaanduidingen? Vindt u het van belang dat aan de hand van een beroepsaanduiding te zien is of er wordt gesproken over man, vrouw of non-binair persoon?
 - Er zijn twee kanten aan het huidige debat. Aan de ene kant zeggen mensen dat door de keuze voor mannelijke beroepsaanduidingen de zichtbaarheid van vrouwen afneemt in de taal. De andere kant zegt dat er geen verschil is tussen mannen en vrouwen die een beroep uitoefenen, dus moet er ook geen verschil in mannen en vrouwen in beroepsaanduidingen worden gemaakt.
2. Stel: iemand wordt geïnterviewd en diegene geeft aan op genderneutrale manier omschreven te willen worden. Hoe pakt u of iemand van de redactie dit dan aan?
 - Gaat dat altijd goed?
3. Loopt de krant wat u betreft voor de troepen uit of gaat deze met de lezer mee? Moet een krant vooruitstrevend zijn in het doorvoeren van taalveranderingen, of afwachten tot de lezer hierom vraagt?
4. Welke rol spelen de stijladviezen en -codes binnen de redactie op het gebied van gender en beroepsaanduidingen?

5. Worden keuzes voor een bepaalde beroepsaanduidingen worden soms als potsierlijk gezien? Zijn er momenten waarop u een bepaalde keuze potsierlijk vindt?
6. Er zijn een aantal kwesties die ik u wil voorleggen. Hierbij ben ik benieuwd welke keuzes de krant maakt en welke keuzes u zou maken. Denk hierbij niet alleen aan mannen en vrouwen, maar ook aan non-binaire personen:
 - Verslaggever of verslaggeefster
 - Neerlandicus of neerlandica
 - Secretaris of secretaresse → directeur of directrice
 - Ombudsman, ombudsvrouw, ombudspersoon of ombuds
 - Hoe zit het met het omzeiladvies? Op welke manieren kan iets omzeild worden. Voorbeeld: als het gaat om een koor met zangers en zangeressen. Schrijft u dan ‘zangers’ of ‘zangers en zangeressen’ of omzeilt u het? Zet u daar dan nog m/v/x achter?

Vragen over kracht van taal

1. Hoe belangrijk is taalgebruik voor een krant?
2. Is een krant verantwoordelijk voor haar taalgebruik?
3. In hoeverre denkt u dat een krant invloed heeft op haar lezers en de taal die zij gebruiken?
4. Denkt u dat bepaald taalgebruik kan leiden tot betere maatschappelijke representatie en emancipatie?
5. Heeft u het idee dat er sprake is van een ‘cancel culture’ waarbinnen bepaalde taalkeuzes kunnen leiden tot taalcensuur?

Vragen over stijlboeken

1. Hoe belangrijk zijn stijlboeken?
2. Hoe gebruikt de redactie het stijlboek meestal?
3. Zijn er op de redactie geschreven of ongeschreven regels over het gebruik van gender en beroepsaanduidingen?
4. Wanneer wordt een stijlboek aangepast?
5. Als u een advies zou mogen formuleren op het gebied van gender in beroepsaanduidingen, hoe ziet dit er dan uit?

Afsluiting

1. Waar ligt de grens van de verantwoordelijkheid van de ombudspersonen en de rest van de redactie?
2. Heeft u nog op- of aanmerkingen? Of is er iets wat u nog kwijt wilt?

Gebruikte interviewvragen ombudspersonen

Introductie

De interviewer legt het doel en onderwerp van het onderzoek toe. Daarnaast wordt uitgelegd hoe de antwoorden op de vragen in het onderzoek verwerkt worden.

Inleiding

1. Kunt u kort toelichten wat uw functie als ombudspersoon inhoudt?
2. Wat is het belang van een ombudspersoon?
3. Met welke taalkwesties krijgt u als ombudspersoon zoal te maken?
4. Is dit veranderd ten opzichte van een aantal jaar geleden?
 - Vallen lezers over andere problemen?
 - Zo ja, hoe?
 - Hoe is dat merkbaar?
 - Hoe denkt u dat dat zo gekomen is?
5. Hoe ziet het lezerspubliek van de krant eruit?

Vragen gender in beroepsaanduidingen

1. Hoe staat u tegenover gender in beroepsaanduidingen? Vindt u het van belang dat aan de hand van een beroepsaanduiding te zien is of er wordt gesproken over man, vrouw of non-binair persoon?
 - Er zijn twee kanten aan het huidige debat. Aan de ene kant zeggen mensen dat door de keuze voor mannelijke beroepsaanduidingen de zichtbaarheid van vrouwen afneemt in de taal. De andere kant zegt dat er geen verschil is tussen mannen en vrouwen die een beroep uitoefenen, dus moet er ook geen verschil in mannen en vrouwen in beroepsaanduidingen worden gemaakt.
2. Stel: iemand wordt geïnterviewd en diegene geeft aan op genderneutrale manier omschreven te willen worden. Hoe pakt u of iemand van de redactie dit dan aan?
 - Gaat dat altijd goed?
3. Loopt de krant wat u betreft voor de troepen uit of gaat deze met de lezer mee? Moet een krant vooruitstrevend zijn in het doorvoeren van taalveranderingen, of afwachten tot de lezer hierom vraagt?
4. Welke rol spelen de stijladviezen en -codes binnen de redactie op het gebied van gender en beroepsaanduidingen?

5. Worden keuzes voor een bepaalde beroepsaanduidingen worden soms als potsierlijk gezien? Zijn er momenten waarop u een bepaalde keuze potsierlijk vindt?
6. Er zijn een aantal kwesties die ik u wil voorleggen. Hierbij ben ik benieuwd welke keuzes de krant maakt en welke keuzes u zou maken. Denk hierbij niet alleen aan mannen en vrouwen, maar ook aan non-binaire personen:
 - Verslaggever of verslaggeefster
 - Neerlandicus of neerlandica
 - Secretaris of secretaresse → directeur of directrice
 - Ombudsman, ombudsvrouw, ombudspersoon of ombuds
 - Hoe zit het met het omzeiladvies? Op welke manieren kan iets omzeild worden. Voorbeeld: als het gaat om een koor met zangers en zangeressen. Schrijft u dan ‘zangers’ of ‘zangers en zangeressen’ of omzeilt u het? Zet u daar dan nog m/v/x achter?

Vragen over kracht van taal

1. Hoe belangrijk is taalgebruik voor een krant?
2. Is een krant verantwoordelijk voor haar taalgebruik?
3. In hoeverre denkt u dat een krant invloed heeft op haar lezers en de taal die zij gebruiken?
4. Denkt u dat bepaald taalgebruik kan leiden tot betere maatschappelijke representatie en emancipatie?
5. Heeft u het idee dat er sprake is van een ‘cancel culture’ waarbinnen bepaalde taalkeuzes kunnen leiden tot taalcensuur?

Vragen over stijlboeken

1. Hoe belangrijk zijn stijlboeken?
2. Hoe gebruikt de redactie het stijlboek meestal?
3. Zijn er op de redactie geschreven of ongeschreven regels over het gebruik van gender en beroepsaanduidingen?
4. Wanneer wordt een stijlboek aangepast?
5. Als u een advies zou mogen formuleren op het gebied van gender in beroepsaanduidingen, hoe ziet dit er dan uit?

Afsluiting

1. Waar ligt de grens van de verantwoordelijkheid van de ombudspersonen en de rest van de redactie?
2. Heeft u nog op- of aanmerkingen? Of is er iets wat u nog kwijt wilt?

Bijlage VI. Verbatims interviews hoofdredacteuren

Hoofdredactie

Geïnterviewde: Monique Snoeijen (NRC Handelsblad)

Interviewers (vetgedrukt): Elisabeth Brugman en Marciëlle van der Kraan

Datum: 7 juni 2022

Zou u allereerst kort kunnen toelichten wat uw functie precies inhoudt bij NRC?

Ja. Ik ben een adjunct-hoofdredacteur. Binnen de hoofdredactie ben ik verantwoordelijk voor het personeelsbeleid, En daar horen ook dingen bij als diversiteit en inclusie. En vandaar dat jullie bij mij uitkomen.

Wat is dan precies het belang van uw functie?

Ik hoop wel als ik ooit weer uit de hoofdredactie ga, dat de organisatie dan beter toegerust is om een diverse nieuwsorganisatie te kunnen zijn. En dat zit 'm dus in de mensen die je aanneemt, maar het zit 'm ook in hoe je journalistiek bedrijft. Het raadplegen van bronnen gaat om: wie geef je een stem? Wie laat je zien? Verplaats je je? In je berichtgeving over mensen die misschien niet in je eigen bubbel zitten.

Bemoeit u zich ook met de taalkwesties die daarbij van belang zijn?

Ja, dat doen we eigenlijk allemaal in de hoofdredactie. Dat doe ik en de hele redactie bemoeit zich de hele tijd met van alles. Dat is leuk van een krant. Maar als het om taalkwesties gaat, stellen wij wel ons standpunt op. Wij gaan daarin alleen geen dingen verbieden of voorschrijven.

Met wat voor soort taalkwesties krijgt u te maken?

Een slaaf is bijvoorbeeld zo'n woord waar dan veel discussie over is. Er zijn redacties, die zijn daar veel verder in. In de redacties, bijvoorbeeld bij de cultuurredactie, is er denk ik niemand die nog slaaf gebruikt, maar tot slaaf gemaakte. En op andere redacties zijn er mensen die vinden dat de betekenis al in het woord zit. Er kan soms een ideologische discussie achter

schuilgaan. Dan willen wij als hoofdredacties daarin niets voorschrijven. Wij zijn een liberale krant en wij vinden dat in NRC verschillende meningen en visies plaats moet kunnen hebben.

Dat gaat dan wel ten koste van de consistentie binnen de krant.

Klopt, ja, dus je ziet het bij ons door elkaar gebruikt wordt.

En waarom neemt u dan waar dat er verschil is tussen cultuur en bijvoorbeeld economie?

Ondanks dat de culturele wereld sowieso al veel verder daarin is, identiteit daar natuurlijk een belangrijk thema, ook voor kunstenaars. En je ziet in die wereld ook veel meer aandacht voor kunstenaars. Of het nou artiesten zijn of beeldend kunstenaars met een niet-westerse achtergrond.

Dus u zegt wel inderdaad dat er een verschil is. Maar is er ook een verschil in de kwesties waar lezers over struikelen in vergelijking met bijvoorbeeld tien jaar geleden?

Dat denk ik echt niet. Wij zijn de krant voor lezers die sowieso heel erg talig zijn, die schrijven ons de hele tijd. En of dat nou meer is over dit soort kwesties dan over andere. Ik denk dat er wel nieuwe dingen bij gekomen zijn. Dertien jaar geleden waren jullie onderwerpen geen issue.

En hoe zou u het lezerspubliek van NRC omschrijven als meer mannen en vrouwen? Oud, jong?

Hoogopgeleide lezers.

En verder?

Dat zou ik voor je moeten opzoeken. We hebben minder oude lezers dan we vroeger hadden. NRC is verjongd. Dit geldt al helemaal voor de podcasts. Jonge luisteraars rond de dertig.

Ik wil graag wat meer toespitsten op mijn onderwerp. Want hoe staat u precies tegenover gender in beroepsaanduidingen? Vindt u het van belang dat het zichtbaar is?

Je bedoelt of je timmerman, -vrouw of -persoon zegt?

Bijvoorbeeld.

Persoonlijk ben ik daar best wel gevoelig voor. Ik schrijf ook eens in de zoveel tijd een brief voor de vacatures en vroeger stond daar altijd: 'De redacteur... hij of zij...' Ik schrijf nu 'zij of hij'. Dat soort dingen hebben wel betekenis voor mij. Of we timmerman, -vrouw of -persoon zeggen vind ik lastig. Ik vind het goed als daar goed over nagedacht wordt en we daarover schrijven. Ook hier is niets fout. Alhoewel ik 'Timmerman Annet van der Berg' wel gek vind klinken.

Sommigen vinden 'timmerman' de neutrale term, net als 'ombudsman'.

Ja, je ombudsman komt weer ergens anders vandaan.

Ja, dat komt uit Zweeds.

Soms voelt het ook een beetje gek. Dan vraag ik me af: is het gek om dat het een bepaalde macht of -structuur uitdaagt, of is het gewoon gek. Op een gegeven moment hadden we het over Carice van Houten. Nu vind ik dat minder gek fan een paar jaar geleden. Dingen verschuiven.

Dan wordt het langzaam normaal.

Ja, maar ik vind directrice voor een vrouwelijke directeur vind ik geen goed idee.

Want waarom niet?

Dat klinkt toch een beetje gek. Het is een gevoelskwestie. Dat zal voor iedereen anders zijn.

Ja, ik heb in een onderzoek gelezen dat directrice geassocieerd werd een directrice van de school, een directeur met een baas van een bedrijf.

Ja, precies.

Dus u zou dan als een vrouw de baas van een bedrijf is directeur gebruiken?

Ja, dat doen wij volgens mij ook.

En er zijn dus twee kanten eigenlijk in dit debat. Want de ene kant zegt dat we geen onderscheid meer moeten maken tussen mannen en vrouwen, want ze doen in principe hetzelfde werk. Wat vindt u hiervan?

Dat hangt af van het werk. Bij sommige beroepen maakt het niet zoveel uit of het om een man of vrouw gaat. Bij acteur en actrice maakt het wel uit, want dat daar is het erg zichtbaar.

Ja. Dus naar welke kant van het debat neigt u meer?

Niet onderscheid maken.

Ja en stel iemand wordt geïnterviewd bij NRC en die wil eigenlijk wel echt op een neutrale manier omschreven worden. Hoe pakt de redactie dat dan meestal aan?

Als het een opvallend verzoek is, dan zorgen we wel dat we duidelijk maken in het artikel dat de geïnterviewde dit wenste.

Dus daar wordt altijd wel recht aan gedaan?

Ja. Het ligt een beetje aan de smaak van de betreffende auteur in hoeverre die daarin meegaat. Je kan het ook een beetje omzeilen. Als je het idee hebt dat het grammaticaal ingewikkeld ligt of verwarrend is.

En hoe omzeil je zoiets?

Bijvoorbeeld in plaats van 'zijn/haar/diens auto' kun je 'de auto van...' zeggen.

En dan herhaal je de naam vaker?

Ja, precies.

Is NRC daarin eerder een krant die voor de troepen uitloopt of met de lezer meegaat?

We lopen niet voor de troepen uit als het gaat om taal voorschrijven.

Is NRC terughoudender in meegaan met taalveranderingen?

Ja, dat denk ik wel. Er wordt vooral eerst heel goed over nagedacht voor we meegaan in dat soort veranderingen.

Er zijn geen voorschriften, maar zijn er wel stijladviezen die een rol spelen?

We willen vooral dat redacteuren kennisnemen van de verschillende opties die ze hebben om over een fenomeen te schrijven, zodat ze weten wat het verschil is tussen twee termen. Bijvoorbeeld tussen gelijke rechten en homorechten. Dat ze bijvoorbeeld een keer gehoord hebben dat 'ombouwen' een verschrikkelijk woord is. Dus op die manier discussie is wel voortdurend onderwerp van van het journalistieke gesprek.

Zijn sommige mensen het ook nog wel eens oneens op de redactie? Omdat ze het bijvoorbeeld potsierlijk vinden?

Vooral met die persoonlijke voornaamwoorden. Ik merk dat daar wel onenigheid over is. Dat begint voorzichtig in de samenleving en langzaam verplaatst dat naar de redactie. Wij zijn hier net de samenleving zelve. Je hebt mensen die vooroplopen en mensen die terughoudend zijn.

Een botst dat wel eens?

Ja. Er zijn ook wel eens een paar artikelen die gewoon niet zo begrijpelijk waren daardoor [doorvoeren van taalveranderingen]. Dan wordt er achteraf wel gezegd dat dat we dat anders hadden moeten opschrijven. Dan is het misschien voor een heel klein deel wel begrijpelijk, maar voor de grotere groep lezers is het verwarrend.

Dus dan gaat het meer om de leesbaarheid?

Ja.

Er is een aantal kwesties dat ik wil voorleggen met betrekking tot gender in beroepsaanduidingen. Dan ben ik ook geïnteresseerd in de beroepsaanduidingen die NRC voor non-binaire personen hanteert. Als u zou moeten kiezen voor verslaggever of verslaggeefster voor een vrouw. Welke beroepsaanduiding wordt er dan gebruikt?

Verslaggever. Als je van ons een vacature te functiebeschrijving krijgt, dan is dat verslaggever niet verslaggeefster.

En is dat ook non-binaire mensen zo?

Ja ook.

En Neerlandicus of neerlandica?

Ja, dat verschilt van auteur tot auteur denk ik.

Dus je kan zowel Kaag is politicus als politica tegenkomen?

Ik weet het niet, goede vraag.

En als u zelf een keuze zou moeten maken?

Ik neig naar politicus. Maar ik kan het niet beredeneren.

Hier zit natuurlijk ook een betekenisverschil in: secretaris of secretaresse?

Voor mijn gevoel zijn dat al bijna twee verschillende. Maar ik denk dat ik secretaresse helemaal niet meer zou gebruiken. Wie is er nog secretaresse?

Dus dat woord is dus eigenlijk al verouderd in die zin?

Dat idee heb ik.

En als dus een vrouw het werk van een secretaresse doet. Is het ook gewoon een secretaris?

Lijkt mij wel, net als een notaris

We hebben het al over ombudsman gehad. Nu heeft onze docent de term 'ombudspersoon' geïntroduceerd. Wat vindt u daarvan?

Ja, omdat ombudsman een hele andere taalgeschiedenis heeft, zou ik denken: laat dat lekker ombudsman. Dat je die hele taalgeschiedenis erin ziet.

De letterlijke vertaling van ombudsman zou wel ombudspersoon zijn.

Hoe zat het ook alweer? Zweeds, toch?

In het Zweeds betekent 'man' gewoon 'mens' of 'persoon'.

Ja, dit is iets wat zich de hele tijd ontwikkelt. Vijf jaar geleden vond ik acteur voor een vrouw heel gek en nu ook niet meer.

Dus het zou nog kunnen veranderen in ombudspersoon.

Ja.

Eerst vond u acteur voor een vrouw potsierlijk, zijn er nog andere beroepsaanduidingen die u potsierlijk vindt?

Oe, geen idee eigenlijk.

Is het potsierlijkebeginsel wel een belangrijk criterium?

Ieder stuk dat geschreven wordt, gaat langs de eindredactie en er zijn een aantal beroepsaanduidingen waar een eindredacteur het niet mee eens zou zijn. De eindredacteur bepaalt dat meestal.

Er zijn geen richtlijnen voor in principe?

Nee.

En als je bijvoorbeeld dan een koor hebt dat bestaat uit mannen en vrouwen, zeg je dan een zanger of zangeres? Of kies je dan eerder om het te omzeilen?

Ja, dat zou ik koorlieden nemen.

Hoe belangrijk is taalgebruik eigenlijk voor een krant?

Heel erg, taal is de kern.

Denkt u dat de krant invloed heeft op het taalgebruik van de lezers?

Dat denk ik wel. Daarom zijn we ook zo terughoudend met het voorschrijven van richtlijnen. Voor onze lezers is het namelijk de taal die zij elke dag meekrijgen.

En is misschien ook wel overnemen.

En misschien wel ja, misschien niet alleen via ons. Maar ja, zo werkt dat. Taal is overal en wij denken iets meer na over taal dan de meesten. Dus een grote verantwoordelijkheid om dat zo precies mogelijk uit te drukken.

En denkt u dan ook dat bepaald taalgebruik kan leiden tot betere maatschappelijke representatie in de emancipatie? Dus inderdaad door niet omgebouwd te zeggen.

Ja, dat denk ik wel, want zo ben ik tuurlijk zelf ook verschoven en veranderd in mijn mening over bepaalde fenomenen.

Zou u zeggen dat er een soort wereldbeeld schuilt achter woorden?

Ja, nou niet zozeer wereldbeeld als bril. Ik denk zelf bijvoorbeeld na over hoe ik verwijs naar collega's met een niet-westerse achtergrond. Je hebt voorbeelden nodig om daarover te praten.

En gebeurt dat bij NRC?

Ja, en dat komt toch wel ook vooral door nieuwe collega's, jonge collega's en collega's van kleur.

Dus eigenlijk doordat de redactie diverser wordt, wordt de krant daarmee ook inclusiever?

Zeker, absoluut.

Denkt u dat er een soort angst op de redactie heerst die tot bepaalde taalkeuzes kunnen leiden? Dat redacteuren bang zijn het verkeerde woord te gebruiken en dat dat uiteindelijk leidt tot taalcensuur en daarmee misschien ook wel zelfcensuur?

Ja, die angst bestaat zeker. Want als er iets is bij een liberale krant waar redacteuren van overeind veren, dan is het zo en verboden of geboden.

Zijn er ook dingen die redacteuren zichzelf verbieden?

Dat mag ik hopen. Het is verboden om te vloeken bijvoorbeeld. Maar is dat censuur? Wat is dat? Is dat dat je eigenlijk het woord wil gebruiken, maar het niet doet omdat je er anders problemen mee krijgt? Of dat je het N-woord niet gebruikt, omdat je hebt geleerd dat dat voor een grote groep mensen buitengewoon kwetsend is.

Geïnterviewde: Annieke Kranenberg (de Volkskrant)

Interviewers (vetgedrukt): Elisabeth Brugman en Marciëlle van der Kraan

Datum: 16 juni 2022

Zou u om te beginnen even kort kunnen toelichten wat uw functie als ombudsvrouw inhoudt en wat uw huidige functie inhoudt?

Als ombudsvrouw behandel je ethische kwesties en je beoordeelt klachten van lezers of belanghebbenden. Die onderzoek je op een onafhankelijke manier. De positie van ombudsvrouw of -man is ook vastgelegd in het statuut. Ik vond de ethische kwesties het interessantst en dat is denk ik voor de redactie en lezers vaak ook het interessantst. Je doet namelijk als ombudsvrouw heel veel dingen en niet alle klachten die je behandelt behandel je ook in e rubriek waarin je schrijft. Ik had een wekelijkse rubriek en de huidige ombudsman heeft bijvoorbeeld een keer in twee weken een rubriek, maar ik probeerde wel altijd te zoeken naar wat doet recht aan waar mensen zorgen of klachten over hebben.

En dan wat betreft de taalkwesties: welke taalkwesties kreeg u het meest mee te maken?

Nu gaat het heel erg over identiteitskwesties en dat was toen al wel een beetje in opkomst, dus dat werd wel steeds meer. Ik heb toen ook geschreven over transgenderissues, maar toen ging het nog niet over non-binaire voornaamwoorden. Dat was toen helemaal niet aan de orde. De genderkwestie was toen wel met de beroepsaanduiding. Dat was toen bij mij ook veranderd en is toen opgenomen in het stijlboek. En Engels natuurlijk.

En over die gender- en beroepsaanduidingen: de Volkskrant die heeft er dan voor gekozen om zo veel mogelijk neutraal taalgebruik te gebruiken, maar wat is uw eigen mening hierover?

Dat hebben jullie misschien gelezen ook. Je streeft gelijkwaardig taalgebruik na en dat kun je misschien op verschillende manieren bereiken. Ik denk dat er een tijd is geweest dat vrouwen juist zichtbaar werden gemaakt in beroepen. Het had een hele duidelijke functie om vrouwelijke beroepsaanduidingen te kiezen, maar we hebben dat in Nederland heel gauw teruggedraaid, want je hebt geen artssinnen bijvoorbeeld. In het Duits heb je dat wel, die vrouwelijke uitgang. In Nederland hebben we het heel halfslachtig gedaan en bleef het deels mannelijk of vrouwelijk, of kies maar hoe je het bekijkt of neutraal. Nu hoeft je dus niet meer te benadrukken of iemand een man of vrouw is. Dat doet er eigenlijk niet toe, dus toen hebben wij gedacht: we streven die gelijkwaardigheid in taal het beste na op deze manier en dat vind ik ook. Er zijn nog steeds lezers die daar moeite mee hebben, vooral de oudere lezers. Je ziet dus een generatiekloof, wat ik mij best kan voorstellen, want vroeger hebben vrouwen heel hard gewerkt om als vrouw zichtbaar te worden bij beroepen en nu worden wij weggemoffeld. Ik zie dat niet zo. Ik denk dat dit een goede manier is om gelijkwaardigheid na te streven. Maar er zijn ook mensen die zeggen dat wij daar iets te snel in zijn geweest.

Denkt u dat de Volkskrant daarin met de troepen uitloopt of met de lezer meegaat?

Dat is best een moeilijke vraag, want ik denk dat we in deze specifieke kwestie misschien iets voor de troepen hebben uitgelopen. In andere kwesties zijn we wat afwachtender misschien. Ik weet dat de huidige ombudsman dat ook goed vindt, dat je niet te snel voor de troepen uitloopt. Dus kijk: wij willen een bastion zijn voor goed en correct taalgebruik, maar dat verandert ook altijd en je moet er voortdurend naar kijken en dat doen we ook met de stijlgroep. De adviezen die daar uitkomen komen dan terecht in het stijlboek, maar sommige kwesties doen we heel lang over. We zullen nou niet snel zeggen dat woorden verboden zijn, maar we spreken wel een voorkeur uit.

Dus het zou wel nog kunnen dat er bijvoorbeeld een vrouwelijke beroepsaanduiding wordt gebruikt?

Ja, we hebben dat potsierlijkheids criterium.

Dus bijvoorbeeld actrice mag dan wel.

Ja, maar ik denk dat dat ook weer een keer mag worden geüpdatet, want het gaat best snel. Ik kom af en toe ook acteur tegen. Dat hangt er een beetje van af. Volgens mij gebruiken ze nu best veel acteur.

Ik kom nog best veel actrice tegen eigenlijk.

Ja, dat zou best kunnen.

En ook bijvoorbeeld secretaresse wordt nog best veel gebruikt, hoewel ik die eigenlijk niet had verwacht.

Dat had ik ook niet verwacht. Maar veel wat is dat?

Best wel een aantal keer, wel vaak in interviews moet ik eerlijk zeggen.

Ja, kijk als iemand dat in een interview noemt, dan nemen we dat over.

Ja, alleen is dat niet altijd, soms wel soms niet, soms wordt het ook zelf gebruikt. Want dat potsierlijkheids criterium, is dat op gevoel, want hoe besluit je of iets potsierlijk is?

Daar kan je over in discussie gaan, sommige dingen liggen heel erg voor de hand. Destijds een dilemma was acteur of actrice, dat werd toen echt heel raar gevonden. Dus dat werd toen potsierlijk bevonden. Secretaresse is een ouderwets woord, dus dat zou ik niet heel veel gebruiken, maar goed voordat alles is doorgedrongen in de haarvaten van de redactie. Het glipt er nog wel eens doorheen, denk ik. In principe mag je ervan uitgaan dat de eindredactie het stijlboek heel goed kent. Maar nogmaals interviews kiezen mensen zelf hun woorden.

En ik kan me ook wel voorstellen dat jullie woorden als secretaresse proberen te omzeilen.

Is dat ook een advies op de redactie om woorden te omzeilen?

Ja, omzeilen. Er zijn volgens mij gewoon goede alternatieven.

Dat is wel omzeilen natuurlijk.

Ja, maar ik zie dit wel echt als iets anders. Er zijn gewoon goede andere woorden en het omzeiladvies hebben we wel bij iets als we het lelijke constructies vinden en dat hebben we wel bij bijvoorbeeld non-binaire woorden. Dat vinden we niet mooi, maar bij gebrek aan een goed alternatief gebruiken we dan ‘hen’ en ‘hun’. Daar hebben we een voorkeur naar uitgesproken. Maar we zeggen ook, als het kan, probeer dan niet de hele tijd ‘hen’ en ‘hun’ te gebruiken.

Dus als iemand dan aangeeft van ik wil echt zo omschreven worden, dan honoreert de Volkskrant dat ook wel?

Ja, nou dat staat gewoon in het stijlboek dat dat moet. Wij hebben dat gewoon vastgelegd, daar hoeft iemand niet zelf om te vragen. Als wij weten dat iemand zichzelf zo omschrijft dan doen wij dat op die manier.

En ik had gezien, jullie kiezen natuurlijk voor de mannelijke neutrale vorm dan en dat zou dan dus ook gelden voor neerlandicus of neerlandica. Ik zie wel dat het allebei nog voorkomt en ik had Sjoerd de Jong gesproken en die zei dat hij daar niet voor neerlandicus zou kiezen, want -us en -a is heel duidelijk dat de ene man is en de andere vrouw, door de Latijnse grammatica.

Ja, ik wilde dat nog even uitzoeken, want volgens mij hebben we dat niet meegenomen in het dilemma, waar we de voorkeur kiezen. Maar het is wel een lastige, het gaat ook niet zo zeer om wat ik vind. Ik vind dat we duidelijk moeten zijn. Dus ik weet eerlijk gezegd niet wat daarin de lijn is. En mijn collega die er het meest van weet in de stijlgroep, die is er nu ook niet. Ik kan dus ook niet checken wat daar nu in gekozen is.

Ik zie dat het in de Volkskrant door elkaar is gebruikt dus de ene keer wel en de andere keer niet.

Ja.

Dus laten jullie het dan over het algemeen afhangen van wat degene over wie het gaat het wil?

Ja, dat weet ik dus niet. Dat kan heel goed een rol spelen als het niet is opgenomen, wat het volgens mij ook niet is.

Dus dat is misschien meer zodat er speelruimte is voor de redactie.

Ja, dat kan. Ik vind eigenlijk dat we daar wel iets over moeten opnemen.

En wel geïnteresseerd over wat u persoonlijk vindt, wat zou u zeggen?

Ik vind het een lastige, omdat het zo duidelijk is af te leiden van Latijn, maar ik denk dat het verwarrend is voor de lezers als we ineens wel een vrouwelijke uitgang gebruiken. Ik denk dat

meer leenwoorden ook wel veranderd zijn, dus dat dat niet heel statisch is. Dat is wel iets wat raar is, ik wil daar wel eerst de voors en tegens weten, want misschien zie ik iets over het hoofd.

En u noemde uzelf wel ombudsvrouw toch?

Ja, maar dat had mijn voorganger ook besloten en dat was een vrouw. Dus ik heb dat niet geïntroduceerd. Zij was de ombudsvrouw en ik heb dat toen overgenomen. Daar heb ik niet heel veel gedachtes aan besteed. Later heb ik wel eens gezegd waarom introduceren we niet gewoon ‘de ombuds’, zo werd ik op de redactie ook wel aangeduid. En ik weet dat het uit het Zweeds afkomstig is en dat het eigenlijk anders moet maar ach in het Nederlands is het anders. Vroeger kon het prima, maar tegenwoordig de ombudsman wil ook echt ombudsman genoemd worden en vindt zelfs dat het met een hoofdletter moet om het instituut te benadrukken. Daar is ook wel veel over te zeggen. Ik zou er op dit moment misschien opnieuw naar kijken en het veranderen door de ombudsman vast te houden. Dat is dus een aantal keer in de loop der tijd veranderd.

En ik wilde nog een paar vragen stellen over taal aan zich van de krant, want in hoeverre denkt u dat lezers de taal overnemen die de krant gebruikt?

Ja, ik denk dat wij wel daarin een voorbeeldfunctie hebben, waarvan wij ons ook bewust moeten zijn. Dus ja, ik wil onszelf ook niet overschatten daarin, maar we hebben wel een functie.

Oké, we hebben ook een eindredacteur bij jullie geïnterviewd en zij zei dat zij ook denkt dat de lezer juist weer invloed heeft op de taal die de krant gebruikt.

Ja, maar dat is altijd een wisselwerking zeker ja. Maar als we iets gaan institutionaliseren heeft dat wel effect, dat wij bijvoorbeeld dan een standpunt innemen bijvoorbeeld in mijn tijd hadden we ervoor gepleit niet meer het woord allochtoon gebruiken of vermijden. Dat is dan nieuws voor andere media, dan heb je dus een voorbeeldfunctie.

En in hoeverre denkt u dan dat de taal die jullie gebruiken kan bijdragen aan bepaalde maatschappelijke representatie of emancipatie?

Ja, dat is denk ik zo, net zoals overheidsinstanties dat natuurlijk hebben, hebben wij dat ook.

En verder dan nog, hoe belangrijk is het stijlboek bij jullie op de redactie? Houden redacteuren het standaard bij de hand of kijken ze af en toe?

Dat verschilt denk ik per redacteur, maar de eindredacteuren worden geacht het echt goed te kennen, maar verslaggebers natuurlijk ook en we proberen het ook voortdurend aan de aandacht te richten. Dat hebben we onlangs ook weer gedaan en dilemma's brengen we ook weer aan de aandacht door bijvoorbeeld redactiemailtjes. Er is heel veel aandacht voor dus ik hoop het, maar ik denk dat de gemiddelde redacteur er veel gebruik van maakt.

En dan ook echt de regels in het stijlboek of is er meer dat er ook ruimte is voor andere dingen, bijvoorbeeld bij Trouw wordt de speelruimte die er in het boek is ook heel vaak gebruikt. Zodat redacteuren wel meer vrijheid hebben in de woorden die ze gebruiken of is het echt een vaste regel?

Ja, ga maar eens door het stijlboek heen dan zie je het wel. Verslaggevers mogen wel hun eigen woorden kiezen, maar het moet wel in lijn zijn met het stijlboek. Ze hebben veel vrijheid, maar bepaalde kwesties hangt het van af. De beroepsaanduidingen hebben dus een duidelijke richtlijn.

En als een journalist daar een keer van afwijkt, kan dat of moet hij daar een reden voor hebben?

Als het goed is als een journalist ervan afwijkt en ze hebben er geen reden voor dan is het wel de bedoeling dat het wordt aangepast. De eindredacteuren die zijn daar ook heel gespitst op. Voorheen met de invoering was het ook anders en werd er van de verslaggever of verslaggeefster gezet. Nu doen we dat ook niet meer en zetten we gewoon de naam. Er waren wat vrouwen die het moeilijk vonden dat ze geen verslaggeefster meer werden genoemd, omdat ze juist daarin wilden laten zien dat ze vrouw waren.

Maar mag het nog wel als ze zeggen dat ze verslaggeefster genoemd willen worden?

Mensen mogen altijd dat zeggen, maar we noteren dat niet meer, dus het is geen issue meer.

En als u een advies zou mogen geven, op het gebied van gender- en beroepsaanduidingen, in het algemeen, wat zou het advies zijn?

In principe zou ik gewoon het stijlboek aanhouden, er staan maar een paar zinnestelsels in die geüpdatet zouden kunnen worden, maar over het algemeen is het een goed uitgangspunt. Ik vind het goed dat we dat hebben ingezet. Het doel is dat je gelijkwaardigheid in taalgebruik nastreeft en ik denk dat dit een goede manier is.

Dus niet per se dat de vrouwelijkheid uit de taal wordt gehaald?

Dat is niet mijn doel. Ik hoop dat mensen niet meer de mannelijke vorm als mannelijk zien, maar als neutraal. Bij sommigen duurt het langer dan bij de anderen en sommigen zal het nooit lukken. Die zullen altijd denken dat het de mannelijke vorm is.

Geïnterviewde: Dorien Pels en Ilse van Heusden (Trouw)

Interviewer (vetgedrukt): Marciëlle van der Kraan

Datum: 8 juni 2022

Zou u voor mij in het begin kunnen uitleggen wat precies jouw functie inhoudt?

Dorien Pels: Ja, ik Dorien Pels, adjunct-hoofdredacteur.

En wat houdt dat precies in, wat is uw dagelijkse bezigheid?

Dorien Pels: Nou mijn portefeuille is personeel en financiën. En we zijn een driekoppige hoofdredactie, maar we doen ook nog andere dingen. Dus ik was ook chef weekend voor de krant.

Komt u dan wel veel in aanraking met de taal van de krant?

Dorien Pels: Ja.

In welke zin?

Dorien Pels: Ja, ik lees stukjes en dan zeg ik of het goed is of niet. Of dat het anders moet, of dat ze het op moeten splitsen. Ja, je adviseert ook over anonieme bronnen. Wij verdelen een beetje de diensten, dus dan heb je ook wat meer inhoudelijke dagdienst. Dus dan komen mensen ook met vragen over, nou nog niet zo erg over *hen* en *hun*, maar wel over anonieme bronnen of primeurs. En dat doet dan vooral Wendelmoet, die begeleidt dan de onderzoeken.

Ilse van Heusden: Maar zeker voor gevoelige onderwerpen altijd even de hoofdredactie bellen als er dingen spelen.

Dorien Pels: Maar de regels, de eindredactie regelt dat... Nou ja goed, je wil eerst weten wat ik doe. Dus dat is ongeveer wat ik doe: mensen aannemen, beoordelingsgesprekken, zorgen dat de chefs beoordelingsgesprekken houden. Nu moet ik nieuwe overeenkomsten maken met freelancers en moet kijken wat wij moeten doen. Het is wel een beetje anders dan dagelijkse kranten maken, dat klopt.

En als je dan wel met taalkwesties te maken hebt, welke zijn dat dan?

Dorien Pels: Het zijn dan meer de grotere, soms die moeten we iets corrigeren. Zijn dit genoeg bronnen? Weet je wel, als ik er ben dan heb ik daar zeggenschap over.

En merk je dan ook dat er verschil is over die taalkwesties als je erover na moet denken of er verschil is tussen taalkwesties waar het nu over gaat vergeleken met tien jaar geleden bijvoorbeeld?

Dorien Pels: Nou zeg maar die gender toestand, of zeg maar dat soort wat meer taalkundige dingen, want zo zie ik dat dan toch wel. Dus eigenlijk iets wat de eindredactie zelf bepaalt. Maar er zijn wel momenten, we hadden laatst ook, toen stond het wel in het stijlboek en toen heb ik toch gezegd nee, oh ja, vloeken was dat? Ja godzanger of zo? Of God?

Ilse van Heusden: Ja toen heb ik gezegd, dat mag niet.

Dorien Pels: Dat mag niet volgens de letter van de wet. Maar het was die schietpartij in Amerika. En toen zei ik ja, maar dat is zo erg. En dat was: "wat zei je in godsnaam".

Ilse van Heusden: Ja wat zei je in godsnaam. Kijk, wij hebben bijvoorbeeld we houden ons in principe bij de eindredactie aan het stijlboek wat wij hebben en dat stellen we een beetje democratisch op. Dat is ook in beweging, want taal is heel erg in beweging. En dat dat als er dingen aangepast worden, doen we dat in overleg met de hoofdredactie. Als er grote dingen aangepast worden en soms, als we tegen onze eigen stijl schrijfboek ingaan, dan overruled de hoofdredactie ook het schrijfboek. Nee, we vloeken niet, maar zo waar je het gebruikt als nu wel in een soort van niet meer als vloek.

Dorien Pels: Ja en ja, als je dat gaat afzwakken die moordpartij op negentien kleine kinderen, dat was zo erg dat wij vonden zeg maar dat je dan wel God mag aanroepen. Maar wij moeten als krant een klein met ons publiek, daar moet je wel even over nadenken of je die termen wanneer die gebruikt. Daarom is het ook goed dat het in het stijlboek staat. Ik denk dat regels zijn er ook zijn om je niet aan te houden, eigenlijk altijd.

Ilse van Heusden: Daar is wel discussie aan te zwengelen.

Maar is dat dan een beetje een gevoelskwestie?

Dorien Pels: Nee, het journalistieke gevoel. Of wat is logisch nog? Dus de regels zijn er echt niet om je altijd aan te houden, maar wel om een norm te hebben van waaruit je dan bespreekt van: onze lezers willen niet dat je de hele tijd God te pas en te onpas aanroept. Ja God dat is niet goed en zeker niet in schrijftaal vind ik dat sowieso niet zo mooi. Dan heb je een norm en dan kan je daarvan afwijken. Dus dat is het idee van het stijlboek.

Reageren de lezers daar dan echt op?

Ilse van Heusden: Soms wel.

Dorien Pels: Maar wel als je vloekt in Tien Geboden. Dat is een hele ingewikkelde rubriek voor ons. Wnt dat gaat dus over de tien geboden en dan vraagt ze "vloekt u?" en dan gaan ze zeggen "Nou, ik zeg wel heel hard godverdomme als ik mijn teen stoot". Dat dat dan in de krant zet worden de lezers boos, dat is altijd een beetje ingewikkeld.

En hoe zou je dan het leespubliek van Trouw omschrijven. Zijn het oudere mensen of jongeren mensen?

Dorien Pels: Oudere mensen vaak die vaak nog wel iets met religie hebben. Net als alle kranten hoor is de gemiddelde leeftijd hoog van de abonnees.

En qua hoogopgeleid?

Dorien Pels: Hoogopgeleid.

En dus wel inderdaad, geloof ik, over het algemeen?

Dorien Pels: Nee, niet over het algemeen, maar een zeker percentage. Ze hebben allemaal wel iets met religie, denk ik bijna allemaal. Maar ik weet ook niet meer welk percentage, maar vrij

veel mensen gaan nog wel regelmatig naar de kerk. Dat is wel uitzonderlijk veel vergeleken met andere groepen.

Ilse van Heusden: En mensen die ook vaak zin geven aan de spiritualiteit. Die onderwerpen, dat trekt onze lezers wel echt.

En dan even de stoet spits van mijn onderwerp, want hoe staan jullie zelf tegenover gender in beroepsaanduidingen?

Ilse van Heusden: Ja, kan je het even uitleggen wat je er precies mee bedoeld?

Of je graag ziet of het om een man of een vrouw gaat aan de beroepsaanduiding. Dus zeg je kapper, kapster.

Ilse van Heusden: In ons schrijfboek, zal ik het even uitleggen Ik ben de coordinator van de eindredactie en het schrijfboek van ons is steeds in beweging. Deze discussie hebben we natuurlijk heel vaak. Dus onze voorkeur is als er een neutrale term is, gebruiken we de neutrale term. Dat is ons uitgangspunt. Je zal zien als je in het archief gaat kijken dat we ons heel vaak niet aan ons eigen schrijfboek houden. Het is of een slechte eindredactie of gewoon macht der gewoonte, omdat iedereen dan toch gewoon zegt: "de lerares stond voor de klas", terwijl we eigenlijk liever zeggen leerkracht. Want dat is een genderneutrale term. Of verpleegster, sowieso verpleegsters, ik weet niet of je daar ook voorbeelden van vond. Als we het woord verpleegster in de krant zeggen, krijgen we ook minimaal vijf boze brieven. Ten eerste, omdat verpleegster in het ziekenhuis gezien wordt als degene die patiënten wast en niet een verpleegkundige die gewoon allemaal medische handelingen uitvoert. Maar sowieso, vanuit taalkundig oogpunt is verpleegkundige ook prettiger, omdat het genderneutraal is. Dus in sommige beroepen is dat makkelijk als je een leerkracht of verpleegkundige kan kiezen. Lastiger wordt het bij brandweerman. Zeggen we dan "brandweermens" dat is niet echt ingeburgerd. Dat gebruiken we dan niet. Dus het is heel lastig om daar dan weer een neutrale term voor te uit te kiezen. Politie mensen kun je wel weer zeggen. Dat is wel weer een geaccepteerde term.

Hoe doen jullie dat dan? Want als er geen geaccepteerde term is, doen jullie dan toch brandweerman?

Ilse van Heusden: Ja, dan kom je toch bij brandweerlieden, dat proberen we dan wel te gebruiken. We hadden het bijvoorbeeld pas weer. Ik zal dat nog eventjes voor je opzoeken. Pas was iemand directeur van een verzorgingstehuis. Directeur, dat voorbeeld zal je vast ook al gehoord hebben. Directrice klinkt toch meer als iemand met een knotje en een brilletje die dan het verzorgingstehuis bestiert? Je zal niet zeggen "iemand is de directrice van Shell." Dat woord heeft toch niet alleen een gendraanduiding, maar ook een soort negatieve connotatie. Ja of

negatief dat dat dus ook bij bepaalde soorten beroepen hoort. Het woord topvrouw en topman is bij ons ook wel discussie over of je dat moet gebruiken, maar topmens bestaat nu niet.

Soms wil je misschien juist duidelijk maken dat het een topvrouw is.

Ilse van Heusden: Ja, maar dan worden mensen soms ook wel weer boos van "Ja moet dat dan wel in de kop dat? Dat weet je wel. Topvrouw wordt baas van Rotterdamse haven. Is het alleen oud nieuws omdat ze een vrouw is. Waarom wordt haar naam niet gewoon in de kop genoemd?" Maar dan moeten we CEO gaan doen, dan krijg je ook weer boze mensen dat we te veel engels gebruiken.

Ja ik denk dat je het ook nooit goed kan doen.

Ilse van Heusden: Ja nou ja, als we er op letten proberen we het wel te doen. Maar ja, we hebben gewoon in Nederlands natuurlijk heel veel... Bijvoorbeeld als je nou iemand uit een bepaald land noemt, hebben we al de gewoonte altijd om te zeggen of het een man of een vrouw is. Zo werkt onze taal. Wij zijn gebonden: "De Oekraïense woont nu in Arnhem." Weet je wel. En als het een man is, zeg je de Oekraïner. Dus dat zit in onze taal ingebakken dat je heel vaak toch een genderaanduiding en een beschrijving van iemand gebruikt.

En hoe doen jullie dat dan bijvoorbeeld als jullie een interview hebben met een non-binair persoon en die diegene zegt van ik wil echt strikt niet mannelijk of vrouwelijk aangeduid worden?

Ilse van Heusden: Ja, ons uitgangspunt is dat we altijd volgen wat de geïnterviewde zelf wil. Daar hebben we pas discussie over gehad bij de eindredactie, want dan kom je ook op het taalkundige aspect dat wij hen als onderwerp gewoon heel lelijk vinden taalkundig gezien. Maar je kunt het een beetje ontwijken. Je zou het helemaal kunnen ontwijken, dat je zegt "de zanger dit" en dan steeds weer die naam noemen. Maar dat vinden non-binaire personen vaak ook vervelend. Want dan doe je weer geen recht aan dat ze met een ander persoonlijk voornaamwoord aangeduid willen worden. Dus waar wij nu op uitkomen dat het pas een keer in een heel klein rubriekje gebruikt en toen ben ik zo naar de hoofdredactie gelopen van "kijk zie je, het was niemand opgevallen, we hebben gewoon "die" gebruikt. En die is een fijne, want dat gebruik je in de spreektaal ook al "Die komt zo langs" weet je wel, dat is een heel normaal geaccepteerde vorm. En iemand zonder geslacht meteen aan te duiden.

Dorien Pels: En wat ik wel eens heb gezegd toen dat ook aan de orde was en die persoon dus hen wilde ofzo, of in ieder geval de geïnterviewde wilde dat. Dat is goed, maar dan leggen we tussen haakjes uit waarom we het doen en dat we het doen.

Ilse van Heusden: Dan zeg je "de schrijver tussen haakjes, die aangeduid wil worden met uitspeekvorm hen.

Dorien Pels: Die wordt gebruikt voor non-binaire personen. Dan neem je de lezer ook mee in die taalontwikkeling, want dat kan natuurlijk prima.

En voor non-binaire personen gebruik je in principe dus schrijver, acteur? Omdat er nog niet echt iets anders is?

Dorien Pels: Ja dus die laatst.

Maar dat is een voornaamwoord, maar meer in beroepsaanduiding?

Dorien Pels: Oh sorry, mannelijk of vrouwelijk?

Ja.

Ilse van Heusden: Kijk, dat is natuurlijk het interessante, die discussie heb je vaak ook al gehoord. Er is zo'n soort anekdote die altijd genoemd wordt als het hier over gaat. "Mijn zoon heeft een auto-ongeluk gehad en de chirurg kon hem niet opereren. Want dat was de ouder weet je wel, zoiets? Iedereen denkt dan dat het de vader is. Ik zal dat voorbeeld ook nog even voor je opzoeken. Omdat je denkt chirurg is altijd mannelijk. Er zijn ook feministen die zeggen je moet juist benoemen "de vrouwelijke chirurg" of "de vrouwelijke arts". We hebben daar geen woord voor als artsin ofzo. Je moet juist benoemen dat het een vrouw is, want dan leren mensen van hé een chirurg kan ook een vrouw zijn. Of iemand in een toppositie kan ook een vrouw zijn. Er is ook onderzoek gedaan bij vacature teksten. Als je zegt "we zoeken een redactie assistent slash redactie assistente. Dat misschien ook mannen denken ik kan solliciteren. Andersom gezien, want als je er zowel de mannelijke als vrouwelijke vorm neerzet dat vrouwen denken hé dat is ook voor mij bedoeld, dus niet alleen bouwvakker, bouwvakkerin ofzo.

Ik heb dat ook gebruikt voor mijn scriptie dat onderzoek.

Ilse van Heusden: Ja dat onderzoek. Dus daar zijn natuurlijk twee van die scholen daarin. Maar in de taal kom je toch heel vaak de mannelijke vorm terug altijd de neutrale vorm, gek genoeg. Als het over een bakker gaat, gebruikt je het woord bakker. En dat zal misschien af en toe ook een vrouw zijn, maar die daar gebruik je toch het woord bakker voor.

Ja, bakster denk je eerder iemand thuis aan het bakken is.

Ilse van Heusden: Zie je? Dat is hetzelfde met directrice. Dan denk je oh iemand die thuis gezellig knutselend cupcakes in elkaar aan het zetten is.

Ik denk zelf altijd, maar dat is mijn eigen idee dat het gewoon is, omdat vrouwen natuurlijk later zijn gaan werken. Dus toen zijn die woorden er pas later bijgekomen.

Ilse van Heusden: Ja, dat zou kunnen.

En loopt Trouw voor de troepen uit of met de lezer mee?

Ilse van der Heusden: Soms lopen we voor de troepen uit. Ik merk het heel erg met "tot slaaf gemaakt" en bijvoorbeeld hoeren en sekswerkers en prostituees. Ja, ze zijn echt wel zelf overgestapt op sekswerkers. Ook niet altijd, net als verpleegster, een woord wat nog wel voorkomt, maar dan is het in een andere context en is het sexy verpleegster. Je mag dat natuurlijk nog best wel zeggen. Ja, we hebben geen verbod op woorden. En je mag ook best nog slaaf zeggen, maar niet, als dat is wat academisch nu gebruikt wordt of in de politiek, dan nemen we de lezer daar denk ik wel in mee dan.

Dorien Pels: Maar we zijn meer volgend. Wij lopen over het algemeen niet de troepen voor. Wij zijn vaak de laatsten die een spelling aanpassen omdat iedereen het doet, wij zijn daarin best volgend. We gaan niet met taal de barricaden op. Wij vinden taal geen manier om politiek te bedrijven.

Ilse van Heusden: Ja, maar dat is meer respect voor taalgebruik, denk ik. Ik denk dat onze lezers dat wel heel erg waarderen. Maar we bedrijven niet echt politiek in ons taalgebruik.

En houden jullie je met beroepsaanduidingen aan het potsierlijkheidsbeginsel? Dat je voor iedereen acteur gebruikt in plaats van acteur en actrice. Alleen dat wordt door heel veel mensen potsierlijk gevonden om vrouwen acteur te noemen.

Ilse van Heusden: Ja, dat vind ik ook wel. En in taal probeer je ook niet af te leiden. Het is belangrijk hoe je je boodschap brengt, bijvoorbeeld in de sport, maar ook in filmwereld of in de muziek is gender wel heel bepalend voor hoe iemand wordt aangeduid. In de sport gaat het er juist om, dan ga je toch echt niet schaatser zeggen als iemand een schaatser is? Dus dat is potsierlijk. Dat is wel heel belangrijk bij ons.

En hebben jullie daar een soort lijn in? Of is dat eigenlijk een beetje subjectief?

Je geeft toch wel vaak de voorkeur aan de leesbaarheid. En ik vind het vooral belangrijk dat taal niet moet afleiden. Als mensen blijven stokken en denken "wat staat hier van gekst?" Dan schiet het zijn doel voorbij.

Ilse van Heusden: Dan gaat het niet meer om de boodschap, maar ineens om de tekst. En ik wilde jullie een paar kwesties voorleggen.

Dorien Pels: Ik wil trouwens nog even zeggen dat ik mijzelf journaliste noem en niet journalist. Ik noem mezelf wel adjunct-hoofdredacteur en niet adjunct-hoofdredactrice, ook al kan dat wel.

Ik denk ook dat redactrice niet heel gebruikelijk is.

Nou ja, ook wel, maar dan ook weer een beetje lullig.

Zijn er mensen die zichzelf redactrice noemen?

Dorien Pels: Nee, inderdaad meer redacteur.

En wat betreft verslaggever of verslaggeefster?

Dorien Pels: Dat is wel interessant want wij hebben daar wel honderd jaar geleden een keer een discussie over gehad.

Ilse van Heusden: Ja, wij gebruiken dat niet als aanduiding.

Dorien Pels: We hebben die discussie wel gehad, toen mochten mensen het uiteindelijk zelf weten, maar toen stapten bijna alle vrouwen over op verslaggever.

En hadden ze daar een reden voor?

Dorien Pels: Ja, om gewoon hetzelfde te heten.

Dus het is minder belangrijk of je dan vrouw bent of man.

Dorien Pels: Dat was dan nog in de tijd dat we niet overal onze namen bij schreven. Dan was het helemaal gek. Dan wist je alleen maar of het door een vrouw of een man was geschreven. Dus dat hebben we toen veranderd, dat is echt al heel lang geleden.

En neerlandicus of neerlandica?

Dorien Pels: Ik zou denk ik als ik neerlandicus was, zou ik mezelf neerlandicus noemen.

Ilse van Heusden: Het boek is hierbij de leidraad. Wat we ook doen bij gender, is dat als we de voorkeur kennen, we daarvoor kiezen.

Noemen jullie Kaag bijvoorbeeld ook een politicus?

Dorien Pels: Maar een politicus is ook niet echt een woord dat een veel gebruikt is. Dan zeg je partijvoorzitter.

Sjoerd de Jong stelt dat er geen onderscheid gemaakt moet worden tussen mannen en vrouwen, behalve bij Latijnse woorden.

Dorien Pels: Doctorandus. Nee joh.

Ilse van Heusden: Ik denk dat we dat wel gebruiken, ja. Vrouwelijke vorm.

Dorien Pels: Ik denk dat we mannelijk gebruiken toch?

Ik zie dat het door elkaar gebruikt wordt.

Ilse van Heusden: Zie je? In het stijlboek staat: als een organisatie de term voorzitter voor vrouwen mannen bezigt. Als een vrouwenbond een nieuwe voorzitter kiest, dan maken wij daar weer je niet voorzitter van. Dus dat is een beetje wat ik al zei.

Het gaat natuurlijk wel ten koste van de consistentie binnen de krant.

Ilse van Heusden: Ja, dat is zo. We zijn natuurlijk volgend. De Nederlandse taal is niet consequent.

We hadden het net al even over directeur/directrice. Hier heeft directeur dan echt de voorkeur? Niet CEO bijvoorbeeld?

Ilse van Heusden: Dat doen we ook wel eens.

Dorien Pels: We kiezen meer voor topman of topvrouw.

En wat nou als diegene non-binair is?

Ilse van Heusden: Dat dat is interessant: topmensen. Dan kom je natuurlijk bij directeur wel weer goed uit.

En als je dan bijvoorbeeld een beetje zoals voor de kwestie ombudsman heeft ook ombudsvrouw. Maar mijn docent is Jaap de Jong en hij heeft de term ombudspersoon geïntroduceerd. Wat vinden jullie daarvan?

Dorien Pels: Ik zou denk ik wel bij de ombudsman blijven, ook voor vrouwen. Het is meer een rubriek. Ik vind ombudsman niet meer echt een man die de ombuds doet.

En als je bijvoorbeeld over een koor gaat en dat koor bestaat uit mannen en vrouwen, zegt meer dan zangers of zangers en zangeressen?

Dorien Pels: Koorleden.

Koorleden. Het is ook omzeilen dan.

Ilse van Heusden: Er zijn wel manieren waarop we het kunnen omzeilen. We hebben hier geen vaste regels voor, maar wel manieren hiervoor in ons hoofd.

Dorien Pels: Uiteindelijk gaat het om het verhaal dat je wilt vertellen en niet alle dingen eromheen.

Ik wil dan nog een paar vragen over taal stellen. Hoe belangrijk is taal voor Trouw?

Ilse van Heusden: Heel belangrijk. We zijn met niks anders bezig op de redactie natuurlijk. Het is wel nog meer de structuur van de taal, de opbouw van een verhaal.

Dorien Pels: Ik denk ook wel dat we ons verantwoordelijk voelen voor goed Nederlands.

Hoe zit dat met framende woorden? Ik heb laatst iets gezien over vrouwelijke politici die aan het 'kibbelen' waren in plaats van 'discussiëren'.

Ilse van Heusden: Ja. Dus dat soort dingen letten we heel erg op.

Dorien Pels: Ja, daar hebben we wel discussies over. Dan moet je wel even uitkijken. Net als vrouwen bij de voornaam aanspreken.

Ilse van Heusden: Ja, dat is inderdaad wel zo.

Denken jullie dat taal verder ik ook kan leiden tot betere maatschappelijke representatie en emancipatie?

Dorien Pels: Ja. Dat denk ik wel.

Ilse van Heusden: Durf ik niet te zeggen. Ik denk dat taal lijkt meer volgend is dan echt leuk dat je de taal echt iets kan veranderen.

Ook niet als je zou stoppen met het omschrijven van het uiterlijk van vrouwen en hoe ze zich gedragen, in plaats van hun functie te omschrijven, zou dat verschil maken?

Dorien Pels: Ik denk wel dat dat enige invloed heeft.

Ilse van Heusden: Ik denk niet dat het bepalend gaat zijn. We willen uiteindelijk sowieso een krant zijn die podium biedt voor meerdere gedachten, dus dragen zij ook meerdere visies uit en vind je verschillende schrijfstijlen in de krant.

Hoe leidend is het stijlboek hierin?

Ilse van Heusden: In principe wel leidend. Dan hebben we ook nog de ombudsman. Als je zijn rubriek leest zie je vooral gemopper op de keren dat we ons niet aan het stijlboek houden.

Staan er in het stijlboek gewoon richtlijnen of zijn het echt harde regels?

Ilse van Heusden: Ja, ik zie het meer als fluïde. Het is ook een google doc, dus het kan makkelijk aangepast worden.

U zegt dat het een google docs is, maakt dat het stijlboek ook dynamischer? Dat het vaker aangepast wordt?

Ilse van Heusden: We hebben pas één keer een grote schoonmaak gehad. Nu hebben we bijvoorbeeld wel weer even gekeken naar hoe we Oekraïense namen spellen. Dan beslissen we met elkaar wat we doen. Als ergens discussie over ontstaat, kijken wij of het nog wel goed in ons stijlboek staat.

Tot slot. Als jullie een advies zouden geven voor gender in beroepsaanduidingen. Wat zou hier dan in staan?

Dorien Pels: Als je echt het belangrijkste dan zou ik wel zeggen: genderneutraal.

Geïnterviewde: Rennie Rijpma (Algemeen Dagblad)

Interviewers (vetgedrukt): Elisabeth Brugman en Marciëlle van der Kraan

Datum: 9 juni 2022

Allereerst waren we benieuwd of jullie een stijlboek hebben, want jullie hebben het niet online staan.

Nee, maar we hebben inderdaad wel een stijlboek wat we intern tot beschikking hebben.

En is het mogelijk voor ons om over die secties waar wij onderzoek naar doen om dat te mogen lezen?

Zeker.

Top dat zou fijn zijn. En wat ons ook opviel is dat jullie geen ombuds hebben, is dat bewust?

Niet echt, als we het wel zouden hebben zou het een bewuste afweging zijn, denk ik. Ik weet niet precies wanneer de ombudsfunctie bij nieuwsmedia echt in gebruik is geraakt. Ik zit nu zo

een vijftig jaar in het vak en dat was niet gebruikelijk en een aantal media die daar op enig moment toe zijn overgegaan en sommige zijn er ook mee gestopt.

Is dat een bewuste keuze?

Ja, altijd als iemand een klacht heeft over onze berichtgeving komt dat bij mij binnen en tot nog toe heb ik nog niet meegemaakt dat ik er niet uit kom.

En hoe handelt u dan de klachten af?

Als iemand een punt heeft dan gaan we dat aanpassen en doen we dat ook wel op een manier waarop dat zichtbaar is dat we dat hebben aangepast.

Maar jullie reageren in principe wel altijd dus?

Ja, ik zeg dat wel heel makkelijk, maar ik zie wel vaak een beeld dat naar de redactie wordt gestuurd en het is heel vaak afhankelijk van of het intern wel helemaal goed gaat. Maar ik zie natuurlijk niet wat ik niet binnenkrijg, dus het zou best kunnen dat er ergens iemand strandt.

Zou het dan nog kunnen dat iemand anders het oppakt of komt het slechts wel bij u?

Het is meestal de vraag van waar het binnenkomt, meestal komt het als eerst binnen bij de nieuwsredactie.

En sturen die het dan door?

Ja, dat wordt doorgestuurd. Soms in eerste instantie naar de redactie en soms meteen naar mij.

Zou u kunnen uitleggen wat uw functie precies inhoudt?

Ik ben hoofdredacteur van het AD, dus ik ben verantwoordelijk voor de redactie en alle publicaties. Ik ben de eindverantwoordelijke voor alles wat we doen, of ik daar nou wel of niet van wist.

En daar valt dan ook taal onder?

Ja, daar valt ook taal onder. Bij het AD is het zo: we werken onder samenwerkingsverband met regionale titels. Wij hebben een gezamenlijk stijlboek, want als je voor die acht titels schrijft zou het raar zijn als voor de ene andere regels gelden dan voor de anderen. Wij hebben een stijlboekcommissie. Dat zijn ervaren eindredacteuren ook van verschillende redacties en van verschillende titels. Als het bijvoorbeeld gaat over gender, daar is natuurlijk de laatste jaren verandering in gekomen hoe daar tegenaan wordt gekeken en hoe dat de taal verandert heeft veranderd. Die commissie kijkt naar wat dat betekent voor onze manier van werken en of er een aanvulling op het stijlboek komt. Zij vragen soms om advies van andere taal instituten en dan komen ze zelf met een advies.

En de taalkwesties waar zij over moeten nadenken is dat nog anders dan 10 jaar geleden?

Ja, ik denk wel dat je een beetje verschuiving ziet naar ethische punten en iets minder naar de puur taalkundige dingen. Of je iets met -dt of -t schrijft is minder aan de orde. Dat soort

vraagstukken komen niet zo vaak meer voor. Ook omdat daar de discussie misschien gewoon helder is, omdat je gewoon en Nederlandse schrijfwijze neemt. Het enige wat je zou kunnen zeggen is dat je ervan af kunt wijken, maar dat is niet heel gebruikelijk. Het gaat vaker over ethische kwesties, zoals gender, racisme en justitiële processen.

En waarom denkt u dat die verandering van klachten van taalpuristen naar meer ethische kwesties heeft plaatsgevonden?

Omdat de maatschappij verandert en het is gewoon een weerspiegeling van dat wat zich afspeelt in de maatschappij. Stel transseksualiteit zou niet bestaan, dan heb je daar ook geen taalkwestie over. Op het moment dat dat meer onder de aandacht komt, wordt er ook vaker over geschreven.

Wij verwachten dat vooral jongeren zich ermee bezighouden, maar klopt dat ook echt?

Ik merk altijd wel dat jongeren een betere antenne hebben voor veranderingen in taal. Ik denk ook dat verandering in taal en woordgebruik van alle tijden is. Toen ik jong was gebruikte ik ook andere woorden dan mijn ouders en de woorden die ik toen gebruikte zijn nu ook weer gedateerd. Dus dat verandering vaak bij jongeren start is gebruikelijk en dat merk ik nu ook wel.

Taal is gewoon dynamisch daarin denk ik.

Ja.

En hoe staat u dan zelf tegenover bijvoorbeeld gender in beroepsaanduiding, vindt u het belangrijk dat het zichtbaar is dat het om bijvoorbeeld een vrouw of man of non-binair persoon gaat?

Het hangt ervan af. Soms is het relevant voor het nieuwsverhaal. Het heeft met de persoon zelf te maken of iemand het belangrijk vindt. Ik vind het lastig om algemene regels te stellen, want iemand die zichzelf bijvoorbeeld liever actrice dan acteur noemt, wie ben ik dan om te zeggen: nee, wij noemen iedereen acteur.

Dus jullie proberen iedereen recht aan te doen?

Ja, maar er is een probleem met het publiek dat soms vragen kan gaan stellen van waarom we iemand dan bijvoorbeeld actrice in plaats van acteur noemen en dus moet je dan bijna aan gaan geven dat iemand zelf zo genoemd wil worden.

En geven jullie dat ook aan?

Soms doen we het. Mijn uitgangspunt is: wij maken ons nieuws voor ons publiek. Zij moeten snappen waarom je iemand noemt zoals je die noemt en als wij inschatten dat dat voor een groot deel niet meteen duidelijk is, geven we dat wel aan door middel van een kader of bijzin.

En met het voorbeeld van actrice, noemen jullie ze normaal dan acteur? Wat is de lijn die jullie proberen aan te houden met het stijlboek?

Nee, dat is niet gebruikelijk. Wij maken onderscheid tussen man en vrouw in het taalgebruik.

Staat u daar zelf ook achter?

Ja, ik denk dat bij heel veel vrouwen en bij andere media wel relevant is om te weten of het een vrouw of man of non-binair iemand is. Ik denk daarbij vanuit de nieuwsconsument en wat diegene interessant zou vinden.

En hoe duiden jullie over het algemeen non-binaire personen aan? Met wat voor een beroepsaanduiding?

Bijvoorbeeld een acteur.

En als iemand die non-binair is echt aangeeft van ik wil echt op genderneutrale manier omschreven worden?

Dan proberen we daar wel in mee te gaan. Maar dat is het makkelijkst als je iemand spreekt, dan kan je direct opschrijven wat die persoon vraagt. Alleen soms wordt er geschreven over bijvoorbeeld iemand in Amerika van wie je het niet precies weet, want dan moet je er zelf dus een keuze over maken.

En dan moet je daar misschien dus ook meer over nadenken?

Ja.

En hoe is AD daar überhaupt in, is het voor de troepen uitlopend of meer afwachtend?

Nee, wij zijn niet voor de troepen uitlopend. Niet als laatste, maar ook niet als eerste.

Want jullie willen liever dat de lezer er al een beetje mee bekend is voordat jullie het gaan aanpassen?

Ja, dat heeft te maken met je publiek. Stel wij zouden een enorm progressief jong ‘woke’ publiek hebben, zou het logisch zijn dingen snel aan te passen en met de trends mee te gaan. Alleen is dat niet zo, zeker onze krantenlezer is rond de 60 gemiddeld, dus daar kijk je toch met name naar.

En dat publiek is met name ouder, maar ook hoger opgeleid of hoe ziet jullie publiek er uit?

Ik grap wel eens dat het AD maken veel moeilijker is dan de Volkskrant, omdat ons publiek veel breder is en ik zeg vaak dat het AD voor iedereen is, maar dat is natuurlijk niet helemaal waar. Maar het is wel zo dat er van alles bij ons samenkomt. Kijk de krantenlezer is wel hoger opgeleid, maar alle groepen daaronder zijn al afgehaakt met kranten lezen en wij zijn een vrij toegankelijke krant. Ik denk dat Trouw bijvoorbeeld weinig wisseling heeft.

En dan is dat misschien ook anders wat betreft progressiviteit misschien?

Ja, zeker. Wij zijn in ieder geval niet de meest progressieve titel, door dat grote publiek en iedereen wat mee wil hebben en als je dus iets aanpast ook net iets meer uitleg daarover moet geven dan een andere titel wellicht zou doen.

En merken jullie dan ook bijvoorbeeld wanneer je over een non-binair persoon schrijft dat er dan ook meer verzet tegen komt?

Nee, dat is dan weer heel weinig. Als je het uitlegt gaat het eigenlijk altijd wel prima. Ik denk dat aansluiting bij het publiek moet blijven. We krijgen alleen ook weinig oproepen dat we het wel echt moeten aanpassen, dus gebruiken we het nu alleen wanneer nodig.

En in het maken van de beslissing over welke beroepsaanduiding wordt gebruikt, in hoeverre treedt dan het potsierlijkheidsbeginsel op bij jullie?

Ik kijk vooral of het begrijpelijk is voor de lezer en op moment dat ik het niet vind passen, pas ik iets aan of omzeil ik iets om het duidelijker te maken. Soms kan je gewoon andere woorden gebruiken. Je hoeft niet altijd per se die titel of beroep erbij te roepen en dan doorgaan met de naam.

Ik ga nu een aantal kwesties voorleggen en ben benieuwd welke keuze u zou maken. Zouden jullie bij AD verslaggever of verslaggeefster zeggen?

Verslaggever, ook voor vrouwen en non-binair.

Neerlandicus of neerlandica?

Neerlandicus, ook voor vrouw.

Secretaris of secretaresse?

Ik denk dat vrijwel de meeste mensen bij een secretaris wel een heel ander beeld hebben dan secretaresse, wat meer de assistent van een directeur is of wat dan ook, terwijl secretaris meer zelfstandig is. Dus nee, dit is wel apart.

Directeur en directrice?

Ja, ik zou directeur gebruiken ook met in het achterhoofd, wat iemand zegt en wil. Als iemand zichzelf directrice noemt zou ik dat overnemen, maar als ik zelf moet kiezen zou ik directrice zeggen.

Vaak hebben we het over topmannen of topvrouwen van bijvoorbeeld Shell, hoe doen jullie dat voor non-binair persoon?

Topmanager, topdirecteur, ik zou denk ik vervallen naar de functie ofzo, want topmens is niet meer geassocieerd aan het werk.

Want gebruiken jullie wel termen als topman of topvrouw?

Ik kan daar nooit zo goed tegen, omdat het heel erg inzet op je kracht, terwijl mijn meerwaarde meer zit in dingen niet zoals *power* of iets. Ik probeer er zelf van weg te blijven. Er zit vaak iets van trots in, maar als je het leuk vindt wil je het een beetje aanzetten.

En hoe belangrijk is taalgebruik, dus de woorden die jullie kiezen voor het AD?

Ik denk dat taal heel belangrijk is voor iedereen. Taal loopt vooruit op het handelen, dus als taal bijvoorbeeld verruwt in de Tweede Kamer, verruwt de maatschappij ook, want dan normaliseert het. Vaak beginnen veranderingen ook bij taal dus het doet er heel erg toe en als nieuws heb je daar dan ook een bepalende rol in.

En is het AD dan ook verantwoordelijk voor de taal die het gebruikt?

Ja, je probeert er altijd op te letten en je moet altijd een afweging maken van ga ik iets publiceren, want alles wat wij verspreiden, wordt toch onder de megafoon gehouden. Je moet altijd wel afwegen van wat doe ik hier nu.

En in hoeverre denkt u dat lezers het taalgebruik van AD overnemen?

Ik denk niet direct een op een, maar ik denk dat het een soort proces is. Stel wij noemen iets steeds hetzelfde en herhalen het, dan wordt het wel een ingeburgerd woord.

Denkt u dat bepaalde verwoordingen kunnen leiden tot betere emancipatie en maatschappelijke representatie?

Ja, dat denk ik wel. Ook waar jullie nu onderzoek naar doen. Vroeger was dit helemaal niet aan de orde, maar nu met die emancipatie. Alles is heel erg veranderd de laatste jaren en je moet er ook rekening mee houden dat niet alles van taal altijd vaststaat.

En als u mensen aanneemt, probeert u dan mensen met dezelfde denkstijl aan te nemen?

Nou, je denkt er wel de hele tijd aan, en ik denk dat iedereen op een redactie zichzelf zou moeten kunnen zijn, maar je hebt natuurlijk altijd wel een manier van met elkaar omgaan die toch gebruikelijk wordt. Je past je ook wel enigszins aan. Maar je let vooral op of je samenstelling divers genoeg is en dat is het nu niet echt.

En is er op de redactie ook een soort angstgevoel voor de cancel culture?

Nou, ik zou het geen angstgevoel noemen. Ik denk dat wij ons in de loop der jaren steeds meer bewust zijn geworden. Zelf zeg ik altijd we moeten niet te bang zijn om fouten te maken, maar er zijn altijd mensen die het er niet mee eens zijn, terwijl anderen het er wel mee eens zijn. Je moet accepteren dat fouten maken normaal is en fouten ga je maken, maar we kunnen het bespreken. En een stijlboek helpt wel met dit soort dingen.

Hoe leidend is het stijlboek?

Ja, dat is leidend. Je moet een hele goede reden hebben om daarvan af te wijken. Het is de manier en lijn die wij volgen. Als je ervan afwijkt, moet je het kunnen uitleggen.

Wordt het stijlboek vaak aangepast? Hoe dynamisch is dat?

Het is ook redelijk dynamisch. Vaak wordt het wel twee keer per jaar aangepast.

Als u een advies zou mogen geven voor gender in beroepsaanduidingen op de redactie, wat zou dat dat zijn?

Dat is persoonlijk. Ik vind een aanduiding gewoon fijn en dan verval ik toch wel op de mannelijke vorm standaard voor alles en iedereen. Ik kijk gewoon naar de functie en de naam erachter zegt hoe het ingevuld wordt, maar als iemand het heel vervelend vindt, gaan we erin mee.

Bijlage VII. Verbatims interviews eindredacteuren

Geïnterviewde: Derk Walters (NRC Handelsblad)

Interviewers (vetgedrukt): Elisabeth Brugman en Marciëlle van der Kraan

Datum: 8 juni 2022

Zou jij voor mij eerst even kunnen toelichten wat jouw functie precies inhoudt?

Ja, ik was chef van de middentafel en dat is bij ons een combinatie van de eindredactie en de mensen die de homepage beheren. Inmiddels ben ik overgestapt naar de redactie buitenland, maar ik kan uit hoogte van mijn vorige functie nog wel het een en ander zeggen over hoe we dat aanpakten met taalgebruik. Want ik was ook in die zin als chef van de eindredactie een beetje de vraagbaak van de redactie. Zo van: “Joh, wat doen we? Doen we LHBT of doen we LHBTIQ+? Of wat doet NRC?”. Al die vragen kwamen dan bij mij terecht en dat bepaalde ik dan niet in mijn eentje. Want we hadden dan een overleg met de eindredactie en met collega’s, zo van moeten we hier een principieel besluit over nemen of niet. Je hebt dan natuurlijk ook het stijlboek waar bepaalde richtlijnen in staan en daarvan kan je zeggen daar houden we ons natuurlijk wel aan, maar je moet altijd kijken of sommige dingen misschien aan een update toe zijn en dat zijn ook wel weer dingen waar je over nadent.

En hoe wordt die beslissing dan wel gemaakt want die maak je niet alleen? Met wie doe je dat dan?

Nou in principe in overleg met de hoofdredactie, dus ik had niet de autonomie om zonder hoofdredactie zomaar kon doen wat ik leuk vond. Maar een concreet voorbeeld was het taalgebruik over transgenders met name dan de voornaamwoorden. Gaan wij dan mee met de maatschappelijke trend dat we dan bijvoorbeeld die of heb zegt.

Maar dat is meer met non-binaire personen toch?

Ja, non-binaire personen. Ja je hebt gelijk, want als het een transgender is is het gewoon een man of een vrouw. Maar dat is dan wel zo'n gesprek met de hoofdredactie. Er was dan zo'n redacteur die zich daar heel veel mee bezig hield en die pleitte daar heel erg voor; het invoeren van die termen. Maar de hoofdredactie zat dan een beetje op de rem zo van 'ja het kan ook verwarring opleveren in een artikel als je dan ineens andere voornaamwoorden gaat gebruiken dan de voornaamwoorden die gebruikelijk zijn in de Nederlandse taal dus laten we laten we nou niet als allereerste dat allemaal gaan doorvoeren als de maatschappij nog allemaal een beetje op stoom aan het komen is'. Dus dan willen liever niet echt een voortrekkersrol.

En wanneer weet je wanneer de tijd wel rijp is daarvoor? Om dat te veranderen?

Nou, dat is een goede vraag. Dat is een vraag die jullie gisteren natuurlijk aan Monique snoeien hadden kunnen vragen, want die zit natuurlijk in de hoofdredactie. Maar wat ik er een beetje van proefde is dat ze vooral een beetje met het maatschappelijke getij mee willen bewegen. En niet zo zeer voorop willen lopen maar ook niet achteraan willen kachelen. Dus het is een kwestie van aanvoelen. Dat je dat een beetje in de zoveel tijd checkt van hè zitten we nog wel goed met onze keuze.

Ja en hoe peil je dat dan, is dat dan op basis van lezers brieven die jullie dan binnenkrijgen?

Ik denk dat dat wel meespeelt en ook wel geluiden uit de gemeenschappen zelf. Als het in dit geval dus over non-binaire personen gaat, die willen natuurlijk op een bepaalde manier aangesproken worden. Ik had trouwens ook een column van de ombudsman, die is wel van een paar jaar geleden. Misschien hadden jullie die al gevonden. Het is wel van een paar jaar geleden, ik geloof 2018. Het is wel grappig om te zien, het is nu 4 jaar oud dit stukje. Dit was toen hoe we het zeg maar deden en hij trapte toen ook een beetje op de rem. De ombudsman is natuurlijk iemand die ook niet zo zeer het zeggenschap heeft van zo doen we het, maar hij beschouwt eigenlijk de keuzes die de krant maakt. Hij zei toen van 'correct omgaan met gender terminologie is goed, maar vraagt om toelichting. Mensen vanzelfsprekend zonder nadere uitleg laten bepalen hoe zij in redactionele tekst aangeduid willen worden lijkt mij vooral verwarrend'. Dus toen was het nog heel erg van dan staat er een betrekkelijk voornaamwoord 'die' of 'hen' in een zin en dan denkt de lezer huh wat staat hier. Terwijl ik denk dat als je nu kijkt vier jaar later dat het al ietsje meer is ingeburgerd. En we hebben toen vier jaar geleden af en toe wel eens de keuze gemaakt om in een artikel, dat daarover ging, er helemaal omheen te schrijven en dan geen voornaamwoorden te gebruiken zodat je nooit voor die keuze staat. Maar dan krijg je weer van die hele rare constructies.

Hoe doe je dat dan precies?

Nou bijvoorbeeld de persoon alleen maar bij zijn voornaam te noemen, in plaats van hij, zij, die of hen.

Ik las dat laatst in een artikel van villa media en dat was ook door een transgender persoon geschreven en die hekelde het juist heel erg dat het elke keer omzeild werd. Omdat het een beetje respectloos overkomt.

Ja, dat klopt. We hadden ook een interview met iemand en dat hele interview ging ook over deze kwestie. Toen hadden ze dus toch ook dat hele probleem omzeild en dat las zo raar want dan denk je maar het gaat juist over dit probleem. Dan moet je het bijna wel doen. Ik denk dat het dan wel weer grappig is om dit stukje van vier jaar geleden te toetsen, want we vinden dit nu al wel weer een beetje een conservatieve houding.

Ik neem aan dat dat Sjoerd de jong is toch? Want hij gaf zelf ook al aan dat hij daar een beetje meer conservatief in is, zei hij in het interview.

O, ja dat klopt ook wel. Hij is toch wel een beetje van laten we niet helemaal vooroplopen.

We hebben ook Arjen fortuin geïnterviewd en die is daar juist heel anders in. Die is een stuk progressiever. Het is wel grappig of dat bij NRC dan ook misschien nog gaat veranderen.

Elisabeth: Maar jij begon net over die lezersbrieven, wat voor soort lezersbrieven ontvangen jullie momenteel? Over taal?

Nou ja kijk als het over taal gaat, zijn het dan natuurlijk gewoon die taalpuristen waarvan we een bepaald woord niet mogen gebruiken.

Elisabeth: Wat voor woord zou dat dan zijn?

Even los van de hele genderkwestie vinden mensen al gauw dat we te veel Engelse woorden gebruiken. Daar krijgen we dan wel veel klachten over, terwijl als je gewoon kijkt naar de NRC-redactie waar ook best wel wat jongeren mensen zitten, die best wel gewend zijn om Engelse termen te gebruiken. Tuurlijk vindt de 98-jarige lezer uit Wanneperveen soms dat er te veel Engels wordt gebruikt. Ja dan is het toch zo van beweeg een beetje mee met de samenleving. Maar als het dan over deze soort kwesties gaat, denk ik dat de lezer soms ook wel eens wat conservatiever mag zijn. Als je ook kijkt NCR zit in het centrum van Amsterdam, een beetje je in de culturele hoofdstad van het land. En zeker in de cultuursector is dat iets waar ze daar heel erg vooroplopen. NRC wordt daar natuurlijk ook wel een beetje door beïnvloed, we zijn dan ook als NRC een belangrijk onderdeel van de culturele sector en we proberen dat dan ook allemaal heel goed te volgen. Het is dan aan de ene kant raar als we, met de culturele sector waarmee we verbonden zijn, helemaal niet het nieuwe taalgebruik zouden overnemen. Maar de lezers die over het algemeen van buiten Amsterdam komen, er zijn trouwens ook veel lezers uit

Amsterdam, wat hebben die te maken met al die non-binaire termen. Dat zegt hun allemaal niet zoveel met al die voornaamwoorden en die denken dan zo van ‘nou NRC moet dat nou allemaal zo nieuwerwets’.

Dat is een positie waartussen NRC moet schipperen.

Maar is NRC niet qua lezers voornamelijk randstadgebied?

Nou ja het is in die zin dat er natuurlijk ook veel meer mensen in de randstad leven, maar we hebben opzich lezers in het hele land.

En ook wel meer jongere die erbij gekomen zijn, zei Monique gisteren? Want vroeger waren er meer oudere mensen.

Nee dat klopt wel, we hebben onder invloed van de podcast onder andere wel meer jonge mensen die dan een proefabonnement afsluiten. Wat je natuurlijk wel kan zien is dat NRC geen christelijk lees publiek heeft, we zijn dan misschien wel onder gerepresenteerd bij de bijbel belt. Maar goed wel een paar wat behoudendere lezers die er dan bij zitten. En kijk sjoerd was natuurlijk als ombudsman ook de vertegenwoordiging van de lezers, dus ik snap ook wel dat hij dan niet bepleit van jongens we moeten helemaal vooroplopen in deze kwestie.

Je zei natuurlijk net dat jullie verbonden zijn met de cultuursector, maar is jullie cultuurredactie misschien ook wat vooruitstrevender dan bijvoorbeeld anderen?

Ja, volgens mij wel. Ik denk ook dat je dat ook heel erg ziet in discussies over tot-slaaf-gemaakte en wit of blank. Dat met name onze cultuurredactie als eerste gewoon begon met tot-slaaf-gemaakte en wit te schrijven en dat met name dat wit gemeengoed is geworden in de hele krant, al is er nog steeds een soort van lijn dat auteurs het in principe zelf mogen weten welke van de twee ze mogen gebruiken. Dus dan krijg je toch soms dat de ene in de krant wit zal gebruiken en de andere blank afhankelijk van de persoonlijke voorkeur van de auteur, maar de hoofdredactie wel daar liever geen stelling in nemen. Ja hetzelfde is met dat tot-slaaf-gemaakt dat levert ook wel discussies op, een redacteur veranderd dan slaaf in tot-slaaf-gemaakte en dan zegt de auteur ‘nee dat wil ik niet’ en die draait het dan weer terug. Dat levert dan best wel veel gedoe.

Ja, inderdaad want Monique zei ook dat jullie dan een paar woorden niet heel veel meer gebruiken omdat die keuze er dan is tussen twee termen. Ik heb die analyse wel al een beetje gemaakt van jullie artikelen, dan merk je daar wel heel veel verschillen daartussen.

Ja, he.

Niet echt heel consistent, maar ja dat is dan wat je belangrijker vindt.

Dat is inderdaad je zou aan de ene kant kunnen pleiten voor consistentie, dan moet de hoofdredactie uiteindelijk de knoop gewoon doorhakken dat we vanaf nu alleen nog maar slaaf

of tot-slaaf-gemaakte gaan gebruiken. Maar de hoofdredactie vindt het dan blijkbaar toch belangrijker dat iedere auteur zich vrij voelt om bepaalde woorden te gebruiken. Maar daar zitten dan natuurlijk wel grenzen aan, want bijvoorbeeld het n-woord, dat ik nu ook niet voluit zeg, zouden wij echt nooit meer opschrijven.

Dus sommige woorden zijn wel echt verboden?

Ja die zijn echt uitgeraakt. En ik denk als je die nu nog zou opschrijven dat je daar A gedoe mee krijgt, dat zijn woorden die helemaal uitgeburgerd zijn om een bepaalde reden of racistisch gevonden worden. Dat wil je natuurlijk niet als krant.

Dus als een journalist zo'n woord wel zou willen gebruiken dan zegt de eindredacteur wel van nee dat gaan we niet opschrijven?

Ja ook daar heb je dan soms wel eens kwesties waarvan je zou kunnen zeggen dit zou ik nooit zelf in een artikel gebruiken. Maar er was laatst een artikel over racisme bij de politie en er was een agent voor alles en nog wat uitgemaakt. En dat was in de rechtszaak aan orde gekomen en daar waren die scheldwoorden ook voorgelezen en daar zat dan onder andere ook het n-woord bij. Dan is het zo van ja moet je het dan niet gewoon een keer opschrijven omdat je de lezer wilt informeren over hoe die agent is genoemd.

Ja, het is wel gewoon citeren in principe.

Toen was ik dus de eindredacteur van dat artikel en in dat artikel werd het inderdaad geciteerd. Wat op zich oké lijkt, want het is echt ingebed in die context. Maar volgens stond het in de kop en in de intro en nog zes keer in het artikel, toen dacht ik wel van dat hoeft volgens mij niet.

Nee je hoeft het niet de hele tijd te noemen.

Nee, inderdaad toen heb ik ook als eindredacteur drastisch gereduceerd naar alleen citeren wat er in die rechtszaak is gebeurd, maar daarna moet je het niet de hele tijd herhalen want dan draag je als krant ook weer bij aan de verspreiding van het woord.

We hadden het net over die taalkwesties die jullie van de lezers krijgen is dat dan nu nog anders dan bijvoorbeeld tien jaar geleden.

Ja ik denk wel dat discussie over correct taalgebruik wel zijn toegenomen. Ja misschien waren er tien jaar geleden ook wel andere kwesties op dit vlak. Dat schuift natuurlijk iedere keer weer een beetje op. Op een begeven moment hebben we ook de woorden autochtoon en allochtoon in de ban gedaan. Misschien dat daar tien jaar geleden de discussie over ging en dat is nu een gepasseerd station en dan zijn er weer nieuwe frontiers van de taal discussie.

Niet dat jullie nu meer brieven ontvangen?

Nou, in mijn beleving niet zo zeer.

Wel gewoon andere kwesties? Nu meer over gender kwestie die misschien tien jaar geleden er niet waren.

Nou ja, dat denk ik maar kijk toen was de discussie over transgenders en non-binaire personen überhaupt nog niet echt gevoerd, dus als je dat dan al een keer in de krant had dan denk ik dat de meeste journalisten ook nog niet helemaal bekend waren met die nieuwe termen. Dat was toen gewoon nog helemaal geen probleem in de krant. Het is wel toevallig dat ik laatst een stukje moest opzoeken dat in de krant van juli 2000 had gestaan en dan krijg je de optie om de krant te bekijken hoe die er toen de dag er ook echt uit zag. Nou toen dacht ik de krant van 2000 we weten dat de krant er toen best wel anders uitzag. Maar wat mij trof was dat er op de voorpagina een foto stond van ongeveer 8 schrijvers en die hadden dan een soort project opgestart om allemaal een stukje zouden schrijven en dat dan samen als een boek gingen voegen. En van die acht schrijvers waren het zeven witte mannen en een witte vrouw. Die waren dan door de uitgever de bezige bij uitgekozen om mee te doen aan dat project. Ik zat dan naar die foto te kijken van dat zou nu echt niet meer gebeuren, dat heeft dan niet met taalgebruik te maken maar wel met opschuivende normen. Dat als je nu acht schrijvers zou moeten bedenken om zo'n project te doen zou je sowieso vier vrouwen uitnodigen en je zou sowieso zorgen dat er wel drie of vier mensen van kleur bij zitten. In dit geval was het gewoon de foto die me echt trof van wat schuiven die maatschappelijke normen toch heel erg op.

Ja heel erg en ook heel snel. Hoe sta je zelf eigenlijk tegenover gender in beroepsaanduidingen?

Ik sta er dan precies andersom tegenover als NRC daarin staat.

O, echt?

Ja, want als ik het goed begrijp wil NRC dus dat beroepen vaak gewoon via de mannelijke termen worden aangeduid. Dus je zegt niet kunstenaress maar gewoon kunstenaar. Maar ik ben toch wel meer van de school die vindt dat dat eigenlijk het bestaan van vrouwen in die beroepen ontkent. Ik vind dus eigenlijk dat je juist vrouwelijke vormen zou moeten gebruiken ook directrice bijvoorbeeld omdat je dan veel duidelijker hebt dat het om een functie gaat die door een vrouw wordt uitgevoerd. Als je dat allemaal tot een mannelijk woord gereduceerd, voelt het voor mij een beetje alsof het alleen een mannelijk beroep is. Ik denk juist dat het inclusiever zou zijn en misschien ergens ook feministischer om juist die vrouwelijke vorm te gebruiken. Toen ik dat een keer in een artikel wilden verbanden werd ik dus op de vingers getikt met dit staat niet in onze stijl code. Toen dacht ik misschien moeten we dat dan wel eens gaan veranderen.

Maar dat verschilt dan toen ook wel weer per auteur, want sommige gebruiken dan wel bijvoorbeeld verslaggeefster in plaats van verslaggever?

Klopt. En dat is dan nu wel weer grappig, want ik ben redacteur Zuid-Europa en ik heb dan drie correspondenten die ik dan begeleid. Dat zijn dan alle drie vrouwen die uit Frankrijk, Spanje en Italië komen. Het was dan dus juist onze vrouwelijk correspondent uit Frankrijk die dus de mannelijke vorm had gebruikt en ik die haar wilden corrigeren en zij die dat dan weer wilden terugdraaien omdat het niet in het stijlboek stond. Toen dacht ik het heeft dus niet te maken of je zelf man of vrouw bent met welke voorkeur je hebt.

Bij het debat is dan het idee om het mannelijke woord te gebruiken omdat het dan uiteindelijk neutraal zou worden. En dat er dan geen onderscheid tussen man of vrouw wordt gemaakt.

Ja, precies daar valt dan ook weer wat voor te zeggen. Ik weet niet in mijn beleving werkt het dan toch niet zo. Maar ja dat is dan gevoelsmatig.

Ja dat is dan misschien bij iedereen anders. Ook nog even tussendoor hoe doen jullie dat dan met non-binaire mensen, kiezen jullie dan de mannelijke vorm?

Ja volgens mij wel ja.

En stel iemand wordt geïnterviewd en die geeft aan zowel niet als man als vrouw aangeduid willen worden, want je zei net je schrijft er omheen. Maar doen jullie dat nog steeds?

Nou volgens mij is het inmiddels wel ingeburgerd om wel gewoon die voornaamwoorden te gebruiken. En om die wens van de geïnterviewde te respecteren. Want waarvan Sjoerd vier jaar geleden nog zei van laten we dat niet doen, denk ik dat dat rij nu wel een beetje geleerd is.

En dat geldt dan ook voor de beroepsaanduidingen? Want stel je hebt topman van Shell of topvrouw van Hema, hoe doen jullie dat dan bij een non-binair persoon?

Ja volgens mij kan je die dan niet toppersoon noemen, dat is dan misschien een beetje een raar woord. Maar kijk topman of topvrouw hoeft natuurlijk ook niet want je kan ook hoofd, baas of chef zeggen. Dus ik denk dat je er in die zin dan niet per se voor de gegenderde versie hoeft te kiezen, zoals topman of topvrouw. Daar zou je dan een ander woord voor moeten gebruiken.

Dus gewoon opzoek naar een neutrale term?

Ja.

En we hadden het er net al een beetje over dat NRC niet voor de troepen uitloopt, maar juist een beetje mee probeert te gaan. Maar ben je daar zelf ook voor?

Ik denk dat ik zelf in het hele debat meer zit aan de kant van laten we gewoon wel wat sneller meegaan met de maatschappelijke trend. Ik denk ook dat dat een vorm is van respect naar die

gemeenschap om wensen na te leven van hoe ze zelf aangeduid willen worden. Ik snap natuurlijk wel de argumenten om ietsje op de rem te gaan staan. Maar ik heb op een begeven moment met onze redacteur die gespecialiseerd is in LHBTI-kwesties een mogelijk lemma opgesteld voor de stijlguides zo van de hoofdredactie gaan jullie hier mee akkoord dat we dit vanaf nu zo doen? Alleen daar hebben ze toen niet mee ingestemd omdat we het toen niet honderd procent vast wilden leggen dat we het voortaan altijd zo gaan doen.

En verder was ik nog benieuwd want welke rol spelen stijladviezen dan nog binnen het maken van de keuze welke beroepsaanduidingen jij gebruikt.

Nou ja kijk in principe houden we ons aan hoe dat in het stijlboek is aangegeven en als daar dan staat we gebruiken liever de neutrale termen dan moet ik me daar ook maar bij neerleggen. Dan kan ik het er wel mee oneens zijn maar dan moet ik het maar gaan proberen te veranderen. Kijk het is wel zo tuurlijk zijn dat de richtlijnen waar we ons aan moeten houden, maar er wordt zoveel geschreven op een dag en niet iedere auteur heeft die richtlijnen allemaal vast in hun hoofd staan en niet iedere eindredacteur. Dus het zou er heus nog wel eens doorheen glippen dat we het anders doen dan dat de richtlijn voorschrijft. Ook omdat die krant natuurlijk altijd met veel tijdsdruk wordt gemaakt en artikelen die op de deadline worden geschreven. Soms ben je al lang blij dat je je stukje hebt geschreven, laat staan dat je dan nog moet gaan denken was het nou directeur of directrice. Maar kijk het is natuurlijk wel zo dat een auteur en eindredacteur er een beetje over nadenken dat ze wel die richtlijn die in het stijlboek gebruiken.

En dat gaat dus ook niet altijd goed?

Nee dat gaat niet altijd goed, denk ik.

Speelt het potsierlijkheid beginsel ook nog wel een rol in die keuze?

Ja volgens mij wel in die zin dat volgens mij is het bij acteurs en actrices wel heel erg ingeburgerd om het dan via de gegenderde manier te zeggen. Je kunt natuurlijk een vrouwelijke actrice ook best wel een acteur noemen, maar het woord actrice is natuurlijk wel heel gebruikelijk dus het zou wat mij betreft potsierlijk zijn om dat woord dan nooit te gebruiken. En je zegt ook niet bakker en bakster er zijn natuurlijk dingen die alleen al raar klinken om te zeggen. Maar bijvoorbeeld bij leraar of lerares zou je kunnen zeggen ja dat is allebei best heel gebruikelijk, maar je kunt een vrouwelijke lerares ook best een leraar noemen.

Maar een leraar geen lerares, denk ik.

Maar een leraar geen lerares, nee precies. En er is dan ook niks mis met het woord lerares, dat is dan zo'n normaal woord.

Dus wanneer iets potsierlijk is, is eigenlijk heel erg subjectief. Dat verschilt dan per redacteur?

Ja, kijk dat is dan ook iets waar je als redactie discussies over zou kunnen hebben. Wat ik vaak heb meegemaakt aan de eindredactie is dat de eindredacteur die dat artikel leest, dan even snel vraagt van jongens wat vinden jullie aan de ploeg eindredacteuren, ‘hier staat dit en dit volgens mij kan dat beter dit en dit zijn of vinden jullie van niet?’’. En dan is er even een discussie waarna wordt besloten laten we het dan maar zo doen. Dan heb je toch een beetje een gezamenlijk besloten hoe we het gaan aanpakken.

Dan is dat toch een beetje een gevoelskwestie?

Ja soms. Kijk er zijn richtlijnen maar soms voldoet niet helemaal aan de richtlijn of voelt het toch gek. Dan is het toch meer een gezamenlijk beslissing van de redactie.

En ik wil je graag een paar kwesties voorleggen en kijken wat je daar dan zou kiezen, want zou jij zeggen verslaggever of verslaggeefster?

Ja ik zou dus zelf een voorkeur hebben voor verslaggeefster, maar ik denk dat dat in NRC niet echt de regel is.

Het wordt wel allebei geschreven hoor, allebei wel.

O, toch wel.

En neerlandicus of neerlandica?

Daar zou ik dus ook neerlandica schrijven.

Sjoerd zei daar dan ook omdat het latijns is zie je aan het achtervoegsel wel heel duidelijk of het over een man of een vrouw gaat.

Nee, dat klopt inderdaad

Hier zit dan wel een groot verschil in. Secretaris of secretaresse?

Ja dat klopt inderdaad, dat is gewoon niet hetzelfde. Althans dat wordt niet gelijkwaardig gebruik, dus dan moet je volgens mij precies zijn of het nou een secretaris is of een secretaresse is. Maar dan is de vraag kan een man ook een secretaresse zijn, want een vrouw kan wel een secretaris zijn, dat is natuurlijk gewoon een beroepsnaam. Maar een man noem je dan weer nooit een secretaresse.

Nou ja ik had ook Edwin Kreulen geïnterviewd en die zei ‘ik heb altijd secretaresse-werk gedaan’. Dus die noemde zich dus wel zelf secretaresse. Op zich vond ik dat niet heel gek klinken. En jij had het daarnet over directeur of directrice maar dat wordt in principe ook wel anders beschouwd van elkaar. Ze hadden daar een onderzoek naar gedaan en daar kwam uit dat mensen het woord directeur heel snel associëren met een directeur van een bedrijf en het woord directrice met een directrice van een school.

O ja, maar dan zit dat seksisme eigenlijk in hoe mensen dat beluisteren zeg maar.

Dat zei Sjoerd de Jong ook, dat we daarom ook vrouwen als hoofd van een bedrijf sneller directeur noemen in plaats van directrice.

Ik weet het wel van mijn eigen moeder die bijvoorbeeld kunstenaar is, die per definitie nooit kunstenares genoemd wilde worden. Omdat zij het idee had dat de meeste mensen bij het woord 'kunstenares' aan een huisvrouw dachten die thuis alleen aquarellen maakt. Dus die wilde nooit kunstenares genoemd worden, want dat zou haar beeld als kunstenaar zeg maar verminderen. Waarop ik dan dacht, daardoor geef je dan weer toe aan het seksisme. Je zou ook kunnen zeggen fuck dat seksisme ik ben gewoon een kunstenares. Of ik ben gewoon een directrice en dat andere mensen denken dat ik directrice van een school ben is dan jullie probleem en niet van mij.

Dat is wel waar. Maar jij zou dan eigenlijk toch wel de vrouwelijke vorm gebruiken, directrice in dit geval?

Ja denk het dan eigenlijk wel ja.

En dan hebben we nog ombudsman, ombudsvrouw of ombudspersoon of gewoon ombuds?

Ja, volgens mij was het toch dat het woord uit het Zweeds kwam en dat het ook gewoon voor een vrouw gebruikt kon worden omdat man daar een hele andere betekenis heeft.

Ja, man betekent daar in principe mens of persoon. Maar ja dat wordt in het Nederlands natuurlijk niet zo opgevat. Niemand weet dat eigenlijk.

Nee, dat klopt. Volgens mij is het ook kinderombudsman Margrite Kalverboer. En volgens mij hebben we dan ook wel eens dat we soms ombudsvrouw schrijven en dan is er weer iemand die zegt 'nee dat moet je niet doen want dat instituut heet ombudsman'. Volgens mij als je het zou opzoeken dat het dan regelmatig ook ombudsvrouw wordt genoemd.

Ja en Annieke Kranenburg noemen ze dan volgens mij ook ombudsvrouw. Maar bijvoorbeeld Margot van de NPO noemt zich wel ombudsman.

Nou ja volgens mij is dat debat gewoon nog niet helemaal afgerond.

Ja het hangt gewoon een beetje af van wat mensen willen. Maar zelf wat zou je dan kiezen?

Nou ik zou denk ik in dit geval het bij het origineel houden en zou ik ombudsman gebruiken.

En dan niet de vertaling, dus ombudspersoon?

Ja Sjoerd noemde zich nog wel eens ombuddy, maar ik denk dat dat een beetje ironisch bedoeld was.

En bij non-binaire personen gebruiken jullie dan wel directeur, secretaris gewoon de mannelijke termen?

Ja, dat denk ik wel.

Ja, er zijn ook in principe geen andere termen nog voor. En als je meervoud hebt, stel je hebt een koor dat bestaat uit zangers en zangeressen zou je dan zeggen zangers of zangeressen?

Dan zijn journalisten altijd wel fan van de korte optie gewoon omdat dat minder ruimte inneemt in de kolommen en je hebt ook nog zoveel andere dingen die je zou willen zeggen. Maar ik vind persoonlijk wel dat als je een groep van zangers en zangeressen hebt wanneer je dat gereduceerd naar zangers dat je dan de aanwezigheid van de vrouwelijke zangeressen een beetje ontkent. Dus ik zou dan misschien toch wel de voorkeur hebben om het dan wel te benoemen.

Misschien ook omdat de stemklanken wel heel anders zijn?

Ja want een koor van zangers is dan wel echt zo'n klassiek mannenkoor, dat is echt iets anders dan een gemengd koor.

En jij had het daarnet een beetje over een omzeil advies, is dat ook bij jullie echt in het stijlboek te vinden?

Even kijken wat daar ook alweer over staat. Kijk hier zie ik bijvoorbeeld beroepen: m/v. Bevestigen van beroepsnamen en functies niet onnodig op het feit dat iemand een vrouw is, liever een directeur dan een directrice. Liever een eigenaar dan een eigenares. Liever een fotograaf dan een fotografe. Maar inderdaad potsierlijk bij een actrice of zangeres zou acteur of zanger potsierlijk overkomen.

Ja Sjoerd zei toen ook van vooral bij beroepen waarbij het zichtbaar is of het om een man of een vrouw gaat dan vond hij het wel belangrijk om aan te geven want vrouwen vaker nog vrouwenrollen vertolken, nu nog dan. Dat hij dan liever voor actrice zou kiezen. Maar staat daar ook iets over Latijnse uitgangen?

Dat staat hier niet in dit lemma. Zo'n stijlboek is natuurlijk ook niet uitputtend, dat je elk dilemma opgeschreven hebt staan. Ik denk wel dat het voor jullie interessant zou kunnen zijn om er heel even in te kijken. Ik weet niet of er eigenlijk al iets over transgenders in staat of over non-binair. Nee volgens mij is dat nog niet in het stijlboek opgenomen.

Maar dat kan natuurlijk altijd nog.

Ja volgens mij hebben ze dus niet alleen mijn lemma niet doorgevoerd maar hebben ze überhaupt nog niks doorgevoerd.

Ik ben daar eigenlijk nog wel benieuwd naar is dat dan uit angst om lezers kwijt te raken, dat dat dan niet wordt doorgevoerd of?

Ja, misschien wel een beetje dat misschien nog te veel lezers dit te raar zouden vinden, dan willen we de lezers gewoon niet van ons vervreemden. Tenzij er op een begeven moment zo'n maatschappelijk gewenning heeft plaatsgevonden dat we het dan wel veilig kunnen doen, dat

lezers het dan misschien al ergens anders hebben opgepikt. Dat ze minder raar opkijken als ze zoiets in onze krant zien staan.

Vrouw: Want is dat dan wel eens gebeurd dat jullie iets gebruikt hebben en dat dan alle lezers ermee werden overvallen. Dat jullie dan moesten denken oke nu weer even op de rem?

Dat weet ik eigenlijk niet of daar een concrete cases van is.

Want Monique zei gister zelf van angst is een slechte raadgever.

De angst voor lezers en wat zij daar allemaal mogelijk van zouden kunnen vinden.

Nou ja als dat zeg maar de reden is om iets niet te doen.

Ik weet wel dat we hebben ook wel eens een discussie gehad over het gebruik van termen als institutioneel racisme dat is natuurlijk ook zo'n maatschappelijke discussie, die nu natuurlijk heel actueel is met die toeslagen affaire enzo. En het kabinet zelf ook erkend dat er institutioneel racisme heeft plaatsgevonden. Maar dat vond ik ook zo'n kwestie zoiets als white-privilege dat was voor de mensen die een beetje waren ingevoerd voor dat debat was dat een paar jaar geleden wel al een gebruikelijke term maar voor de lezer denk ik nog helemaal niet. En ik weet van Monique dat zij ook goed is ingevoerd in dat debat. En dat als het aan haar zou liggen dat we dan ook wel van wit-privilege en institutioneel racisme kunnen spreken. Dat je daar dan ook niet te bang voor moet zijn. Maar ook daarvoor geldt, we hadden nu volgens mij afgelopen weekend ook weer of NRC wel of niet die term moet gebruiken, institutioneel racisme. Ik weet niet precies wat daar de conclusie van was, maar in ieder geval dat het wel iets meer gemeengoed begint te worden. Ook daar lopen we dan niet helemaal voorop. Je zou ook wel kunnen zeggen dat dit een beetje een politiek debat is, dat vooral linkse mensen deze soort woorden vooruit willen duwen en dat rechtse mensen liever dat een beetje op de rem trappen. En dat je als krant heel graag beide groepen wilt bedienen. Dus als je dan heel erg meegaat met de wens van sommige linkse mensen om bepaalde nieuwe termen meteen over te nemen, dan vervreemd je misschien een deel van je conservatieve lezerspubliek. Er zijn natuurlijk ook mensen die dit allemaal gewoon bullshit vinden. Bij de telegraaf zou je bijvoorbeeld een heel ander gesprek voeren.

Die willen ook geen gesprek met ons voeren.

Nee willen ze dat niet?

Nee ze wilden daar allemaal niet aan meewerken.

Ze vinden dat waarschijnlijk helemaal niet zo belangrijk. Allesbehalve op de troepen vooruitlopen. Ik kan me ook wel voorstellen dat als je gewoon een veel rechtser lezerspubliek bediend en je lezer is daar echt totaal niet mee bezig, ga jij dan je vingers eraan branden? Ik

snap het uit hun oogpunt ook wel. Ik vind het ook wel grappig dat jullie bijvoorbeeld in jullie mail aan mij schreven van het is een heel urgent en belangrijk onderwerp en daarom zouden we er graag over praten. En toen dacht ja dat vind ik zelf ook maar niet iedereen vindt dat.

Ja wij zijn er wel heel erg mee bezig want wij hebben nu ook een scriptie groepje en dat is in onderwerpen verdeeld. En dan hebben wij daarbinnen weer allemaal onderwerpen. Bijvoorbeeld bij de studie zijn ze er wel heel erg mee bezig. En de universiteit is er sowieso wel heel erg mee bezig, maar ik denk ook sowieso de jongere generatie in het algemeen.

Ja dat speelt natuurlijk ook mee, het is ook een generatie kwestie. Twintigers zijn daar dan al veel vertrouwd mee dan bijvoorbeeld zestigers.

Ik hoor mijn ouders er ook heel anders over praten dan mijn vrienden. Dan merk je toch wel echt grote verschillen. Maar merken jullie dat dan ook op de redactie?

Ja er zijn denk ik wel een paar wat oudere redacteuren die meer moeite hebben met bepaalde dingen.

Die dan bijvoorbeeld zeggen ik ben blank en niet het woord wit gebruiken.

Ja inderdaad in die zin is het misschien ook wel een beetje een generatie en politieke voorkeurs kwestie. Waarbij je denk ik wel een grappig grafiek je zou krijgen waar wat oudere rechtse mensen een heel ander standpunt hebben dan wat jongere linkse mensen.

Elisabeth: Hoe schat je dan het lezerspubliek van NRC is dat dan allebei rechts en links of juist meer overwegend links of rechts?

Ik denk gemiddeld genomen een beetje links liberaal, ik associeer ons lezerspubliek heel erg met D66. Niet dat ze allemaal op de D66 stemmen, maar wel dat daar heel erg het gemiddelde ligt. De gemiddelde NRC-lezer is volgens mij gewoon een D66 aanhanger.

Ik wilde ook nog even doorgaan met de andere vragen want hoe belangrijk is het taalgebruik voor een krant?

Nou heel belangrijk, het is toch denk ik artikelen die wij in onze kranten zetten als daar heel veel taalfouten in zitten. Dan zouden mensen denk ik ook na een tijdje onze kranten niet meer willen lezen. Dus ik vond in die zin toen ik chef was van de eindredactie en dus ook een beetje de taal vraagbaak, ik stuur dan bijvoorbeeld ook allemaal mailtjes naar de redactie van valkuilen, zo van schrijf dit niet. En die mailtjes stuur je natuurlijk omdat je hoopt om met zijn allen zo min mogelijk fouten te maken. En dan zijn er natuurlijk van die hardnekkige fouten die onvermijdelijk zijn. Ik vind ook dat je niet te veel clichés moet gebruiken in je tekst, allemaal van die platgetreden paden dat leest na een tijdje ook niet meer fijn. Ik denk dat een krant die ook mooi Nederlands schrijft ook prettiger is om te lezen. Het is gewoon een kwestie van stijl en mooi taalgebruik.

En de woordkeuze in de zin van de werkelijkheid beschrijven?

Ja daar moeten we dan wel zo precies mogelijk in zijn. Ik ben zelf correspondent in Israël geweest en daar speelt natuurlijk ook heel erg hoe je bepaalde situaties noemt, is het een bezet gebied of is het een betwist gebied. Zijn het terroristen of zijn het vrijheidsstrijders. Dat zijn allemaal van die soort keuzes die moet maken. En daar vond ik het ook heel belangrijk om heel precies te zijn. Maar ik denk dat je ook wel kunt zeggen dat in zulke gevallen NRC ook wel duidelijk het internationaal recht volgt en dan is er een bepaalde lobby die zegt van 'nee je moet het internationaal recht niet volgen, want het internationaal recht is allemaal tegen Israël', of zoiets dergelijks. Dan moeten we volgens mij niet onze oren laten hangen naar een van de lobby's maar gewoon van wat is het meest gebruikelijk en aansluiten bij een soort internationale gangbare term.

Zijn jullie dan ook verantwoordelijk voor die woorden die daar gebruikt worden?

Het zou bijvoorbeeld wel een bijzondere cases kunnen worden als een kolonist het n-woord zou zeggen of je dat dan zou laten staan. Ik zou daar zelf als eindredacteur wel heel veel moeite mee hebben om dat te laten staan. De kolonisten zijn daarover het algemeen heel vrij in wat ze laten opschrijven.

Maar ja uiteindelijk druk je het zelf af.

Het valt wel onder onze redactionele verantwoordelijkheid uiteindelijk. En ik denk dat de redactie zou bijvoorbeeld zeker niet snel ingrijpen bij een mening van een kolonist, maar over het algemeen ook niet echt hoe hij iets verwoord. Als een kolonist bijvoorbeeld het woord blank zou gebruiken, zouden we daar gewoon gehoor aan geven. Maar bepaalde dingen die misschien heel erg uit de mode zijn of een beetje awkward aanvoelen, zoals misschien het n-woord. Je had laatst een kwestie met Jan Kuiten in de Volkskrant. Hebben jullie dat nog een beetje gehoord? Jan Kuitenbrouwer die een column schreef hij was een beetje aangesteld. Hij is heel erg bezig met het woke-taalgebruik en zijn column was dan ook helemaal tegen het woke-taalgebruik. Hij zei dan ook dat mensen met een baarmoeder die noemde we vroeger gewoon nog vrouwen. Maar er zijn natuurlijk nu ook nog transmannen die nog wel een baarmoeder hebben. Vandaar mensen met een baarmoeder, dat is dan wel echt iets anders dan een vrouw. Maar hij is dan weer van mensen met een baarmoeder het moet niet gekker worden. Hij had in die reeks waar hij het had over woke-taalgebruik had hij een column geschreven die geweigerd was door de Volkskrant redactie. Ze hadden althans twaalf punten die ze aangepast wilden hebben voordat het goed. Toen heeft hij dat geweigerd en heeft de Volkskrant de reeks ook helemaal beëindigd.

Maar dat is wel een concreet voorbeeld van een redactie die dacht van dit kunnen wij niet onder onze verantwoordelijkheid afdrukken.

Misschien ook niet iets waarmee je geassocieerd wilt worden.

Elisabeth: Maar dit was zelf ook terug te lezen in de Volkskrant deze discussie?

Nee ik kwam er toevallig op, hij had uiteindelijk zijn geweigerde column op twitter gezet. Maar misschien is het sowieso interessant voor jullie om even te kijken.

Ik had hem volgens mij wel voorbij zien komen op de twitter van de Volkskrant, iets met mensen met een baarmoeder noemden we vroeger nog gewoon vrouwen.

Hij heeft inderdaad andere columns wel gepubliceerd in die reeks tegen woke-taalgebruik. Misschien dat die er dan nog wel bij was geplaatst.

Ja, want ik zag het echt nog gisteren voorbij komen, maar ik zou nog wel even kijken. Die woordkeuze die jullie dan makken in hoeverre denk je dat lezers die woordkeuze dan overnemen?

Ja, ik weet niet hoe groot onze invloed is op het dagelijkse leven van onze lezers is, maar ik denk wel dat mensen die echt gewend zijn om NRC te lezen het wel een beetje als een soort raadgever zien. Niet dat ze het altijd 1 op 1 over zullen nemen, maar dat als ze via NRC bijvoorbeeld in aanraking komen ze wel sneller geneigd zijn om dat misschien zelf ook in hun dagelijkse leven meer te gebruiken. Mijn ouders lazen eerst ook altijd de telegraaf en zijn na een tijdje toen ik bij NRC ging werken overgestapt. Maar ik denk dat die wel door het feit dat ze nu wel NRC lezen en door het feit dat wij misschien wel eens zo'n term gebruiken, misschien nu ook wel sneller in aanraking komen met die termen dan als ze de telegraaf zouden lezen. Dus het zou toch wel iets van invloed kunnen hebben.

Denk je dat daarbij ook maatschappelijke representatie en emancipatie vergroot kan worden door middel van een krant?

Nou ja ik denk het wel, stel dat alle kranten van Nederland massaal zouden besluiten om helemaal niet mee te gaan met het nieuwe taalgebruik, dat zou dan een enorme klap zijn voor de emancipatie van die groepen. Dus ik denk dat die groepen er echt wel baat bij hebben dat kranten daar een klein beetje in mee gaan. Aan de ene kant wordt altijd gezegd dat jongeren helemaal geen kranten meer lezen, maar toch kun je ook weer niet ontkennen dat kranten wel van invloed zijn op de taal die in een gemeenschap gesproken wordt. Niet alleen NRC, maar ja NRC heeft wel 300.000 lezers dus we dragen er wel een stapje aan bij denk ik.

En heb jij het idee dat er iets van een cancel-cultuur is. Dat mensen in de redactie bang zijn om bepaalde woorden te gebruiken om bijvoorbeeld gecancelled te worden?

Ja, het speelt wel een beetje, een beetje de groep van er mag ook niks meer gezegd worden. Laatste ging het er een beetje over. Toen ging het erover dat er in een artikel iets racistisch gezegd werd en de collega in kwestie zei in een vergadering van 'ik vond het eigenlijk wel meevallen hoe racistisch dat was, alleen dat durf ik niet zelf te zeggen want anders word je zelf ook uitgemaakt voor racist'. Dat vond ik zelf wel een beetje overdreven, want je zegt het nu ook een beetje. Maar ik denk wel dat mensen meer op hun hoeden zijn. Ik denk ook dat als je op de redactie het n-woord hardop zou zeggen dat je daar dan wel op aangesproken zou worden. Mensen voelen wel dat de maatschappelijke wind misschien wel een beetje de andere kant op gaat waaien.

En leidt dat dan misschien wel tot zelfcensuur?

Ja, dat zou soms wel zo kunnen zijn. Dat ze misschien wel sommige woorden niet meer zouden gebruiken.

En het misschien wel in het geheel proberen te omzeilen?

Ja

Is het dan ook dat mensen bang zijn om over bepaalde onderwerpen te schrijven en zeggen nou ik zou liever een ander artikel schrijven? Of valt dat mee?

Nou volgens mij valt dat wel mee, kijk je hebt bijvoorbeeld een redacteur die dan heel veel over de geschiedenis schrijft dus ook over de geschiedenis van de slavernij. Hij moet dan de hele tijd kiezen tussen slaaf en tot-slaaf-gemaakte. Maar volgens mij is hij zelf meer een voorstander voor het ouderwetse woord slaaf. Maar hij wil daar dan wel zelf over schrijven want het is wel zijn onderwerp. Ik denk dat dat dan ook een van de redenen is dat de hoofdredactie zegt laten we dan niet op dit moment in beton gieten dat het tot-slaaf-gemaakte moet zijn. Zodat hij ook nog de ruimte kan voelen om het woord te gebruiken dat zijn voorkeur heeft. Dan kan ik me wel voorstellen dat dit debat over tien jaar op een bepaald punt staat dat je denkt slaaf dat kan je eigenlijk niet meer zeggen. Maar dat is natuurlijk moeilijk in te schatten.

Is het dan ook zo dat er meteen reacties komen op zijn stuk of is dat nog niet gepubliceerd?

Ik weet wel dat toen we voor het eerst het woord tot-slaaf-gemaakte hadden opgeschreven dat er toen wel lezersbrieven binnenkwamen met mensen die het allemaal maar een beetje raar vonden. Ik weet ook wel dat volgens mij ook in het stukje dat sjoerd schreef in 2018 van dat het kritiek op het woord slaaf volgens hem niet deugde omdat het woord slaaf niet per definitie aangeeft dat je daarvoor ook altijd al slaaf bent geweest. Hij zegt van ze noemen mij ombudsman en dat ben ik ook niet altijd geweest, is een beetje een flauwe vergelijking als je het mij vraagt. Maar er zijn ook argumenten voor het woord slaaf, dus het ook nog niet helemaal besloten. Het toch een keer die kant op en die lezersbrieven die we kregen aan het begin ook

wel zullen afnemen omdat het wordt tot-slaaf-gemaakte ook al meer is ingeburgerd. Want mensen zijn toch op een begeven moment aan dat woordbeeld gewend en dat accepteren ze uiteindelijk wel. Dan is het weer op naar de volgende kwestie.

En hoe belangrijk zijn stijlboeken dan voor NRC? Of het stijlboek?

Ja toch wel tamelijk belangrijk. Kijk het stijlboek als het echt puur om taalkwesties gaat je hebt natuurlijk ook nog de NRC-code die ook nog over wat meer ethische kwesties gaat. Ik denk dat die dan nog wel wat belangrijker is. Dat gaat echt over fundamentele zaken, van plegen we wel wederhoor of andere zaken die bepalen of je journalistiek bedrijft. Maar taal is daar ook wel een belangrijke kwestie in en dat stijlboek geeft toch wel gewoon richtlijnen waaraan je dient te houden.

En hoe wordt dat dan gebruikt door de redactie hebben ze hem er dan ook echt bij of word er af en toe ingekeken?

Nou ja meer dat tweede eigenlijk. De eindredactie kijkt er eigenlijk vaker in. Een deel is dan al geschreven en dan krijg je dat onder ogen als eindredacteur en dan denk je in die fase opeens van o hoe doen we dit eigenlijk. Terwijl auteurs als ze aan het schrijven tuurlijk wel eens in het stijlboek zullen kijken maar soms wordt daar echt niet aan gedacht. Het is niet dat iedere redacteur permanent onder de knop dat stijlboek heeft openstaan.

En wanneer wordt dat stijlboek dan aangepast? Is dat dan een beetje dynamisch of moet je inderdaad iets voorleggen?

Er is wel een eindredacteur met toegang tot het systeem die bevoegd is om dingen concreet aan te passen. Die doet dat niet op eigen houtje. Er is een paar jaar geleden een groot revisieproject geweest waarbij twee mensen in overleg met de redactie en hoofdredactie hebben besloten dat we een paar dingen anders gingen doen. Dat zat 'm met name in de aardrijkskundige namen.

Het is een groot project, dus het stijlboek wordt niet regelmatig aangepast?

Nee, eigenlijk niet.

Als je een advies zou mogen formuleren op het gebied van gender in beroepsaanduidingen?

Ik zou de vrouwelijke vorm toch vaker willen gebruiken, omdat ik denk dat daar wel goede argumenten voor zijn. Ik ben natuurlijk geen chef van de eindredactie meer.

En voor non-binaire personen?

Ik zou pleiten voor de woorden die zij zelf willen gebruiken.

Geïnterviewde: Pay-Uun Hiu (de Volkskrant)

Interviewers (vetgedrukt): Elisabeth Brugman en Marciëlle van der Kraan

Datum: 14 juni 2022

Zou u kunnen toelichten wat uw functie inhoudt?

Ik ben eindredacteur drie dagen per week aan de nieuwskant vooral. Dat is dus het eerste katern. Daarnaast hebben ook het katern twee. Dat is meer gericht op de lifestyle. Daar doe ik ook af en toe eindredactie van. Maar mijn corebusiness ligt wel bij het nieuws. Daarnaast schrijf en coördineer ik de kookrubriek. Volkskeuken heet die. En ik schrijf voor de rubriek met Posthumus, het eeuwige leven.

En in het eindredactionele werk. Kijkt u daarbij ook naar de taal die in een artikel gebruikt wordt?

Nou, dat is dat is deel van onze functie.

Zijn er bepaalde taalkwesties waar jullie op de redactie tegenaanlopen?

Ik ben heel slecht in voorbeelden bedenken, maar er zijn zeker dingen waar we tegenaanlopen. Die dingen veranderen steeds weer met de tijd, dus je blijft altijd wel tegen problemen aanlopen.

Ik wil het nu even toespitsen op mijn onderwerp. Hoe staat u zelf tegenover gender in beroepsaanduidingen? Vindt u het van belang dat het te zien is of het een man, vrouw of man non-binair persoon gaat?

Dat hangt van de context af. Soms is het wel van belang.

Waarom zou je dat van belang zijn?

Wij hebben iets dat we he potsierlijks criterium noemen. Dat is dat iets echt ontzettend belachelijk kan klinken als je een neutrale vorm gaat gebruiken. Dat mensen het geforceerd vinden. Bijvoorbeeld als je het hebt over een sopraan, een rol waarin vrouwelijkheid en vrouwelijke karakteristieken ontzettend belangrijk zijn, dan ga je het niet hebben over een zanger.

Omdat t zichtbaar is dat het om een vrouw gaat?

Ja, en ook hoorbaar. Dit geldt ook voor actrices. Ik ga Karin Bloemen geen acteur noemen. Dat is een gevalletje potsierlijk. Ik maak iets liever niet specifiek mannelijk. Ik verkies docent en auteur, dat soort woorden. Als een vrouwelijke auteur een boek schrijft dat specifiek over vrouwelijkheid gaat, schrijf ik soms wel 'schrijfster'.

Het debat dat hier momenteel over gevoerd wordt bestaat uit twee kampen. Aan de ene kant willen mensen dat er geen onderscheid tussen mannen en vrouwen gemaakt worden, aan de andere kant zijn mensen bang dat op die manier de vrouwen te weinig zichtbaar zijn in de taal.

Daar ben ik het op een bepaalde manier meer eens. Behalve wanneer er een bepaald waardeoordeel verbonden is aan de beroepsaanduiding met een negatieve connotatie. Dan suggereer ik neutrale taal.

Sommige vrouwen voelen zich weggecijferd, omdat er gekozen wordt voor mannelijke vormen. Zo vinden sommige mensen het belangrijk dat het in de wetenschap duidelijk is dat het om een wetenschapster gaat, zodat jonge meisjes zich ook aangesproken voelen.

Dat kan ook op een andere manier. Dat zit niet alleen in dat ene woordje. Een woordje is wel een uiting of kenerk van de manier van denken en de manier waarop men naar de samenleving kijkt. Door een woordje aan te passen, is het denken niet meteen veranderd.

Ja. En stel iemand geeft dus wel aan met een bepaald woordje omschreven te willen worden. Bijvoorbeeld op een genderneutraal manier. Hoe pakt de redactie dat dan aan?

Dat wordt in principe gerespecteerd. Al kan naar best wel eens een keer heibel over ontstaan wordt. Soms zijn mensen niet evreden met hoe we met de stukken omgaan. Ik snap dat mensen veel willen, maar je hebt ook te maken met een soort taalgevoel en dan stoten non-binaire voornaamwoorden enorm tegen de borst.

Hoe zorgen jullie dat het dan toch leesbaar blijft?

Nou, soms zeggen we wel dat mensen pech hebben. Vaak snappen ze dat ook wel.

Is het dan ook nog mogelijk om bepaalde woorden te omzeilen?

Ja, natuurlijk. Voor alles is een oplossing. Soms kost het alleen wat meer tijd en is er meer creativiteit voor nodig.

En op welke manieren zou je t kunnen omzeilen?

Ja, dan gebruik je gewoon de onzijdige vorm. De neutrale vorm.

Ja. En bijvoorbeeld een naam of zo herhaalde de achternaam van de persoon?

Dat kan. Ja, er zijn heel veel manieren. Kijk het mooiste zou zijn als je het echt wilt weten. Dat je gewoon een of twee avonden met ons meeloopt. En dan speciaal ook let op de op de momenten dat zich zoiets voordoet.

Als u de Volkskrant zou moeten typeren? Zou u zeggen dat de Volkskrant voor de troepen uitloopt of er met de lezer mee gaat?

Ik denk eerder met de trend meegaan waar we dat nodig achten.

Er zijn wel wat kwesties waarbij de Volkskrant wat meer vooruitloopt. Misschien dat u merkt dat er weerstand is vanuit lezers?

Ik ben daar niet zo ontzettend mee bezig.

Dan wil ik u nog wat kwesties voorleggen. Zeggen jullie bij de Volkskrant verslaggever of verslaggeefster?

Verslaggever. En dat is heel grappig, want toen ik bij de krant kwam in 1986 was verslaggeefster heel gebruikelijk.

En zeggen jullie neerlandicus of neerlandica over een vrouw? En wat betreft politica/politicus.

Ik vind dit lastig, want als je het mij persoonlijk vraagt, zou ik zeggen dat ik dit een onzindiscussie vind. We moeten ervoor zorgen dat politica niet als minder wordt gezeine dan politicus. Dat doe je niet door de vrouwelijke vorm weg te poetsen en de mannelijke vorm te kiezen en zeggen dat die onzijdig is. Maar goed dat is niet wat de we doen bij de Volkskrant.

Ja, ik ben ook benieuwd naar wat uw mening is. Dus dan iets dat in Volkskrant doet. Dat staat op zich inderdaad een stijlboek, maar wat u zelf zou kiezen als u zou mogen kiezen?

Ik denk dat ik persoonlijk veel meer uh zou kiezen voor de vrouwelijke vormen.

In het algemeen of voor politica?

Nee, gewoon in het algemeen. Natuurlijk kom je dan wel in de in de knoei met begrippen directeur directiesecretaris en -secretaresse. Dan moet je dat betekenisverschil zien te overwinnen.

Zo'n verschil bestaat ook tussen de termen 'directeur' en 'directrice'. Bij directeur denken de meeste mensen aan een bedrijf en bij directrice aan een school.

Als je rationeel kijkt, weet je dat directrice ook oke zou moeten zijn, maar vanuit ervaring weet ik dat dat gewoon niet zo is. Om die reden zou ik zeggen dat ik vrouwen directeur noem.

Ja, of een ander woord gebruiken.

Precies, een leidinggevende. Of de rector, als het wel over een school gaat.

De termen topman en topvrouw worden ook vaak gebruikt. Alleen, wat zeg je dan als iemand non-binair is?

Die hebben we nog niet in topfuncties, maar hoop dat dat snel mag komen. Je kunt het in de tekst het best hebben over de hoogst leidinggevende, of de verantwoordelijke. Alleen daar ben je echt veel ruimte aan kwijt. Ik werk ook voor de geprinte krant en weet dat dit echt niet past.

Kun je dan ook topper of topmens zeggen?

Stel nou dat er iemand is van Unilever en diegene is non-binair in hoge functie. Dan kan ik me voorstellen dat je topmens gebruikt. Voor de rest denk ik, je kan toch altijd naar de context kijken.

U bent sterk voor de vrouwelijke beroepsaanduidingen, maar de Volkskrant staat hier heel stellig tegenover. Is hier nog discussie over op de redactie?

Er zijn collega's die het daar ook hartgrondig mee eens en vinden dat we dat ene lemma moeten terugdraaien. Aan de andere snap ik dat deze keuze ook weer een stap is naar meer gendergelijkheid.

Ik heb trouwens nog een taalkwestie die ik wil voorleggen. Als er geschreven wordt over een koor dat uit mannen en vrouwen bestaat. Wordt er dan 'zangers' of 'zangers en zangeressen' geschreven? Of wordt het compleet omzeild?

Gewoon zangers, een koor en zangers.

Maar er zijn natuurlijk wel vrouwelijke stemmen. Het is wel van belang dat daar zelf een schoen wil natuurlijk.

Ja maar. En een koor wordt ook gezien als geheel. Ik zing zelf in een koor en uh, ik voel me absoluut niet gepasseerd als het alleen over zangers gaat.

Hoe belangrijk is taal?

Wat denk je zelf? Enorm belangrijk. Het is een vorm van verbale communicatie bij uitstek. Je hebt er geen andere context bij, maar alleen woorden. Dat vind ik zo mooi.

In hoeverre denkt u dat de krant invloed heeft op het taalgebruik van de lezer?

Ik denk eerder dat het omgekeerd is. Ik denk eerder dat dat lezers en de staat van de samenleving invloed op ons hebben, dan dat wij daar directe invloed hebben op de lezer. Het is wel zo dat ons taalgebruik een weerspiegeling is van het taalgebruik zoals dat in een samenleving.

Denkt u dat bepaald taalgebruik kan leiden tot betere maatschappelijke representatie en emancipatie?

Ja, dat denk ik zeker.

Ik ben verder nog geïnteresseerd in het stijlboek van de Volkskrant. Want in hoeverre is dat stijlboek van belang op de redactie?

Nou ja, het stijlboek is maatgevend. Het stijlboek is ook niet het gebed dat in steen gebeiteld moet zijn. We hebben wel een taalgroep die elke maand bijeenkomt om te discussiëren over allerlei onderwerpen in het stijlboek. De lemma's worden ook vaak aangepast. Taal is namelijk een levend fenomeen.

Er zou dus wel gesteld kunnen worden dat de Volkskrant een dynamisch stijlboek heeft?

Ja.

Ter afsluiting. Als u een advies zou geven over gender in beroepsaanduidingen. Wat zijn uw advies dan zijn?

Ik zou het persoonlijk graag terugdraaien. Het onderscheid tussen mannen en vrouwen. Of het ook echt wenselijk is, dat vind ik nog lastig. In sommige opzichten is het wel prettig om de neutrale vorm te gebruiken, maar soms ook niet. Ik snap wel dat je daarin een soort richtlijn

moet hebben, omdat het anders een ratjetoe wordt. Ik denk dat wij het helemaal niet zo slecht doen, omdat wij ook wel de ruimte hebben om af en toe van de norm af te wijken als we dat nodig vinden.

Geïnterviewde: Teun Lagas (Trouw)

Interviewer (vetgedrukt): Marciëlle van der Kraan

Datum: 12 mei 2022

Zou u kort kunnen uitleggen wat uw functie inhoudt?

Ik ben freelance eindredacteur. Ik ben vorig jaar met pensioen gegaan. Ik heb heel lang in de politieke verslaggeving gezeten en op het Binnenhof rondgelopen. Daarna ben ik eindredactie gaan doen en ik doe nu eigenlijk hetzelfde maar dan freelance. Eindredactie betekent twee verschillende diensten. Nu heb ik een avonddienst, wat betekent dat je de dagkrant gaat maken, de nieuwskrant. Op de andere dienst maak ik de verdieping. Dan moet ik teksten binnenhalen, koppen maken en samenwerken met vormgevers.

Hoe verhoudt uw functie zich tot taal?

Vooraf nakijken of er geen fouten in staan. Zowel inhoudelijk als op taalgebied. Ik let wel vaak op of de zin een beetje loopt, het herschreven moet worden of een beetje soepeler gemaakt moet worden.

Wat is dan precies het belang, zou u zeggen, van een eindredacteur?

Dat alle fouten eruit worden gehaald, Daarbij moet de stijl van de schrijver gerespecteerd worden.

Vindt u dat er veel klachten komen over bepaalde taalkwesties?

Ja, vooral over taalkwesties als dt-fouten. Daar worden nog heel veel fouten in gemaakt.

En over taalgebruik?

Dat valt mee. Het gebeurt wel eens. Wel minder dan vroeger. Vloeken doen we niet in de krant, daar reageren onze lezers wel op.

Is dat meer dan vroeger?

Nee, want vroeger zaten ze nog net zo snel in de pen. Toen werd nog moeilijk gedaan over straattaal of grovere taal. Dat komt nu vaak ongestraft in Trouw.

Hoe vindt u dat omgegaan moet worden met gender in beroepsaanduidingen?

Ik heb het er laatst nog met iemand over gehad. Laatst hadden wij het over een molenaar bij Trouw die van man naar vrouw was gegaan. Diegene wilde op de juiste manier aangeduid worden in dat verhaal. Dat willen we dan best doen, maar aan de andere kant merk je dat dat het verhaal over de molen weer in de weg zit. Het gaat niet over die vrouw in die positie, maar over de molenaar in de molen. Dan vind ik het niet relevant. Ik vind het eigenlijk sowieso niet relevant.

Is het dan molenaarster?

Ja, aan de andere kant wil je een molenaar die vrouw is ook weer benadrukken, want dat is toch wat spannender of specialer. Ik zou die vrouw wel een molenaar blijven noemen en dan ergens anders laten blijken dat het over een vrouw gaat. Bijvoorbeeld haar voornaam noemen.

En als diegene nou echt aangeeft als molenaarster aangeduid te willen worden?

Nou, diegene had wel graag non-binaire aanduidingen gewild. Dan gaat het verhaal wel heel moeilijk lopen. Ik heb dan altijd de neiging dat te omzeilen. Je kan het wel in het verhaal laten blijken.

En waarom zou u dat omzeilen?

Ja, da's ook niet zo makkelijk. Nee. Uh v ja voor je dat voor je het weet zit je met al die heisa met m/v/x en al die benamingen die je vanuit het schrijfboek kan toepassen. Wat ze in Zweden ook doen. Ik vind het lastig om met al die benamingen mijn verhaal te doen. Het leidt te veel af van het eigenlijke onderwerp. Als ze meer ingeburgerd zijn, leidt het niet meer af van de zaak. Dat is nu nog wel het geval.

Loopt Trouw dan meer voor de troepen uit, of gaat Trouw meer met de lezer mee?

Ik denk dat de redactie van Trouw best ver mee wil gaan. Niet voor de troepen uit, maar we gaan zeker mee in taalveranderingen.

En u had het over een omzeiladvies. Op welke manieren kun je iets omzeilen?

Ik omschrijf het. Dan noem ik voorbeelden van die molen, in plaats van steeds de molenaar te noemen. Of je omschrijft de persoon. Andere woorden gebruiken om die persoon aan te duiden.

Is molenaar dan de genderneutrale term?

Ja. In dat geval gaat het vooral om het vak dat iemand beoefent. Niet de persoon. Dat gaat vaak mis bij politici waarbij vrouwen stelselmatig met de voornaam worden aangeduid. HET is een ouderwetse, verkeerde gewoonte. Dat moet je gelijktrekken.

Daar wordt de laatste jaren ook meer op gelet denk ik.

Ja, en terecht afgestraft.

Maar goed, die molenaar geeft aan genderneutraal aangeduid te willen worden. Hoe gaat Trouw daar over het algemeen mee om? Wordt daar dan een omzeiladvies voor gegeven?

Nee, dat omzeiladvies wordt niet zo expliciet gegeven. Ik denk dat het in de praktijk wel veel gebeurt. We proberen wel iedereen in waarde te laten.

Als iemand dat dus nadrukkelijk aangeeft, probeer je daar wel rekening mee te houden.

Ja, als iemand er nadrukkelijk om vraagt willen we daar wel rekening mee houden. Dan kan je niet zeggen dat wij bepalen hoe we iemand omschrijven. Met mensen moet je meer rekening houden dan met een bedrijf bijvoorbeeld.

We hadden het net al over voor de troepen uit of met de lezer mee. Waar zou u trouw eerder plaatsen: eerder afwachtend of eerder progressief?

Ik denk wel progressief. Dat proberen we ook wel te zijn. We doen het niet altijd goed, maar we proberen.

Overvalt het lezers soms als jullie meegaan in beroepsaanduidingen?

Nee, eigenlijk niet. Edwin kent natuurlijk beter alle lezersbrieven.

Wordt het stijlboek overigens streng nageleefd?

Nageleefd? Zeker niet. Nee, dat niet. We zijn welwillend. Journalisten krijgen natuurlijk bij interviews soms verzoeken, die kunnen van de stijlboeken afwijken. Je gaat niet tijdens het schrijven nog elke regel opzoeken. Als er twijfel is, kijken meerdere journalisten ernaar.

Maakt Trouw in sommige overwegingen voor beroepsaanduidingen gebruik van het potsierlijkheidsbeginsel?

Ja, zeker. Je gaat een vrouwelijke secretaris geen secretaresse noemen. Dat voelt gek. Bij directeur en directrice hetzelfde. Andere status ook. Het zijn andere beroepen, dus dan gaan we niet voor de vrouwelijke vorm. Een directrice wordt geassocieerd met een basisschool. Ik vind het eerder een pesterig woord dat nog te veel gebruikt wordt. Omgekeerd heb je het ook wel eens. Als redacteurs heel duidelijk geen onderscheid willen maken tussen mannen en vrouwen. Dus dat je een actrice een acteur gaat noemen. Dat vind ik zo gek.

Ik wil een aantal kwesties voorleggen. Zou u kiezen voor verslaggever of verslaggeefster?

Dat ligt een beetje aan de voorkeur van diegene. Ik vraag altijd wat iemand wil.

En als u die voorkeur niet weet?

Ja, ik trek het dan een beetje gelijk. Ik noem het gewoon verslaggever.

Geldt dat ook voor non-binaire personen?

Ja, hoe je die dan moet noemen. Of je zegt: van een van onze verslaggevers. Meervoud.

Neerlandicus of neerlandica, of politicus of politica?

Ja, ik zou dan nog steeds de mannelijke vorm kiezen.

Kaag is dus een politicus.

Vind ik wel politicus, ja.

En waarom?

Omdat ik het een beetje ouderwets vind: politica. En het wordt bijna niet gebruikt. Op het Binnenhof ook niet. Waarom zou een vrouw een andere politicus zijn?

De discussie is natuurlijk dat mensen vinden dat vrouwen daarmee zichtbaarheid verliezen. De mannelijke vorm wordt als de norm gezien.

Dat is natuurlijk waar. Ergens ook gek dat je een man niet als politica kunt aanduiden en andersom kan het wel.

Zou u zeggen ombudsman, ombudsvrouw, ombudspersoon of gewoon ombuds.

Wij hanteren ombudsman, maar dat is geloof ik meer een begrip. Het instituut heet nu eenmaal 'man'. Ik vind het zo lelijk, dat 'persoon'.

Dus u kiest ombudsman.

Ja, omdat het instituut zo genoemd wordt. Je zegt ook voor premier geen première? Dat doe je ook niet zo gauw.

Bijvoorbeeld: u schrijft over een koor dat bestaat uit zangers en zangeressen. Benoemt u dan beide groepen?

Ik zou allebei noemen. Het is geen mannenkoor, maar een gemengd koor. Dat is van belang, want de klanken zijn dan ook heel anders. Als het een kort bericht is, let ik er misschien minder op. Als het een groter verhaal is en het is relevant voor het verhaal, dan moet ik dat toch laten blijken. Het is anders dan wanneer het om één persoon gaat, want dan is het minder belangrijk om te laten blijken of het een man of een vrouw is. Bij een orkest zou ik het weer niet doen. Het is niet belangrijk of een man of vrouw de viool bespeelt.

Ik heb nog wat vragen over de macht van taal die ik wil stellen. Hoe belangrijk is taalgebruik voor een krant?

Ja, heel belangrijk. Het hoeft niet per se mooie taal te zijn. In de eerste plaats moet het de boodschap overbrengen. Maar ja, taal is ook belangrijk om te zorgen dat mensen blijven hangen in een verhaal. Om die reden alleen al is taal belangrijk.

En in hoeverre is de krant dan verantwoordelijk voor het taalgebruik dat ze gebruiken?

Honderd procent.

Ook voor columns dan?

Ja, je neemt de column wel voor je rekening.

In hoeverre denkt u dat de krant invloed heeft op de taal van de lezers?

Nou, dat weet ik eigenlijk niet. Ik weet niet wat eerder komt. Dat lezers anders praten en wij dat volgen, of dat wij taal gebruiken en de lezer volgt. Ik denk dat televisie daar een grotere rol in speelt.

En denkt u dat bepaald taalgebruik in een krant uiteindelijk ook kan leiden tot meer emancipatie of representatie van bepaalde gemarginaliseerde groepen?

Dat mag je dan hopen, maar of het echt zo is, weet ik niet. Ik denk dat het eerder ligt aan de keuze voor je onderwerpen. Als je ergens veel over schrijft, komt de taal daar natuurlijk vanzelf bij.

Denkt u dat Trouw bepalend is voor het beeld dat over een groep kan ontstaan?

Ja, nee, absoluut. Je moet dus ontzettend goed uitkijken dat je niet een bepaald vooroordeel bevestigt.

Hoe belangrijk is het stijlboek daarin?

Ja, ik denk wel belangrijk. Het is een anker waar je aan vast kunt liggen. Er moet ergens een gemeenschappelijk wetboek zijn.

Als u een advies zou mogen formuleren voor gender in beroepsaanduidingen, wat zou dat dan zijn?

Ja, de mannelijke vorm gewoon aanhouden.

Geïnterviewde: Ellis van der Weijden (Algemeen Dagblad)

Interviewers (vetgedrukt): Elisabeth Brugman en Marciëlle van der Kraan

Datum: 16 juni 2022

Zou u allereerst willen vertellen wat uw functie inhoudt?

Ja uhm, ik ben allereerst eindredacteur al een aantal jaren. Ja dat houdt dus in dat ik pagina's samen met de vormgever eigenlijk helemaal afmaak. Dus nadenken over koppen boven de verhalen en natuurlijk nalezen, reageren op een heleboel aspecten. Een voorbeeld of het allemaal wel klopt, is het compleet, mis ik niet iets, is het duidelijk en ook begrijpelijk? En of er wel een pakkend intro boven staat. Je moet ook zorgen dat het past op de pagina, fotobijchriften moeten kloppen. Dat soort dingen. We hebben ook contact met de auteurs als dat nodig is voor overleg of om extra informatie te vragen. Ja, dus dat is eigenlijk de hoofdtaak. En daarbij heb ik ook een soort taalgroepje, omdat we ons ook bezighouden met het stijlboek. Met het groepje hebben we allemaal afspraken gemaakt, met hoe wij ons nieuws naar buiten brengen op een heleboel vlakken. Dat heeft te maken met inhoudelijke zaken, maar ook met

taalgebruik. Uh, dus daar hebben we af en toe vergaderingen over om dingen aan te passen of aan te vullen.

Vergaderingen?

Ja, dat kan echt van alles zijn. De laatste keer dat we uitgebreid hebben vergaderd, waarbij we ook collega's van de redactie hebben ingeroepen om mee te praten. Dat was over racisme en taalgebruik. Dat was eigenlijk voor corona, dat was in de tijd van black lives matter. Dat er natuurlijk heel veel te doen was. We hebben toen gelijk met collega's bij elkaar gezeten, van ja wat voor dingen kom je nou tegen, wat stoort je in onze krant wat wij misschien niet goed doen.

Krijgt u veel feedback?

Ja, daar was best wel veel animo voor om over te praten. Ja daar hebben we een aantal dingen van op papier gezet en in de stijlboeken opgenomen. In het stijlboek staan vooral vaste afspraken, maar in dit geval meer richtlijnen. Er staat niet van dit mag nooit of dit doen we nooit, maar wel van sta hier ook is bij stil. Een voorbeeldje, we hebben een collega die had russische voorouders en die storen zich er enorm aan, wat we nog steeds wel vaak doen hoor, in plaats van rusland of putin, dat we dan de russen schrijven. De russen willen oekraïne inlijven, dan beschrijf je natuurlijk de hele bevolkingsgroep. Terwijl eigenlijk gaat het natuurlijk om de russische regering. Waar niemand eigenlijk zo bij stil staat, maar iemand met een russische achtergrond het wel zo kan lezen.

Ja, dat is wel heel interessant. Ik weet niet hoelang de taalgroep als bestaat, maar merken jullie door de jaren heen welke kwesties belangrijk zijn? Eerst misschien meer over gender en dan weer meer racisme.

Ja, de laatste tijd is de gender kwesties wel actueel. We hebben laatst een bijeenkomst, daar was een transgendernetwerk bij uitgenodigd. Want de avond dat Marieke Lucas Rijnveld een prijs won, zaten we eigenlijk met onze handen in ons haar. Het was namelijk een acteur die niet met zij of hij aangeduidt wilde worden. En daar hadden we op dat moment helemaal geen regels voor, wat doen we daarmee. We hebben eigenlijk daar omheen geschreven, alleen de naam Marieke Lucas Rijnveld genoemd en de auteur gebruikt als naamduiding. Zo hebben we dat toen opgelost. Het transgendernetwerk heeft ons toen dus bijgepraat over hoe we dat konden doen en handvatten gegeven over dit soort situaties.

Komt het vaak voor dat jullie met dit soort situaties te maken hebben?

Uh nee, het gebeurt niet vaak dat we met transgender te maken hebben. Maar als het dan een keer gebeurt, hebben we wel een methode of protocol nodig. Hoe we in dat soort situaties handelen. We hebben een aantal voorkeuren bepaald, we gebruiken het liefst die of wiens. Omdat het beste past bij wat mensen kennen. We zijn heel breed ook qua leespubliek, dus die

wennen ook niet zo makkelijk aan als we hen of hun gaan gebruiken. Dan krijgen we kritiek met dat is fout. Die en wiens past beter in het bekende taalpatroon.

Hoe kunt u dit publiek typeren, want u zegt dat er heel veel verzet is?

Het is niet alleen conservatief of alleen laagopgeleid publiek, want dat is het helemaal niet. Het is eigenlijk heel algemeen. Als je de brieven en kritiek leest, zie je dat het wel uit alle raakvlakken van bevolking komt. De krant lezen voornamelijk wel wat oudere mensen en online over het algemeen van jongere bevolking.

Passen jullie het taalgebruik daarop ook aan? Het taalgebruik in de krant of op de site?

Ja, online spreken we het publiek ook weleens aan met je. In de krant gebruiken we altijd wel u of uw. Er is ook een aparte redactie voor de site en voor de krant.

Ik had nog een vraag specifiek over mijn onderwerp. Hoe staat u tegenover gender in beroepsaanduidingen?

Ja, dat vind ik een hele ingewikkelde. We hebben het er met het taalgroepje over gehad. We streven om neutrale termen te gebruiken. Dus eigenlijk is dat vaak de mannelijk vorm natuurlijk. Maar in de praktijk blijkt toch dat dat af en toe moeilijk houdbaar is. Want wat doe je met een zanger en zangeres? Ga je dan bijvoorbeeld ook Ilse de Lange een zanger noemen. Dat is dan weer een beetje gek. Bij sommige beroepen blijft het dan gewoon gek. Bij acteurs en actrices is het al iets makkelijker, maar toch nog hebben schrijvende collega's nog echt de voorkeur voor actrice. Bij een kapster weet je bijvoorbeeld ook dat een kapster zichzelf nooit een kapper zou noemen. Ik zou mezelf ook nooit 'eindredactrice' noemen. Dat geeft me een beetje een Libelle-gevoel. Wij streven ernaar de neutrale vorm te gebruiken.

Komt het door de zichtbaarheid van vrouwen dat jullie nog voor actrice kiezen? Of hoorbaarheid, in geval van een zangeres?

Ja, dat speelt wel een rol. Bij sport hebben we er ook voor gekozen om de vrouwelijke vorm te gebruiken, omdat het vrouw-zijn ook wel echt een rol speelt dan. Bij politica zien we ook nog wel dat collega's dat gebruiken.

Heeft u een persoonlijke voorkeur? Als u tussen politicus en politica moet kiezen.

Ik zou eerder voor politicus kiezen. Net als doctorandus, historicus. Ik vind het anders zo belegen klinken.

Hoezo?

Ja, net als neerlandica. Het is een gevoelskwestie. Er zijn hele mooie afspraken over, maar dat werkt in de praktijk altijd net even lastig.

Hebben jullie het over verslaggevers of verslaggeefsters?

Wij noemen het verslaggever. We hebben ook een columnist, die noemt zichzelf weer columnist. Ze noemt zichzelf ook verslaggeefster. Het is heel verschillend. In de krant noemen we haar wel verslaggever.

Als zij expliciet aangeeft als verslaggeefster geduid te willen worden, wordt dit dan gehonoreerd?

Nou, nee. We doen dan toch verslaggever.

Hoe doen jullie dat bij non-binaire personen? Bijvoorbeeld diegene is verpleegkundige, en wil liever niet dat AD verpleger of verpleegster gebruikt.

Dan doen we het wel. We maken ook afspraken met geïnterviewden. We nemen dan wel een regel op in de tekst dat we het zo met de geïnterviewde hebben afgesproken. Met zo'n persoon vinden we het anders dan met een collega. Daar hebben we onze eigen regels voor.

Zou u eerder secretaris zeggen of secretaresse?

Daar heb je het al. Bij secretaresse denk je aan iemand die de directeur ondersteunt. Een secretaris is iets anders. Ik denk ook dat dat de reden is dat het nu bijna overal managementassistent heet.

Geldt dat ook voor directeur en directrice?

We gebruiken wel gewoon directeur. Dat is alleen bij woorden waarbij het al heel vanzelfsprekend is om de mannelijke vorm te gebruiken.

Ik zag een aantal keer de woorden 'topman' en 'topvrouw' voorbijkomen. Hoe pak je dat aan bij een non-binair persoon?

Oe, dat is wel een goede. Daar hebben we nog niet over na hoeven denken. Dat zou dan toppersoon of topmens worden. Dat klinkt nog wel een beetje raar. Wij vinden CEO een rotwoord. We hebben daar nog geen antwoord op. Misschien wordt het dan 'de hoogste baas'.

Ik vind het wel grappig dat we ombudsman gewoon ombudsman voor iedereen noemen.

Ombudsman komt uit het Zweeds en betekent eigenlijk 'ombudspersoon'.

Het is goed dat je het zegt, want dat wist ik niet eens. Nu kunnen we dat als argument gebruiken om dat woord toch te gebruiken.

Jullie hebben dus geen ombudsman of -persoon. Waarom heeft AD dat niet?

Daar is niet echt een reden voor. Ik denk wel dat er genoeg organen zijn waar problemen aangekaart kunnen worden. Zo'n redactieraad bijvoorbeeld.

Komen daar ook de lezersbrieven terecht?

Alleen als het belangrijke zaken zijn.

Ik had nog een kwestie: stel je schrijft over een koor. Zeg je dan zangers, of zangers en zangeressen?

Ik denk dat je dan gewoon voor zangers gaat.

Kun je het omzeilen?

Ja, misschien ook wel. Maar we gebruiken gewoon de mannelijke vorm om het geheel te duiden.

Maken jullie ook gebruik van het potsierlijkheids criterium in jullie beslissingen.

Jazeker. Het is inderdaad die gevoelskwestie. Net als met het voorbeeld van de kapster. Omdat het echt totaal ongebruikelijk is, voelt dat gewoon raar.

Denkt u dat bepaald taalgebruik kan leiden tot maatschappelijke representatie en emancipatie?

Ja, dat is wel heel idealistisch. We zijn wel scherp op onbedoelde framing. Ik denk wel dat je de beeldvorming kan veranderen door daar scherp op te zijn. Het helpt dat wij een vrouwelijke hoofdredacteur hebben.

Denkt u dat er op de redactie journalisten zijn die bang zijn voor een *cancel culture*? Dat bepaalde taalkeuzes voor overmatige kritiek kunnen leiden?

Ik denk het zelf niet. Ik denk dat we eerder zelf scherp zijn op de woorden die we gebruiken. Ik kan me goed voorstellen dat een krant als de Volkskrant daar meer last van heeft. Dat weet ik eigenlijk niet, maar ik denk het zo.

U zei al dat het stijlboek meer een richtlijn is, maar hoe maakt de redactie gebruik van dit stijlboek? Houden ze het erbij of kijken ze er af en toe in?

Als er een kwestie aan de orde komt, zoeken redacteuren het wel op. Of ze zoeken mij op. Helaas hebben ze het niet altijd op hun bureau liggen. We moeten daar wel vaak op wijzen. Je moet altijd energie steken in het onder de aandacht brengen van zo'n stijlboek.

Het stijlboek is voor het laatst aangepast in 2021. Hoe vaak wordt dat aangepast?

Eens in de zoveel keer. Ik denk dat het volgend jaar wel weer ergens aangepast wordt.

Is het dan een grote schoonmaak?

Ja, gaandeweg worden discussies gevoerd over lemma's die toegevoegd kunnen worden. Wanneer dan de eerstvolgende update van het stijlboek plaatsvindt, zullen die lemma's eraan toegevoegd worden.

Als u een advies zou mogen formuleren voor gender in beroepsaanduidingen, hoe ziet dit er dan uit?

Praktisch gezien: ga uit van de neutrale vorm. Dat is vaak de mannelijke vorm. Behalve als het vreemd aanvoelt voor degene die geïnterviewd wordt.

Potsierlijkheid.

Ja, als het potsierlijk is. Bij ons is de reden om het wel te doen niet zo zwaarwegend. Wij kiezen dan toch voor de vrouwelijke vorm, als het gek klinkt.

Geïnterviewde: Mascha de Jong (De Telegraaf)

Interviewers (vetgedrukt): Elisabeth Brugman en Marciëlle van der Kraan

Datum: 13 juni 2022

Zou je eerst kort even kunnen uitleggen wat je functie precies inhoudt bij de Telegraaf?

Ik ben eigenlijk heel allround. Ik ben journalist voor de Amsterdam redactie en je moet je voorstellen dat de Telegraaf is tuurlijk een landelijke krant, maar ook die landelijke krant heeft heel goed door dat de regio eigenlijk heel goed scoort, dus er zijn voor 4 steden Amsterdam, Rotterdam, Den Haag en Utrecht zijn er in de krant van dinsdag tot vrijdag 2 pagina's ingelegd die puur over de regio gaan waar de mensen die krant krijgen. Dus in Utrecht krijgen die mensen 2 pagina's Utrecht. In Amsterdam krijgen ze 2 pagina's Amsterdam en als je dus niet in 1 van die 4 steden woont dan heb je een soort verzamel pagina van dingen die in het land gebeuren, dat is een print technisch aspect. Je kan in de drukkerij dus gewoon andere platen opleggen en dan heb je andere kranten, zo moet je het eigenlijk zien. In die functie, het ligt iets meer in het midden van de krant en omdat die pagina's ook iets meer specifiek zijn doen wij ook de eindredactie daarvan. Wij doen dus het hele proces, wij doen dus het proces van de verhalen voor zeg maar bedenken of oppakken, we maken ze en vervolgens redigeren we ze en zorgen we ook voor het hele eindproduct, dus eigenlijk heb je nergens zo'n goede indruk van het product de Telegraaf als in die pagina's omdat ik echt alles doe.

Oké dat is heel fijn om te weten. Je zegt dus dat je ook de eindredactie doet, met wat voor soort taalkwesties krijg je dan te maken en lopen jullie ergens tegenaan?

Ja natuurlijk, je bent de hele dag met taal bezig

Wat voor kwesties zijn dat dan in het algemeen?

Natuurlijk simpelweg hoe woorden gespeld moeten worden, de betekenis van woorden, de verandering van betekenis van woorden. Dat is het leuke dat je in Amsterdam zit, je hebt in Amsterdam vaak een heel ander taal gebruik dan in de provincies. Daarom vond ik het juist zo leuk dat Elizabeth zei die wil het over de LHTBQ of wat is het de A zit er nu ook in he, over die groep hebben. Kijk wij zitten in Amsterdam en wij hebben het er heel veel over, er is natuurlijk super veel in Amsterdam over te doen, maar dan merk je gewoon dat vind ik dat het er een soort behoudendheid in heeft zovan ho ho ho, maar zelfs ik heb een collega van mij die is

homo dus ik vind hem altijd wel een soort van leidend hierin, maar hij is best wel conservatief in zijn taalgebruik, dus hij irriteert zich weer aan al die letters. Bij hem zie ik altijd wel LHTB nee LHBI heeft hij staan en ik zoek dan de hele verbastering op omdat ik dat leuk vind met een plus erachter. Dus weet je jongens het ook best wel speels he, het is niet allemaal in beton gegoten. Ik snap dat het voor jullie een heel belangrijk onderwerp is, maar als journalist is het een van de onderdelen en taal leeft ook, dus de discussie die we nu hebben, die hebben we over 10 jaar over een totaal ander onderwerp. Het klinkt erg oh daar heb je tante Bettie, maar wij hebben dit soort discussies natuurlijk al vaker gehad in het verleden. Dat je gewoon sommige dingen, die moeten gewoon evolueren. Je kan niet zeggen we gaan dat zo doen en dat is goed. Ik vond het heel interessant omdat de pride een oproep had gedaan om alle groepen die zich niet aangesproken voelde door de pride, om zich te gaan melden. Ik kan je wel vertellen wat er met de afkorting gaat gebeuren, we hebben straks gewoon het hele alfabet. Dat is ook niet erg, als mensen zich op die manier willen profileren en ze zich daarmee erkend voelen, dan vind ik het oké. Als krant ga je daar op een gegeven moment wel in mee, misschien niet helemaal maar je zal op een gegeven moment als dingen geaccepteerd zijn, de Telegraaf is natuurlijk wat weerhoudener, als massaal product en ook nog eens voor toch wat meer de hardwerkende man met modaal loon, die staat erg onder druk in Nederland. Je kan eigenlijk van modaal loon niet meer rondkomen. Er is zo veel gemopper, er zijn geen huizen, althans dat geldt maar voor een bepaalde groep, maar sommige maken zich zorgen. Ik heb helemaal geen zorgen, want ik ben niet modaal in mijn salariering ook niet in mijn gezin, wij zijn bevoorrecht, maar zelfs ik moet zorgen maken waar ik mijn kinderen ga neerzetten en of ik ze kan zien. Mijn zoon is naar Valencia gegaan daar kan hij een kamer krijgen, ik geef hem geen ongelijk. Wat betekent dat? Hoe ga ik daar naartoe met het huidige duurzaamheidsvraagstuk? Pak ik het vliegtuig?

Even terugkomend op de hardwerkende man, is dat jullie lezerspubliek zoals jullie dat zien?

Nee ons lezerspubliek is echt het moeilijkste lezerspubliek, want het is eigenlijk iedereen in Nederland zo kijken wij ernaar. Als je kijkt naar het redactiestatuut van de Telegraaf dan staat daar zoiets van, wil je het precies weten? Dat is eigenlijk voor het onderzoek wel, ik heb het redactiestatuut van de week nog doorgestuurd naar iemand dus het staat gewoon in mijn verzendlijst, dus heb het heel snel te pakken. Even kijken hoor. De algemene bepaling nummer 1, daar worden eerst alle partijen genoemd dus dat zal ik je een beetje onthouden maar dat komt in ieder geval zeg maar uit op alle mediahuis onderdelen van de Telegraaf dus dan heb je het over de redactie, de hoofdredactie en de directie en dan staat er de Telegraaf BV, zoals vastgelegd in artikel 3.1 onder B van de statuten van de gesloten genootschap

uitgeversmaatschappij de Telegraaf BV, volgens mij is dit stukje veranderd omdat wij onder mediahuis vallen, maar dan gaat het om het belangrijkste onpartijdig nieuws geeft zonder gebonden te zijn aan enige staatkundige partij, kerkgemeenschap of belangengemeenschap, uitsluitend indien van “slangs?” belang en dit is nog steeds leidend. Op het moment dat wij een discussie hebben, er zijn nog steeds voorkeuren, maar uiteindelijk moet alles in onze krant kunnen en je ziet het ook want wij hebben bijvoorbeeld de columnisten behoorlijk links, als je Nausita pakt, tot echt rechts met Leon de Winter en je hebt een Plaster en een Editair Stal en dat zijn allemaal columnisten van ons, die zitten echt van links tot rechts. Iedereen moet gewoon kunnen zeggen wat die wil, er zal dus nooit worden gezegd, kijk alleen echt om waarheid, als iemand echt aantoonbare onwaarheden schrijft dan wordt hij tegengehouden.

Hoe sta je zelf tegenover gender in beroepsaanduiding? Vind je het zelf van belang dat het te zien is dat het om een vrouw, man of non-binair persoon gaat in zo'n beroepsaanduiding?

Dat is een hele leuke, kijk ik vind dat mooi dat is namelijk een interne discussie tussen jong en oud en dat is denk ik een discussie die je in de maatschappij ziet. Kijk oude mensen die hebben zoiets, daar schraap ik mezelf met 48 ook onder, kijk 48 is gewoon oud jongens, zullen we zeggen dat de grens 40 is, dan ben je toch wel bejaard? Het is natuurlijk hoe oud je je voelt, ik roep al jaren ik voel me 29, tuurlijk daar ga ik in mee, maar je ziet dat oudere mensen die, op een gegeven moment heb je gewoon je ding. Je hebt je leven, dat leidt je, dingen hoeven niet meer zo anders. Jongere mensen hebben heel erg de neiging, die willen verandering, die houden daarvan. Wat je nu in de maatschappij ziet dat is uniek. Wij hebben nog nooit in ons leven mensen in andere hokjes gedouwd dan man/vrouw. Als je de programma's erover nakijkt, zoals bijvoorbeeld Durf Te Vragen, ik smul daarvan, ik vind dat fantastisch. Niet om uit te lachen, kijk ik moet er erg om lachen omdat ik denk what the fuck gebeurt daar, maar het is ook echt een wezenlijke discussie. Je ziet dat mensen gewoon zich niet meer in het hokje man/vrouw willen laten plaatsen, wie ben ik om daarvoor te gaan liggen. Alleen ik vind het mooi, wat BNN heel goed doen is zij leggen het uit, ze laten het die mensen zelf uitleggen en ik vind dat een goed voorbeeld. Je moet dat op een gegeven moment wel aan het woord laten, het is een maatschappelijke ontwikkeling. Die gaan wij niet tegenhouden, wij gaan niet zeggen wacht even je hebt alleen man en vrouw, alleen je ziet nu even, en die discussie hebben wij intern ook gevoerd, je zit nu met een hele lastige, want we hebben het nu over het woord 'hen' als we het hebben over mensen die zich niet als man of vrouw en dan zeggen de criticasters hen is meervoud en we hebben het over een enkelvoudig persoon. Je gaat in je teksten meervoudig aanduiden over een enkelvoudig persoon. Hen zwemt gaat taalkundig mis, dus wat zeggen de

criticasters taalkundig klopt het niet. Dus dit is ook voor ons weer een transitie periode waarin we zoekende zijn van wat gaan we hier nou mee doen. Wij zullen nooit zomaar meegaan van hen zegt hen, we gaan hen gebruiken, kijk wel in de interviewtechniek. Als iemand in de interviewtechniek zich presenteert als hen dan zal je gewoon meedoen, want het is je bron en je wil hen citeren dus dit is dan wat je op papier zet. Als je de discussie aan gaat over een ander verhaal waarin je dit uitlegt dan taal technisch is er gewoon een groot probleem. Is het nou zo'n groot probleem? Welnee over 5 jaar praat hier niemand meer over, maar nu is het weldegelijk een probleem en nu moet je er je weg in vinden. Heb je een progressieve journalist dan kan het er misschien wel eens doorheen. Op de Amsterdam pagina's wij doen onze eigen redactie dan zou het er zo maar ineens in kunnen staan, daar valt niemand over want alleen in Amsterdam wordt het gelezen en daar kent iedereen deze discussie. Dit is de straat waar we het nu over hebben. Heb je het over de krant dan zal je soms zien, zeg maar over het landelijke zal je een andere stelling daar over zien en bij Gold Buster zal je helemaal een andere stellingnaam daar soms over zien, die zullen misschien er schande van spreken, hoewel ik dat, het is meer geridiculiseerd misschien door sommige. Ik kan me best voorstellen dat dat leuk weg schrijft. Ik weet nu op het moment dat dat echt taaltechnisch een probleem is.

Is dat ook voor beroepsaanduidingen?

Hoe bedoel je beroepsaanduidingen?

Dat je bijvoorbeeld moet nadenken over topman van Shell, topvrouw, wat zeg je over een non-binair persoon? Is dat een topmens of toppersoon? Beetje op die manier

Dat is een leuke. Ik merk zelf dat ik niet echt houd van aanduidingen zoals topvrouw, ik zou dan altijd gewoon voor de echte titel gaan, directeur.

Niet directrice dus?

Nee ik zou nooit voor het woord directrice gaan, dat vind ik, maar dat is weer persoonlijk. Ik denk dat niemand in de krant over het woord directrice zou vallen, maar ik denk dat ik altijd voor. Ik vind het woord directrice, maar dat is weer persoonlijk, alsof zij een aparte functie heeft. Ik vind directeur veel krachtiger, dat is ook gewoon wat de functie is, klaar. Ik vind dat niet voor mannelijk staan. Buschauffeur, taxichauffeur, daar zou ik nooit chauffeuse van maken. Ik vind dat net alsof, voor mij zou ik mij nooit zoals journaliste.

En hoe is dat bij de Telegraaf? Doet iedereen dat zo?

Ik denk dat daar totaal, wij hebben het daar helemaal niet over. Ik denk dat de ene journalist dat wel doet en de andere dat niet. Daarvoor is het bij ons veel te anarchistisch. Wij zitten niet zo aan de leiband behalve aan de leiband van de dikke Van Dale.

Hebben jullie ook geen stijlboek?

Wij hebben wel een stijlboek intern.

Is het misschien mogelijk voor ons om de secties van ons onderwerp te bekijken?

Ik zou niet weten wat erin staat, ik kijk er nooit in. Daar hebben we helemaal geen tijd voor. Wij schrijven gewoon en ik weet dat er 2 discussies waren waarvan ik dacht die zijn echt maatschappelijk heel relevant. De ene discussie blank of wit nou die is echt van 2 jaar geleden, Paal heeft in zijn column laatst geschreven dat het bij ons echt blank is. Toen dacht ik ik heb heel vaak wit geschreven, is niemand over gevallen. Weet je waar het vaak omgaat bij een krant? Wat ik net zei, dat het zo in your face is, dat is echt de openingskop van de krant. Stel dat we daar het woord wit zouden gebruiken, dan denk ik dat wij heel veel kritiek zouden krijgen van lezers, want wij merken dat. Wij krijgen daar natuurlijk reacties op, dus dan hebben mensen zoiets van gaan jullie al mee in deze onzin. Ik vind het eigenlijk een hele gezonde discussie, om dat wit en zwart aan de kaak te stellen want het klopt voor geen meter. Er is geen mens wit en er is geen mens zwart.

Elisabeth: Zijn jullie gevoelig voor de opmerkingen van lezers?

Ja, honderd procent.

Elisabeth: Zijn jullie bang om lezers te verliezen?

Ja.

Elisabeth: Dus jullie handelen uit angst?

Dat zou te makkelijk zijn. Dan zou kritiek op ieder artikel doorslaggevend zijn. Dus angst is niet het goede woord. Het gaat om het ongenoegen dat mensen erbij voelen en dat ongenoegen voel je op de redactie zelf ook.

Is het vaker dat jullie dan dingen omzeilen?

Natuurlijk. Dat is ook je werk als journalist.

En is ook echt een advies om te omzeilen vanuit de redactie?

Totaal niet. Totaal niet. Nee, absoluut niet. Het liefst alles benoemen. Nee, dat is echt persoonlijk. Vanuit hogerhand wordt gewoon gezegd benoem wat je moet benoemen. Het enige is wat waardeert het lezerspubliek en wat niet. Zolang een discussie voortduurt, maakt de Telegraaf daardoor meestal geen beleid voor een bepaald woord.

Zou u dus de Telegraaf typeren als een krant die je eigenlijk niet voor de troepen uitloopt, maar met de lezers meegaat?

Ik moet hier toch voor de nuance gaan. Het hangt van de situatie af.

Ik wil er nog even een paar kwesties voorleggen met betrekking tot beroepsaanduidingen.

Zou u kiezen voor verslaggever of verslaggeefster? En waarom?

Verslaggever, omdat ik hetzelfde ben als een man.

Neerlandicus of neerlandica?

Hetzelfde. De enige uitzondering hierin is secretaresse. Aangezien dat altijd nog een vrouwengroep was. En verpleegster.

Die noem je nog wel zo?

Gek genoeg. Ja. Maar nu eigenlijk bijna niet meer. Verpleegster en secretaresse waren zulke vrouwenberoepen. Ik denk dat ik me daar nog schuldig aan maak.

Ik ga er heel veel dat er nu voor een verpleegkundige wordt gekozen, omdat dat dan neutraal is.

Dat is een goeie ja. En ik denk meer dat ik het over ziekenhuispersoneel heb of zo.

Wat als een vrouw het werk van de secretaris doet. Hoe noem je die dan?

Nee, dat zou wel eens een momentje zijn dat ik denk ik in de ontwijkstand zou zitten.

En ook bij staatssecretaris bijvoorbeeld?

Staatssecretaris is staatssecretaris.

Bij directeur en directrice zou u dus altijd directeur kiezen?

Altijd.

We hadden het net al over neerlandicus en neerlandica, maar geldt uw keuze daarin ook voor politici? Dus dat u Kaag een politicus noemt?

Ja, altijd ook. Die zou ik nooit politica noemen. Nou, zeg je heel eerlijk, misschien zou ik dit een keer doen omdat je moet afwisselen als je haar elke keer moet benoemen. Maar over het algemeen houd ik dan de naam van mensen aan om ze te duiden.

Dus als u dus zou moeten kiezen zou u het liefst voor de mannelijke of neutrale vorm kiezen.

Ja, omdat ik namelijk vind dat de vrouwelijke variant eigenlijk alleen maar is bedacht omdat het over vrouwen gaat. Dus ja, ik ben daar niet zo van.

En als ik dan eens bijvoorbeeld bij een acteur of actrice waarin het heel duidelijk is dat het om een vrouw gaat?

Het is wel een goeie wat je zegt. Nee, dat is te duidelijk. Dat ja, daar heb je gelijk in. Het is echt wel rottig soms. Kijk, het is het is zo een bij sommige termen dan hoeft het gewoon niet. En bij sommige termen merk je ja: ik bedoel verpleegster. Verpleger Monique Wijnands? Ja, dat klinkt gek. Iedereen zegt verpleegster. Een vrouw als directeur, daar is denk ik geen discussie over.

Er wel vaak wordt gezegd. Is dat dan mensen die bijvoorbeeld verpleegkundige in t ziekenhuis zijn verplegers worden genoemd? Maar verplegen wordt heel vaak geassocieerd met iemand die billen zomaar afveegt in een verzorgingstehuis.

Ik snap heel goed wat je zegt.

Dus dat is de reden dat volgens mij nu heel vaak voor verpleger of verpleegkundige wordt gekozen.

Ik vind het grappig dat je dit zegt. Want kijk, je zet me nu gewoon aan het denken en ik zou dit meteen omarmen. Dit is dus wat er gebeurt. Soms moet je gewoon even iemand spreken en dan word je weer ergens op geduid.

Dan ben ik nog benieuwd: als je bijvoorbeeld het hebt over een koor dat bestaat uit zangers en zangeressen, zeg je dan zangers of zangers en zangeressen, of hoe gaat dat?

Als je het over het koor hebt en er staat een foto van het koor met mannen en vrouwen bij, waarom zou ik dan nog zangers en zangeressen zeggen? Ik zou dan gewoon zangers zeggen. Zeker als er bijvoorbeeld een foto van het koor bij staat. En ik zit nu te denken. Kijk, ik zou studenten en studentes ook niet scheiden. Bij kok en kokkin zou ik ook nooit kokkin zeggen. Er zijn wel bepaalde groepen waar je nog niet echt omheen kunt met de vrouwelijke beroepsaanduiding. Ik heb alleen persoonlijk iets tegen het vervrouwlijken van een titel. Ik vind dat alsof het een uitzonderingspositie is, maar misschien dat jullie daar wel anders over denken.

Ik heb daar zelf geen uitgesproken mening over. In het huidige debat zijn twee kanten. Waarbij de ene kant zegt dat als je alleen de mannelijke vorm gebruikt, je vrouwen eigenlijk onzichtbaar maakt in de taal. Aan de andere kant zegt men dat vrouwen en mannen gelijk zijn en daarom maken we geen onderscheid. En ik vind voor allebei eigenlijk wel wat te zeggen. Verder ben ik daar niet heel stellig in.

Ja, ik denk ik denk ik denk dat het zo is wat je zegt. Tussen die twee kanten rommel je een beetje denk ik. Ik vind juist op hele hoge functies zoals inderdaad staatssecretaris, minister, directeur, dokter en rechter gewoon alles over één kam. Het leuke aan tekst is dat ik verderop in de tekst kan laten merken dat het om een vrouw gaat door 'zij' te gebruiken.

U probeert het op een andere manier te laten doorschijnen.

Ja, wat vloeiender en wat liefelijker. Dan dat hard afbakenen met een beroepsnaam.

Heeft u ooit wel eens moeite gehad met beroepsaanduidingen voor non-binaire personen?

Worden die mensen ook directeur of acteur genoemd?

Kijk, als ik als ik als een man en vrouw geen onderscheid maak, maak ik natuurlijk ook geen onderscheid voor een non-binair persoon. Je hebt alleen moeite met woorden als 'barman'.

Ja, wordt het dan barpersoneel?

Ik denk dat ik dat zou vragen. Gewoon: 'Hoe wil je aangeduid worden?'

En als je het niet weet? Dus het gaat over iemand, maar diegene is niet voor De Telegraaf geïnterviewd?

Ik zou het omschrijven: achter de bar of drankjes uitdelen.

Kan je dan barmedewerker zeggen?

Barmedewerkers, super. Dat zou helemaal perfect zijn.

Is het voor een vrouw dan barmedewerker of barvrouw?

Toch houd ik dan barvrouw aan.

Ja, is wel grappig, dat dan wel?

Ja dat, maar dat zeg ik net. Dit is gewoon echt discussie. Voor gastvrouw zou ik ook gastvrouw gebruiken. Ja. Maar aan de andere kant het is heel grappig: dan krijg je je gastheer er geen gastman. Wij gebruiken geen de heren en dames meer, want dat is ouderwets taalgebruik, dus je gebruikt als een andere vrouw.

Ik weet niet of u de term kent, maar houdt u rekenig met het potsierlijkheidsbeginsel?

Ik ken het niet.

Ja, het potsierlijkheidsbeginsel is bijvoorbeeld dat het gek aanvoelt om een vrouw 'acteur' te noemen, dus het om die reden niet doet. Je beoordeelt of iets gekunsteld aanvoelt of niet.

Niet echt. Op het moment dat er een taaltechnische verandering wordt geaccepteerd door de maatschappij, gaan wij mee. Het zal niet vanuit De Telegraaf bedacht worden. Terwijl er zat woorden zijn bedacht door De Telegraaf. De Telegraaf heeft een rijke geschiedenis in de Dikke Van Dale.

Ik wil nog een paar vragen stellen over de kracht van taal. En dan nog een paar over stijlboek en dan kan Elisabeth het overnemen. Dus als we die uh dan uh gaan we die even snel doorheen als we t en die is met zo lang wachten mij. Hoe belangrijk vindt u taalgebruik voor een krant?

Essentieel.

In hoeverre denkt u dat lezers het taalgebruik van de krant overnemen?

Ik denk dat tv veel meer invloed heeft en het ook het dagelijks taalgebruik van mensen beïnvloedt.

En denkt u dat bepaald taalgebruik kan leiden tot betere maatschappelijke representatie en emancipatie?

Niet taalgebruik, wel verhalen.

Dus als je ergens vaker over berichtgeeft?

Ja, dat denk ik wel. Als je stelselmatig dingen aankaart, gaan mensen mee in de golf. Er gebeurt vaak niets als je iets eenmalig aankaart.

Denkt u niet dat taalgebruik invloed heeft op het beeld dat mensen van een groep hebben. Dus als kranten schrijven dat vrouwelijke politici aan het kibbelen zijn in plaats van discussiëren?

Honderd procent. Alleen ik denk niet dat het van doorslaggevend belang is. Je hebt het specifiek nu over taalgebruik. Ik denk dat het schetsen van een overall globaal beeld veel belangrijker is.

U zei overigens zelf dat u het stijlboek niet gebruikt. Geldt dat voor meer journalisten bij De Telegraaf?

Het liefst hebben we het er helemaal niet over. Zeker de eindredactie zal het stijlboek gebruiken, maar ik google meestal.

Is het stijlboek van De Telegraaf dynamisch? Wordt het regelmatig bijgewerkt?

Ja, dat is behoorlijk dynamisch. Ik werk 22 jaar in vaste dienst bij de telegraaf en dat stijlboek is zeker vier keer aangepast.

Gaat het dan om een soort grote schoonmaak, of om kleinere punten?

Nee, de grote schoonmaak.

Tot slot een afsluitende vraag: als u een advies zou mogen formuleren op het gebied van gender in beroepsaanduidingen. Hoe ziet dit er dan uit?

Goed blijven communiceren. Vraag aan mensen wat zij willen en koppel dit terug naar de redactie. Dat zijn gewoon ook wezenlijke discussies. Ook diversiteit binnen de redactie kan helpen om hierover te brainstormen.

Bijlage VIII. Verbatims interviews ombudspersonen

Geïnterviewde: Sjoerd de Jong (NRC Handelsblad)

Interviewers (vetgedrukt): Elisabeth Brugman en Marciëlle van der Kraan

Datum: 18 mei 2022

Zou u kort kunnen toelichten wat uw functie als ombudsman inhoudt?

Als ombudsman toets je de journalistieke inhoud van de NRC-media. Je doet het voor de krant tot aan de papieren media. Je kijkt of een journalistieke productie volgens de NRC-normen is. Als er klachten over komen en die klachten terecht zijn, kun je daarnaast ook nog je eigen journalistieke oordeel geven. Je kunt zeggen: 'Hier is iets niet goed gegaan, want er is een NRC-norm overschreden.' Maar je kunt ook zeggen: 'Ik vind die NRC-norm niet goed.' Dat is in een

notendop wat een ombudsman doet. Daarnaast moet je vragen van lezers beantwoorden, klachten behandelen geven, voordrachten geven in den lande op scholen voor journalistiek, of af en toe ergens anders voor een stuk schrijven en ik deed ook huisbezoek bij lezers. “Dr. Ombudsman komt op bezoek”. Dat is altijd heel nuttig, want je ziet hoe mensen echt in het dagelijks leven met de krant omgaan. Dat zijn oudere lezers die dan fruitmanden vol krantenknipsels bewaren, maar ook jongere lezers die er op een hele andere manier mee omgaan. Dat is leerzaam.

U heeft het nu over ouderen en jongeren, waar bestaat het lezerspubliek van NRC dan precies uit?

Inderdaad, ouderen en jongeren. NRC heeft van oudsher een wat een ouder lezerspubliek, zoals alle traditionele media. Het gemiddelde van wie nog kijkt naar het journaal is geloof ik 65+. Bij NRC is dat wel wat beter geworden. Afgelopen jaren trekt NRC ook veel jongeren. Dan moet je denken aan twintigers en dertigers. Door journalistieke vernieuwingen, ook door podcasts en NRC Next heeft daar ook een rol in gespeeld. En in het algemeen trekt NRC een hoger opgeleid publiek.

Is daar ook nog een verschil tussen mannen en vrouwen, of is dat relatief gelijk?

Niet in doelgroep. Misschien wel in effect, hoor. Ik weet niet of er meer mannen dan vrouwen abonnee zijn, maar het is niet een doelgroepkwestie.

Wat zou u zeggen dat het belang is van een ombudsman?

Journalistieke toetsing. De redacties scherp houden. De redacties wijzen op fouten, fouten herstellen en fouten voorkomen. Dat klinkt heel negatief, maar daarnaast is een ombudsman er ook om te reflecteren op de journalistieke praktijk en journalistieke ethiek. Dus ook kijken hoe wij de journalistiek kunnen verbeteren. Niet alleen om te voorkomen dat je fouten maakt, maar ook om het inhoudelijk beter voor de lezer te maken.

U had het net over fouten, maar met wat voor soort fouten – en specifiek taalkwesties – kreeg u te maken als ombudsman?

Dan kun je aan van alles denken. Van feitelijke onjuistheden, tot kwesties van een verkeerde weging van nieuws. Totale blunders: iets wat helemaal niet waar blijkt te zijn, de krant die in allerlei opzetjes loopt van activistische groepen bijvoorbeeld, of te veel meegaat in propaganda, interviews die niet kritisch genoeg aangepakt zijn. Er is een heel spectrum aan dingen dat je daaronder kunt verstaan.

En specifiek gekeken naar taal?

Taalfouten zijn heel veel dingen waar lezers op aanslaan. Dan moet je echt denken aan grammatica, maar dat is eigenlijk maar een heel klein onderdeel van de journalistieke taak.

Wat zijn de taalkwesties waar u mee te maken kreeg?

Heel veel grammatica. En de laatste jaren is daar de genderkwestie bij gekomen. En natuurlijk wit-zwart, de racismekwestie. Dat zijn eigenlijk taalkundig gezien... Tenminste ik vind dat niet taalkundig. Dat zijn maatschappelijke kwesties. Dat zijn de grote kwesties waar mensen over schrijven en hun hoofd over breken als het gaat om taal. Gender en racisme.

Was de redactie het makkelijk eens over welke woordkeuzes daarin gemaakt moeten worden, of botst dat nog wel eens?

Het was zeker niet unaniem. Net als in de samenleving lopen de meningen daarin sterk uiteen. Bij wit-blank is het wel zo dat blank is verdwenen uit de krant, omdat steeds meer redacteuren wit zijn gaan gebruiken. Daar is niet echt een besluit over genomen. Bij de Volkskrant wel weet ik. Daar heeft de hoofdredactie op een gegeven moment wit verkozen boven blank. Dat is bij NRC niet gezegd. Sterker nog, twintig jaar geleden stond in het stijlboek van NRC het tegenovergestelde. Niet wit, maar blank. Toen was er nog niet echt een discussie. Inmiddels is het zo dat de hoofdredactie dat beschouwt als een vrije kwestie, maar op de redactie zie je dat wit heel erg de overhand heeft gekregen boven blank.

Om het weer wat toe te spitsen op mijn onderwerp, in dit geval, vindt u het van belang dat de lezer weet bij een beroepsaanduiding dat het om een man of een vrouw gaat?

Daar is op een gegeven moment wel door de hoofdredactie een besluit over genomen. Door de vorige hoofdredacteur Birgit Donker, een vrouw. Zij heeft een jaar of vijftien geleden gezegd: 'We gaan het onderscheid tussen mannelijke en vrouwelijke aanduidingen zoveel mogelijk afschaffen.' Dat was in de praktijk ook al wel gaande. Je las bij ons ook nooit meer over "de redactrice" bij de krant. Redacteur wordt voor zowel mannen als vrouwen gebruikt. Dat was al vrij gangbaar, maar zij vond ook dat je daar verder in moest gaan. Dat leidde ertoe dat historicus ook gebruikt werd voor vrouwen. Dat vind ik zelf dan weer te ver gaan. Dan ga je met Latijnse grammatica zitten rommelen. Historicus of historica dat is nou eenmaal Latijn. Maar zoveel mogelijk is dat wel gebeurd en daar ben ik het ook mee eens. Waarom zou je een vrouwelijke schrijver een "schrijfster" noemen?

Wat mensen in het debat zeggen, is dat vrouwen door deze keuze een beetje uit beeld verdwijnen, omdat je kiest voor de mannelijke vorm.

Maar als je het doet wordt die vorm neutraal. Zou je ook kunnen zeggen.

Die vorm is over het algemeen van oorsprong ook neutraal. Het is dat vrouwen op een gegeven moment mochten werken en de vrouwelijke vormen erbij kwamen. Wat die neutrale vorm uiteindelijk mannelijk maakte.

Dat vind ik een beetje een scholastiek debat. Je kunt zeggen: je benadeelt vrouwen door een apart aanduidinkje voor ze te maken. Alsof ze dus afwijken. En vervolgens benadeel je vrouwen weer door die aparte beschrijving af te schaffen.

Dat is dus heel interessant. Welke keuze maak je dan?

Ja, precies. Welke keuze maak je. En ik zou zeggen bij beroepen waar het zijn van man of vrouw er niet toe doet, ligt het voor de hand om voor één vorm te kiezen. En dat is dan per definitie de neutrale vorm. De schrijver. Hoewel je in de krant ook ziet dat vrouwen zich als schrijfster aanduiden in hun eigen stuk. Dat is ook prima natuurlijk.

**Hoe gaat het dan als iemand echt zegt: ‘Ik wil als vrouw aangeduid worden in beroep.’
Honoreert NRC dat dan wel?**

Ja, volgens mij wel. Maar dan wordt het erbij gezegd.

Onderaan de tekst?

Of in de tekst. Dat zij niet aangeduid wil worden als schrijver, maar als schrijfster. Volgens mij is dat nog niet eerder gebeurd hoor. Maar dat speelt meer met andere genderkwesties. Maar nog even over die vrouwelijke en mannelijke beroepen. Een is de regel als het ertoe doet of je man of vrouw bent voor je beroepsuitoefening. Ik gaf in de mail een voorbeeld van actrice. Een heel ingeburgerd woord. Er is door de redactie gezegd dat we niet ‘acteur’ gebruiken voor een vrouw die in films speelt. Het blijft een actrice. En het argument dat je erbij kunt verzinnen is dat het uitmaakt dat het om een vrouw gaat. Vrouwen spelen vaak vrouwenrollen. Het is een medium waarin je ook direct zichtbaar bent. Terwijl als je een boek schrijft... hoe de schrijver eruitziet is dan niet van belang. Daar kan je ook weer van alles op afdingen, maar de zichtbaarheid en de aard van het werk speelt dan wel een rol. En nog een tweede argument is potsierlijkheid. Het is een beetje een subjectief criterium natuurlijk, want wanneer is iets potsierlijk? Als het went is het niet potsierlijk meer. Als iets potsierlijk is, zoals historicus, dat wringt voor veel mensen. Als je een vrouwelijke geschiedenisdocent historicus gaat noemen, zijn er te veel mensen die weten dat -us een Latijnse uitgang is voor mannen. De uitgang voor vrouwen is -a. Dus dat is het potsierlijkheidsargument. Er zijn dus twee argumenten om dan toch nog een onderscheid te maken. In de meerderheid van de gevallen is het onderscheid, denk ik, verdwenen. Dan gaan we meer toe naar de Engelse situatie waar dat onderscheid helemaal niet bestaat. We komen van de Duitse situatie waarin dat onderscheid standaard is. Elke beroepsvorm of functie heeft in Duitsland een mannelijke en een vrouwelijke uitgang.

U zegt hier nu dat u het gebruik van historicus voor een historica potsierlijk vindt, maar ik had gelezen dat ze bij de Volkskrant het gebruik van ‘actrice’ juist potsierlijk noemden.

Dat heeft natuurlijk ook altijd te maken met verschuivend taalgevoel. Als je ziet dat alle actrices zich straks acteur gaan noemen, dan zie je dat dat verschuift. Vooralsnog is dat nog niet zo.

Zijn er nog andere vormen waarin u zou zeggen dat ze potsierlijk zijn?

Verslaggeefster is volgens mij nu ook verdwenen. Het is eindredacteur en niet eindredactrice. Of chef en niet cheffin. Dat wordt potsierlijk gevonden.

In hoeverre zou u zeggen dat NRC hierin voor de troepen uitloopt en niet met de lezer meegaat?

Ik denk dat NRC niet zozeer voor de troepen uitloopt. Dat was wel een beetje bij die vrouwelijke en mannelijke beroepen met dat historicus. Daar was NRC een beetje voor de troepen uit aan het lopen. In het algemeen is het beleid van de hoofdredactie dat we kijken hoe taal zich ontwikkelt in de samenleving en wij gaan daarin mee, maar we hoeven niet voorop te lopen.

Daar zit ook nog heel veel tussen. Veel lezers zouden bijvoorbeeld al wit zeggen en veel lezers zouden nog blank willen zeggen. En zich verzetten tegen 'wit'.

Ik denk dat de meeste lezers niet 'wit' zouden willen zeggen. Dat is nooit onderzocht, hoor. Ik merkte als ombudsman dat lezers daar aanstoot aan namen en wit een politieke term vinden.

Maar dan is dat dus wel voor de troepen uitlopen.

Ja, op dat punt wel.

En verder gebeurt dat niet vaak?

Nou, het is nooit onderzocht. Er zullen vast veel jongere lezers zijn die het oké vinden. Maar ik heb het gevoel, afgaand op mijn post die ik als ombudsman kreeg, dat NRC wat dat betreft wel op de troepen vooropliep. Trouwens, de Volkskrant en andere kranten ook, hoor.

Ik denk dat je altijd ergens wel op de troepen vooruitloopt, omdat er altijd wel lezers zullen zijn die er niet in mee willen gaan. Ik wil u nog een aantal termen voorleggen en daarbij ook vragen welke termen u voor non-binaire personen zou willen gebruiken. Wat heeft uw voorkeur: verslaggever of verslaggeefster?

Een non-binair persoon zou ik een verslaggever noemen. Vrouwen zou ik ook een verslaggever noemen. Verslaggeefster is verdwenen. Je ziet dat soort dingen alleen nog bij beroepen waar het ertoe doet.

Secretaris of secretaresse?

Secretaris. Dat hangt van de functie af. Directiesecretaris is nog steeds wel een term die je ziet. Dus, het hangt er maar vanaf. NRC heeft zelf geen secretarissen of secretaresses in dienst. Dus, dat is een beetje lastig uit te drukken. De hoofdredactie heeft een PA, een *personal assistant*. Een redactie-assistent noemen wij het, maar niet redactie-assistente.

Zo'n term wordt dus omzeild. Hoe is dat bij directeur of directrice? Het is een beetje hetzelfde als secretaris tegenover secretaresse, maar ik ben toch benieuwd. Er is sprake van hiërarchie tussen deze termen.

Hoe bedoel je?

Uit onderzoek blijkt dat 'directeur' geassocieerd wordt met CEO van een groot bedrijf. Directrice wordt geassocieerd met een directrice van een school.

Ja, *makes sense*. Zo wordt dat vaak gezien. Ik zou zelf zeggen: houd het op directeur. Wat NRC doet, zal je moeten nagaan in het archief.

Ombudsman, ombudsvrouw, ombudspersoon of ombuds?

Ik heb begrepen dat het een Scandinavische term is. Zweeds dacht ik. 'Man' betekent daar zoiets als 'mens' of 'persoon'. Dat is van origine een neutrale aanduiding. Ik zou er geen probleem mee hebben als mijn opvolger niet Arjen was geweest, maar 'Rita Fortuin' en als die zich ombudsvrouw had willen noemen, ook goed. Dat is iets wat je aan de persoon zelf moet laten. Bij NOS werkt Margot Smits als ombudsman. De Volkskrant had een ombudsvrouw als voorganger van...

Onze docent Jaap de Jong heeft de term 'ombudspersoon' geïntroduceerd. Hoe kijkt u daarnaar?

Dat kan ook. Natuurlijk. We maken ook bezwaar tegen termen als 'mankracht'. Dat wordt dan 'menskracht'.

Er bestaat ook zoiets als een omzeiladvies. Hoe gaat NRC daarmee om?

Het omzeiladvies is bij non-binaire personen. Aanvankelijk, toen ik ombudsman was, was het advies om er zo veel mogelijk omheen te schrijven, omdat het voor de lezer verwarrend is. En leg het uit in het stuk. Er wordt altijd bij gezegd dat de persoon over wie het gaat niet wil worden aangeduid als 'hij' of 'zij'. Overigens staat me ook nog een interview bij met een non-binair persoon die het allebei best vond. Daar stond onder het stuk: Overal waar 'hij' staat, kan ook 'zij' gelezen worden. Als iemand iemand zegt: 'Ik wil niet als 'hij' en 'zij' aangeduid worden.' Dan is het advies altijd: probeer er zoveel mogelijk omheen te schrijven. Dat is denk ik nog steeds zo.

Hoe kun je er omheen schrijven?

Je kunt bijvoorbeeld schrijven 'deze' of 'die' in plaats van 'hij' of 'zij'. Je kunt ook iemand's naam herhalen. Dat komt vaak niet ten goede van de leesbaarheid.

Elisabeth: Ik heb een keer een interview gelezen van een transgenderpersoon die zich daaraan stoerde. Dat elke keer die naam maar herhaald wordt. Dat heeft iets heel respectloos.

Dat heeft ook iets heel vervelends. Het maakt het heel plechtig. Het is krampachtig. ‘Hen’ is alleen nog niet echt ingeburgerd bij de lezers. Er zijn veel redacteurs die daar heel stellig in zijn en zeggen dat we de aanwijzingen van Transgender Netwerk Nederland moeten volgen. ‘Hen neemt de fiets’, of zo. En er zijn andere redacteurs die vinden dat belachelijk. Dat is dan maar zo.

Elisabeth: zijn dat dan ook redacteurs met een andere generatie-achtergrond toevallig?

Nee, dat loopt door de generaties heen. Hoewel de jongere generaties makkelijker zijn met ‘hen’ dan de oudere. Dat is waar. Maar ik ken ook jongeren die daar bezwaar tegen maken.

Als er bijvoorbeeld een koor is dat bestaat uit zangers en zangeressen. Wordt dan ‘zangers’ gezegd, of ‘zangers en zangeressen’?

Dit valt in de categorie ‘acteur en actrice’. Het maakt uit. Het verschilt bij een man een een vrouw welke toonhoogte gezonden wordt.

En bij een redactie zeg je dus niet ‘redacteurs en redactrices’?

Nee, want die doen journalistiek werk. Het werk is hetzelfde. Het product moet aan dezelfde normen voldoen. Voor iedereen.

Er wordt dan ook geen m, v of x ergens achter gezet?

Nou nee, alleen in advertenties. Volgens mij niet.

Edwin Kreulen van Trouw noemde dat ook potsierlijk.

NRC heeft het in ieder geval nooit gedaan.

In hoeverre denkt u dat de krant invloed heeft op de krant die de lezers gebruiken?

Ik denk dat dat wel heel erg meevalt. Dat zal je moeten onderzoeken. Ik ken geen onderzoek dat dat uitwijst. Dat de krant invloed heeft op hoe lezers taal gebruiken. Het omgekeerde is misschien ook niet waar. Taalgebruik van de krant, van redacteurs bijvoorbeeld, hangt af van de kringen waarin ze zich bewegen. Je hoort wel van NRC dat het veel te veel een grachtengordelkrant geworden is. Dat zou ermee kunnen samenhangen dat inderdaad een aanzienlijk deel van de redactie in Amsterdam woont. En een aanzienlijk deel van de jongere redacteurs is afgestudeerd aan de universiteit van Amsterdam. Een aanzienlijk deel daarvan is weer afgestudeerd in een sociaal-culturele studierichting. Ik denk dat dat soort dingen veel meer invloed hebben op taalgebruik dan hoe lezers schrijven. Ik denk ook niet dat NRC veel invloed heeft op de lezers.

Ik heb wel een onderzoek gelezen waarin werd geconstateerd dat lezers een betere houding hadden tegenover LHBTI-personen, wanneer er positiever over werd gerapporteerd in kranten.

O, dat zou kunnen. In breder opzicht. De journalistieke aandacht die je aan een onderwerp geeft kan bijdragen aan bewustwording en acceptatie. Dat kan heel goed. Tien jaar geleden bijvoorbeeld werd over ‘Zwarte Piet’ nog lacherig gedaan. Van: dat is toch geen probleem. Ook op de redactie. NRC heeft zich eerst uitgesproken in een hoofdredactioneel commentaar van ‘Zwarte Piet moet gewoon zwart blijven’. Dat is heel erg veranderd. Zowel bij de krant als bij de lezers. Dus inderdaad, in die zin kan het berichtgeven over een onderwerp zaken wel heel erg veranderen. Dat is natuurlijk ook een beetje de bedoeling. We schrijven veel over de oorlog in Oekraïne, omdat we dat belangrijk vinden, zodat lezers dat dus ook belangrijk gaan vinden.

Hoe belangrijk is daarin dan taalgebruik voor een krant?

Dat is heel belangrijk. Dat is wat ik net zei met dat ‘witte’. Lezers zien dat wel als een signaal van de krant en ik ben daar wat conservatiever in. Ik vind dat de krant daarmee moet oppassen. Taalgebruik is nooit gewoon taalgebruik. Er zit altijd een sociale context aan vast, een politieke context. Soms zit er zelfs een heel mens- en wereldbeeld achter. Ik vind dat je moet uitkijken als krant dat je niet door taalgebruik over te nemen, impliciet ook een heel mens- en wereldbeeld overneemt. Of een politieke keuze. En lezers zijn daar heel scherp op. Die vinden als de krant allemaal ‘wit’ over gaat nemen in plaats van ‘blank’, dan is dat kennelijk een politiek signaal. Lezers zijn daar heel erg gevoelig voor. Het ene deel van de lezers vindt het goed. Het andere deel vindt dat slecht. Ik vind wel dat je je als krant daar bewust van moet zijn en niet zomaar in taalgebruik mee moet gaan, omdat het kennelijk in verlichte kringen de norm is. Er zit vaak meer achter dan alleen een paar woorden. Waar ik het ook niet mee eens ben: NRC schrijft nog steeds Wit-Rusland. Ik vind dat de krant Belarus zou moeten schrijven. Dat is inderdaad een politieke keus. En de krant zegt: ‘Dat doen we niet. Het staat bekend als Wit-Rusland’. Terwijl ik zou zeggen: Nee, maak die keus nou eens een keer. Je hebt het niet over de middeleeuwen. Je hebt het over een nationale staat, dus geef het gewoon die naam.

In hoeverre is NRC verantwoordelijk voor de keuzes die NRC maakt?

Helemaal.

Denkt u dat bepaald taalgebruik kan leiden tot betere maatschappelijke representatie en emancipatie?

Voor zover kranten daar invloed op hebben. Het zou kunnen. Ga je een bepaald taalgebruik adopteren met dat doel? Om representatie en emancipatie te verbeteren. Dat is een maatschappelijk doel. Als krant kun je je afvragen of jouw medium het geëigende instrument is om dat doel te bewerkstelligen. Er zijn zat mensen die zeggen: Nee, journalistiek moet neutraal zijn.

Er zijn ook veel mensen die dat niet vinden.

Absoluut. Je merkt van alle kanten dat journalistiek onder druk staat om niet neutraal te zijn, maar om keuzes te maken. Het is een interessante discussie, maar daar moet je je wel van bewust zijn. Ik zou zelf zeggen dat NRC nooit neutraal geweest is. NRC is van oudsher een liberale krant. Dat is een bepaalde positie. NRC is wel een krant die altijd geprobeerd heeft objectief te zijn. Objectiviteit en neutraliteit zijn niet hetzelfde. Je kunt een bepaalde positie hebben en toch objectief willen zijn: eerst de feiten en dan de meningen. Dat is de NRC-houding. Dus: neutrale journalistiek moet je, vind ik, alleen zoeken bij de NOS. Je moet niet onbewust via taalgebruik of accenten die je onbewust geeft, ergens naartoe duwen.

Elisabeth: houden jullie dan rekening met jullie lezerspubliek? Dat jullie vanuit het lezerspubliek denken. Als de meerderheid een bepaald statement wel zou waarderen, dat je je daarop baseert.

Nou, nee. Dat was namelijk nooit de bedoeling. We maken de krant volgens de beginselen van NRC. We maken die krant voor onszelf. Als mensen die willen lezen, is dat mooi. Als mensen dat niet willen, is het einde verhaal. Dat is wel heel erg veranderd, omdat er veel meer lezersonderzoek gedaan wordt. De klikcijfers worden dagelijks bijgehouden. Dat geeft sowieso wel een effect. Dat je ziet wat mensen willen lezen, waar ze lang blijven hangen en waar ze snel weer weg zijn. Dus dat heeft wel invloed. Maar het is nog niet zo dat NRC echt peilt van: waar wilt u artikelen over, dan gaan we die wel voor je maken. Meer linkse artikelen, of meer rechtse artikelen, dan zorgen wij daar wel voor. Nee, niet zo. Hopelijk gebeurt dat ook niet.

Elisabeth: Maar in de zin van met dat Wit-Rusland en Belarus?

Dat wordt niet gepeild onder lezers. Daar zou ik misschien wel voor zijn eigenlijk.

Heeft u zelf het idee dat er sprake is van een soort ‘cancel culture’ waarin bepaalde taalkeuzes leiden tot taalcensuur en misschien zelfs zelfcensuur?

‘Cancel culture’ is een moeilijk begrip. Dat je echt mensen monddood maakt. Dat is waar de ‘cancel culture’ om draait. Je ziet bij de krant wel dat er een sterke gevoeligheid is gekomen voor taalgebruik en bepaalde woorden. Daar ben ik zelf wel kritisch over. Dat leidt de aandacht af van de zaak zelf. Mensen gaan zich dan fixeren op woorden. Dat kan wel leiden tot zelfcensuur. Journalistiek is natuurlijk uiteindelijk gebaat bij helder, concreet en soms zelfs hard taalgebruik. Dingen bij de naam noemen. Over die naam kun je beslist twisten, maar je moet er geen doekjes om winden in de journalistiek. Dat betekent dat je soms ook onprettige dingen opschrijft. Of onprettige woorden gebruikt. Er is natuurlijk veel gedoe over het n-woord. Dat is bij NRC verdwenen, of zo goed als verdwenen, uit redactionele tekst. Dat vind ik terecht. Het is geen woord dat redacteuren in de mond moeten nemen. Maar als je een historisch citaat opdiend of je geeft de naam van een schilderij uit de 17^e eeuw weer, ligt dat toch anders. Zelfs

daar wordt al wel bezwaar tegen gemaakt op de krant. Dat vind ik te ver gaan. Er is een verschil tussen woorden gebruiken en woorden noemen. Als je een woord gebruikt, neem je het zelf in de mond. Dan ben je er verantwoordelijk voor. Als je de woorden noemt, zeg je iets over het woord. Je kunt een rubriek schrijven over de geschiedenis van het n-woord. Dan moet je het noemen. Dan gebruik je het nog niet zelf, tenzij je het zo vaak noemt dat het weer een vorm van gebruiken wordt.

Zijn redacteuren bij NRC ook bang om bepaalde woorden te gebruiken?

In het algemeen niet. Er zijn wel gevallen geweest, waardoor er discussie over columns of artikelen ontstond waarin gevoelige woorden gebruikt werden.

Hoe belangrijk zijn stijlboeken en hoe gaat de redactie hiermee om?

Er is wel een verschil. De stijlboeken van vroeger waren eigenlijk taalgidsen en de NRC Code van nu is helemaal geen taalgids. Er staan wel een paar dingen in over taal, maar het is vooral een code voor journalistieke ethiek. Voor taal is een aparte taalgids van de eindredactie. Die staat niet algemeen toegankelijk online. Die wordt wel intern gebruikt. Daar staan allerlei dingen in. Volgens mij is dat voor 80 procent te vinden op Onze Taal.

Zijn het richtlijnen of echt strenge regels?

Daar wordt wel de hand aan gehouden ja. NRC maakt talige keuzes in de taalgids.

Journalisten houden het stijlboek er ook echt bij?

Ze houden het er niet bij bij het schrijven, maar als ze twijfelen kijken ze er wel in.

Wanneer wordt eens stijlboek aangepast bij NRC?

Dat kan voortdurend gebeuren. Als er iets nieuws zich aandient, of als er een nieuwe consensus ontstaat, kan het worden aangepast.

Het is dus dynamisch.

Redelijk, ja.

Geïnterviewde: Arjen Fortuin (NRC Handelsblad)

Interviewers (dikgedrukt): Elisabeth Brugman en Marciëlle van der Kraan

Datum: 24 mei 2022

Zou u allereerst kunnen omschrijven wat uw functie als ombudsman zal gaan inhouden?

Ik ben het aanspreekpunt voor de lezers van de krant die een klacht hebben in de zin van dat ze zich verkeerd behandeld voelen door de krant of dat de krant dat de krant journalistiek of ethisch gezien een verkeerde weg inslaat. Die kunnen zich melden bij de ombudsman en dan is het de taak van de ombudsman om eerst te kijken wat er nou eigenlijk precies gebeurd is. Vaak gaat

het om een los artikel waar ze zich aan gestoord hebben. Om vervolgens te kijken in hoeverre is dit in strijd met de NRC Code waarin we opgeschreven hebben hoe we journalistiek te werk gaan. Als dat niet zo is, hoe is dat gekomen? En wat natuurlijk ook kan is dat iets wel in lijn is met de NRC Code, maar dat uit gesprek of onderzoek is gebleken dat eigenlijk die code op bepaalde punten aan vernieuwing toe is. De ombudsman heeft de totale vrijheid om daar van alles over te beweren. Zowel in de krant als daarbuiten. Daarbij hoort het ook dat hij geen enkele macht heeft. Het beleid van de krant, daar is de hoofdredacteur voor verantwoordelijk. Die kan wel besluiten aan de hand van iets wat de ombudsman zegt of schrijft. Van: 'Hee, nu ga ik deze maatregel wel of niet nemen.' De ombudsman heeft er alleen wat over te zeggen, maar niet over te beslissen.

Wat is in uw ogen precies het belang van een ombudsman?

Eigenlijk juist daarom. Ik denk dat het voor organisaties heel belangrijk is dat er iemand is die enige verantwoordelijkheid en zonder banden met deelredacties kijkt naar hoe het gaat en of we het nog goed doen. Als je die taak legt bij degenen die ook verantwoordelijk zijn, dan is het gevaar dat er sneller wordt gedacht van: Ja, het is niet een van de vreselijkste uitspraken die er bestaan. Het verdient geen schoonheidsprijs, maar ja het is nou eenmaal zo gegaan. Je moet iemand hebben die juist zegt van 'dit ging niet goed'.

Heeft u al enig idee met wat voor taalkwesties een ombudsman te maken krijgt?

Van voornaamwoorden van non-binaire personen heeft NRC al jaren beleid dat we proberen eromheen te schrijven. Wat natuurlijk eigenlijk een vorm is van geen beleid hebben. Daarin zit bijvoorbeeld ook, als ik naar mijn intuïtie kijk, misschien moeten we maar eens een knoop doorhakken. Dus maar eens met 'hun/hen' gaan werken of 'die'. Ik heb het idee dat in de maatschappij en de rest van de journalistiek dat inmiddels ook wel uit begint te kristalliseren.

Zijn zulke taalkwesties dan ook – misschien weet u dit nog niet – anders dan tien jaar geleden?

Het non-binair is echt nieuw. En verder zie je in dingen als slaaf/slaafgemaakten, het n-woord, zie je een hele sterke – ook bij een groot deel van de redactie en de lezers – de neiging naar een verschuiving. Taalkwesties zijn een soort afspiegeling van bredere verandering. Omdat zeker de jonge generaties de neiging hebben om activistischer en progressiever naar de maatschappij te kijken. Dat vertaalt zich ook heel erg naar de jongere generaties NRC-redacteuren. Het klassieke NRC-liberalisme onderscheidt zich ook door een hoge mate van onverstoorbaarheid. Dat wringt.

Kunt u die onverstoorbaarheid toelichten?

De gedachte om niet te snel met modes mee te gaan. De oudere generaties NRC'ers hebben moeite met stukken waar nieuws en opinie door elkaar heen lijken te lopen. Bijvoorbeeld dat we van oudsher de mannelijke vorm voor beroepsaanduidingen gebruiken en mensen maar moeten begrijpen dat dat ook om een vrouw kan gaan. Het is de traditie van NRC om daar niet de hele tijd van alles in te veranderen. Er is nu een soort tegenbeweging die vindt dat dat wel moet gebeuren en dat we dat verplicht zijn aan onze beginselen.

Doorgaand over die beroepsaanduidingen: hoe staat u daar tegenover? Vindt u het belangrijk om te zien aan de beroepsaanduiding of het om een man of vrouw gaat?

Ik moet zeggen dat ik heel lang van de school ben geweest die de helderheid en overzichtelijkheid van de taal vooropzet. Ik had er ook een hekel aan wanneer er iets stond van: 'De winnaar van dit of dat is bekend gemaakt. En houdt hij of zij een toespraak.' Ik had dan gewoon de neiging te zeggen: 'En dan houdt 'ie een toespraak.' De lezer zelf begrijpt wel dat het niet noodzakelijk een man is die de winnaar wordt, maar dat dat ook een vrouw kan zijn. Ik hou in esthetische zin van overzichtelijke taal. Hoe meer maatschappelijke nuances je in de taal wilt stoppen, hoe onoverzichtelijker de taal wordt. Taal leeft. Je moet niet te strak vasthouden aan wat vertrouwd is.

Wat geldt voor u voor beroepsaanduidingen? Over het algemeen?

Over het algemeen ben ik geneigd om daar nog geen twee van te maken. In de praktijk is dat altijd de mannelijke vorm om die als genderneutraal te beschouwen, maar dat is iets waar ik als ombudsman dieper over na ga denken.

Als iemand expliciet aangeeft op welke manier die persoon aangeduid wil worden. Hoe kijkt u daar dan tegenaan?

Als het gaat om gender, vind ik dat je daar gehoor aan moet geven. Het gaat niet tot in het oneindige op. Je kunt je natuurlijk voorstellen dat je iemand interviewt die we vroeger 'blank' zouden noemen. Bij NRC is het nu zo dat we zo iemand in negen van de tien gevallen als 'wit' aanduiden. Zonder beleidsmaatregel is dat stilzwijgend verschoven. Stel je hebt nu iemand die zegt als blanke man aangeduid te willen worden in het stuk. Doe je dat dan ook? Is dat inmiddels zo'n besmette term en zeg je dan zelf over je eigen woorden te beslissen en het niet te gebruiken. Wat voor mij wel een kern is, zowel voor mezelf als auteur, maar ook voor onze uitbreiding als krant, is dat we degene die beslist wat we schrijven. Dat zijn we zelf. Dat doen we na ons geïnformeerd te hebben, zonder bijzondere bedoeling en daarbij ook recht willen doen aan wat mensen zelf vinden en zien. Maar uiteindelijk, als wij een conservatieve partij extreemrechts vinden, dan vinden we die extreemrechts. Als we een beweging terroristisch vinden, dan vinden we die terroristisch. Uiteindelijk hebben we zelf altijd de verantwoordelijkheid.

Zou je NRC daarin typeren als een krant die voor de troepen uitloopt of juist met de lezer meegaat?

NRC loopt daarin niet voor de troepen uit. Ik vind overigens voor de troepen uit en met de lezers mee niet helemaal een tegenstelling. Ik treed daar meestal heel bedachtzaam in op.

Dus jullie maken niet heel snel een switch naar een ander woord?

Nee. Drie maanden geleden hebben behoorlijk wat media Kiev naar Kyiv aangepast. Dat hebben wij niet gedaan.

Is daar ook een duidelijke reden voor of wachten jullie daar liever af?

De voornaamste reden daarin, is dat Kiev vertrouwd is voor de lezers. Dat veranderen we niet 1, 2, 3. Dat is de heersende NRC-cultuur. Als dat veranderd moet worden kunnen we dat ook best over een half jaartje besluiten.

Ik wil je dan nog een paar kwesties voorleggen. Wat zou u liever schrijven: verslaggever of verslaggeef? Voor vrouwen en non-binaire personen.

Redactrice is dus een dusdanig weinig gebruikte term, dat je voor redacteur kiest. Bij verslaggever/verslaggeefster, neig ik naar verslaggeefster.

Voor non-binaire personen gewoon verslaggever?

Ja. Volgens mij is daar nog geen goed alternatief voor. Ik kan me heel goed voorstellen dat zoiets groeit en dat we dan ‘verslaggevor’ gaan zeggen en dat geldt dan voor mannen, vrouwen en non-binaire personen. Dat je iets nieuws verzint.

Zodat het helemaal inclusief is. Zou u kiezen voor neerlandicus of neerlandica?

Ik zou zeggen neerlandica.

En waarom dan precies?

Dit is een heel intuïtief antwoord. Dat sluit denk ik ook aan bij de praktijk, omdat neerlandica een woord is dat veel wordt gebruikt.

En gaat het dan ook voor politicus en politica of niet?

Ja, maar ik vermoed dat dat in de afgelopen veertig jaar de opmars van vrouwen in de neerlandistiek groter is geweest dan in de politiek.

Dat is goed mogelijk. Wat zou u kiezen: secretaris of secretaresse?

Het is een dieper geworteld probleem. Er is echt sprake van een functieverskil. De secretaris is een soort manusje van alles, terwijl de secretaresse iemand is die slechts ondersteunend werk verricht. Ik denk dat er een oplossing voor dit verschil gezocht moet worden.

Zou een man secretaresse genoemd kunnen worden?

Waarschijnlijk is personal assistent uitgevonden zodra meer mannen dit werk gingen doen. Ik denk dat mannen geen secretaresse genoemd wilden worden en bazen vonden dat 'secretaris' te veel eer en status gaf.

Zouden vrouwen dan nu ook steeds meer personal assistent genoemd worden?

Ik denk dat het in bedrijven steeds vaker voorkomt dat er personal assistents werken.

Hoe staat u in de kwestie: directeur of directrice? Uit onderzoek is gebleken dat directrices vaak lager in rang worden geschat dan directeuren.

Ik kan me Cox Habbema jaren geleden de baas werd van de stadsschouwburg in Amsterdam en erop stond om directeur genoemd te worden. Ik heb dat zelf lang omarmd als oplossing. Zo heet de vrouwelijke hoofdredacteur ook als zodanig. Uiteindelijk conformeer je je als krant dan wel aan zo'n vooroordeel. Dat als je echt de baas moet zijn, je geen directrice genoemd kan worden.

Dus zou u dan over een vrouw eerder wel directrice gewoon schrijven?

Maar dat lijkt me terecht. Dat lijkt me uiteindelijk ook typisch iets dat je vraagt aan de betreffende directeur of directrice.

En als het niet duidelijk is wat diegene wil?

Moeilijk. Dat durf ik niet zomaar te zeggen. Ik neig naar directeur. De. Moeilijk. Dat zou. De huurder zou het niet zomaar een uh struik met neiging is. Uh. Die is direct toegankelijk. Dat is wel iets waar ik als ombudsman goed over na kan gaan denken. Ik kan gaan kijken hoe de maatschappij er nu voor staat. Als blijkt dat zeventien vrouwen met die functie zichzelf directrice noemen, dan ga je bij twijfel daarin mee.

Over ombudsman gesproken: ombudsman, ombudsvrouw, ombudspersoon of gewoon ombuds?

Dit heeft mijn vrouw laatst aan mij uitgelegd. Man in ombudsman staat niet voor 'man'.

Het staat inderdaad voor persoon, maar in het Nederlands wordt het wel als man gezien.

Wat uiteindelijk het netst is, is ombudsfunctionaris. Als je het vernederlandst.

U had het net al even over omzeilen. Zijn er op de redactie expliciete omzeiladviezen? Hoe kan je het woord directrice bijvoorbeeld omzeilen?

In een artikel zal je waarschijnlijk wel een keer de functie moeten noemen, maar dan kun je ook uit de voeten met woorden als 'baas' of 'eindverantwoordelijke'.

Door een synoniem te gebruiken dus?

Ja, en dan synoniemen die niet hetzelfde probleem weer opwekken.

Wat zou u doen in geval van een koor dat bestaat uit mannen en vrouwen. Zegt u dan dat dat koor bestaat uit mannelijke zangers en vrouwelijke? Of zegt u dan alleen zangers?

Ik zou dan zangers zeggen. Ik heb het hier laatst uitgebreid met een Duitse vriendin over gehad. In het Duits zeg je gewoon zangers en zangeressen. Als Merkel het volk toespreekt, zegt zij ook burgers en burgerinnen. Nederlanders zijn altijd efficiënter in taal. In andere landen wordt dat vrouwelijke veel meer gebruikt.

Dat geldt natuurlijk voor Germaanse talen in het algemeen.

Ja, ik denk ook voor Latijnse talen.

Alleen bij een koor is het natuurlijk wel van belangrijk dat er mannen en vrouwen in zingen. Vrouwen zingen een hele andere klank van mannen. Dus als zangeres is dat wel van belang. Net als bij acteurs en actrices. Speelt dat een rol?

Als het om mannen gaat, dan zeg ik wel een mannenkoor. Als ik zeg 'een koor', kunnen dat mannen en vrouwen zijn.

Tot slot heb ik nog een aantal vragen over taal voor Elisabeth het van mij gaat overnemen. Hoe belangrijk is taalgebruik voor een krant?

Heel belangrijk. Ik ben van de school dat als je iets niet helemaal helder hebt opgeschreven, dan heb je het waarschijnlijk niet zo goed begrepen. De taak van de krant is om dingen wel te begrijpen en ze dan op te schrijven.

In hoeverre denkt u dat de taal die een krant gebruikt invloed heeft op de lezers van die krant?

Ik denk dat taal een bepaalde sfeer kan scheppen. Taal is ook heel belangrijk voor de wijze waarop de lezer de krant opvat. Het is in zekere zin de melodie waarmee de krant de lezer tegemoet treedt.

Heeft dat nu ook invloed op het taalgebruik van de lezer?

Ik denk deels wel. Ik denk zeker dat wanneer NRC één woord niet meer gebruikt, dan merken lezers dat op en heeft het invloed op ze. Zij zien dan een nieuwe norm.

Heeft u het idee dat bepaald taalgebruik dan kan leiden tot bijvoorbeeld betere maatschappelijke representatie van bepaalde gemarginaliseerde groepen?

De representatie van iets is zo veelomvattend. Dat heeft zoveel kanten. Ik denk dat je de werking van de taal daarin niet moet overschatten. Taal wordt vrij gebruikt.

Maar taal is natuurlijk ook een middel om de werkelijkheid te omschrijven. Bijvoorbeeld de manier waarop je over je vrouwen bericht kan wel denk ik wel invloed hebben op hoe over vrouwen gedacht wordt.

Is het dan de inhoud van wat er gezegd wordt of de taal?

Ik denk een samenwerking.

Ik denk dat de inhoud en de invalshoek de hoofdzaak zijn.

Als je bepaalde onbewust bijvoorbeeld bepaalde framende woorden gebruikt, kan dat denk ik wel een beeld vormen van een groep. Ik had bijvoorbeeld iets gelezen over vrouwelijke politici die aan het "kibbelen" waren in plaats van discussiëren. Dat geeft een bepaald beeld van een groep denk ik.

Ja, dat zijn typische dingen waar ik beter op ga letten als ombudsman. Ik hoop dat mijn collega's dat ook doen.

Heeft u het idee dat taalkeuzes tot taalcensuur kunnen leiden. Ofwel van de lezers, ofwel zelfcensuur. Dat redacteuren bijvoorbeeld bang zijn om het verkeerde woord te zeggen. Dus maar elke keer een bepaald woord gaan omzeilen.

Ja, dat zal gebeuren. Taalgebruik is een groot, mooi en belangrijk ding, maar als je mensen diepongelukkig maakt met je woorkeuzes, is het het misschien niet waard.

Gebruikt de redactie het stijlboek bij dit soort keuzes? Is dat van belang?

Ik heb niet het idee dat redacteuren van NRC het stijlboek er vaak bij pakken. Ik denk dat ze in grote lijnen wel weten wat erin staat denk dat de. Het stijlboek is in grote mate natuurlijk een weerslag van hoe we het altijd al doen. Dus mijn collega's worden eerder getraind om het op dezelfde manier te gaan doen, maar niet zozeer aan de hand van het stijlboek. Als er een probleem of conflict is, wordt het stijlboek geraadpleegd.

Tot slot: als u een advies zou mogen formuleren op het gebied gender in beroepsaanduidingen, hoe ziet dat er dan uit?

Ik ben een typische NRC'er, omdat ik niet ver voor de troepen uitloop. Bijvoorbeeld, wat directrice betreft, heb ik geen duidelijk beeld van waar de troepen zich bevinden. Hierom weet ik ook nog niet wanneer het tijd is om de bakens te verzetten.

Het viel me wel op dat u regelmatig de vrouwelijke beroepsaanduiding verkoos.

Ja, alleen als het geen negatieve bijbetekenis met zich meesleept.

Geïnterviewde: Annieke Kranenberg (de Volkskrant)

Interviewers (vetgedrukt): Elisabeth Brugman en Marciëlle van der Kraan

Datum: 16 juni

Zou u om te beginnen even kort kunnen toelichten wat uw functie als ombudsvrouw inhoudt en wat uw huidige functie inhoudt?

Als ombudsvrouw behandel je ethische kwesties en je beoordeelt klachten van lezers of belanghebbenden. Die onderzoek je op een onafhankelijke manier. De positie van

ombudsvrouw of -man is ook vastgelegd in het statuut. Ik vond de ethische kwesties het interessantst en dat is denk ik voor de redactie en lezers vaak ook het interessantst. Je doet namelijk als ombudsvrouw heel veel dingen en niet alle klachten die je behandelt behandel je ook in e rubriek waarin je schrijft. Ik had een wekelijkse rubriek en de huidige ombudsman heeft bijvoorbeeld een keer in twee weken een rubriek, maar ik probeerde wel altijd te zoeken naar wat doet recht aan waar mensen zorgen of klachten over hebben.

En dan wat betreft de taalkwesties: welke taalkwesties kreeg u het meest mee te maken?

Nu gaat het heel erg over identiteitskwesties en dat was toen al wel een beetje in opkomst, dus dat werd wel steeds meer. Ik heb toen ook geschreven over transgenderissues, maar toen ging het nog niet over non-binaire voornaamwoorden. Dat was toen helemaal niet aan de orde. De genderkwestie was toen wel met de beroepsaanduiding. Dat was toen bij mij ook veranderd en is toen opgenomen in het stijlboek. En Engels natuurlijk.

En over die gender- en beroepsaanduidingen: de Volkskrant die heeft er dan voor gekozen om zo veel mogelijk neutraal taalgebruik te gebruiken, maar wat is uw eigen mening hierover?

Dat hebben jullie misschien gelezen ook. Je streeft gelijkwaardig taalgebruik na en dat kun je misschien op verschillende manieren bereiken. Ik denk dat er een tijd is geweest dat vrouwen juist zichtbaar werden gemaakt in beroepen. Het had een hele duidelijke functie om vrouwelijke beroepsaanduidingen te kiezen, maar we hebben dat in Nederland heel gauw teruggedraaid, want je hebt geen artssinnen bijvoorbeeld. In het Duits heb je dat wel, die vrouwelijke uitgang. In Nederland hebben we het heel halfslachtig gedaan en bleef het deels mannelijk of vrouwelijk, of kies maar hoe je het bekijkt of neutraal. Nu hoef je dus niet meer te benadrukken of iemand een man of vrouw is. Dat doet er eigenlijk niet toe, dus toen hebben wij gedacht: we streven die gelijkwaardigheid in taal het beste na op deze manier en dat vind ik ook. Er zijn nog steeds lezers die daar moeite mee hebben, vooral de oudere lezers. Je ziet dus een generatiekloof, wat ik mij best kan voorstellen, want vroeger hebben vrouwen heel hard gewerkt om als vrouw zichtbaar te worden bij beroepen en nu worden wij weggemoffeld. Ik zie dat niet zo. Ik denk dat dit een goede manier is om gelijkwaardigheid na te streven. Maar er zijn ook mensen die zeggen dat wij daar iets te snel in zijn geweest.

Denkt u dat de Volkskrant daarin met de troepen uitloopt of met de lezer meegaat?

Dat is best een moeilijke vraag, want ik denk dat we in deze specifieke kwestie misschien iets voor de troepen hebben uitgelopen. In andere kwesties zijn we wat afwachtender misschien. Ik weet dat de huidige ombudsman dat ook goed vindt, dat je niet te snel voor de troepen uitloopt. Dus kijk: wij willen een bastion zijn voor goed en correct taalgebruik, maar dat verandert ook

altijd en je moet er voortdurend naar kijken en dat doen we ook met de stijlgroep. De adviezen die daar uitkomen komen dan terecht in het stijlboek, maar sommige kwesties doen we heel lang over. We zullen nou niet snel zeggen dat woorden verboden zijn, maar we spreken wel een voorkeur uit.

Dus het zou wel nog kunnen dat er bijvoorbeeld een vrouwelijke beroepsaanduiding wordt gebruikt?

Ja, we hebben dat potsierlijkheids criterium.

Dus bijvoorbeeld actrice mag dan wel.

Ja, maar ik denk dat dat ook weer een keer mag worden geüpdatet, want het gaat best snel. Ik kom af en toe ook acteur tegen. Dat hangt er een beetje van af. Volgens mij gebruiken ze nu best veel acteur.

Ik kom nog best veel actrice tegen eigenlijk.

Ja, dat zou best kunnen.

En ook bijvoorbeeld secretaresse wordt nog best veel gebruikt, hoewel ik die eigenlijk niet had verwacht.

Dat had ik ook niet verwacht. Maar veel wat is dat?

Best wel een aantal keer, wel vaak in interviews moet ik eerlijk zeggen.

Ja, kijk als iemand dat in een interview noemt, dan nemen we dat over.

Ja, alleen is dat niet altijd, soms wel soms niet, soms wordt het ook zelf gebruikt. Want dat potsierlijkheids criterium, is dat op gevoel, want hoe besluit je of iets potsierlijk is?

Daar kan je over in discussie gaan, sommige dingen liggen heel erg voor de hand. Destijds een dilemma was acteur of actrice, dat werd toen echt heel raar gevonden. Dus dat werd toen potsierlijk bevonden. Secretaresse is een ouderwets woord, dus dat zou ik niet heel veel gebruiken, maar goed voordat alles is doorgedrongen in de haarvaten van de redactie. Het glipt er nog wel eens doorheen, denk ik. In principe mag je ervan uitgaan dat de eindredactie het stijlboek heel goed kent. Maar nogmaals interviews kiezen mensen zelf hun woorden.

En ik kan me ook wel voorstellen dat jullie woorden als secretaresse proberen te omzeilen. Is dat ook een advies op de redactie om woorden te omzeilen?

Ja, omzeilen. Er zijn volgens mij gewoon goede alternatieven.

Dat is wel omzeilen natuurlijk.

Ja, maar ik zie dit wel echt als iets anders. Er zijn gewoon goede andere woorden en het omzeiladvies hebben we wel bij iets als we het lelijke constructies vinden en dat hebben we wel bij bijvoorbeeld non-binaire woorden. Dat vinden we niet mooi, maar bij gebrek aan een goed alternatief gebruiken we dan ‘hen’ en ‘hun’. Daar hebben we een voorkeur naar

uitgesproken. Maar we zeggen ook, als het kan, probeer dan niet de hele tijd ‘hen’ en ‘hun’ te gebruiken.

Dus als iemand dan aangeeft van ik wil echt zo omschreven worden, dan honoreert de Volkskrant dat ook wel?

Ja, nou dat staat gewoon in het stijlboek dat dat moet. Wij hebben dat gewoon vastgelegd, daar hoeft iemand niet zelf om te vragen. Als wij weten dat iemand zichzelf zo omschrijft dan doen wij dat op die manier.

En ik had gezien, jullie kiezen natuurlijk voor de mannelijke neutrale vorm dan en dat zou dan dus ook gelden voor neerlandicus of neerlandica. Ik zie wel dat het allebei nog voorkomt en ik had Sjoerd de Jong gesproken en die zei dat hij daar niet voor neerlandicus zou kiezen, want -us en -a is heel duidelijk dat de ene man is en de andere vrouw, door de Latijnse grammatica.

Ja, ik wilde dat nog even uitzoeken, want volgens mij hebben we dat niet meegenomen in het dilemma, waar we de voorkeur kiezen. Maar het is wel een lastige, het gaat ook niet zo zeer om wat ik vind. Ik vind dat we duidelijk moeten zijn. Dus ik weet eerlijk gezegd niet wat daarin de lijn is. En mijn collega die er het meest van weet in de stijlgroep, die is er nu ook niet. Ik kan dus ook niet checken wat daar nu in gekozen is.

Ik zie dat het in de Volkskrant door elkaar is gebruikt dus de ene keer wel en de andere keer niet.

Ja.

Dus laten jullie het dan over het algemeen afhangen van wat degene over wie het gaat het wil?

Ja, dat weet ik dus niet. Dat kan heel goed een rol spelen als het niet is opgenomen, wat het volgens mij ook niet is.

Dus dat is misschien meer zodat er speelruimte is voor de redactie.

Ja, dat kan. Ik vind eigenlijk dat we daar wel iets over moeten opnemen.

En wel geïnteresseerd over wat u persoonlijk vindt, wat zou u zeggen?

Ik vind het een lastige, omdat het zo duidelijk is af te leiden van Latijn, maar ik denk dat het verwarrend is voor de lezers als we ineens wel een vrouwelijke uitgang gebruiken. Ik denk dat meer leenwoorden ook wel veranderd zijn, dus dat dat niet heel statisch is. Dat is wel iets wat raar is, ik wil daar wel eerst de voors en tegens weten, want misschien zie ik iets over het hoofd.

En u noemde uzelf wel ombudsvrouw toch?

Ja, maar dat had mijn voorganger ook besloten en dat was een vrouw. Dus ik heb dat niet geïntroduceerd. Zij was de ombudsvrouw en ik heb dat toen overgenomen. Daar heb ik niet

heel veel gedachtes aan besteed. Later heb ik wel eens gezegd waarom introduceren we niet gewoon ‘de ombuds’, zo werd ik op de redactie ook wel aangeduid. En ik weet dat het uit het Zweeds afkomstig is en dat het eigenlijk anders moet maar ach in het Nederlands is het anders. Vroeger kon het prima, maar tegenwoordig de ombudsman wil ook echt ombudsman genoemd worden en vindt zelfs dat het met een hoofdletter moet om het instituut te benadrukken. Daar is ook wel veel over te zeggen. Ik zou er op dit moment misschien opnieuw naar kijken en het veranderen door de ombudsman vast te houden. Dat is dus een aantal keer in de loop der tijd veranderd.

En ik wilde nog een paar vragen stellen over taal aan zich van de krant, want in hoeverre denkt u dat lezers de taal overnemen die de krant gebruikt?

Ja, ik denk dat wij wel daarin een voorbeeldfunctie hebben, waarvan wij ons ook bewust moeten zijn. Dus ja, ik wil onszelf ook niet overschatten daarin, maar we hebben wel een functie.

Oké, we hebben ook een eindredacteur bij jullie geïnterviewd en zij zei dat zij ook denkt dat de lezer juist weer invloed heeft op de taal die de krant gebruikt.

Ja, maar dat is altijd een wisselwerking zeker ja. Maar als we iets gaan institutionaliseren heeft dat wel effect, dat wij bijvoorbeeld dan een standpunt innemen bijvoorbeeld in mijn tijd hadden we ervoor gepleit niet meer het woord allochtoon gebruiken of vermijden. Dat is dan nieuws voor andere media, dan heb je dus een voorbeeldfunctie.

En in hoeverre denkt u dan dat de taal die jullie gebruiken kan bijdragen aan bepaalde maatschappelijke representatie of emancipatie?

Ja, dat is denk ik zo, net zoals overheidsinstanties dat natuurlijk hebben, hebben wij dat ook.

En verder dan nog, hoe belangrijk is het stijlboek bij jullie op de redactie? Houden redacteurs het standaard bij de hand of kijken ze af en toe?

Dat verschilt denk ik per redacteur, maar de eindredacteurs worden geacht het echt goed te kennen, maar verslaggebers natuurlijk ook en we proberen het ook voortdurend aan de aandacht te richten. Dat hebben we onlangs ook weer gedaan en dilemma’s brengen we ook weer aan de aandacht door bijvoorbeeld redactiemailtjes. Er is heel veel aandacht voor dus ik hoop het, maar ik denk dat de gemiddelde redacteur er veel gebruik van maakt.

En dan ook echt de regels in het stijlboek of is er meer dat er ook ruimte is voor andere dingen, bijvoorbeeld bij Trouw wordt de speelruimte die er in het boek is ook heel vaak gebruikt. Zodat redacteurs wel meer vrijheid hebben in de woorden die ze gebruiken of is het echt een vaste regel?

Ja, ga maar eens door het stijlboek heen dan zie je het wel. Verslaggevers mogen wel hun eigen woorden kiezen, maar het moet wel in lijn zijn met het stijlboek. Ze hebben veel vrijheid, maar

bepaalde kwesties hangt het van af. De beroepsaanduidingen hebben dus een duidelijke richtlijn.

En als een journalist daar een keer van afwijkt, kan dat of moet hij daar een reden voor hebben?

Als het goed is als een journalist ervan afwijkt en ze hebben er geen reden voor dan is het wel de bedoeling dat het wordt aangepast. De eindredacteuren die zijn daar ook heel gespitt op. Voorheen met de invoering was het ook anders en werd er van de verslaggever of verslaggeefster gezet. Nu doen we dat ook niet meer en zetten we gewoon de naam. Er waren wat vrouwen die het moeilijk vonden dat ze geen verslaggeefster meer werden genoemd, omdat ze juist daarin wilden laten zien dat ze vrouw waren.

Maar mag het nog wel als ze zeggen dat ze verslaggeefster genoemd willen worden?

Mensen mogen altijd dat zeggen, maar we noteren dat niet meer, dus het is geen issue meer.

En als u een advies zou mogen geven, op het gebied van gender- en beroepsaanduidingen, in het algemeen, wat zou het advies zijn?

In principe zou ik gewoon het stijlboek aanhouden, er staan maar een paar zinnestelsels in die geüpdatet zouden kunnen worden, maar over het algemeen is het een goed uitgangspunt. Ik vind het goed dat we dat hebben ingezet. Het doel is dat je gelijkwaardigheid in taalgebruik nastreeft en ik denk dat dit een goede manier is.

Dus niet per se dat de vrouwelijkheid uit de taal wordt gehaald?

Dat is niet mijn doel. Ik hoop dat mensen niet meer de mannelijke vorm als mannelijk zien, maar als neutraal. Bij sommigen duurt het langer dan bij de anderen en sommigen zal het nooit lukken. Die zullen altijd denken dat het de mannelijke vorm is.

Geïnterviewde: Edwin Kreulen (Trouw)

Interviewer (vetgedrukt): Marciëlle van der Kraan

Datum: 6 mei 2022

Zou u kort kunnen toelichten wat uw functie als ombudsman inhoudt?

Ik ben ombudsman bij de krant. Dat betekent dat ik zo twee en een halve dag per week ben vrijgemaakt om te kijken of de journalistieke kwaliteit van de krant een beetje op peil is, of alle journalisten onze ethische normen goed naleven. Dit zijn normen die in een soort schrijfboek staan. In ons schrijfboek staat ook een passage over genderaanduidingen. Achter dat schrijfboek en achter de functie van de ombudsman zit ook het idee dat wij als Trouw bepaalde waarden hebben. Vroeger waren dat christelijke waarden. Het is nu niet meer zo kerks, maar we hebben

nog wel christelijke waarden als dat je iedereen probeert recht te doen. Dat je ook op probeert te komen voor groepen die het moeilijker hebben in de samenleving.

Wat is volgens u de waarde van een ombudspersoon bij een krant?

De waarde is dat je iedereen scherp houdt, want journalistiek is een activiteit die heel erg met snelheid te maken heeft. We moeten heel snel beslissingen nemen. Dat is alleen maar versterkt nu we ook online publiceren. Vroeger hadden we een deadline aan het eind van de dag en nu hebben we een nogal permanente deadline. De functie van de ombudsman is dat je nog even kijkt van: goh, hebben we dit wel goed gedaan. Een andere functie van de ombudsman is dat ik contact heb met lezers en hun vragen beantwoord, want lezers zijn steeds kritischer geworden over journalistiek. Het is goed om dat te beantwoorden.

Wat voor soort vragen krijgt u zoal?

Bijvoorbeeld van: “Trouw schrijft steeds over verpleegsters, maar ook Trouw schrijft niet goed over corona. Moeten jullie niet meer critici het woord geven? Zijn jullie koppen niet te sensatiebewust?” Soms zelfs heel breed, van: “Beste ombudsman, ik heb een recept dat in Trouw stond voor een citroentaart uitgeprobeerd, maar daar kwam een hele kleffe boel uit.”

U geeft dan antwoord aan de lezers, maar verandert er daarna ook echt iets?

Ik geef antwoord aan de lezer en ik schrijf een keer per week een rubriek in de vrijdagkrant. Heel vaak zeggen journalisten dat ze het de volgende keer anders gaan doen en ik merk dat er op een aantal punten ook zeker iets verandert. Op een ander punt, dat is soms wel frustrerend, zegt degene met wie je spreekt dat we het anders gaan doen. We werken allemaal een bepaalde dienst, maar daardoor kan het dat een andere redacteur op een andere dienst weer precies dezelfde fout maakt. Dat is frustrerend. Je hebt ook nog altijd redacteurs die eigenwijs zijn. Die blijven het lekker op hun eigen manier doen.

Is er geen hoofdredacteur of eindredacteur die dat corrigeert?

Ja, eigenlijk wel. Mijn adviezen zijn allemaal niet verplicht. Ik kan tegen een redacteur zeggen dat die iets beter niet meer kan schrijven. Als diegene zegt geen alternatief voor dat woord te kunnen verzinnen en nog steeds achter de keus staat, dan kan ik naar de hoofdredactie gaan of een fijne rubriek over schrijven.

U zegt soms dat Trouw het naar aanleiding van een lezersklacht anders doet. Heeft u een specifiek voorbeeld van wat er bij Trouw veranderd is na een lezersklacht?

Moet ik even nadenken, hoor. Bijvoorbeeld toch wel ‘verpleegsters’. De redactie schrijft eigenlijk niet meer over ‘verpleegsters’. Het komt nog wel eens voor, maar dan staat het in een opiniestuk. Dan heeft de auteur van het opiniestuk er zo in laten staan en dan laat de eindredactie

het toch staan. Dat is dan wel een fout van ons. De redacteuren schrijven over ‘ziekenhuiszorg’ en die schrijven niet meer over ‘verpleegsters’.

En verpleegkundigen?

Ze schrijven ook over verpleegkundigen, ja.

De klachten die u de afgelopen tijd ontvangt, noemt u steeds kritischer. Is er echt iets veranderd ten opzichte van een jaar geleden, of misschien nog langer geleden?

Dat moet je iets verder nemen denk ik, hoor. Ik denk dat ten opzichte van vijf of tien jaar geleden de lezer meer klachten uit. Er waren op zich altijd al klachten, maar de lezer stelt nu veel vanzelfsprekendheden ter discussie. Een van die punten is ook sekse aanduidingen. Het is voor lezers veel meer een punt van discussie. Het mooie vind ik ook dat het voor jongere generaties veel meer een punt is. Dat merk ik ook bij de redactie. Jongere redacteuren zeggen veel over de non-binair discussie. Dat leeft meer bij jongere redacteuren, terwijl oudere veel meer geneigd zijn om te zeggen: ‘We deden het altijd al zo.’

Hoe denkt u dat dat komt?

Ik denk dat jongeren afspiegelen wat in hun hele generatie speelt. Ik merk het bij mijn dochter ook. In haar klas is ‘non-binair’ een heel gewoon begrip. Er wordt over gesproken. Vroeger werd er minder over gesproken.

Hoe staat u zelf tegenover gender in beroepsaanduidingen? Vindt u belangrijk dat het zichtbaar is dat het om een man, vrouw of non-binair persoon gaat?

Ik heb twee dingen. Ik vind het heel belangrijk om recht te doen aan hoe diegene zichzelf omschrijft. Ik vind wel dat je daar niet al te krampachtig mee om moet gaan. Als iemand als non-binair wil worden aangeduid, dan moet je dat wel proberen te doen. Dat is taalkundig wel heel lastig. Dan heb je bijvoorbeeld een stuk over Marieke Lucas Rijneveld. Dat is misschien niet een goed voorbeeld. Die wil volgens mij als ‘hij’ worden aangeduid. Een stuk over een non-binair mens. Je kunt twee dingen doen. Je kunt een andere vorm kiezen, bijvoorbeeld ‘hen’ en ‘hun’. Dan doe je dat op negen plekken goed en de tiende keer is het dan nog net ‘haar boek’. Maar in principe moet je daar wel aan voldoen vind ik. Dan hebben we het nu even specifiek over non-binair.

En voor mannen en vrouwen?

In hoeverre noem je een dirigent een ‘dirigente’? Dat is die vraag moet je alles ook vrouwelijk maken. Of behandel je dat niet?

Het gaat hierbij om het huidige debat over dit onderwerp. Aan de ene kant is men bang dat vrouwen onzichtbaar worden door voor de mannelijke, maar neutrale, vorm te gebruiken en aan de andere kant wil je geen onderscheid maken tussen mannen en

vrouwen. Naar welke kant zou u meer neigen? De Volkskrant heeft bijvoorbeeld heel duidelijk gezegd: ‘We gaan geen onderscheid maken. We kiezen een vorm. Hoe doet Trouw dat?’

Bijvoorbeeld over ‘directeur’ of ‘directrice’?

Bijvoorbeeld. Er zijn veel verschillende voorbeelden.

Wij hebben daar een wat andere norm voor. We proberen allereerst uit te zoeken hoe degene om wie het gaat zich laat aanduiden. Je hebt bijvoorbeeld vrouwelijke dirigenten. Die zeggen gewoon: ‘Ik ben dirigent.’ Die gaan wij dus geen dirigente noemen. Dat kan gebeuren, maar dan komt er een andere vrouwelijke dirigent in de krant en die noemt zich ‘dirigente’. Dan kan het dus gebeuren dat je een vrouw de ene keer ‘dirigent’ noemt en de andere keer ‘dirigente’. Dat is dan logisch gevolg dat lezers zich bij mij wel eens beklagen van: ‘Wat is het nou? Is het nou ‘dirigent’ of ‘dirigente’?’ Dan leg ik dus uit van dat wij kijken naar wat zij willen. In gevallen dat je het niet weet, want je weet het heel vaak niet. Iemand uit Rusland, dan heb je geen idee hoe diegene zichzelf aanduidt. Dan proberen wij toch vaak te kiezen, zo zeggen zelf, voor de wat uniformere vorm. Dan komen we toch vaak op de mannelijke vorm.

Dat vind ik wel interessant, want waarom is de mannelijke vorm van uniform?

Ik zeg het fout: de gevestigde vorm.

Dus, dirigent?

Dirigent, ja. Maar je hebt gelijk, het is de mannelijke vorm.

Dat is de discussie. De neutrale vorm is vaak de mannelijkere vorm.

Ja.

Maar goed, dat is dan de keuze die Trouw maakt.

Dirigente kan prima. Ik was denk ik niet helemaal duidelijk. Wanneer we over een vrouw schrijven die dirigent is en we weten niet hoe ze aangeduid wil worden, noemen we haar ‘dirigente’. Alleen als het op een gegeven moment vreemd begint te staan. We hebben bijvoorbeeld wel eens de verslaggever van Trouw de ‘verslaggeefster’ genoemd. Dat vinden we...

Dus dat is potsierlijk eigenlijk?

Precies. Als iets potsierlijk wordt, dan kiezen we toch vaak voor de mannelijke vorm. Daar moet ik wel bij zeggen, als het kan proberen we de neutralere vorm te gebruiken. Bijvoorbeeld ‘verpleegkundige’. Dat vind ik heel goed. Voor de leesbaarheid vind ik een stuk waarin heel vaak staat ‘verpleegkundige’ niet fijn.

Wanneer wordt iets potsierlijk?

Dat is heel lastig en subjectief.

Wie bepaalt wanneer iets potsierlijk wordt bij Trouw?

Ik denk dat we eerst kijken naar de woordenlijst Nederlandse taal. Dat zeg ik nu wel, maar dat zou ik eigenlijk nog eens moeten nalezen. Als je het hebt over een man is het een 'dirigent', heb je het over een vrouw is het 'dirigente'. Als je het hebt over z'n algemeenheid is het 'dirigent'. Dat is dan toch de mannelijke vorm. Ik zou even een ander voorbeeld moeten verzinnen waarin het potsierlijk wordt.

De Volkskrant noemde bijvoorbeeld 'actrice' voor 'acteur' potsierlijk. Heeft de ombuds ooit in een column gezet.

Dat verbaast mij dan wel. Dat vind ik niet per se potsierlijk. Ik zal nog even een voorbeeld zoeken en je daarover mailen.

Je hebt bijvoorbeeld mannelijke vormen waar niet per se een vrouwelijke pendant voor is. Je hebt bijvoorbeeld melkboer, maar melkboerin bestaat in principe niet. Of timmervrouw in plaats van timmerman. Dat bestaat in principe ook niet.

Dan zou ik ook kiezen voor een 'timmerwerkkracht' of hoe zeg je dat? We zijn natuurlijk altijd geneigd om het woord 'mankracht' te gebruiken. Daar moeten we echt menskracht van maken. We hadden laatst nog in een opinie staan: 'In Denemarken zijn ze als een man opgestaan tegen de discriminatie'. Dat moeten we echt niet meer willen. Dat is een ander voorbeeld.

Gaan redacteuren daarin mee?

Er zijn nog wel redacteuren die dat schrijven en die krijgen dan van mij op hun kop. Hierbij ging het om een opiniestuk. Iemand van buiten de redactie schrijft het dan op. Dan kun je zeggen dat dat niet onze verantwoordelijkheid is, maar wij laten het wel staan.

Stel nou dat iemand wordt geïnterviewd en diegene zegt op genderneutrale wijze omschreven te willen worden. Hoe pakt de redactie dat dan aan?

Dat wordt dan 'hen' en 'hun'. We zitten nog wel in de fase dat we dat proberen aan te geven bij het stuk. Dat iemand als seksneutraal aangeduid wil worden. We proberen dat wel uit te leggen. Ik hoop dat dat over vijf jaar wat gewoner wordt en we dat niet meer hoeven uit te leggen. Ik krijg ook weer brieven van lezers die het onzin vinden, want hen en hun is meervoud. Dan kun je zeggen dat dat oude racisten zijn, maar de lezers zijn dat zo gewend.

Je kunt niet iedereen tevreden houden.

Misschien moeten lezers gewoon nog wennen.

Gaat het altijd goe? Iemand genderneutraal omschrijven.

Nee, dan is er weer een redacteur die heeft iemand gesproken. Het artikel keurig genderneutraal heeft geschreven en dan wil het nog wel eens gebeuren dat een eindredacteur in de kop of intro 'hij' of 'zij' gebruikt. Dat zijn wij gewoon zo gewend. Het is geen excuus, maar zo gaat het.

Het is voor iedereen wennen. Moet een krant daarin voor de troepen uitlopen, of met de lezer meegaan?

Wij lopen achter bij mensen die hier verstand van hebben en er veel over schrijven en veel over weten. Ik denk dat een heleboel van onze lezers hieraan moet wennen.

Wat is het doel van Trouw? Wat willen jullie het liefst?

Ons doel is natuurlijk toch dat je wel wil dat een groep die minder aandacht krijgt en op een bepaalde manier wordt achtergesteld, om toch te zorgen dat men meer in z'n recht komt. In ons schrijfbroek staat ook nadrukkelijk dat we moeten proberen recht te doen aan non-binair.

Dat is ergens misschien wel een beetje voor de troepen uitlopen.

Voor een deel van de lezers. Een ander deel van onze lezers is heel progressief. We hebben iets van een jaar geleden lezers opgeroepen met de vraag hoe we non-binaire mensen moeten aanduiden en daar kregen we toen heel veel suggesties voor. Bij ons is het toen 'hen' en 'hun' geworden. Het moet uiteindelijk aansluiten bij enigszins gevestigd taalgebruik.

Welke rol spelen stijladviezen en -codes op het gebied van gender en beroepsaanduidingen?

We hebben in het stijlboek de regels min of meer samengevat. Daar moet iedereen zich aan houden. Meeste mensen houden zich eraan. In de haast wordt het wel eens vergeten. Je hebt een enkeling die eigenwijs is en het op z'n eigen manier doet. Dat wordt door de eindredactie gecorrigeerd. Soms glipt er iets doorheen. Ons schrijfhandboek zit een beetje tussen een richtlijn en een wet in. Er is wel wat ruimte. Dat vind ik op zich ook wel gezond, maar redacteurs maken soms wel creatief gebruik van die speelruimte om toch hun eigen lijn te volgen. Dat is de kracht van ons schrijfboek, maar ook de zwakte.

Zou u dat willen veranderen?

Van mijn rubrieken is zeker eens per maand eentje heel kort samen te vatten: volg nou gewoon het schrijfboek. Ik zou het niet zozeer willen veranderen, maar wat ik vooral zou willen is dat als iemand afwijkt dat erover nagedacht is en met redenen wordt gedaan. Het wordt vaak achteloos gedaan.

Ik wil u een paar kwesties voorleggen en u daarbij ook vragen welke keuze u zou maken voor non-binaire personen. U noemde net verslaggever en verslaggeefster, die had ik toevallig ook op mijn lijst staan. U zegt dus dat de voorkeur dan uitgaat naar verslaggever?

Het is wel heel opvallend. Tien jaar geleden vonden we verslaggeefster nog heel normaal. Maar nu hebben we toch besloten dat we dat te gekunsteld vinden.

Zijn ook alle vrouwelijke verslaggevers het daarmee eens?

De verslaggeefsters die ik spreek wel.

Kiest u voor non-binaire personen dan ook verslaggever hier?

Ja.

Neerlandicus of neerlandica?

Dan zou ik bij een vrouw voor neerlandica gaan. Kaag is natuurlijk een politica.

Wat kiezen jullie bij non-binaire personen?

Dan denk ik toch de mannelijke vorm. Vrees ik. Goede vraag, hoor. Bijvoorbeeld Marieke Lucas Rijneveld weer. Volgens mij noemen we die 'auteur' en niet 'schrijver' of 'schrijfster'.

Dus dan omzeil je het.

Ja, dan omzeil je het. Maar inderdaad stel we krijgen een neerlandicus/-ca die non-binair is. Ik denk dan toch dat het neerlandicus gaat worden.

Je gebruikt ook 'hen' voor non-binaire personen, een meervoudsvorm, wordt het dan niet neerlandici?

Ja, maar dat is denk ik taalkundig nog wel een stap te ver op dit moment. Het zou misschien wel moeten. Ik denk dat we er dan toch heel vaak voor zullen kiezen om het te vermijden. In die zin lopen we niet voor de troepen uit.

Dan heb je ook nog vormen waarbij de mannelijke en vrouwelijke vormen semantisch niet hetzelfde betekenen, zoals secretaris en secretaresse. Welke keuze maakt u hierin?

Ik heb bij Trouw jarenlang gewerkt als secretaresse. Dat blijft gewoon. Dat kan een man zijn. En de secretaris van bestuur kan heel goed een vrouw zijn. In theorie wringt het wel, want een secretaris is dan iets hogers dan een secretaresse.

Dat geldt ook voor directeur en directrice, waar we het net over hadden.

Nee, want ik vind een directrice niet per se lager.

Eerder onderzoek wees uit dat 'directeur' vaak met een directeur van een bedrijf wordt geassocieerd en 'directrice' met een directrice van een school.

Dat kan ik me voorstellen.

Welke keus zou u daarin maken? Als een vrouw bijvoorbeeld een CEO van een bedrijf is.

Dan zeg ik altijd bestuursvoorzitter.

En niet -ster.

Het wordt dan toch mannelijk dus.

U noemt uzelf ombudsman, maar je hebt natuurlijk ook nog ombudsvrouw, ombudspersoon of ombuds.

We hebben in Nederland een paar ombudsmannen, maar degene die het belangrijkste is, is de ombudsman van de NPO. Dat is Margot Smit, een vrouw. Die heeft op haar website een uitleg

staan, namelijk: ombudsman komt uit het Zweeds en in het Zweeds kan ‘man’ ook de betekenis hebben van een ‘persoon’. Ik ben dan toevallig man, dus ik laat het lekker staan. Maar Margot, de ombudsman, en de Volkskrant had in verleden ook vrouwelijke ombudsman. Die noemden zich nog altijd ombudsman.

Er zijn ook vrouwen die zich ombudsvrouw noemen.

Ik doe dit nu drie jaar en ik ben nog geen enkele ombudsvrouw tegengekomen.

Is volgens u dan ombudsman de beste vorm?

Ik vind er op zich wel iets voor te zeggen dat ombudsman dan weer een man moet zijn. Je moet het ook vaak uitleggen dat het uit het Zweeds komt. Ik vind ombudspersoon weer zo...

Potsierlijk?

Ja, en vooral zo saai. Persoon is zo... ja persoon. Ik zal het niet snel in een tekst schrijven.

Aan de andere kant is de vertaling van ombudsman ombudspersoon.

Dat is wel waar, ja. Daar heb je gelijk in.

Stel je hebt zangers, maar je hebt ook zangeressen. Zeg je dan zangers, of zangers en zangeressen? Of zeg je dan zangers met m/v/x erachter?

Dat laatste zeker niet. Je probeert het toch te vermijden. Dan zeg ik het koor en koorleden. Ik zeg niet zangers, want de helft is toch vrouw. Je omzeilt het.

Hoe belangrijk is taal voor een krant?

Ja, dat is natuurlijk cruciaal. Zonder taal geen krant. Taal is ons gereedschap.

Kunt u daar iets dieper op ingaan? Gereedschap voor wat?

Het is een manier om uit te drukken hoe de wereld in elkaar zit. Dat doen we met taal. En de keuzes die we maken daarbij zijn heel belangrijk. Die geven weer hoe we zelf in het leven staan. We hebben wel gezegd dat journalistiek objectief moet zijn, maar dat is denk ik een veel te hoog ideaal. We zijn allemaal subjectief. Het is belangrijk om te proberen neutraal te zijn. We hebben eigenlijk twee taken. We moeten het aansprekend verwoorden, dus leuk, boeiend en interessant. Maar we moeten ook proberen neutraal te blijven en er niet zozeer een waardeoordeel aan te hangen. Dat zijn twee dingen van taal waarvoor we moeten zorgen. Dat botst soms ook. Neem het voorbeeld van ‘verpleegsters’. Dat bekt toch lekkerder dan ‘verpleegkundigen’. We moeten daar toch een middenweg in vinden.

Is een krant dan ook echt verantwoordelijk voor het eigen taalgebruik?

Uiteraard. Natuurlijk. In ieder geval voor het taalgebruik wat wij er zelf aan toevoegen. We zijn niet verantwoordelijk voor wat mensen zeggen. Dat moeten wij weergeven. We zijn wel verantwoordelijk voor de woorden die wij er zelf aan geven.

In hoeverre denkt u dat een krant invloed heeft op de lezers en de taal die zij gebruiken?

Ik denk toch dat de krant een van de vormende factoren is in het leven van de lezers.

Dus extra belangrijk om op de taal te letten?

Ja. Het taalgebruik van de lezer wordt door een hele boel dingen beïnvloed en de krant heeft daar toch wel een functie in. Een tijdje geleden schreven we nog over blanke scholen. Dat is ook wel echt lang geleden. Dat vond men normaal. Daar zijn we op een gegeven moment mee gestopt. Dat vonden lezers ook wel echt belachelijk. Nu is de lezer eraan gewend. Ik hoor dat niet meer. We hebben wel een functie denk ik. We krijgen daar ook wel kritiek van. We halen het niet uit teksten van andere mensen. Ik vind dat we daar wel een stapje in mogen maken. Dat is een discussie die ik op de redactie nog moet aangaan.

Denkt u dat bepaald taalgebruik kan leiden tot betere maatschappelijke representatie en emancipatie?

Jazeker. Als je kijkt naar dat voorbeeld van blank/zwart. Blank is de norm en nu maken we dat onderscheid minder. Zwart/wit. Dat is nog steeds dubieus. Je geeft meer gelijkwaardigheid. Dat zie ik met mannen en vrouwen de laatste jaren echt enorm.

Taal heeft daar dus in principe wel invloed op?

Ja, vind ik wel. Als je het altijd maar over verpleegster hebt. Dan denk je aan een vrouw in de zorg die billen wast, maar er zijn tegenwoordig ook heel veel vrouwelijke dokters. Ik denk dat dat een enorme functie heeft. Er zijn allerlei filosofische stromingen die zeggen dat taal misschien nog wel belangrijker is dan wat dan ook, omdat het de werkelijkheid schept. Althans, de werkelijkheid waarvan wij denken dat het de werkelijkheid is.

Taal geeft de werkelijkheid dus vorm.

Ja, het geeft het vorm. Als je andere woorden gaat gebruiken, verandert de werkelijkheid ook.

De gevoelswaarde wellicht ook.

Ja, precies.

Heeft u aan de andere kant het idee dat er sprake is van een ‘cancel culture’ waarbinnen bepaalde taalkeuzes kunnen leiden tot taalcensuur? Als in bepaalde woorden niet mogen gebruiken.

Ik heb nog geen negatieve dingen gezien. Als we het woord blank cancelen, is het dan een cancel culture of maken we een stap en zijn sommige mensen het er gewoon niet mee eens? Het zal misschien door sommigen als een cancel culture gezien kunnen worden, maar ik zie het op dit punt niet zo. Ik denk wel dat je misschien moet oppassen om niet te rigide te zijn en om niet te oordelend te zijn. Ik ga ook niet zeggen dat mensen die nog ‘blank’ gebruiken dat het in feite allemaal racisten zijn. Dan schep je een soort polarisatie. Enige polarisatie kan misschien

geen kwaad, als je iets wilt veranderen. Dingen veranderen en sommige mensen zijn het daar niet mee eens.

Als je bijvoorbeeld kijkt naar het voorbeeld van J. K. Rowling die iets zei over dat vrouwen ongesteld kunnen worden en daarbij vergat transvrouwen ook te benoemen. Op een gegeven moment zei iedereen: ‘We gaan haar boeken niet meer lezen’. Is die angst er bij Trouw?

Je kan ook te ver gaan. Daar proberen wij als krant niet aan mee te doen. Tot onvrede van sommige mensen.

Hangt er dan een angst op de redactie om het verkeerde woord te gebruiken?

Ja op van die dilemma's. Er zijn dilemma's waar wij ook over hebben geschreven.

Is het voorgekomen dat de krant wordt afgestraft op bepaalde woordkeuzes?

Jawel. Het komt af en toe wel eens voor dat we hele felle reacties krijgen. Dat gaat meer over geplaatste opiniestukken.

Tot slot wil ik nog een aantal vragen stellen over het stijlboek, want hoe belangrijk is het stijlboek voor Trouw?

Het zouden op zich regels moeten zijn waar wij allemaal aan moeten voldoen. Dat is het ook. Het wordt vaak gehanteerd. Omdat het soms wat ruimte geeft en meer wordt gezien als richtlijn, is het soms minder belangrijk. Van die speelruimte wordt aan twee kanten gebruikgemaakt: van de redacteurs die het op de oude manier willen doen, maar ook redacteurs die een stapje verder willen zetten. Dat is wel heel interessant. Dat er aan alle kanten aan gerommeld wordt.

Botst dat soms op de redactie?

Ja, hoor. Sommigen zeggen: ‘Ben je nou helemaal gek? Met dat ‘hen/hun’.’

Wanneer wordt het stijlboek dan precies aangepast?

Als de hoofdredactie vindt dat dat moet en ik kan daar adviezen voor geven. Trouwens, alle andere redacteurs kunnen daar ook adviezen voor geven. De hoofdredactie moet samen met de eindredactie beslissen of we het anders gaan doen. Zo is ongeveer drie jaar geleden gekozen voor hen/hun.

Gebeurt dat snel of wordt er lang over gediscussieerd? Hoe gaat zoiets?

Dat kan wel snel gebeuren, maar soms duurt het jaren.

Als u zelf een advies zou mogen formuleren op het gebied van gender en beroepsaanduidingen, hoe ziet dat er dan uit?

Probeer duidelijk te maken dat de man niet altijd de norm is. Dat kun je op verschillende manieren doen: je kunt het vermijden en de meer neutrale vorm kiezen. Verder vind ik het ook heel goed om te kijken naar hoe mensen zichzelf aanduiden. Dan leidt dat ertoe dat je niet

consistent blijft, maar het belangrijkste is denk ik dat je in je benadering duidelijk maakt dat de man niet de norm is. Dat doe je niet alleen door correct taalgebruik, maar ook door je hele aanpak. Dus als het over mensen in de zorg gaat, niet alleen een verpleegkundige vrouw op de foto te zetten maar misschien eens een chirurg. Het is breder. Daarbij toch wel: doe niet te gek. Het zal soms op de mannelijke vorm uitkomen.

En rechtdoen aan iemand, denk ik.

Ja, rechtdoen, precies.

Waar ligt de grens van de ombudspersoon en de rest van de redactie?

Je bent niet voor citeertaalgebruik. Je bent sterk verantwoordelijk voor de taal die je zelf gebruikt, ook de hoofdredactie. De ombudsman heeft daar een corrigerende rol in.

Dus je bent als ombudsman niet verantwoordelijk voor wat de redactie schrijft.

Nee, als ombudsman ben je niet verantwoordelijk voor wat de redactie schrijft. Je bent wel verantwoordelijk voor de mate waarin je hebt aangedrongen dat het anders moet, maar de redactie is zelf verantwoordelijk en de hoofdredactie al helemaal uiteindelijk. Dat is aan de ene kant jammer, want ik kan niet zeggen hoe het moet. Aan de andere kant is dat ook het voordeel, want ik ben niet een oppermeester die het allemaal moet gaan zitten corrigeren. Het is dus heel belangrijk dat de eindredactie kijkt. Die heeft wel een belangrijke verantwoordelijkheid. Het begint bij de redacteur. Die is eerst zelf verantwoordelijk. Eindredactie controleert dat. Uiteindelijk is de hoofdredactie voor alles verantwoordelijk.